

(ร่าง)

รายงานโครงการศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน ขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่

กรณีศึกษา : กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเหล่านะละกอ
หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

ศูนย์สาธิตการตลาดและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองชัยขันธุ์
หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตและกลุ่มสัจจะ
วันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิตบ้านโรงกู่ หมู่ที่ 6 ตำบล
บางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดการสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการสวัสดิการชุมชน รวมทั้งเรียนรู้ถึงความหลากหลายของรูปแบบในการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านในพื้นที่ ตลอดจนหาแนวทางการพัฒนา รูปแบบการจัดการสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ใน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) บ้านเหล่านะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี 2) บ้านโรงกุ้ง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม และ 3) บ้านคลองชัยขันธ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน 30 คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้เทคนิคโหนดบอลล์ (Snow Ball) จากการสังเคราะห์เอกสารงานวิจัย รวมทั้งการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเองตามระเบียบวิธีวิจัย และตามประเด็นคำถามวิจัย วิธีการดำเนินงานวิจัยและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) การสังเกต (Observation) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion : FGD) แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่าการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านจัดได้ว่าเป็นการกระทำร่วมกันหรือการร่วมมือกันในการจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานของชีวิต ในลักษณะของการจัดการสิ่งของสาธารณะ (Public goods) หรือถ้าพิจารณาจากการจัดการทรัพยากร ทรัพยากรเหล่านี้ก็คือทรัพยากรที่เป็นเจ้าของร่วมกัน (Common Property Resources) นั่นเอง ดังนั้น จึงมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดว่าการกระทำร่วม (Collective action) หรือความร่วมมือกัน (Cooperation) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Reciprocity) ของสมาชิกในชุมชน ซึ่งมีอาศัยความรู้จักมักคุ้นกันทั้งโดยสายเลือด เครือญาติ คนบ้านเดียวกัน และความไว้วางใจกัน อันเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ใช้ในการดำเนินการสวัสดิการชุมชน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในกลุ่มและชุมชนในแง่ของการมุ่งเน้นการลดรายจ่าย ภาระที่ปัจเจกบุคคลไม่สามารถแบกรับได้เพียงผู้เดียว เกิดความมั่นคงในชีวิต รวมทั้งคำนึงถึงลูกหลานในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economy) ซึ่งมีความแตกต่างจากเศรษฐกิจกระแสหลักที่มุ่งเน้นเรื่องการแสวงหาผลกำไรสูงสุด เป็นการแสดงให้เห็นว่าการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านนั้นเป็นวิธีการที่ชุมชนพยายามที่จะสร้างภูมิคุ้มกันโดยมุ่งเน้นยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบปิด (Inward Orientation) ตามแนวคิดด้วยชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา เพื่อการพึ่งตนเองและเป็นบ่อเกิดของทุนทางสังคมซึ่งไม่ปรากฏในการให้ความหมายและความสำคัญของการจัดสวัสดิการของรัฐ

หากพิจารณาในการจัดการเชิงสถาบัน จะพบว่าทั้ง 3 กรณีศึกษา มีการบริหาร จัดตั้งกฎระเบียบ กติกา ที่มีความแตกต่างกันไปในรายละเอียด แต่มีลักษณะร่วมกันคือการแสดงถึง

ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ มีความเสมอภาค ผู้จัดหาและผู้รับบริการเป็นคนกลุ่มเดียวกัน เน้นการลดการพึ่งพิงภายนอก ใช้ครอบครัวและเพื่อนบ้านเป็นฐานในการเกื้อกูล ก่อนที่จะรับความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งทั้งการบริหารจัดการ กฎ ระเบียบ กติกา รวมถึงการปฏิบัติตามกฎ กติกา และการลงโทษทางสังคม (Sanction) ของสมาชิกในกลุ่มสวัสดิการ ถือได้ว่ากลุ่มสวัสดิการชุมชนได้มีการดำเนินการจัดสวัสดิการขึ้นมา (Organizing) เพื่อการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนในประเด็น การอยู่ดีกินดี มีความสุข เกิดความมั่นคง และเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ที่เรียกว่า “สถาบัน” นอกจากนี้การจัดการสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านมักจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองร่วมกันจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประชุมประจำทุกเดือน การลงมือทดลองกฎในการปรับเปลี่ยนกฎ กติกาของกลุ่ม หรือจะเป็นรูปแบบของการศึกษาเรียนรู้จากผู้อื่น จากการศึกษาดูงาน อันจะทำให้สมาชิกได้เรียนรู้แนวความคิดการร่วมแรงร่วมใจกันในชุมชน การมีสัจจะ มีวินัย มีความไว้วางใจกัน ช่วยเหลือกันภายในชุมชนด้วยนัยแห่งการพึ่งพิงอิงกัน (Interdependent) และยังจะทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคม ที่เน้นความไว้วางใจกันและกันของเครือข่ายที่กลายเป็นหนึ่งรูปแบบการดำรงชีวิต แล้วเครือข่ายนี้จะนำไปสู่ความร่วมมือต่างๆ ที่เป็นรูปธรรม เพื่อการพึ่งตนเองและเป็นบ่อเกิดของทุนทางสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

จากผลการศึกษาทำให้มีข้อเสนอแนะเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน คือ 1) ในการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านควรอาศัย “ทุนทางสังคม” อันหมายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เกิดความไว้วางใจกัน เป็นปัจจัยหลักที่เป็นทุนนำเข้า 2) สวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านควรมีฐานในเรื่องของการคำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลาน คนในชุมชน หลีกเลี่ยงความเสี่ยง และมีวิธีการดำรงที่เน้นเรื่องของความมั่นคงปลอดภัย 3) ลักษณะของการจัดสวัสดิการชุมชนที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมกระแสหลักแบบทุนนิยมของบริบทพื้นที่ภาคกลาง กลุ่มตะวันตก คือสวัสดิการชุมชนทันสมัย หรือสวัสดิการบนฐานการพัฒนาซึ่งอาศัยทุนทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยนำเข้า และมองบทบาทของรัฐในเชิงบวก ทำให้ไม่ปฏิเสธการสนับสนุนจากภาครัฐในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่สมาชิกผ่านกระบวนการสะสมทุนโดยการออมหรือสร้างรายได้ 4) รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน ควรมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แนวราบ ที่มีความเสมอภาค ผู้จัดหาและผู้รับเป็นกลุ่มเดียวกันคือสมาชิกกลุ่ม เป็นหลัก และมีการประสานแบบแนวตั้งกับภาครัฐ เพื่อทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง 5) ควรนำสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านมาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคม ซึ่งจะให้เกิดความร่วมมือกัน ความไว้วางใจกันและกันของคนในชุมชน และ 6) ควรมีการนำเครือข่ายทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านมาเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการทำให้ชุมชนพึ่งตนเองและลดการพึ่งพิงจากภายนอกต่อไป

Abstract

Study of the development model of community welfare organization in accordance with the context, the villagers of this area. Is to study factors that cause conditions management community welfare and learn about a variety of forms of corporate welfare, community residents in the area. And guidelines for model development and management of community welfare organization villagers. In accordance with the context of the region in three areas are: 1) Ban Lao papaya Moo 15 Tambon Thung Luang Pak Tho, Ratchaburi Province 2) Home Cinema Kung Moo 6, Tambon Bang Kaew, Muang, Samut Songkhram and 3), Ban Klong Chai Khan Moo 11 Tambon. Rakam Bang Len, Nakhon Pathom. The use of qualitative research (Qualitative Research) has given master data (Key Informant) of 30 who use the random specific (Purposive Sampling) and Technical Snow Ball (Snow Ball) from synthetic document research As well as to collect data in areas of self-study methods. The issues and research questions. How to do research and collect qualitative data through interviews depth (In-dept Interview) observation (Observation) and small group discussions (Focus GroupDiscussion: FGD) and analysis of the content (Content Analysis).

The results showed that the welfare of the community organizations that the villagers organized to act jointly or cooperate in providing basic necessities of life. The nature of public goods management (Public goods) or if based resource management. These resources is. Resources owned jointly (Common Property Resources) $\frac{1}{n}$ so it is associated with the concept that a joint action (Collective action) or cooperation. (Cooperation) and lend each other support. (Reciprocity) of the members of the community. Sociability, often live together, either by blood relatives, neighbor And trust each other. As social capital (Social Capital) used to perform community welfare. For the well-being of the group members and the community in terms of focus and reduce expenses. Burden on individuals can not bear the sole Stability in life. And consider children in the future. This is consistent with economic concepts moral (Moral Economy), which is different from the mainstream economy focused on the pursuit of profit maximization. Shows that the welfare of the community organization that is how people try to create a community immunization strategy focusing on the development of a closed (Inward Orientation) with the

idea that local communities to develop. For self-reliance and lead to social capital. Which do not appear on the meaning and importance of the welfare state

Considering the institutional management will find that all three case studies have established management rules that the rules are different in detail. But look together is to showcase the social relationship in the horizontal The equality Suppliers and clients is the same group of people. Focus on reducing dependence on external The family and neighbors based on beneficence Before you get help from outside. Both manage regulatory compliance rules, including rules and social sanctions (Sanction) of the members of the group welfare. Considered that the community welfare group is made up of Social Welfare (Organizing) to meet the needs of the community on issues. And being happy with the security And a guarantee for life of the community called "institutional" In addition, the management of community welfare organizations often people learn and develop the potential of members of the group continued. Whether it's self together to share and learn from the regular monthly meeting. The trial and error to change the rules. Rules of the group. Or as a form of education to learn from others The study visit. This will enable members to learn the concept of community come together and be scrupulous in discipline are trusted. Support within the community by relying solely based on words of each other. (Interdependent) and also causes social networks. That emphasizes mutual trust of the network becomes a form of life. And this network will lead to different cooperation. The concrete For self-reliance and lead to social capital as sustainable.

The results of the recommendations made to enable the development of welfare, community organization and villagers strong sustainability: 1) the welfare of the community organization people should live. "Social capital" refers to the relationship of social good. Lend a helping one another. The same trust. Capitalization is the primary factor leading to 2) corporate welfare community people should base on the consideration of security in front of the children in the community to avoid risk. And a way to maintain the focus on the security 3) the nature of community welfare and a suitable economic and social mainstream of the capitalist context, the central area of the West group. Community welfare is advanced. Or welfare based on the capital base of economic development. As input. The role of the state to look positive. Could not refuse to support the government in creating the well-being for its members through

the accumulated capital savings or generating revenue 4) the relationship of social welfare organizations of the community people. Should resemble a horizontal relationship. With equality Supplier and recipient are the same group as the main group and vertical coordination with the government. To enable the strength 5) Should the welfare of the community organizations villagers as one tool that enables the social network. This will result in cooperation. Trust each other in the community, and 6) should be implemented, social networks, arising from the welfare community organization people as social capital important to the community self-reliance and reduce dependence on the outside to away.

สารบัญ

บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	9
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	67
บทที่ 4 ข้อมูลบริบทพื้นที่และผลการวิจัย	73
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	123
บรรณานุกรม	151
ภาคผนวก	

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Background and Rationale)

เมื่อพิจารณาจากแนวทางการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของสังคมไทยที่ผ่านมา นั้น จะเห็นว่า มุ่งเน้นให้มีการ “อยู่ดีกินดี” ร่วมกัน และให้มีความ “ยั่งยืนมั่นคง” ของระบบ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไปพร้อมกัน หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งก็คือ แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง โดยตั้งอยู่บนรากฐานของระบบคุณค่าทางสังคมไทย ที่มีความสัมพันธ์เชิงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน แต่ในท่ามกลางกระบวนการพัฒนากระแสหลัก ที่ให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ระบบนิเวศวิทยา รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนชนบทได้อาศัยเป็นฐานในการดำรงชีวิตมาช้านาน ได้ถูกนำไปใช้เป็นวัตถุดิบและทุนทางธรรมชาติสำหรับการผลิตในภาคอุตสาหกรรม ที่เน้นการส่งออก และระบบคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมการช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน ได้ถูกแทนที่ด้วยระบบคุณค่าทางสังคมแบบสมัยใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกชนนิยม ทำให้ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนถูกบั่นทอนลงไปเรื่อยๆ

สังคมไทยในอดีตได้รับสวัสดิการจากธรรมชาติ และวัฒนธรรมของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อมารัฐได้มีการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นสวัสดิการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องซึ่งงบประมาณจำนวนมาก การให้บริการอาจจะไม่ทั่วถึงและครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะคนด้อยโอกาส ทำให้หลายชุมชนได้มีความพยายามในการจัดสวัสดิการของตนเองขึ้น อาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการของระบบสวัสดิการของสังคมไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมานั้น เริ่มจากลักษณะเป็นชุมชนสวัสดิการฐานปัจจัยสี่ โดยมีบ้านและวัดเป็นสถาบันที่มีบทบาทที่สำคัญในการดูแลจัดสวัสดิการของชุมชน ต่อมาก็มาถึงยุคที่รัฐบาลส่วนกลางได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดสวัสดิการให้เฉพาะผู้มีความจำเป็นที่ต้องได้รับความช่วยเหลือ ในรูปของการสงเคราะห์ตามระเบียบและหลักเกณฑ์ โดยมีนักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ตัดสินใจ แล้วพัฒนาไปสู่การจัดสวัสดิการโดยรัฐที่มีความครอบคลุมประชาชนที่กว้างขวางขึ้น ดังเห็นได้จากการมี พ.ร.บ.การประกันสังคมมารองรับ เป็นต้น ในขณะเดียวกัน เมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ภาคเอกชนก็เข้ามามีบทบาทในการประกันทางด้านต่างๆ มากขึ้น เช่น การประกันชีวิต การประกันภัย และการประกันคุณภาพ เป็นต้น แต่ผู้ที่เข้าถึงประกันเหล่านี้ส่วนมากก็จะเป็นผู้ที่มีรายได้ปานกลางและสูง จนกระทั่งมาถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญก็คือ เมื่อประเทศไทยเผชิญกับวิกฤติทางเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ทำให้สังคมไทยได้ตระหนักถึงความจำเป็นของการมีระบบการคุ้มครองสวัสดิการของสังคม (Social Safety Net) บรรดา

นักวิชาการ ปรชาญชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้หันมาทบทวนทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทย เช่น ระบบเครือญาติ ชุมชนชาติพันธุ์ ภูมิปัญญา ความเชื่อทางศาสนา และระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน ว่าเป็นทางเลือกอย่างหนึ่งในการนำมาใช้ในการจัดการสวัสดิการชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงให้กับชุมชนได้ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ สามารถพึ่งพิงตนเองได้และลดการพึ่งพิงภายนอก

ชุมชนจำนวนไม่น้อยในภูมิภาคต่างๆ ได้รวมตัวกัน เพื่อนำเอา “ระบบภูมิปัญญาท้องถิ่น” ขึ้นมาฟื้นฟูและปรับใช้ เพื่อช่วยเหลือตนเองและเกื้อกูลกัน ในลักษณะของการจัดการสวัสดิการชุมชน โดยอาศัยฐานทุนที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นทุนทางธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางการเงิน จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าการจัดสวัสดิการชุมชน มีรูปแบบและกระบวนการที่หลากหลายในแต่ละท้องถิ่น แต่หัวใจสำคัญก็คือการสร้างหลักประกันความมั่นคงของชาวบ้านอย่างยั่งยืน โดยอาศัยระบบการช่วยเหลือตอบแทนในลักษณะที่เกื้อกูลกันไปมาของคนในท้องถิ่น มีระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่พึ่งพาอาศัยกันอย่างผสมกลมกลืน ผลที่เป็นรูปธรรมของการจัดสวัสดิการชุมชนคือ ก่อให้เกิดรายได้และลดค่าใช้จ่าย เกิดความสมานฉันท์กันของสมาชิกในชุมชน เป็นมิตรกับธรรมชาติและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืน

แม้ว่าการจัดการสวัสดิการชุมชนของชาวบ้าน จะมุ่งเน้นเพื่อความมั่นคงในวิถีการดำรงชีพ แต่การจัดการสวัสดิการที่อาศัย “ทุนทางการเงิน” เพียงอย่างเดียว ในรูปของการร่วมกันจัดตั้งกองทุน เพื่อนำไปจัดหาสวัสดิการให้แก่คนในชุมชนนั้น อาจจะไม่สามารถนำมาซึ่งความมั่นคงในชีวิตได้อย่างยั่งยืน เพราะเงินไม่อาจจัดหาทุกอย่างได้ในชีวิต ดังนั้น ระบบการจัดการสวัสดิการของชุมชนจะต้องมีรูปแบบที่หลากหลายประกอบเข้าด้วยกัน เพื่อค้ำจุนวิถีการดำรงชีวิตของคนได้อย่างเป็นองค์รวม

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4 มีเขตพื้นที่รับผิดชอบ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี นครปฐม ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร และสุพรรณบุรี โดยมีบทบาทภารกิจในการวิเคราะห์และจัดทำแผนการพัฒนาและการจัดสวัสดิการสังคมในระดับกลุ่มจังหวัดและกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนของหน่วยงานปฏิบัติในพื้นที่รับผิดชอบ สนับสนุนความรู้ทางวิชาการ เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร ให้คำปรึกษาแนะนำแก่หน่วยงานให้บริการ ทุกกลุ่มเป้าหมาย และพื้นที่ให้บริการในความรับผิดชอบของกระทรวง รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาสังคมและจัดระบบสวัสดิการสังคมเพื่อให้มีคุณภาพ ชีวิตที่ดีและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดระบบเครือข่ายของทุกภาคส่วนในการพัฒนาสังคม การจัดการสวัสดิการสังคม และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบประกอบกับการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องทำให้พบว่ามึระบบสวัสดิการชุมชนที่หลากหลาย สำหรับพื้นที่ที่มีการจัดการเข้มแข็งและยังไม่เคยปรากฏในรายงานการศึกษาวิจัยใดๆ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ หมู่ที่ ๑๕ บ้านเหล่ามะละกอ ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี สวัสดิการชุมชน หมู่ที่ ๑๑ บ้านคลองชัยขันธุ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และสวัสดิการชุมชน หมู่ที่ ๖ บ้านโรงกุ้ง ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

โครงการวิจัยเพื่อศึกษาการพัฒนาารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ จึงเป็นความพยายามที่จะสร้างความรู้และความเข้าใจเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินการด้านการจัดสวัสดิการชุมชน ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ทั้งทางธรรมชาติและสังคม ทำให้สามารถพัฒนาระบบสวัสดิการชาวบ้านที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน สามารถตอบสนองความต้องการของชาวบ้านได้อย่างกว้างขวาง และสามารถนำไปเป็นบทเรียนในการขยายผลไปยังชุมชนต่างๆ

การวิจัยนี้อยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า สวัสดิการชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ไม่ได้เกิดขึ้นมาโดยตัวของมันเองอย่างโดดเดี่ยว แต่เกิดขึ้นมาภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับโลก เรื่อยมาจนถึงระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โครงการศึกษาวิจัยจึงมุ่งที่จะหาคำอธิบายถึงจุดเริ่มต้นของการจัดให้มีระบบสวัสดิการชุมชนขึ้นมาในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง เพื่อให้ทราบถึงบริบท เงื่อนไข และปัจจัยที่นำไปสู่การดำเนินกิจกรรมเพื่อให้มีสวัสดิการชุมชนขึ้น รวมทั้งสืบทราบและติดตามถึงพัฒนาการของการจัดการสวัสดิการชุมชนที่เปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้สามารถมองไปข้างหน้าว่ารูปแบบที่เหมาะสมของสวัสดิการชุมชน ควรจะมีการดำเนินการในการจัดการเชิงสถาบันอย่างไร เพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objectives)

1. เพื่อศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการสวัสดิการชุมชนขึ้นมา
2. เพื่อเรียนรู้ถึงความหลากหลายของรูปแบบในการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านในพื้นที่
3. เพื่อหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

คำถามของการวิจัย (Research questions)

คำถามหลัก : ทำไมชาวบ้านชุมชนหมู่ที่ 15 บ้านเหล่ามะละกอ ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี หมู่ที่ 11 บ้านคลองชัยขันธุ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ หมู่ที่ 6 บ้านโรงกุ้ง ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ถึงได้เริ่มให้มีการจัดสวัสดิการชุมชนขึ้นมาในท้องถิ่น

คำถามย่อย :

1 ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างไร ชาวบ้านชุมชนหมู่ที่ 15 บ้านเหล่ามะละกอ ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี หมู่ที่ 11 บ้านคลองชัยขันธุ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ หมู่ที่ 6 บ้านโรงกุ้ง ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ถึงได้เริ่มให้มีการจัดสวัสดิการชุมชนขึ้นมา

2 ชาวบ้านมีการจัดการอย่างไร ในการดำเนินการให้มีสวัสดิการชุมชนหมู่ที่ 15 บ้านเหล่ามะละกอ ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี หมู่ที่ 11 บ้านคลองชัยขันธุ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ หมู่ที่ 6 บ้านโรงกุ้ง ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ขึ้นมาในชุมชน

3 การจัดการสวัสดิการชุมชนหมู่ที่ 15 บ้านเหล่ามะละกอ ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี หมู่ที่ 11 บ้านคลองชัยขันธุ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ หมู่ที่ 6 บ้านโรงกุ้ง ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีพัฒนาการในการจัดการเชิงสถาบันอย่างไร ตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนกระทั่งปัจจุบัน

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ (Operational Definition)

สวัสดิการชุมชน

“สวัสดิการชุมชน” หมายถึง การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน หมายถึง ทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในรูปแบบของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยเป็นผู้ให้อย่างมีคุณค่าและรับอย่างมีศักดิ์ศรี

องค์กรชาวบ้าน

“องค์กรชาวบ้าน” หมายถึง การรวมตัวกันของประชาชนตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ขององค์กรเอง ชุมชน หน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานเอกชนที่สนับสนุน องค์กรที่จัดขึ้นอาจจัดตั้งเป็นทางการมีกฎหมายรองรับ หรืออาจเป็นแนวทางในการดำเนินขององค์กรอย่างไม่เป็นทางการ

ขอบเขตการศึกษา

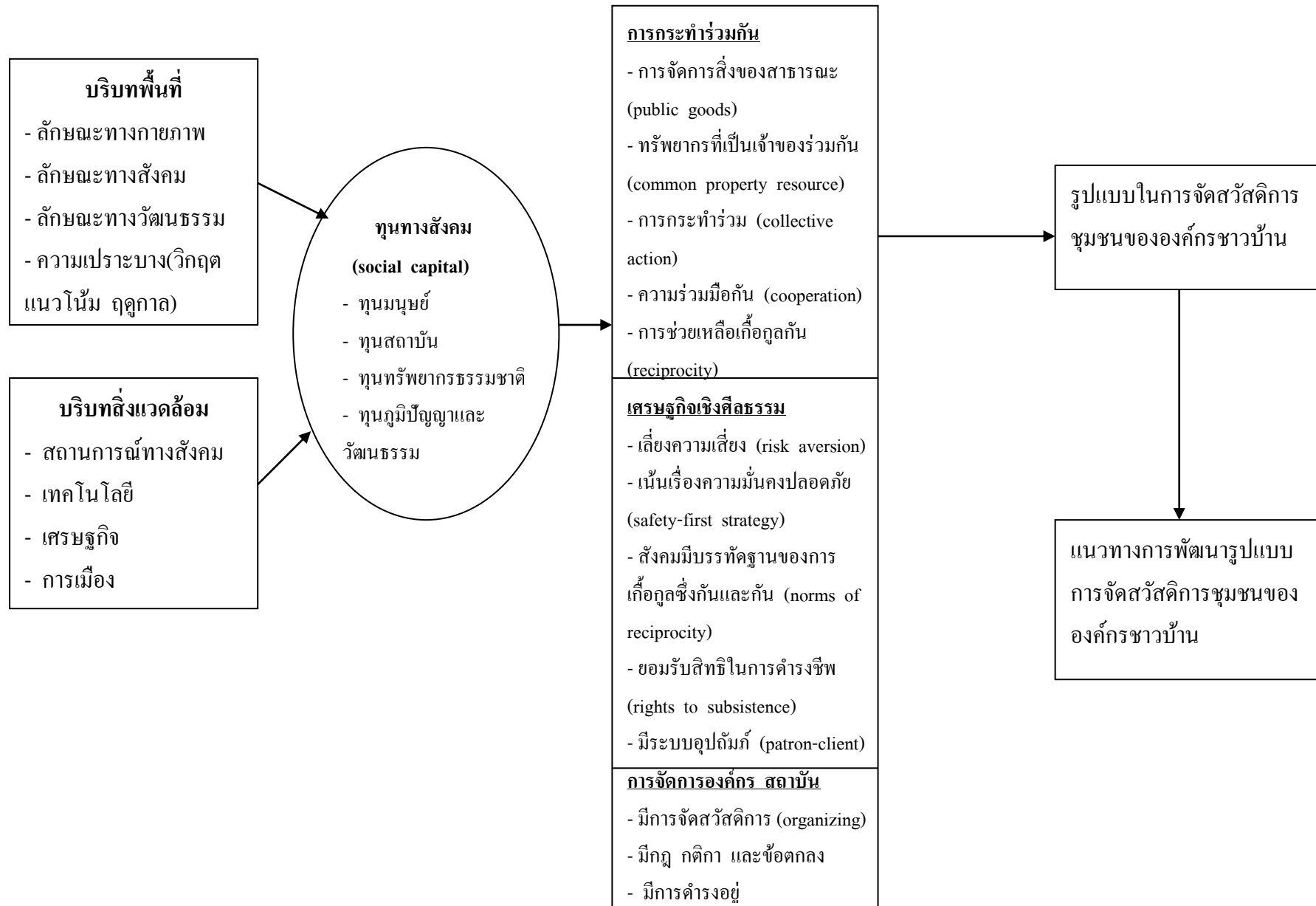
การศึกษาการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชาวบ้านในที่นี้ เน้นไปที่ (1) สวัสดิการชุมชนแบบพื้นบ้านหรือสวัสดิการชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและฐานทรัพยากร และ (2) สวัสดิการชุมชนแบบทันสมัยหรือบนฐานการพัฒนา ดังนั้นจึงไม่รวมการจัดสวัสดิการโดยภาครัฐและภาคเอกชน ในบริบทพื้นที่ หมู่ที่ 15 บ้านเหล่ามะละกอ ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี หมู่ที่ 11 บ้านคลองชัยขันธุ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ หมู่ที่ 6 บ้านโรงกุ้ง ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย(Expected Benefits and Application)

- 1 ได้รับความรู้และความเข้าใจถึงบริบท เงื่อนไข กระบวนการจัดการ และพัฒนาการของการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน
- 2 ได้รับความรู้และคำอธิบายถึงความหลากหลายของการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านผ่านกรณีตัวอย่าง
- 3 ได้แนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) (ตามแผนภาพ)

กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

สวัสดิการชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ไม่ได้เกิดขึ้นมาโดยตัวของมันเองอย่างโดดเดี่ยว แต่เกิดขึ้นมาภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับโลก เรื่อยมาจนถึงระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โครงการศึกษาวิจัยจึงมุ่งที่จะหาคำอธิบายถึงจุดเริ่มต้นของการจัดให้มีระบบสวัสดิการชุมชนขึ้นมาในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง เพื่อให้ทราบถึงบริบท เงื่อนไข และปัจจัยที่นำไปสู่การดำเนินกิจกรรมเพื่อให้มีสวัสดิการชุมชนขึ้น รวมทั้งสืบทราบและติดตามถึงพัฒนาการของการจัดการสวัสดิการชุมชนที่เปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้สามารถมองไปข้างหน้าว่ารูปแบบที่เหมาะสมของสวัสดิการชุมชน ควรจะมีการดำเนินการในการจัดการเชิงสถาบันอย่างไร เพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน ในการดำเนินงานโครงการศึกษา การพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ที่ครั้งนี้ จึงมีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชน / องค์กรชาวบ้าน
3. แนวคิดเรื่องการกระทำร่วมกัน
4. แนวคิดแนวคิดในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการ องค์กร และสถาบัน
5. แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการ
6. แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน
7. แนวคิดวิถีการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน
8. แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม
9. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

1.1 ความหมายของชุมชน

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช 2542 บัญญัติว่า “ชุมชน” หมายถึง หมู่ชน หรือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน”

คำว่า ชุมชน ในภาษาไทยปัจจุบัน เป็นศัพท์บัญญัติจากคำในภาษาอังกฤษว่า Community สันนิษฐานว่าเริ่มใช้กันแพร่หลายในประเทศไทยโดยนักวิชาการและข้าราชการไทยที่ไปศึกษาทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา การพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาชนบท และการพัฒนาชุมชนในประเทศตะวันตก นอกจากนี้คำว่าชุมชนถูกใช้อย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2505 โดยมีการ

เปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน่วยราชการ ที่มีการแยกส่วนพัฒนาการท้องถิ่นออกจากกรมมหาดไทย แล้วจัดตั้งเป็นกรมการพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยที่ คำว่า ชุมชน ถูกใช้ให้มีความหมายซ้อนทับกับคำว่า บ้าน หรือ หมู่บ้าน ที่เป็นหน่วยทางการปกครองพื้นฐานในสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิม (กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549)

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549) ให้ความหมายของชุมชนว่า คือประสบการณ์ความรู้สึก และความสัมพันธ์ซึ่งไม่สามารถกำหนดทางภูมิศาสตร์ หรือโดยกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการ แต่เป็นสิ่งที่ประชาชนรู้สึกว่าเป็นสมาชิกอยู่ เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนและคนกับกลุ่มคน ชุมชนอาจจะมียุทธศาสตร์ใหญ่หรือเล็ก อาจเปลี่ยนแปลงตามกาล และอาจจะเข้มแข็งหรือเสื่อมสลายลงได้

ชุมชน มีความหมายมากกว่าการเป็นสถาบันที่ช่วยจัดการการพัฒนา หมายความว่า ทุกชุมชนเป็นศูนย์รวมคุณค่าทางสังคมที่เสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนาคน ชุมชน ทำหน้าที่เชื่อมโยงขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม เอื้ออำนวยการมีส่วนร่วมของคนกลุ่มต่างๆ และเพิ่มพูนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานการคุ้มครองทางสังคมที่สำคัญ (กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549)

Jim life (อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549) อธิบายว่า ชุมชน เป็นองค์ประกอบหรือหน่วยทางสังคม (Social Organization) ที่มีคุณลักษณะและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน 5 ประการ ได้แก่

1. มีขนาดไม่เกินความสามารถของมนุษย์ (Human Scale) คือ มีขนาดตั้งแต่พอประมาณจนถึงใหญ่ ไม่เป็นส่วนตัว (Impersonalized) มีโครงสร้างเหนียวแน่นที่ศูนย์กลาง (Centralized Structures) เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ของคนส่วนใหญ่ในหน่วย ซึ่งขนาดของหน่วยหรือชุมชนมักมีขอบเขตอยู่ในระดับที่สมาชิกคนหนึ่งสามารถทำความรู้จักมักคุ้นกับคนอื่นๆ ได้เท่าที่ต้องการ และก็เป็นขนาดที่ทุกคนนั้นสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมได้โดยไม่มีอุปสรรค ชุมชนต้องมีโครงสร้างไม่ใหญ่โตเกินกว่าที่คนที่เป็สมาชิกจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีอำนาจควบคุมความเป็นไปในชุมชนได้ ซึ่งในความเป็นจริงเราไม่สามารถระบุตัวเลขเฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าจะต้องมีจำนวนคนเท่าไร บางครั้งก็อาจจะเป็เพียงกลุ่มคนจำนวนไม่กี่คนไปจนถึงเป็นพันเป็นหมื่น หรือจำนวนมากในระดับประเทศก็ได้

2. มีความเป็นตัวตนและความเป็นเจ้าของ (Identity and Belonging) ในความเป็นชุมชนโดยทั่วไปมักมีสาระเกี่ยวกับความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) แฝงอยู่หรือไม่ก็มีความยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่ม อันเป็นที่มาของคำว่า เป็นสมาชิกของชุมชน (member of the Community) มีความหมายครอบคลุมคำว่า ความเป็นเจ้าของ (Belonging) การยอมรับจากคนอื่น (Acceptance) ความจงรักภักดีและการยอมรับในความมุ่งหมายต่างๆ ของกลุ่มด้วยความเต็มใจ (Allegiance & Loyalty) ซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นสมาชิกของชุมชน

นั้นแยกไม่ได้จากความรู้สึกในเรื่องความมีตัวตน (Identity) ความเป็นชุมชนมักจะแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนในปัจจุบันบุคคลที่สร้างความรู้สึกว่าเขาเป็นใครอยู่ที่ไหนซึ่งมีความสำคัญมากในสังคมโลกปัจจุบัน เนื่องจากสถาบันชุมชนที่เคยเอื้อต่อการแสดงตัวตนของคนในอดีต ได้คลายความสำคัญลงไปมาก ไม่ว่าจะเป็นตระกูล เผ่า หมู่บ้าน โบสถ์ หรือวัด ที่เคยสร้างความรู้สึกร่วมกัน ในขณะที่ทุกวันนี้สถานที่ทำงาน โรงงาน สถาบันการศึกษา ลักษณะอาชีพ กำลังมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะแหล่งกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลอย่างเป็นทางการ

3. มีพันธะหน้าที่ (Obligations) สมาชิกของชุมชนต้องมีพันธกิจ หรือภาระหน้าที่ที่ชัดเจนที่ต้องกระทำให้กับชุมชนที่สังกัด โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่างของชุมชน เพื่อสร้างและดำรงชีวิตของชุมชน

4. มีความใกล้ชิดสนิทสนมแบบสังคมชนบท (Gemeinschaft) ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมของหมู่สมาชิก สมาชิกสามารถมีสัมพันธภาพต่อกันและกันได้ในหลายๆ บทบาทในสภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่มีเงื่อนไขที่ส่อไปในทางขีดจำกัดเฉพาะกลุ่ม หรือ เฉพาะพวก ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลในการที่จะแสดงความสามารถในเรื่องต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากและเป็นคุณแก่ชุมชนโดยตรง

5. มีวัฒนธรรม (Culture) ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่า การสร้างสรรค์และการแสดงออกวิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่ต่างๆ ก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัว (Unique Characteristics) ที่แนบแน่นกับชุมชนนั้นๆ ซึ่งเป็นกลไกเสริมสร้างให้สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมเพื่อใช้เองมากกว่าเป็นเพียงผู้บริโภควัฒนธรรมที่หยิบยืมมาจากชุมชนอื่นและมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความแตกต่างหลากหลายระหว่างชุมชนต่างๆ และเกิดภาวะการณ์มีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากขึ้น

Life แบ่งชุมชนออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ประกอบด้วย ชุมชนเชิงพื้นที่ (Geographical Community) และชุมชนเชิงหน้าที่ (Functional Community) ซึ่งชุมชนทั้งสองประเภทต่างก็มีคุณสมบัติทั้ง 5 ประการดังกล่าวข้างต้นครบถ้วน แต่คุณลักษณะดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับมิติทางด้านประสบการณ์และความรู้สึกนึกคิดส่วนตัว (Felt and Subjective Experiences) ที่อาจจะวัดหรือคำนวณได้ลงตัวแน่นอนด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์กายภาพ ดังนั้นผู้ที่รู้สึกถึงความเป็นชุมชนได้ดีมาน้อยเพียงใดก็คือคนที่เป็สมาชิกของชุมชนนั้นๆ นั่นเอง (สายนต์ ไพรชาญจิตร 2547 : 2.5 อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549)

ความเป็นชุมชน เป็นเรื่องของการพึ่งตนเองเท่าๆ กับการพึ่งพาารวมทั้งยังเป็นเรื่องของการขัดแย้งและการปรับตัว นอกจากนี้ความเป็นชุมชนก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เรื่องของการมีส่วนร่วมกันในการควบคุมและจัดการทรัพยากร ความเป็นชุมชนเป็น

ศักยภาพในความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญคือ ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร เพราะชุมชนวางอยู่บนหลักการเกี่ยวกับอำนาจในการจัดการทรัพยากรหรือการมีส่วนร่วมนั่นเอง (กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549 หน้า 8)

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชุมชน กับเศรษฐกิจ

คำนิยามที่เน้นถึงสวัสดิการทางเศรษฐกิจของมนุษย์ (Materialistic Definition of Economics) จะชี้ให้เห็นถึงขอบเขตและเนื้อหาสาระของวิชาเศรษฐศาสตร์ว่าเป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงการอยู่ดีกินดีของมนุษย์ และการกินคืออยู่ในที่นี้ก็เน้นเฉพาะการอยู่ดีกินดีทางวัตถุเท่านั้น เช่น เอ็ดวิน แคนนัน (Edvin Cannan) (อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549) กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์ว่าเป็นวิชาที่ “ศึกษาถึงสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ดีกินดีทางวัตถุของมนุษย์” เอ.ซี.พิกกู (A.C. Pigou) (อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549) กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์ว่าเป็นวิชาที่ “ศึกษาถึงสวัสดิการทางเศรษฐกิจ” ว่าหมายถึง “ส่วนของความสุขหรือสวัสดิการ ซึ่งสามารถวัดในรูปตัวเงินได้โดยตรงหรือโดยอ้อม” และอัลเฟรด มาร์แชลล์ (Alfred Marshall) (อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549) ให้คำนิยามว่า “เศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ว่าด้วยการดำรงชีวิตตามปกติของมนุษย์โดยศึกษาถึงการกระทำของสังคมและปัจเจกชนเฉพาะส่วนที่มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นที่สุดที่กับการบรรลุความอยู่ดีกินดี และการใช้วัสดุปัจจัยเพื่อการอยู่ดีกินดี”

มนุษย์ถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มนุษย์อาศัยอยู่โดยปราศจากการรวมกลุ่มไม่ได้ ดังนั้นชุมชนก็คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่ในสังคมจะเกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์เสมอ เพราะมนุษย์มีความต้องการขั้นพื้นฐาน คือการบริโภคเพื่อความอยู่รอด หรือความต้องการน้ำ ต้องการอากาศ ฯลฯ ดังนั้นมนุษย์ในสังคมเผ่าหรือสังคมดั้งเดิมจะต้องหาวิธีจัดสรรอาหารที่หามาได้ หรือมนุษย์ในระบบศักดินาก็จะต้องรู้จักการจัดสรรที่ดินที่ใช้ในการทำกิน หรือในสังคมปัจจุบันการออกไปทำงานเพื่อนำเงินที่ได้กลับมาซื้ออาหารเพื่อดำรงชีพนั้นล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องราวเศรษฐกิจการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น

จากการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโดยให้ความสนใจในการมีชีวิตอยู่รอด และวิธีการที่มนุษย์ใช้ในการแก้ปัญหา (โดยมองมนุษย์ในฐานะของปัจเจกบุคคล) จะพบว่าในยุคแรกๆ นั้นมนุษย์ต้องการอาหารเพื่อดำรงชีพ เพื่อความอยู่รอดเท่านั้น เช่นในสังคมเก็บของป่าล่าสัตว์ เมื่ออาหารหมด มนุษย์ก็จะเริ่มออกล่าสัตว์อีกครั้ง การออกไปล่าสัตว์ก็จะทำให้นักล่าสามารถดำรงชีพต่อไปได้ ซึ่งวิธีการดำรงชีพแบบนี้ ถูกเรียกว่า เศรษฐกิจเพื่อยังชีพ และถ้าพิจารณาในสังคมกสิกรรม จะพบว่า ชาวนาจะผลิตข้าวเพื่อบริโภค ไม่ได้ผลิตเพื่อขาย และสิ่งของต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน จะประดิษฐ์เพื่อใช้ในครัวเรือน เช่น เย็บเสื้อผ้า หรือ เย็บรองเท้า ฯลฯ เป็นต้น ดังนั้นสำหรับสังคมในยุคแรกๆ เศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องของการดำรงชีพเพียงเพื่อให้อยู่รอดได้ แต่

อย่างไรก็ตามสังคมมีพัฒนาการ ประกอบกับความเจริญของเทคโนโลยี และกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ทำให้สังคมพัฒนาขึ้น กลายเป็นสังคมสมัยใหม่หรือสังคมแบบทุนนิยม โดยในสังคมสมัยใหม่นี้ มนุษย์ได้หันมา “พึ่งพิง พึ่งพาอาศัย” ผู้อื่นมากขึ้น มนุษย์ไม่สามารถจะช่วยเหลือตัวเองได้ เนื่องจากสังคมสมัยใหม่ มนุษย์มีความสะดวกสบายทางวัตถุมากขึ้นสืบเนื่องมาจากการพัฒนาทางเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์ในสังคมปัจจุบันไม่ต้องสร้างบ้านเอง ไม่รู้จักเย็บผ้าเอง ไม่ปลูกข้าวไว้กินเองอีกต่อไป

ดังนั้นการที่มนุษย์ในสังคมปัจจุบันสามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้ก็เพราะว่ามีคนอื่นเข้ามาทำงานแทน หรืออาจกล่าวได้ว่า มนุษย์เริ่มรู้จัก “การแบ่งงานกันทำ-Division of Labor” ซึ่งผลของการแบ่งงานกันทำ ก่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้านเกิดขึ้น หลังจากที่แบ่งกันผลิตแล้ว มนุษย์ก็เริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยน โดยเริ่มจากการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับสิ่งของ (Barter System) ก่อนแล้วจึงพัฒนาเข้าสู่ระบบตลาด โดยมีเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เมื่อสังคมให้คุณค่ากับเงินตรา ผลที่ตามมาคือ “มนุษย์เริ่มรู้จักการสะสมมากขึ้น” ในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัดจึงก่อให้เกิดปัญหา “ความหายากของทรัพยากรธรรมชาติ-Scarcity” ซึ่งนำไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจของสังคมปัจจุบัน นอกจากปัญหาในเรื่องของความหายากของทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ปัญหาทางเศรษฐกิจของสังคมปัจจุบันยังเกี่ยวข้องกับ ความยากได้ของมนุษย์ และความสามารถในการผลิตของชุมชนหรือสังคมด้วย

ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 3 ประการ คือ

1 จะผลิตอะไร (What to produce) จำนวนเท่าใด ถ้าไม่มีปัญหาในเรื่องความขาดแคลนของทรัพยากรแล้วปัญหานี้จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงต้องตัดสินใจว่าจะใช้สิ่งเหล่านี้ไปทำการผลิตสินค้าอะไร จึงจะสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ดีที่สุด

2 จะผลิตอย่างไร (How to produce) เมื่อทรัพยากรมีจำนวนจำกัด สังคมจึงจำเป็นต้องหาทางประหยัดการใช้ทรัพยากรให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งการเลือกวิธีการผลิตที่ถูกต้องจะส่งผลให้ลดต้นทุน ทำให้กำไรเพิ่มขึ้น

3 จะผลิตเพื่อใคร (Produce for whom) ปัญหาสุดท้ายนี้เป็นเรื่องที่สังคม หรือรัฐจะต้องพิจารณาว่าเมื่อผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ไว้แล้วจะกระจาย (Distribute) หรือแจกจ่ายสินค้าและบริการต่างๆ ที่ผลิตได้ออกไปอย่างไร และกำหนดให้ผู้ใดเป็นผู้ได้รับสินค้าและบริการนั้นๆ เป็นจำนวนหรือปริมาณเท่าใด

ดังนั้นสังคมหรือชุมชนจะต้องทำหน้าที่ในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าวคือ

1 สังคมจะต้องจัดระบบให้รับประกันได้ว่าจะมีการผลิตสินค้าและบริการที่เพียงพอแก่การอยู่รอดของสังคม

2 สังคมจะต้องจัดการจัดสรรผลผลิตของตนในลักษณะที่จะทำให้มีการผลิตเพิ่มขึ้น

1.3 ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

แนวคิดที่ว่าด้วยชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา ในปัจจุบันมีลักษณะที่หลากหลาย อันเนื่องมาจากความหลากหลายของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามสามารถสรุปประเด็นสำคัญอย่างน้อย 4 ประการ คือ

ประการแรก การเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน รัฐบาลส่วนกลางไม่ควรกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยไม่ขอความเห็นชอบจากประชาชน เพราะประชาชนเป็นผู้รับผลกระทบจากการพัฒนา การกำหนดแนวทางการพัฒนาชนิดที่เป็นการสั่งการจากเบื้องบนลงสู่ล่างอาจผิดพลาดได้ง่ายและก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่คาดคิดได้

ประการที่สอง เป้าหมายการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนามิได้เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หากแต่เน้นเป้าหมายการมี “ชีวิตที่ดี” ของประชาชน โดยที่ชีวิตที่ดีมิได้เกิดจากการมีความสุขในการจับจ่ายใช้สอยเพียงส่วนเดียว ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนามิได้ปฏิเสธเป้าหมายการยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชน แต่ไม่เห็นด้วยกับการตามกระแสเศรษฐกิจโลกเพื่อเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่โดยละทิ้งภาคประชาชน และไม่คำนึงผลกระทบที่มีต่อสภาพแวดล้อม สถาบันครอบครัว และลักษณะความเป็นชุมชนของหมู่บ้าน การมีชีวิตที่ดีนั้นจะต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ เป้าหมายการพัฒนาจึงอยู่ที่การยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชน โดยไม่ทำลายคุณธรรมชาติ ไม่ทำลายสถาบันครอบครัว และไม่ทำลายลักษณะความเป็นชุมชนของหมู่บ้าน

ประการที่สาม ความหลากหลายของชุมชนก่อให้เกิดความหลากหลายในแนวทางการพัฒนา ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนาสุคำขวัญ “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” ทั้งนี้ไม่เพียงแต่เคารพสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาหากยังเชื่อว่า หมู่บ้านมีศักยภาพในการแก้ปัญหของตนเอง แนวทางชุมชนท้องถิ่นพัฒนาจึงให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้าน

ประการที่สี่ แนวความคิดชุมชนท้องถิ่นพัฒนามิได้ต่อต้านขัดขวางกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะตระหนักดีว่า การต่อต้านขัดขวางกระแสโลกาภิวัตน์นั้นมิอาจกระทำได้อีกทั้งยอมรับว่ากระแสโลกาภิวัตน์ในบางด้านอาจเป็นประโยชน์แก่ภาคประชาชนบ้าน อย่างไรก็ตามแม้ว่าแนวคิดชุมชนท้องถิ่นพัฒนาจะมีได้เสนอให้ปิดประเทศ แต่แนวความคิดนี้มีความคิดเห็นหลักร่วมกันว่าการเปิดประเทศมากเกินไปจะก่อให้เกิดโทษมหันต์ต่อภาคประชาชน

จากการประมวลความคิดของสำนักชุมชนท้องถิ่นพัฒนาอาจกล่าวได้ว่า สำนักนี้เสนอยุทธวิธีในการพัฒนาอย่างน้อย 6 ประการ ได้แก่

ประการแรก ยุทธวิธีพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองสอดคล้องกับรากฐานของพุทธปรัชญารายวรในชนบทได้รับบทเรียนอันเจ็บปวดจากการพึ่งผู้อื่นมาแล้วตลอดระยะเวลาเกือบ 5

ทศวรรษที่ผ่านมา ราษฎรในชนบทต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ และปรับตัวเพื่อความอยู่รอดอย่างค่อนข้างเดียวดายในท่ามกลางกระแสดังกล่าว สิ่งที่ราษฎรในชนบทได้เรียนรู้คือ ราษฎรมีอาจพึ่งรัฐบาลได้ เพราะภาคประชาชนเป็นภาคเศรษฐกิจที่รัฐบาลไม่ส่งเสริม แต่การที่ภาคประชาชนจะพึ่งตนเองได้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตจากแบบแผน “การกินคืออยู่ดี” มาเป็นแบบแผน “การอยู่พอดีกินพอดี”

ประการที่สอง การปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต จากการผลิตเพื่อการพาณิชย์มาเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ การผลิตเพื่อการพาณิชย์ทำให้ภาคประชาชนต้องพึ่งพิงระบบทุนนิยมโลกชะตาชีวิตของประชาชนขึ้นอยู่กับความเมตตากรุณาของกลไกตลาด ทั้งการฉ้อโกงปรากฏด้วยว่ากลไกตลาดโหดร้ายต่อราษฎรในชนบทในหลายกรรมหลายวาระ ดังนั้น เพื่อลดผลสะท้อนอันเกิดจากการผันผวนของตลาด เป้าหมายการผลิตต้องปรับไปเป็นการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ ต่อเมื่อมีส่วนเกินจึงจะนำออกขาย ในการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้นี้ จำเป็นต้องกระจายการผลิตภายในครัวเรือนเพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มความมั่นคงแห่งชีวิต การผลิตเพื่อการพาณิชย์ตามความชำนาญพิเศษและความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ ตลอดจนความได้เปรียบเชิงแข่งขัน ทำให้ชะตากรรมของราษฎรส่วนใหญ่แขวนไว้กับสินค้าเกษตรกรรมเพียงชนิดเดียว อีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีภาระหนี้สินอันเป็นผลจากความผันผวนของตลาดอีกด้วย การผลิตเพื่อการพาณิชย์จึงมีส่วนทำลายความมั่นคงของชีวิต ดังนั้น แนวทาง “วนเกษตร” โดยการให้ครัวเรือนเกษตรกระจายการผลิตพืชที่ปลูกให้มีทั้งพืชยืนต้นและพืชล้มลุก ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ การกระจายการผลิตในลักษณะที่สอดคล้องกับวงจรธรรมชาติ มีส่วนช่วยรักษาสภาพนิเวศและธำรงไว้ซึ่งดุลแห่งธรรมชาติ แต่ที่สำคัญก็คือการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้และการกระจายการผลิตในครัวเรือนเป็นยุทธวิธีลดสายสัมพันธ์กับตลาดซึ่งมีผลในการลดผลกระทบอันเกิดจากความผันผวนของตลาดอีกทอดหนึ่ง

ประการที่สาม การพัฒนาบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมชุมชนก่อเกิดจากชุมชน และเปลี่ยนแปลงตามการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในกระการสำคัญ วัฒนธรรมชุมชนได้รื้อร้อยให้ผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยช่วยธำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพของสถาบันครอบครัว และความมั่นคงแห่งชีวิต รวมตลอดจนการกำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันของสมาชิกชุมชนและการรักษาคูหลาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ประการที่สี่ การให้ความสำคัญแก่ภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหาสังคม หมู่บ้านทั้งหลายต่างเผชิญกับวิกฤตการณ์มาแล้ว และสามารถอยู่รอดได้ก็ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยปราศจากการช่วยเหลือจากภาครัฐ ดังนั้น กลุ่มชนชนท้องถิ่นพัฒนาจิตใจศึกษาและแสวงหาภูมิปัญญาชาวบ้าน และพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบตรรกวิทยาของชาวบ้าน

ประการที่ห้า การรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน เพื่อสร้างความแข็งแกร่งและอำนาจต่อรองของภาคประชาชน มิฉะนั้นจะไม่สามารถต้านผลกระทบอันเกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้ ในทัศนะของประเวศ วิ การที่ภาคสังคมอ่อนด้อยกว่าภาครัฐบาล และ

ภาคธุรกิจ ทำให้เสียสมดุลทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และเป็นต้นตอของปัญหาต่างๆ จำนวนมาก การรวมกลุ่มจึงเป็นกุญแจสำคัญ ที่จะทำให้ภาคประชาชนมีอำนาจเสมอด้วย ภาครัฐบาลและภาคธุรกิจได้

ประการที่หก การให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคืนกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรท้องถิ่นให้แก่ชุมชน การที่รัฐยึดกุมกรรมสิทธิ์ใน ทรัพยากรทั้งปวงไว้ในส่วนกลาง ประกอบกับข้อเท็จจริงที่ว่า ชนชั้นนำทางอำนาจมีผลประโยชน์ ร่วมกับกลุ่มทุนไม่เพียงแต่จะทำให้การกำหนดนโยบายและการจัดการทรัพยากรปราศจากการมี ส่วนร่วมของประชาชนเท่านั้น หากทว่ายังเปิดโอกาสให้ชนชั้นนำทางอำนาจสมคบกับกลุ่มทุน ในการใช้ทรัพยากรในลักษณะที่ไม่ยั่งยืน ซึ่งเป็นผลเสียต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ อีกด้วย นอกจากนี้ ทรัพยากรท้องถิ่นดำรงอยู่คู่กับชุมชนแต่โบราณกาล ราษฎรได้เรียนรู้การใช้ ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันอีกทั้งวัฒนธรรมชุมชน และจารีตประเพณีชุมชนได้พัฒนาไปในทางที่ เกื้อกูลต่อการรักษาดูแลแห่งธรรมชาติ การคืนกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรท้องถิ่นให้แก่ชุมชนจะ เอื้ออำนวยให้มีการใช้ทรัพยากรในลักษณะยั่งยืนและเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นอย่างยาวนาน อีกทั้ง ยังเป็นเกราะป้องกันผลกระทบด้านลบของกระแสโลกาภิวัตน์อีกด้วย

จากการศึกษาแนวคิดชุมชนท้องถิ่นพัฒนาข้างต้นจะเห็นได้ว่ามุ่งเน้นยุทธศาสตร์ การพัฒนาแบบปิด (Inward Orientation) (กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549 หน้า 153-156) โดยมี เป้าหมายในการพัฒนาชีวิตที่ดีของประชาชน โดยอาศัยยุทธวิธีการพึ่งตนเอง ให้ความสำคัญกับ ภาคประชาชน หรือภาคสังคมมากกว่าภาครัฐบาลและภาคธุรกิจ

2. แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชน /องค์กรชาวบ้าน

2.1 ความหมายขององค์กรชุมชน

องค์กรชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของประชาชนตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อ ดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ขององค์กรเอง ชุมชน หน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานเอกชนที่ สนับสนุน องค์กรที่จัดขึ้นอาจจัดตั้งเป็นทางการมีกฎหมายรองรับ หรืออาจเป็นแนวทางในการ ดำเนินขององค์กรอย่างไม่เป็นทางการ (วงศกร เอียดเอื้อ, 2548)

2.2 ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน หมายถึงความสามารถในการจัดการและพัฒนา ศักยภาพขององค์กรให้สามารถเผชิญกับภาวะวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้สมาชิกต้องมีลักษณะร่วม กันภายในองค์กรหลายประการ กล่าวคือ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ภายใต้จิตวิญญาณร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีกิจกรรมและการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำนั้น ทำให้มีผู้นำตาม ธรรมชาติเกิดขึ้นในการจัดการในองค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่อง (ประเวศ วะสี, 2541 หน้า 42)

กาญจนา แก้วเทพ (กาญจนา แก้วเทพ, 2540 หน้า 53-59) กล่าวว่าความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนอาจพิจารณาได้จาก

1) ตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์ : สิ่งที่บ่งบอกความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน คือการเจริญเติบโตในเชิงปริมาณและคุณภาพขององค์กร นั่นคือสมาชิกเพิ่มมากขึ้น และมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่ๆ เข้ามารับช่วงต่อภาระงาน ส่วนในมิติเชิงคุณภาพดูได้จากความรู้ความสามารถและทักษะรวมทั้งความคิด และพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ อีกทั้งผู้นำอาจดูได้จากความสามารถและการสานผลประโยชน์ สิ่งที่สำคัญที่ต้องดูอีกอย่างคือ พลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้นและทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวา และมีความต่อเนื่อง

2) ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม : ผลงานหรือกิจกรรมของกลุ่มมีความต่อเนื่องดำเนินการอย่างเป็นเครือข่าย และขยายกิจกรรมใหม่ๆ นอกจากนี้พิจารณาได้จากความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤติ

3) ปริมาณและคุณภาพของทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสภาพแวดล้อม : พิจารณาจากทุนด้านปริมาณของวัตถุที่เพิ่มมากขึ้นหรือได้มา เช่น กลุ่มวัวควายมีวัวควายเพิ่มขึ้น กลุ่มสมุนไพรมีการรักษาพันธุ์พืชและป่าตามธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนมิติเชิงคุณภาพ พิจารณาจากมายั่งยืนของกองทุน เช่น ระบบการบริหารจัดการที่ทำให้สามารถเพิ่มวัตถุและสภาพแวดล้อมที่เป็นทุน เป็นต้น

4) ทุนเพื่อนหรือเครือข่าย : การมีเครือข่ายหรือกิจกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเห็นถึงศักยภาพในการระดมทุน ในแง่ปริมาณอาจดูได้จากเครือข่ายสมาชิกที่มีกว้างขวางมากขึ้น ในแง่คุณภาพดูได้จากความสามารถในการจัดการกับเครือข่ายในลักษณะของความร่วมมือในการปฏิบัติ และลักษณะของอำนาจในการเจรจาต่อรอง หรือประสานงาน

5) สถานภาพขององค์กรชุมชน : ซึ่งจากองค์ประกอบที่หนึ่งถึงสี่เป็นเพียงการพิจารณาจากตัวองค์กรชุมชนเท่านั้น การพิจารณาศักยภาพควรอ้างอิงจากภายนอกด้วย นั่นคือการประเมินการยอมรับต่อองค์กรชุมชนจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องว่าให้การยอมรับในเรื่องอะไรและมากน้อยแค่ไหน

2.3 กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม

จากการศึกษาถึงกระบวนการการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มพบว่ากระบวนการเสริมสร้างและการพัฒนากลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งนั้น มีกระบวนการและขั้นตอนการเสริมสร้างและพัฒนาที่หลากหลาย ซึ่งบางกระบวนการสามารถนำไปใช้ได้ทันที แต่บางกระบวนการต้องมีการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น

พัฒน์ บุญรัตนพันธุ์ (อ้างอิงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2548 หน้า 400-405) อธิบายขั้นตอนการพัฒนาชุมชน เป็นบุคคลในยุคแรกๆ ที่อธิบายหลักการส่งเสริมการ

รวมกลุ่มและกระบวนการพัฒนาองค์กรภาคประชาชนโดยเรียกกระบวนการนี้ว่า “หลักการรวมกลุ่ม 3 ขั้น 8 ตอน” ซึ่งเป็นกระบวนการและเป็นพื้นฐานของการเสริมสร้างกลุ่มและเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ว่าด้วยการจัดตั้งกลุ่ม

การจัดตั้งกลุ่ม เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง เพราะหากได้ดำเนินการจัดตั้งให้ถูกวิธีทุกขั้นตอนแต่เริ่มแรก ก็จะทำให้กลุ่มมีคุณค่า และเจริญก้าวหน้าไปสู่ขั้นตอนอื่นได้ง่ายขึ้น ในการจัดตั้งกลุ่มมีเกณฑ์ที่ควรยึดถืออยู่ 8 ตอนกล่าวคือ

ตอนที่ 1 ว่าด้วยการค้นหาผู้นำ หรือหน่วยนำของหมู่บ้าน

ตอนที่ 2 ว่าด้วยการหาความต้องการของแต่ละบุคคล ก่อนที่นำมากำหนดความต้องการร่วมของกลุ่ม

ตอนที่ 3 ว่าด้วยความสมัครใจในการเข้าร่วมกลุ่ม รวมถึงการสร้าง ความซื่อสัตย์ และความภักดีต่อกลุ่ม

ตอนที่ 4 ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ทำให้สามารถทำงานร่วมกันได้ง่าย และเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ตอนที่ 5 ว่าด้วยการมีวิถีใกล้เคียงกัน ทำให้มีความคิดอ่าน ความสนใจ ความต้องการและความสามารถในการทำงานใกล้เคียงกัน เข้าใจกันง่ายในการทำงาน

ตอนที่ 6 ว่าด้วยเพศเดียวกัน กิจกรรมบางอย่างอาจจำเป็นต้องแบ่งแยกเพศ ในขณะที่บางกิจกรรมอาจร่วมกันทำทั้งหญิงและชาย

ตอนที่ 7 ว่าด้วยการมีความสัมพันธ์ต่อกันไม่ขัดแย้ง การที่กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียว ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ จนทำให้งานกลุ่มสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

ตอนที่ 8 ว่าด้วยสถานการณ์บีบรัด หมายถึง สถานการณ์ที่จะทำให้คนรวมกันเพื่อความอยู่รอด เพื่อผลประโยชน์ ฯลฯ ซึ่งตรงกับความต้องการของกลุ่ม หรือสมาชิกที่จะมารวมกัน

สรุปแล้วในขั้นที่ 1 การจัดตั้งกลุ่มนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญอยู่สามประการ คือ ตอนที่ 1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้นำกลุ่ม ตอนที่ 2-7 เป็นเรื่องเกี่ยวกับสมาชิกในกลุ่ม และตอนที่ 8 เป็นเรื่องของสถานการณ์ ซึ่งถ้าหากมีครบส่วนประกอบทุกชนิดแล้วก็ย่อมจะเกิดกลุ่มขึ้นได้ นักพัฒนาจะต้องดำเนินการในขั้นนี้ให้รอบคอบ เพราะมีฉะนั้นแล้ว อาจจะนำกลุ่มยุบสลายไปในภายหลัง ซึ่งอาจจะทำให้เสียกำลังใจที่จะจัดการรวมกลุ่มต่อไปก็ได้ สิ่งสำคัญอันหนึ่งที่นักพัฒนาควรจะต้องระมัดระวังในเรื่องนี้ ก็คือการเกิดของกลุ่มนั้นมิใช่หน้าที่โดยตรงของนักพัฒนา แต่เป็นผู้ที่กระตุนชี้และสนับสนุนประคับประคองให้มีการรวมกลุ่มให้เกิดขึ้น เพื่อเป็นตัวแทนในการพัฒนา สร้างเงา (ตัวแทน) ของตน หรือผู้นำดังกล่าวให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ทั้งนี้ก็เพื่อให้กลุ่มได้ก่อร่างอย่างแข็งแกร่งต่อไป

ขั้นที่ 2 ว่าด้วยการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

หลังจากที่ได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอย่างถูกวิธีในขั้นที่ 1 ซึ่งประกอบด้วย 8 ตอน แล้วจะต้องส่งเสริมให้กลุ่มเกิด “การเคลื่อนไหว” เพราะการเคลื่อนไหวของกลุ่มเป็นขั้นตอนที่สำคัญอันจะช่วยผลักดันให้กลุ่มเกิดพลังการต่อสู้ และพลังการต่อรองในโอกาสต่อไป

การดำเนินงานเพื่อให้กลุ่มมีการเคลื่อนไหว จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่นักพัฒนาจะต้องใช้ความอดทนในการทำความเข้าใจกับสมาชิกทุกคนของกลุ่ม ให้ตระหนักและซาบซึ้งในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เพื่อให้ทุกคนได้ร่วมผนึกกำลังอย่างมีระเบียบแบบแผน อันจะนำไปสู่การสร้างพลังการต่อสู้ หรือพลังการต่อรองในโอกาสต่อไป ในขั้นของการเคลื่อนไหวของกลุ่มซึ่งเน้นขั้นที่ 2 มีหลักเกณฑ์ที่ควรยึดถืออยู่ด้วยกัน 8 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ว่าด้วยการส่งเสริมการประชุมพบปะ เพื่อแลกเปลี่ยนทรรศนะความคิดซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มให้แน่นแฟ้นขึ้นและหาแนวทางปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย

ตอนที่ 2 ว่าด้วยการส่งเสริมแนวคิด ขระระดับจิตใจของสมาชิกกลุ่ม

ตอนที่ 3 ว่าด้วยส่งเสริมการมีระเบียบวินัย ได้แก่ การมีกฎเกณฑ์ข้อบังคับในการรวมกลุ่ม และมีระเบียบวินัยในการปฏิบัติต่อกัน

ตอนที่ 4 ว่าด้วยส่งเสริมสัมพันธ์ภาพบุคคล เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มให้มีความกลมเกลียวแน่นแฟ้น

ตอนที่ 5 ว่าด้วยการส่งเสริมกิจกรรม เพื่อทำให้กลุ่มได้เคลื่อนไหวและเป็นการฝึกกลุ่มให้ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

ตอนที่ 6 ว่าด้วยส่งเสริมวิชาการ ควรส่งเสริมทางวิชาการ ความรู้ใหม่ๆ ในรูปแบบต่างๆ ที่จำเป็น และเกิดประโยชน์โดยตรงต่อกลุ่ม

ตอนที่ 7 ว่าด้วยการส่งเสริมผลประโยชน์ร่วม เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ การจัดสรรผลประโยชน์ต้องเที่ยงธรรม เสมอภาคหากขาดประโยชน์ร่วมกัน หรือจัดผลประโยชน์กัน กลุ่มก็จะแตกความสามัคคี และสลายตัวในที่สุด

ตอนที่ 8 ว่าด้วยส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งสถานภาพผูกพัน โดยพยายามส่งเสริมให้มีความผูกพันระหว่างสมาชิก ส่งเสริมให้ทุกคนมีบทบาทหน้าที่ในกลุ่ม และรู้จักรับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่ม

สรุปในขั้นที่ 2 ที่ว่าด้วยการเคลื่อนไหวของกลุ่มนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ระเบียบวินัย วัตถุประสงค์ร่วมหรือผลประโยชน์ร่วม และกิจกรรมต่างๆ

ฉะนั้น ในขั้นนี้จะเห็นได้ว่าเป็นขั้นการลงมือดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของนักพัฒนา ที่จะต้องจัดกิจกรรมต่างๆ ให้มีอยู่เสมอ เพราะสิ่งต่างๆ

เหล่านี้จะเป็นเครื่องมือหรือยึดโยงให้กลุ่มคงอยู่ไม่แตกสลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งสถานภาพผูกพันของกลุ่มในตอนที 8

ขั้นที่ 3 ว่าด้วยการเจริญเติบโตของกลุ่ม ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ว่าด้วยสหพันธธรรมกลุ่ม เป็นการทำให้กลุ่มเล็กๆ มาสนธิเข้าเป็นกลุ่มใหม่กลุ่มเดียว

ตอนที่ 2 ว่าด้วยการสร้างหน่วยนำร่วม โดยการนำเอาตัวแทนหรือผู้นำของแต่ละกลุ่มมารวมกันเป็น “หน่วยนำร่วม” เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มเล็ก ประสานงาน ประสานผลประโยชน์ระหว่างกลุ่ม

ตอนที่ 3 ว่าด้วยผลประโยชน์ร่วม เพื่อช่วยให้กลุ่มเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกัน เกาะติดกัน เพราะเกิดผลประโยชน์ในกิจกรรมร่วมกัน แต่ละกลุ่มมีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมที่ดำเนินการ

ตอนที่ 4 ว่าด้วยสร้างกิจกรรมพึ่งพา เป็นวิธีการที่กลุ่มจะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมี “หน่วยนำร่วม” เป็นตัวกลางช่วยให้กิจกรรมของกลุ่มต่างๆ มีความเกี่ยวพันกัน พึ่งพากัน แล้วจึงจะมีผลประโยชน์สูงขึ้น

ตอนที่ 5 ว่าด้วยสนธิวิชาการเป็นการแลกเปลี่ยนและอาศัยความรู้ ทักษะ ตลอดจนความต้องการระหว่างกลุ่มที่มีต่อกัน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสามารถและกิจกรรมอื่นใหม่ๆ

ตอนที่ 6 ว่าด้วยสร้างพลังร่วมในการดำเนินการร่วมโดยการส่งเสริมให้กลุ่มเกิดการร่วมทุน ร่วมวิชาการ ร่วมกำลังคน ร่วมกำลังวัสดุ ซึ่งถ้ากลุ่มได้ร่วมกันมากเท่าไร พลังมหาศาลก็จะเกิดขึ้นเท่านั้น

ตอนที่ 7 ว่าด้วยลดความสิ้นเปลืองร่วม ได้แก่ การลดความสิ้นเปลืองของแรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งด้านบริหารและการบริการด้วย เมื่อความสิ้นเปลืองลดลง

ตอนที่ 8 สร้างพลังต่อรอง คือ อำนาจของกลุ่มในการรักษาผลประโยชน์และดำรงกลุ่มไว้ พลังต่อรองเป็นพลังในการต่อสู้ของชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มกัน จึงนับว่าเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการพัฒนา

สรุปขั้นที่ 3 ขั้นการเจริญเติบโตของกลุ่มนั้น นักพัฒนาจะต้องพยายามเอากลุ่มต่างๆ หลายกลุ่มให้มาสนธิให้เข้ากัน จะต้องสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้น เพื่อทำให้กลุ่มขยายตัวไปสู่ความเจริญเติบโตยิ่งขึ้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ขั้นตอนที่มีนักพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและสามารถนำไปประยุกต์ได้ในทุกสถานการณ์

3. แนวคิดเรื่องการกระทำร่วมกัน

การจัดการสวัสดิการชุมชนโดยองค์ชาวบ้าน จัดได้ว่าเป็นการกระทำร่วมกันหรือการร่วมมือกันในการจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานของชีวิต ในลักษณะของการจัดการสิ่งของสาธารณะ (Public goods) หรือถ้าพิจารณาจากการจัดการทรัพยากร ทรัพยากรเหล่านี้ก็คือ ทรัพยากรที่เป็นเจ้าของร่วมกัน (Common Property Resources) นั่นเอง ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงนำเอาแนวคิดว่าการกระทำร่วม (Collective Action) หรือความร่วมมือกัน (Cooperation) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Reciprocity) ของสมาชิกในสังคมหรือชุมชน ซึ่งในทางทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ได้มีการถกเถียงกันมาอย่างยาวนานพอสมควร ในที่นี้อาจจะแบ่งกลุ่มแนวคิดดังกล่าวออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรก ในที่นี้ขอเรียกว่า แนวคิดกระแสหลักที่มีฐานคิดอยู่บนทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก ที่ว่าด้วยความมีเหตุผลเชิงเศรษฐกิจของปัจเจกชน (Economic Rationality) ที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์เศรษฐกิจ (Economic man หรือ *homo economicus*) ในนัยยะที่บอกถึงการตัดสินใจในการกระทำใดๆ ของปัจเจก ว่าอยู่บนฐานของการเห็นแก่ประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง หรือการชั่งน้ำหนักระหว่างผลประโยชน์ที่ได้รับกับต้นทุนที่ต้องเสียไป อันเป็นรากฐานของแนวคิดการแข่งขันกันในระบบตลาด ดังนั้นปัจเจกชนจึงมีแนวโน้มที่จะไม่มีการร่วมมือกันในสิ่งที่เป็นประโยชน์ของส่วนรวม ในกรณีของการใช้ทรัพยากรนั้น บทความเรื่อง “โศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม” (Tragedy of the Commons) ของ Garrett Hardin (1968) ได้กลายเป็นทฤษฎีที่อธิบายการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมของผู้คนธรรมดาสามัญว่า ทุกคนต่างมุ่งแสวงหาประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับสูงสุด โดยไม่มีใครคิดถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่นและทรัพยากร อันนำไปสู่ข้อสรุปว่ามีทางเลือกแค่สองทางสำหรับการแก้ปัญหา คือ ทางแรกให้อำนาจรัฐเข้ามาจัดการในรูปของกรรมสิทธิ์ของรัฐ หรือทางที่สองคือ ให้เอกชนเข้ามาเป็นเจ้าของโดยอาศัยกลไกของตลาดเป็นตัวตัดสินใจ ในทำนองเดียวกัน แนวคิดจากทฤษฎีเกมส์ ที่เรียกว่า *The Prisoner's Dilemma* และทฤษฎีที่ว่าด้วยตรรกะของการกระทำร่วมกัน “*Logic of Collective Action*” ของ Mancur Olson (1965) ต่างก็อธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจของปัจเจกชนในสังคมไปในลักษณะเดียวกัน นั่นคือไม่มีใครยินดีที่จะตัดสินใจทำอะไรที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เพราะทุกคนจะนึกถึงผลประโยชน์ส่วนตนเป็นอันดับแรก ดังนั้นความสมัครใจที่จะร่วมมือกันในกิจการที่เป็นของสาธารณะไม่มีทางเกิดขึ้นได้ ยกเว้นในกรณีของ Olson ที่เขาเห็นว่าความร่วมมืออาจเกิดขึ้นได้ถ้ากลุ่มมีขนาดเล็ก ที่พฤติกรรมของคนในกลุ่มสามารถถูกตรวจสอบหรือสังเกตเห็นได้โดยง่าย ทฤษฎีและแนวคิดทั้งสามที่กล่าวมา

นี้ กลายเป็นฐานคิดที่สำคัญในการสนับสนุนนโยบายการใช้อำนาจรัฐในการจัดการปัญหา หรือ ไม่อย่างนั้นก็ใช้ระบบกลไกตลาดเป็นเครื่องมือ

แนวคิดกระแสหลักที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ถูกวิพากษ์วิจารณ์และโจมตีจากกลุ่มนักคิด กลุ่มที่สอง ที่เห็นว่าแนวคิดเหล่านั้นไม่เห็นความสำคัญของศักยภาพของผู้คนในการปรับเปลี่ยน สถานการณ์ และเป็นทฤษฎีที่สร้างข้อสรุปทั่วไป (Generalization) ในลักษณะที่ครอบคลุมทุก สถานการณ์ โดยไม่คำนึงถึงบริบทที่แตกต่างกันของสถานการณ์ในการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง James Scott (1976) ได้เสนอแนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economy) ในการอธิบายวิถีคิด และการตัดสินใจของคนในชุมชนชาวนาว่า คำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลานและ คนในชุมชน ไม่ได้ตัดสินใจโดยอาศัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเฉพาะหน้าในระยะสั้นแบบมนุษย์ เศรษฐกิจ มีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง (Risk Aversion) หรือมียุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิตที่เน้นเรื่อง ของความมั่นคงปลอดภัย (Safety-first Strategy) สังคมมีบรรทัดฐานของการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Norms of Reciprocity) ยอมรับสิทธิในการดำรงชีพ (Rights to Subsistence) และมีระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client)

แนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมให้ความสำคัญกับสถาบันหมู่บ้านในการตัดสินใจ ทางด้านเศรษฐกิจของคนในชุมชน โดยชี้ให้เห็นว่าสังคมชาวนาก่อนระบบทุนนิยมจะเข้ามานั้น ไม่ มีระบบการถือครองทรัพย์สินส่วนบุคคล ความสัมพันธ์เชิงการตลาดที่เข้ามาพร้อมกับระบบทุน นิยม เป็นตัวทำลายสถาบันชุมชนที่มีมาก่อน สถาบันหมู่บ้านทำหน้าที่ในการจัดหาความมั่นคงใน วิถีการดำรงชีวิต ที่ได้รับการคุ้มครองด้วยสิทธิของการดำรงชีพ การบ่อนทำลายสถาบันหมู่บ้าน หรือชุมชนโดยรัฐและระบบทุนนิยม มักนำไปสู่ความตึงเครียด ที่ท้ายที่สุดอาจนำไปสู่การลุกฮือ และการต่อต้านของชาวนาชนบท

ในอดีตรัฐหมู่บ้าน (Corporate Village) เป็นองค์กรหรือสถาบันที่รับผิดชอบใน การจัดการทรัพยากรร่วมกัน โดยอาศัยบรรทัดฐานของสังคมในลักษณะของการอุปถัมภ์ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน มีความโอบอ้อมอารี มีความเป็นมนุษยธรรม และพึงพิงได้มากกว่าระบบตลาด กลไกใน การแจกกระจายความอยู่ดีกินดีช่วยลดแรงกดดันจากการขาดแคลนทรัพยากร และระบบการ แลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งต่างตอบแทนกันช่วยบรรเทาการขาดแคลนกำลังคนในการผลิต นักคิดใน แนวเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมมักจะเชื่อว่าการกำเนิดรัฐชาติและการผลิตเพื่อการค้าเป็นตัวการในการ ทำลายสวัสดิการของชุมชน เพราะมันก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน ทำให้ชาวบ้านมีความเป็น ป้างเจกชนนิยมที่ขาดการคุ้มครองป้องกันจากสถาบันชุมชนที่มีมาแต่ดั้งเดิม ระบบจริยธรรมของการ

ดำรงชีพ สืบทอดประเพณี และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถูกแทนที่ด้วยระบบพันธะสัญญาแบบตลาดและระเบียบกฎหมายของรัฐ

แนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมนี้ สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของนักวิชาการชาวไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชีย (Asiatic mode of production) ดังจะเห็นได้จากงานวิชาการของฉัตรทิพย์ นาถสุภาและบรรดาลูกศิษย์ลูกหาในสำนักนี้ รวมทั้งงานศึกษาเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชนในกลุ่มที่เรียกว่า “สวัสดิการชุมชนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและฐานทรัพยากร” และ “สวัสดิการชุมชนบนฐานของการพัฒนา” หรือแบบสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม ก็ได้กลายเป็นประเด็นให้ถกเถียงตามมามากมาย โดยเฉพาะจาก Popkin (1979) ที่เขียนหนังสือขึ้นมาเพื่อโต้แย้งกับแนวคิดของ James Scott ในแทบทุกประเด็น แต่เขาก็ยอมรับว่าการตัดสินใจทางเศรษฐกิจของชาวนาเป็นไปเพื่อแสวงหาความมั่นคงสูงสุดในการดำรงชีวิต (Maximum Livelihood Security) ไม่ใช่แสวงหาผลกำไรสูงสุด (Maximum Profit) อย่างที่เป็นอยู่ในระบบตลาด เขายืนยันว่าความมีเหตุผลทางเศรษฐกิจไม่ได้หมายความว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง แต่ในสถานการณ์ที่ต่างกันชาวนาในชนบทอาจจะคำนึงถึงครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน ในทำนองเดียวกันแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในวงวิชาการสังคมศาสตร์ไทย ก็มีการถกเถียงกันอย่างมากระหว่างในเชิงปฏิเสธโดยสิ้นเชิง และวิพากษ์วิจารณ์ในบางประเด็น รวมทั้งมีการปรับใช้ในรูปแบบต่างๆ (ดู ยุคติ มุกดาวิจิตร 2548) ดังนั้นการนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในงานวิจัยครั้งนี้ จึงไม่ได้หมายถึงการตั้งธงคำตอบสำหรับปัญหาการวิจัย แต่เป็นหนึ่งในแนวทางในการมองปัญหาและการวิเคราะห์ คำตอบของการวิจัยอยู่ที่ข้อมูลจากงานสนาม

4. แนวคิดแนวคิดในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการ องค์กร และสถาบัน

การวิเคราะห์เกี่ยวกับการจัดการเชิงสถาบัน (Institutional Arrangement) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการริเริ่มให้มีการจัดการ (Organizing) การเกิดเป็นองค์กร (Organization) และการกลายเป็นสถาบัน (Institutionalized) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชุมชนท้องถิ่นที่ระบบตลาดทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์และรัฐเข้าไม่ถึง ได้รับการหยิบยกขึ้นมาศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะในสาขาเศรษฐศาสตร์เชิงสถาบัน (Institutional economics) อันที่จริงแล้ว Garrett Hardin (1968) ในตอนท้ายของบทความ เขาได้ชี้ช่องทางในการแก้ปัญหาที่ผู้คนในสังคมเผชิญเกี่ยวกับทรัพยากรส่วนรวมหรือสิ่งของ (รวมทั้งกิจกรรม) สาธารณะว่าจำเป็นต้องมีการสร้างสถาบันทางสังคมขึ้นมาบังคับใช้ในลักษณะที่เป็นที่

ยอมรับร่วมกันของคนในสังคม (Mutual Coercion Mutually Agreed Upon) ซึ่งนักสังคมศาสตร์โดยทั่วไปนิยามคำว่า “สถาบัน” (Institution) ว่าหมายถึง กฎ กติกา และข้อตกลงที่สังคมสร้างขึ้นมากำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมในเรื่องต่างๆ รวมทั้งทรัพยากร ผลประโยชน์ และสิทธิ ดังนั้น สถาบันจึงเป็นข้อตกลงร่วมกัน (Collective Convention and Rules) ในการสร้างมาตรฐานทางพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่ม ให้เป็นที่ยอมรับและคาดหวังได้ ซึ่งจะช่วยลดความไม่แน่นอนเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนในสังคม (Bromley, 1982) สถาบันอาจรวมทั้งระบบบรรทัดฐานและแบบแผนพฤติกรรมที่ดำรงอยู่มาอย่างยาวนาน เนื่องจากมันตอบสนองต่อความมุ่งหมายร่วมกันของสังคม (Uphoff, 1986) โดยนัยนี้ สถาบันจึงเป็นที่รวบรวมเอา “การกระทำร่วมกัน” หรือ “ความร่วมมือ” ในด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร ผลประโยชน์ อุดมการณ์ หรือความนิยมชมชอบของบุคคล และมันถูกตอกย้ำให้มียุ่ด้วยการกระจายประโยชน์ ความชอบธรรม ความคาดหวังร่วมกัน และกฎกติกา และโดยทั่วไปก็มักจะมีมาตรการในการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดข้อผูกพันต่อสถาบัน

Elinor Ostrom (1990) นักรัฐศาสตร์ที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ เมื่อปี 2552 ที่ผ่านมามีความสนใจในการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันในการจัดการทรัพยากรสาธารณะรวมทั้งทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน เป็นหนึ่งในกลุ่มนักคิดที่วิพากษ์ทฤษฎีโศกนาฏกรรมของส่วนรวมของ Hardin โดยให้ความกระจ่างเกี่ยวกับบทบาทของสถาบัน ในการสร้างองค์กร (Organization) ผ่านการออกกฎ กติกา กฎหมาย และระเบียบการบริหาร คำว่า “สถาบัน” บางครั้งจึงใช้สับสนกับคำว่า “องค์กร” ดังนั้น เพื่อขจัดความสับสนทางความคิด Uphoff (1986) จึงจำแนกให้เห็นความแตกต่างได้ดังนี้คือ (1) องค์กรที่ไม่เป็นสถาบัน (2) สถาบันที่เป็นองค์กร และ (3) องค์กรที่เป็นสถาบัน หรือสถาบันที่เป็นองค์กรด้วย ประเด็นสำคัญก็คือ กระบวนการกลายเป็นสถาบัน (Institutionalization) นั้นหมายถึงว่าการจัดการ (Organizing) ใดก็ตามเมื่อดำรงอยู่เป็นแบบแผนของสังคมมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นความเป็นองค์กรหรือไม่ก็ตาม ในที่สุดมันก็จะกลายเป็นสถาบัน (Institutionalized) อยู่คู่กับสังคมการดำรงอยู่ของมันก็จะขึ้นอยู่กับว่ามันตอบสนองความต้องการของสังคมหรือไม่ ถ้าเมื่อไหร่สังคมเห็นว่าไม่จำเป็น หรือสถาบันนั้นมีความบกพร่องทำให้ผู้คนเสื่อมศรัทธา ความเป็นสถาบันก็จะเสื่อมลงและถูกกำจัดทิ้งไปในที่สุด

แนวคิดที่ว่าด้วยสถาบันนี้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดหาสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน ก็เพราะว่า ในลำดับแรกมันจะต้องมีการจัดการสวัสดิการขึ้นมา (Organizing) ซึ่งจะต้องมีกฎ กติกา และข้อตกลงบางอย่างในชุมชน ที่อาจนำไปสู่การตั้งเป็นองค์กรขึ้นมา ถ้ามันดำรงอยู่อย่าง

ยาวนาน เพราะมันช่วยให้สมาชิกในชุมชนมีความอยู่ดีกินดี มีความสุข ความมั่นคง และเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน มันก็จะกลายเป็นสถาบันในที่สุด

5. แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการ

5.1 ความหมายของสวัสดิการ

คำว่า “สวัสดิการ” ถูกใช้ในความหมายและขอบเขตที่ต่างกัน ใน “บทสังเคราะห์ สวัสดิการชุมชนท้องถิ่น : ความห่วงใยที่คนท้องถิ่นมีให้กัน” โดย วีรบูรณ์ วิสารทสกุล ยุทธฉนัย สีดาหาล และคณะ สกว.ตรุณ (อ้างถึงใน ปัทมาวดี โพชนุกูล ชุชิกิ, 2552) ได้สรุปว่า ในสังคมไทย “คำว่าสวัสดิการมักถูกเข้าใจอย่างแคบๆ ว่าเป็นเรื่องของการให้ เพื่อการสงเคราะห์ หรือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของบุคคลในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้เงินหรือสิ่งของ ทั้งที่ให้เปล่าหรือการกู้ยืม ของกลุ่มองค์กรต่างๆ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐเอง ในทางตรงกันข้าม “สวัสดิการ” ก็ถูกมองอีกว่าเป็นเรื่องของสิทธิอันพึงมีพึงได้ ที่หากได้เป็นสมาชิก หรืออยู่ในเกณฑ์ที่มีการกำหนดแล้ว ก็เป็นสิทธิที่คนๆ นั้น พึงได้จากองค์กรที่ตนเป็นสมาชิกอยู่”

ในการทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสวัสดิการ มีการกล่าวถึง สวัสดิการทางเศรษฐศาสตร์ สวัสดิการสังคม และสวัสดิการชุมชน โดยทั้งสามกลุ่มมองสวัสดิการ สอดคล้องกันในเชิงเป้าหมายคือเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน และกล่าวถึงสภาพความเป็นอยู่ มาตรการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่จะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีแต่ใช้วาทกรรมและตัวละคร (หน่วยตัดสินใจ หน่วยปฏิบัติผู้เป้าหมาย) ต่างกัน ตามรายละเอียดต่อไปนี้

สวัสดิการทางเศรษฐศาสตร์

ในทางเศรษฐศาสตร์ สวัสดิการ หมายถึงความเป็นอยู่ที่ดี (Well-beings) ซึ่งประยุกต์ใช้ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล จนถึงระดับสังคมโดยรวม สวัสดิการทางเศรษฐศาสตร์พิจารณาจากอรรถประโยชน์ (Utility) หรือความพอใจของประชาชน ถ้าบุคคลได้รับอรรถประโยชน์สูงขึ้น ก็จะเรียกได้ว่า บุคคลผู้นั้นมีสวัสดิการสูงขึ้น และถ้าอรรถประโยชน์ของผู้อื่นลดลง การมีเชื่อนก็จะทำให้สวัสดิการของสังคมโดยรวมสูงขึ้น แต่ถ้าทำให้อรรถประโยชน์ของบางคนลดลง โดยสุทธิแล้วสวัสดิการสังคมก็อาจลดต่ำลงได้ถ้าผลกระทบด้านลบรุนแรงกว่าด้านบวก “สวัสดิการ” ในทางเศรษฐศาสตร์จึงถูกนิยามในลักษณะที่เป็นเป้าหมายของสังคมคือการอยู่ดีกินดีของสมาชิกในสังคม ส่วนวิธีการให้ได้มาซึ่งความเป็นอยู่ดีกินดี เช่น กิจกรรมของตลาด กิจกรรมการสงเคราะห์ การจ่ายเงินสงเคราะห์ การสนับสนุนและโครงการต่างๆ โดยรัฐไม่ใช่สวัสดิการโดยตัวมันเอง แต่เป็นบริการซึ่งเป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่สวัสดิการ คือความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ผู้จัดบริการ(สวัสดิการ) ในทางเศรษฐศาสตร์จึงอาจเป็น รัฐ ชุมชน ครอบครัว หรือตลาด ก็ได้ โดยเศรษฐศาสตร์จะให้ความสนใจปัญหาความล้มเหลวในการจัดการของตลาดและปัจเจก ซึ่งทำให้รัฐจำเป็นต้องเข้ามาเป็นผู้จัดสวัสดิการในหลายเรื่อง เช่น การศึกษา

สาธารณสุข การป้องกันประเทศ และสนใจวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดสวัสดิการโดยรัฐ

บทความเรื่อง “คุณภาพแห่งชีวิตปฏิทินแห่งความหวัง : จากครรภ์มารดาสู่เชิงตะกอน” ของป๋วย อึ๊งภากรณ์ (2516) เป็นบทความที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการในความหมายกว้างตามนิยามทางเศรษฐศาสตร์ โดยกล่าวถึงสิ่งที่พึงปรารถนาที่จะทำให้บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือมีอรรถประโยชน์สูงขึ้นแม้ในบทความดังกล่าวไม่ได้ใช้คำว่าสวัสดิการ และอรรถประโยชน์ทั้งนี้ องค์กรประกอบสำคัญที่จะทำให้บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นครอบคลุมหลายมิติ เช่น อาหาร การศึกษา สุขภาพ อาชีพและรายได้ ครอบครัว สิ่งแวดล้อม เวลาสำหรับนันทนาการ ความยุติธรรม ตลอดจนไปจนถึงนโยบายทางเศรษฐกิจการเมืองของรัฐก็จะมีผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และในตอนท้ายของเรื่อง อาจารย์ป๋วยได้กล่าวถึงหลักธรรมที่นำไปสู่ความสวัสดิซื่อ บทความ “จากครรภ์มารดาสู่เชิงตะกอน” ดังกล่าวมีอิทธิพลต่อแนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนในปัจจุบันคือ “ตั้งแต่เกิดจนตาย” แม้ว่าการจัดสวัสดิการชุมชนที่ปฏิบัติอยู่นั้น จะมีขอบเขตของกิจกรรมจำกัดกว่าแนวคิด คุณภาพชีวิตที่ดี ของอาจารย์ป๋วยอยู่มากและอาจารย์ป๋วยก็มุ่งชี้แนะสิ่งที่รัฐพึงกระทำเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ในทางเศรษฐศาสตร์ คำว่า “สวัสดิการสังคม (Social welfare)” เป็นผลรวมสวัสดิการของปัจเจกบุคคล หรือสวัสดิการของทุกคนในสังคมรวมกัน ซึ่งเป็นได้ทั้งทางบวก คือสวัสดิการเพิ่มขึ้น หรือลบคือสวัสดิการลดลง

สวัสดิการสังคม

คำว่า “สวัสดิการสังคม” ที่ใช้กันอยู่ทั่วไปเป็นกระบวนการหรือวิธีการ กล่าวคือการให้บริการ (Service) สำหรับประชาชนเพื่อป้องกันเงื่อนไขอันไม่พึงประสงค์ต่างๆ หรือเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ได้แก่ การสงเคราะห์ (Assistance) และการประกัน (Insurance) การสร้างความมั่นคงทางสังคม (Social security) นันทนาการ (Recreation) เป็นต้น โดยแนวคิดในการจัดสวัสดิการสังคม แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นว่าการจัดสวัสดิการเป็นสิ่งที่คนมีอิสรภาพที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่ใช่หน้าที่รัฐ กลุ่มที่เห็นว่ารัฐสามารถเข้ามาจัดสวัสดิการได้แต่อย่างจำกัด กลุ่มที่เชื่อในรัฐสวัสดิการ และกลุ่มมาร์กซิสต์ เชื่อว่ารัฐต้องเข้ามาจัดสวัสดิการเพื่อความเสมอภาคกับทุกคน (ชนินทร์ วะสินนท์ 2549 : 19 อ้างถึงใน ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชิก, 2552)

แนวคิดสำคัญของสวัสดิการสังคมคือ สวัสดิการจะถูกกำหนดโดยความจำเป็นของสังคมในส่วนรวม สวัสดิการเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเข้าถึงจะต้องได้รับ เพราะเป็นเรื่องของสิทธิขั้นพื้นฐานทางสังคม (Social Basic Right) ของทุกคน (อภิญา เวชชัย และศิริพร ยอดกมลศาสตร์, 2547) ในงานศึกษาเรื่องการจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานของณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและคณะ (2550) (อ้างถึงใน ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชิก, 2552) เสนอต่อคณะทำงานการกระจายรายได้

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เห็นว่าสวัสดิการเป็นการช่วยเหลือและลดรายจ่ายของคนจน การจัดสวัสดิการโดยรัฐ เช่น การรักษาฟรี เรียนฟรี เบี้ยยังชีพ ศูนย์เด็กเล็ก เงินสมทบกองทุนประกันสังคม จึงเป็นเครื่องมือทางการคลังเพื่อการกระจายรายได้ จัดเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหากระจายรายได้ควบคู่กับการแก้ปัญหาความยากจน สวัสดิการทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักอยู่ในกลุ่มแนวคิดนี้ คือ รัฐเข้ามาจัดการได้ภายใต้บางเงื่อนไข สวัสดิการเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นในการลดปัญหาสังคม ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาอันเนื่องมาจากความยากจน สวัสดิการเป็นปัจจัยของการสร้างโอกาส การให้สวัสดิการคือให้โอกาส

การจัดสวัสดิการระดับชาติมีจุดอ่อนที่ไม่สามารถจัดสวัสดิการได้ตรงความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้ แต่มีจุดแข็งที่มีกองทุนขนาดใหญ่กว่าจึงกระจายความเสี่ยงได้ดีกว่า ในขณะที่การจัดสวัสดิการระดับท้องถิ่นมีกองทุนขนาดเล็กกว่า กระจายความเสี่ยงได้น้อยกว่า แต่สามารถจัดสวัสดิการได้ตรงความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้ มีข้อเสนอว่าระบบการคุ้มครองทางสังคมสำหรับแรงงานนอกระบบควรเป็นการจัดสวัสดิการแบบพหุลักษณะ และควรให้ภาคประชาชนและท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดสวัสดิการ โดยมีรัฐหนุนเสริม (จิตติ มงคลชัยอรัญญา ชินชัย ชีวีเจริญ และพงษ์เทพ สันติกุล, 2550 หน้า 7-29)

6. แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน

6.1 ความหมายของสวัสดิการชุมชน

ที่ผ่านมา ชุมชนได้มีการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “สวัสดิการชุมชน” ซึ่งความเข้าใจของชุมชน มองว่า

ระบบสวัสดิการชุมชน มีความแตกต่างจากระบบของการขายประกันโดยทั่วไป เพราะใช้กระบวนการชุมชนเป็นตัวในการดูแลกันและกัน มีความรักเอื้ออาทรกันและกัน เป็นเรื่องของคุณค่ามากกว่าเงินทอง

รวมถึงเรื่องของส่วนรวมที่ต้องช่วยกันดูแล สะพานขาด ถนนชำรุด ข้าวของเครื่องใช้ที่ชุมชนจำเป็นต้องใช้ร่วมกัน เพราะจะรอความช่วยเหลืออย่างเดียวกันไม่ได้ ชุมชนต้องหาแนวทางในการช่วยเหลือกันเองเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน

สวัสดิการชุมชน เป็นการริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชนท้องถิ่นที่ร่วมกันสร้างระบบหลักประกันความมั่นคงของชีวิตเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนท้องถิ่นและสังคม มุ่งฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นให้มีการอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับวัฒนธรรมตามหลักศาสนาและภูมิปัญญาของท้องถิ่นตั้งแต่เกิดจนตาย

สวัสดิการชุมชนเป็นระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลที่เริ่มจากการพึ่งตนเองก่อน เป็นการช่วยเหลือที่มากกว่าเงินหรือวัตถุ แต่เน้นความสัมพันธ์ที่ดี การมีน้ำใจ การไว้วางใจซึ่งกันและกัน

การมีกองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นการสร้างการออมเพื่อให้ เป็นกองทุนมากกว่ากองทุน ทุกคนต่างเป็นผู้ให้และผู้รับ เป็นการ “ให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” การช่วยเหลือที่แผ่ถึงผู้ทุกข์ยากและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน สวัสดิการชุมชนต่างจากระบบประกันสุขภาพซึ่งทำให้ ความสำคัญกับระบบสมาชิกและการได้รับประโยชน์ต่างเบี่ยงประกัน

สวัสดิการชุมชน จะขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมาย มีความมั่นคงของชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน ชุมชนต้องเป็นแกนหลักสร้างการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ผนึกพลังกับท้องถิ่น เชื่อมโยงสวัสดิการชุมชนกับการสร้างทุนใหม่ของชุมชนซึ่งเป็นทุนเศรษฐกิจ และทุนสังคม การเชื่อมโยงกับการพัฒนาอื่นๆ ของชุมชนของกลมกลืน สร้างกระบวนการ บริหารจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแต่มีความซื่อสัตย์ และมีประสิทธิภาพ เป็น การสร้างระบบการเรียนรู้ตลอดเวลา

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ให้ความหมาย “สวัสดิการชุมชน” ว่าหมายถึง การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน หมายรวมถึง ทุกอย่างที่จะทำให้คนใน ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในรูปแบบของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย” โดย “เป็นผู้ให้อย่างมีคุณค่าและรับอย่างมีศักดิ์ศรี”

6.2 อุดมการณ์และหลักการของสวัสดิการชุมชน

การศึกษาสวัสดิการชุมชน มักจะเน้นแนวคิดของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันใน ชุมชน การพึ่งตนเอง และการปรับตัวของชุมชน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายความเป็นอยู่ที่ดี ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ กล่าวถึงเป้าหมายของสวัสดิการชุมชนว่าคือ “การอยู่กินแต่พอดี และมีความสุข ร่วมกัน” สวัสดิการชุมชนเป็นสถานะและกิจกรรมของการจัดและส่งเสริมบริการชุมชน ทั้งทางวัตถุ คุณค่าทางจิตใจ และคำนึงถึงสภาพแวดล้อมด้านอื่นด้วย โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ มี ความสัมพันธ์แนบราบ เสมอภาค สม่าเสมอ (เป็นประเพณี) สร้างสรรค์ มีผู้จัดและผู้รับเป็นกลุ่ม เดียวกัน และตั้งอยู่บนพื้นฐานการพึ่งกันเองในวงเป็นหลัก ก่อนนำแจกจ่ายหรือรับความช่วยเหลือ จากภายนอกชุมชนที่รวมรัฐและทุนด้วย (ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546 หน้า 232)

หลักการสำคัญในเรื่องการจัดสวัสดิการชุมชน มีดังนี้

ในเวทีการเรียนรู้ของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้มีการสรุปบทเรียนเกี่ยวกับ หลักการขยายผลเรื่องสวัสดิการชุมชนนี้ว่า

๑) ทำจากสิ่งที่เป็นจริงไม่ใช่ลอกเขามาทั้งหมด สวัสดิการชุมชนต้องสอดคล้องกับ วิถีของแต่ละพื้นที่ ตั้งใจทำโดยลอกเลียนแบบกันไม่ได้ เช่น เห็นชุมชนอื่นให้สวัสดิการผู้สูงอายุ เดือนละ ๑,๐๐๐ บาท ก็ให้บ้าง อาจไปได้รอด เพราะเงินไม่พอ ต้องดูว่าคนที่นี้คิดอย่างไร กลุ่ม เรามีเงินอยู่เท่าไร ต้องกำหนดอนาคตว่าบ้านเราจะเป็นอย่างไร ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของเราเอง

๒) เริ่มจากเล็กไปใหญ่ ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป เหมือนต้นไม้ที่แตกทีละ ๑ ใบ ๒ ใบ ต่อไปก็เติบโตเป็นพุ่มใหญ่ หากคิดจะจัดสวัสดิการแบบรวดเร็วเกินไป โดยที่คนไม่พร้อม

ไม่มีส่วนร่วม ไม่รู้สึกเป็นเจ้าของ ก็จะเหมือนการใส่ปุ๋ยมากเกินไป ต้นไม้อาจจะตายได้เพราะเกินกำลัง ไม่เกิดสวัสดิการที่เป็นของคนในชุมชน

๓) เงินเป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่เป้าหมาย ใช้เงินสร้างเงื่อนไข ทำให้คนอยากทำงาน อยากทำดี สิ่งสำคัญคือ การให้ความคิด ทำให้คนคิดพึ่งตนเอง ทำความดี ทำงานสร้างเม็ดเงิน หากมีเงินสนับสนุน ควรให้ตามความจำเป็นและพอดี ไม่ใช่ใช้เงินเป็นเป้าหมายหรือหาเงินมาแจกจ่าย

๔) ระบบสวัสดิการที่ดีต้องช่วยเหลือแบบไม่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกในชุมชนควรให้ทุกคนได้รับ แต่มุ่งเน้นคนยากจนและด้อยโอกาส ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมโดยตกลงกติกาและใช้ร่วมกัน

๕) เป็นองค์รวมที่ทุกอย่างเชื่อมโยงเข้าหากัน กิจกรรมทุกอย่างสามารถก่อให้เกิดสวัสดิการได้ทุกอย่าง ตั้งแต่เกิดจนตายกับคนทุกเพศ ทุกวัย การสร้างสวัสดิการจะเริ่มจากเรื่องใดก็ได้ เช่น

- การเชื่อมโยงคนมาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ผู้สูงอายุได้ทำบุญบิณฑบาตทุกวันพระ เด็กได้เรียนรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้สูงอายุ และช่วยดูแลผู้สูงอายุ

- เชื่อมโยงคนกับธรรมชาติ เช่น การดูแลรักษาป่าทำให้มีแหล่งอาหาร น้ำ ฯลฯ

๖) ต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับเสมอ ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งหามาให้ อีกฝ่ายหนึ่งรอรับ จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน และมีศักดิ์ศรี มีการจัดเงื่อนไขที่ทุกคนมีส่วนร่วมจ่ายสมทบ กันเงินบางส่วนเดิมเข้ากองทุน นำดอกผลกองทุนบางส่วนขยายกิจกรรมต่อ จึงทำให้ทุกคนในกลุ่ม/ ชุมชนสามารถเป็นเจ้าของทุน และได้รับสวัสดิการไปในเวลาเดียวกัน

๗) ต้องทำด้วยความรักและความอดทน โดยจะต้องมีความศรัทธาเชื่อมั่นว่าชาวบ้าน สามารถสร้างสวัสดิการของตนเองได้ รักที่จะทำงานเพื่อชุมชนเพื่อส่วนรวม อดทนต่อความคิดความเห็นที่ไม่ตรงกัน ยอมรับการคิดค้น ดำเนินโดยถือว่าเป็นบทเรียนที่จะก่อให้เกิดการปรับปรุงพัฒนา

6.3 แนวคิดกระบวนการก่อเกิดและพลวัตของสวัสดิการชุมชนบท

สวัสดิการชุมชนในประเทศไทยยังไม่มียุทธศาสตร์ความรู้และรูปแบบที่ชัดเจนในฐานะทฤษฎีแบบไทยๆ มาก่อน ดังนั้นการจะได้มาซึ่งกรอบการศึกษาสวัสดิการชุมชนชนบทเกี่ยวกับกระบวนการก่อเกิดและพลวัตของสวัสดิการชุมชนที่เชื่อว่าสวัสดิการชุมชนชนบทนั้นเป็นสภาวะความอยู่ดีกินดีหรือกิจกรรมที่ถูกกำหนดจาก “ตัวแสดง” ครั้นนี้ จำเป็นต้องอาศัยสาระสำคัญเชิงแนวคิดและทฤษฎีหลายแนวทั้งจากภายในและต่างประเทศมาบูรณาการกันให้เหมาะสมกับบริบท

ของสังคมชนบทไทย แต่ได้เน้นให้ความสำคัญกับแนวคิดของนักวิชาการไทยเป็นหลัก เพราะได้พัฒนามาในบริบทของสังคมไทยจึงเหมาะสมที่จะต่อยอดองค์ความรู้เหล่านี้มาเป็นแนวทางในการสร้างกรอบการศึกษาที่เหมาะสมกับสังคมไทยได้มากขึ้น ดังนี้

1. ทฤษฎีการผลิตแบบเอเชีย (The Asiatic Mode of Production)

ทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียถูกกล่าวครั้งแรกโดย Karl Marx (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2543, น. 55 , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ , 2546) โดยเสนอว่าสังคมเอเชียต่างไปจากสังคมยุโรปเพราะมีระบบชุมชนนุภาพกาลดำรงอยู่สืบเนื่องมา เพียงแต่เมื่อเกิดรัฐขึ้นมาครอบงำบนพื้นฐานของสังคม คือ ชุมชนหมู่บ้านชนบท สังคมเอเชียจึงมีเพียง 2 สถาบัน คือ ชุมชนกับรัฐ โดยโครงสร้างพื้นฐาน คือ ชุมชนหมู่บ้านชนบท แต่ชุมชนเหล่านี้ปัจจุบันได้แตกต่างไปจากชุมชนนุภาพกาล คือ ต้องส่งส่วยให้แก่รัฐ ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคมทาสและสังคมศักดินา ระบบชุมชนหมู่บ้านชนบทเป็นฝ่ายรับจึงอ่อนแอภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้ แนวทางการพัฒนาให้ “ทันสมัย” ดำเนินต่อไปสู่การเกิดชนชั้นกลาง (กระฎุมพี) ปรักฎาปัจเจกและระบบรัฐ ขณะที่สังคมเอเชียไม่มีชนชั้นกลางของตนเองเพราะเป็น “ทุนนิยมประดิษฐ์” จากพื้นฐานภายนอกประเทศและส่วนใหญ่เป็นการประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการถูกบังคับเพราะถูกล่าเป็นอาณานิคม

งานวิจัยของภักพัฒน์ ทิพย์ประกาย (2540, น. 152-156 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ , 2546) ก็สนับสนุนว่าในสังคมชนบทไทยนั้นมีพื้นฐานของชุมชนหมู่บ้านในวิถีการผลิตแบบเอเชียที่จะนำซึ่งสวัสดิการชุมชนชนบทขึ้นมาจากเกษตรกรรม โดยทุกคนในชุมชนครอบครัวจะร่วมกันทำการผลิต แต่ละชุมชนครอบครัวจะปันค่าย ทอผ้าใช้เอง และทำหัตถกรรมที่ใช้ความชำนาญเฉพาะอย่าง ซึ่งจะมีช่างฝีมือในชุมชนหมู่บ้านเพียงบางชุมชนครอบครัว เช่น ช่างปั้นหม้อ ดีเหล็ก ช่างก่อสร้าง รวมถึงหมอสุมไพร เป็นต้น การผลิตเพื่อเป็นสินค้ามีความจำเป็นน้อยจึงทำให้ชุมชนหมู่บ้านชนบทมีความเพียงพอภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพวิถีการผลิตแบบเอเชียเป็นแนวทางพัฒนาทางสังคมที่มีเส้นทาง เป้าหมายของตนเองที่ไม่มุ่งไปสู่ทุนนิยม เป็นการพัฒนาอย่าง “เชิงช้า” หรือ “ไม่หวือหวา” จึงกลายเป็นช่องว่างให้ถูกคุกคามจากระบบสังคมอื่นที่มีแนวทางการพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยม แต่กระนั้นวิถีการผลิตแบบ เอเชียก็ไม่ได้ปฏิเสธเทคโนโลยี และมีนวัตกรรมที่จะได้ตอบทุนนิยมที่ควบคุมและบูตริคในแนวตั้งด้วยการร่วมกันจัดตั้ง “สหกรณ์แนวตั้ง” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2541 , น. 39, 80-85 และ Chayanov, 1925 : 49 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ , 2546) จากความสมัครใจของชุมชนครอบครัวชาวนาในแนวตั้ง และโยงการผลิตทางการเกษตรเพื่อขายทั้งหมดออกไปเกี่ยวข้องกับกิจการของอุตสาหกรรมแปรรูปที่แยกจากการผลิตแบบฟาร์ม และโยงไปเข้ากับแผนเศรษฐกิจของรัฐในรูปแบบผสมกับทุนนิยมแต่ใช้ชุมชนชนบทเป็นฐาน ชุมชนชาวนาชนบทจึงสามารถจัดการหรือควบคุมการค้า เครื่องยกทุนแรง

ระบบขนส่ง ระบบชลประทาน และการแปรรูป จึงเป็นผลให้การขึ้นาทางการเกษตรบางส่วน ไม่ได้เป็นของผู้มีทุนแต่เป็นของผู้ผลิตเพื่อการขายผลผลิตที่ได้ร่วมกัน

ขณะที่ในสังคมประเทศโลกที่สามและไทยตกอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจ-สังคมแบบทุนนิยม วิธีการผลิตแบบเอเชียจึงตกอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมไปด้วย ซึ่งในอนาคตหากจะพัฒนาขึ้นมาเป็นวิธีการผลิตแบบเอเชียรูปแบบใหม่จะต้องถูก “ปฏิรูป” ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และพลวัตตัวเองให้พร้อมกับการผลิตซ้ำความเป็นตัวตนที่ทันต่อสถานการณ์โลกในอนาคต

แนวคิดนี้ได้พิสูจน์โดยการศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (2543, น. 55-58, อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์. 2546) ที่พบว่า มีระบบการผลิตแบบเอเชียอยู่ในชุมชนชนบทไทย ชุมชนเหล่านี้ไม่สามารถพัฒนาได้เต็มที่เพราะถูกดึงเอา “ส่วนเกิน” ออกจากชุมชนหมู่บ้านโดยรัฐ แต่ชุมชนบ้านไทยยังคงมี “ศักยภาพ” เป็นตัวของตัวเอง ซึ่งการก่อเกิดและพลวัตของสวัสดิการชุมชนชนบทไทยมี 2 ลักษณะ คือ

1. ระบบการผลิตแบบเอเชียภายใต้ระบบศักดินาไทยนั้นมี 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งคือรัฐศักดินา และอีกส่วนหนึ่งคือชุมชนหมู่บ้าน โดยที่ส่วนชุมชนหมู่บ้านมีลักษณะก่อนศักดินา แต่ถูกรักหาไว้ในระบบรัฐศักดินา และระบบชุมชนหมู่บ้านเป็นอีกระบบหนึ่ง เป็นตัวของตัวเอง มีลักษณะเฉพาะของตนเองที่เป็นลักษณะของชุมชนนุพกาล ยังคงเก็บลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมของสวัสดิการชุมชนแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน มีน้ำใจดีงามของชาวไทยเอาไว้ และสืบสานต่อเนื่องมาตลอดสมัยของระบบความสำคัญส่วนนี้ เพราะการมองระบบศักดินาแบบเหมารวมทำให้เห็นสังคมและวัฒนธรรมศักดินาแบบเหมารวม โดยเห็นเพียงว่าระบบศักดินาเป็นระบบขูดรีดเท่านั้น ไม่เห็นว่ารอคักที่ดั่งงามของสังคมไทยอยู่ตรงไหน

2. แนวความคิดระบบการผลิตแบบเอเชียจะทำให้เห็นแนวทางที่จะศึกษาระบบชุมชนหมู่บ้านที่เป็นตัวแสดงของสวัสดิการชุมชนชนบทได้ ต้องทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนหมู่บ้านและรัฐ หรือต้องเข้าใจรัฐไทยด้วย เมื่อเข้าใจแล้วก็ปฏิเสธรัฐในลักษณะเดิมที่ขาดความรับผิดชอบ และหันมาสร้างรัฐไทยใหม่ (ที่เป็นธรรมรัฐ...ผู้เขียน) เพราะชุมชนชนบทที่ตั้งอยู่ห่างไกลอำนาจรัฐปัจจุบันและในอดีตต่างปฏิเสธรัฐอย่างชัดเจน จุดที่ชุมชนชนบทปฏิเสธอำนาจรัฐนั้นรัฐต้องรู้จักตัวเอง รู้ฐานะบทบาทของรัฐและของชุมชนหมู่บ้านชนบท โดยที่แม้มีวัฒนธรรมที่ดีงามก็อยู่ในสภาพที่ครึ่งหลับครึ่งตื่นไม่รู้จักตนเอง ไม่เข้าใจตนเองชัดเจน ไม่สามารถแสดงบทบาทเป็นสถาบันนำในสังคมและวัฒนธรรมได้เพราะถูกทำลายความทรงจำและประวัติศาสตร์โดยรัฐ

2.2 แนวคิดการพึ่งกันเองทางเศรษฐกิจของชุมชนชนบทไทย

ระบบสวัสดิการชุมชนชนบทจากนัยของแนวคิดการพึ่งกันเองทางเศรษฐกิจชุมชนชนบทไทยที่เป็นผลสรุปของกลุ่มนักวิชาการของไทย เมื่อปี พ.ศ. 2538 (สัญญา สัญญา

วิวัฒน์, 2544, น. 17-32 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) จากสมมติฐานที่ว่าระบบชุมชนชนบทไทย ซึ่งเป็นตัวแสดงของสวัสดิการชุมชนชนบทไทยก่อเกิดและพลวัตแบบที่บูรณาการกับองค์ประกอบทุกด้านที่เรียกว่า TERMS (Technology, Economy, Resource, Mental, and Social-Culture) และดุลระหว่าง 2 มิติ คือ 1) มิติศักยภาพการพึ่งกันเองภายในของระบบชุมชน 2) มิติศักยภาพในการพัฒนาสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมภายนอก 2.2) TERMS วงในเข้มแข็งอยู่ได้จะต้องรักษาดุลเชิงการหน้าที่ระหว่าง TERMS ด้วยกัน รักษาดุลระหว่าง terms ด้วยกัน และรักษาดุลระหว่าง 2 วงของ TERMS กับ terms ด้วย ดังนั้นปัญหาต่างๆ ของระบบชุมชนชนบท คือ การเสียสมดุลใน TERMS ทั้ง 3 แบบดังกล่าว

1. ถือว่าองค์กรของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นองค์กรภายนอกชุมชน
2. จุดหมายเน้นให้เกิดดุลภาพภายในชุมชน
3. มองความจำเป็นที่ต้องเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของความเป็นชุมชนชนบท
4. มองระบบชนบทด้วยความเท่าเทียมมีศักดิ์ศรีเสมอกับระบบรัฐและทุน การพัฒนาความทันสมัย (Modernization) เพียงองค์ประกอบหนึ่งทำให้เกิดเสียสมดุล

การพิจารณาองค์ประกอบชุมชนหรือสังคมในมิติของ TERMS และ terms บนความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันทั้งข้างขึ้นและข้างลงตามแนวคิดของประเวศ วะสี (2541, น. 19 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) ที่พิจารณาองค์ประกอบที่เรียกว่าขั้น 5 ของชุมชนว่าในข้างขึ้นนั้นชุมชนหรือประชาคมจะเป็นพื้นฐานจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องจนเกิดเศรษฐกิจชุมชน จากนั้นเศรษฐกิจชุมชนจะแสดงบทบาทเป็นพื้นฐานให้เกิดเทคโนโลยีหรือปัญญาความรู้ที่ถูกต้อง และเกิดศีลธรรมหรือจิตวิญญาณที่ถูกต้องขึ้นโดยอัตโนมัติหรือเรียกว่า “ผุดเกิดศีลธรรม” ตามมา ส่วนข้างลงนั้นศีลธรรมเป็นพื้นฐานให้เกิดพลังที่มีคุณภาพในการผลิตซ้ำหรือพัฒนาการองค์ประกอบอีก 4 ส่วนอย่างทั้งหมด (as a whole) ของชุมชน

สรุปแล้วแนวคิดนี้ทำให้ทราบว่าถึงกระบวนการก่อเกิดและพลวัตของสวัสดิการชุมชนชนบทตามตัวแสดงว่าที่โครงสร้าง หน้าที่และแบบแผนการจัด รับ และประเมินผลตามแบบของแต่ละชุมชนชนบทที่เป็นตัวแสดง โดยเฉพาะจากพื้นฐานศักยภาพการพึ่งกันเองที่โครงสร้างวงใน ขณะที่โครงสร้างวงนอกจะทำหน้าที่ตอบสนองนโยบายสังคมหรือสวัสดิการสังคมของรัฐและทุน และองค์กรพัฒนาเอกชนจากภายนอก พลวัตของสวัสดิการชุมชนชนบทไทยมีวิวัฒนาการมาจากสวัสดิการแบบพึ่งพาอาศัยกันและพึ่งพาอาศัยธรรมชาติตามวิถีไทยและวิถีเอเชีย

2.3 ทฤษฎีพุทธวิถีในการดำเนินชีวิตของฆราวาส

ปรัชญาของศาสนาพุทธที่ฝังอยู่ในจิตวิญญาณของสมาชิกชุมชนชนบทไทยมีรากฐานของทฤษฎีพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในบริบทของชีวิตสามัญชนชนบท กล่าวคือ เจ้าชาย

ลัทธิตถะ ซึ่งอยู่วรรณะกษัตริย์ได้สละวิถีชีวิตความเป็นอยู่ลงมาดำรงชีวิตโดยใช้วัตถุที่น้อยกว่า ฌราวาสเพื่อศึกษาวิจัยใกล้ชิดกับความเป็นธรรมชาติในบริบทของชุมชนชนบทไทยเพื่อหาคำตอบ และแนวทางที่จะทำให้มวลมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนระบบและระดับชนบท “พันทุกข์ ร่วมกัน” โดยในช่วงของการศึกษาเพื่อหาสัจจะธรรมนั้น เจ้าชายลัทธิตถะอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อม ของชุมชนชนบทและป่าตลอดและในพุทธประวัติก่อนวันตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้นก็มีคนในชุมชนชนบท คือ นางวิสาขาได้มาถวายภัตตาหารแด่พระองค์ หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้านั้นก็ออกสั่งสอนแก่ชุมชนชนบทหรือกลุ่มคนสามัญชนและอาศัยอยู่ตามใต้ต้นไม้หรือ ธรรมชาติเป็นหลัก โดยที่บุตรหลานคบคิดหรือกษัตริย์องค์อื่นๆ จะออกบวชเพื่อศึกษาหลักธรรม ทุกคนต้องออกบวชและถือสันโดษโดยอาศัยอยู่ตามป่าและในชนบทไม่มีการยกเว้น การแสดง ธรรมในเมืองแก่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ที่เป็นชุมชนของคนส่วนน้อยในโครงการของสังคมนั้น ไม่ได้มีความประสงค์ให้กษัตริย์ออกบวชแต่ให้เป็นนักปกครองที่มีคุณธรรมของธรรมรัฐ (Good Governance) ตามหลักพุทธธรรมที่เรียกว่า “ทศพิธราชธรรม” หลักพุทธศาสนาที่ยั่งยืนมาถึง ปัจจุบันจึงเป็นหลักธรรมที่ใกล้เคียงกับวิถีชีวิตของชุมชนฌราวาสในชุมชนชนบทที่จะอยู่ร่วมกัน อย่างเป็นสุขได้จริงตามอรรถภาพ ดังนี้

1. หลักธรรมพื้นฐานในการฝึกพัฒนาคนให้เจริญงอกงามในคุณธรรม

เป็นพุทธวิธีในการดำเนินชีวิตของฌราวาส ที่มีองค์ประกอบของหลักธรรม 3 ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน อยู่ (พระธรรมปิฎก, 2540, น. 17-22), อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหาร สังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546 ที่จะช่วยสร้างความสงบสุขมั่นคง และเป็นจิตวิญญาณหรือ คุณธรรมที่เป็นนามธรรมที่ผลักดันให้เกิดสวัสดิการชุมชนในการอยู่ร่วมกันของตัวแสดง คือ

บุญกิริยาวัตถุ ได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา เป็นกิจกรรมที่จะช่วยให้คน ในชุมชนชนบทเข้าถึงไตรสิกขา (ศีล สมาธิ และปัญญา) เลยไปถึงเป้าหมายสูงสุดคุณธรรมของ สวัสดิการชุมชนชนบท คือ ธีกรรมมิกถประโยชน์หรือประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านโดยวิธีปฏิบัติดังนี้

1. ทาน คือ การให้ การเพื่อแบ่งปันที่ควรเน้น คือ

1.1 การถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณรในฐานะที่ท่านเป็นผู้ปฏิบัติ ธรรมเป็นแบบอย่างและเป็นผู้ดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม เมื่อท่านอุทิศชีวิตให้แก่สังคม อุทิศแก่ ธรรมด้วย การศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติ และเผยแพร่สั่งสอน โดยไม่ได้ประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตด้วย ผลตอบแทนและฝากชีวิตด้านวัตถุไว้กับชุมชน ดังนั้นชุมชนควรหัดสัจจึงถือเป็นหน้าที่ที่จะดูแล บำรุงให้ท่านมีกำลังบำเพ็ญศาสนกิจด้วยการถวายปัจจัย 4

1.2 การอนุเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่มีความจำเป็น เช่น เสื้อผ้า อาหาร และปัจจัยยังชีพทั้งหลายแก่ คนด้อยโอกาส คนยากไร้ขาดแคลน คนเจ็บไข้ ผู้ตกทุกข์ได้ยาก คนพิการ และผู้ประสบภัย เป็นต้น

1.3 การส่งเสริมสนับสนุนบุคคลและกิจกรรมที่ดั่งมาสร้างสรรค์ด้วยการร่วมกิจกรรมกุศลหรือบริจาคทุนสนับสนุนแก่บุคคลและกิจการที่มีมูลนิธินิติศาสนาที่มีกิจกรรมการบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์

1.4 งานบำเพ็ญอุกภัยทาน คือ การบำเพ็ญเมตตา การอุทิศธรรมให้ความไม่มีภัยแก่สัตว์ทั้งหลาย ด้วยการไม่รังแก ไม่เบียดเบียน ช่วยรักษากันที่อยู่ของมัน เป็นต้น

2. ศีล คือ การให้ การประพฤติปฏิบัติดีงาม ไม่เบียดเบียน และฝึกหัดขัดเกลา ได้แก่

2.1 การรักษาศีล 5 สำหรับคฤหัสถ์ผู้ยังแสวงหาวัตถุหรือสิ่งเสพบริโภคนั้น เมื่อต่างคนต่างหา ทุกคนก็อยากได้อะไรก็อยากเอามากที่สุด จึงมีคนที่มีโอกาสและเสียโอกาส สังคมจึงเดือดร้อน เต็มไปด้วยการเบียดเบียนแย่งชิง ศีล 5 จะเป็นกรอบหรือขอบเขตว่าใครจะแสวงหาอย่างไรก็หาไป แต่ขอให้อยู่ในขอบเขตของศีล 5 ข้อดังนี้ และสังคมจะสงบสุขพอสมควร ศีล 5 ได้แก่ 1) ห้ามฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนสัตว์และสิ่งมีชีวิต 2) ห้ามลักทรัพย์ 3) ห้ามประพฤติผิดในกาม 4) ห้ามพูดเท็จ และ 5) ห้ามดื่มสุราของมึนเมา

2.2 รักษาอุโบสถ หรือ ถือศีล 8 เป็นการปฏิบัติตามอุโบสถที่นอกเหนือจากการฝึกตนให้มีความสุขได้ง่ายขึ้นและพร้อมที่จะก้าวต่อไปในการพัฒนาชีวิตที่สูงขึ้น ซึ่งจะช่วยให้มีวัตถุเสพบริโภคน้อยลงที่จะไปเผื่อแผ่ให้แก่ผู้อื่น และมีเวลาเหลือจากการมัวเมาเสพวัตถุและนำเอาไปใช้ในทางที่ดั่งมาสร้างสรรค์อย่างอื่น โดยเฉพาะในขั้นการภาวนาเพื่อพัฒนาชีวิต การพัฒนาจิตหรือบำเพ็ญประโยชน์ด้านอื่นๆ

2.3 การภาวนา คือ การพัฒนาชีวิต โดยเฉพาะการพัฒนาภายใน คือ จิตใจและปัญญา โดยเน้นเป็นพิเศษ คือ การภาวนาในระดับบุญกิริยาวัตถุนี้ พระพุทธเจ้าทรงหมายถึง การเจริญเมตตาจิต ซึ่งเป็นฐานของทานและศีล เพราะเมตตาหรือความมีน้ำใจไม่ตรีต่อกัน เป็นคุณสมบัติที่แท้จริงในตัวของมนุษย์ที่จะรักษาสันติภาพไว้ในชุมชน สังคม และโลก

นอกจากนี้ยังมีข้อปฏิบัติและกิจกรรมดั่งมาอีกหลายอย่างในการพัฒนาจิตใจ (จิตภาวนา) และพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) ดังจะยกตัวอย่าง เช่น

1) ธรรมสวนะ คือ การฟังธรรม รวมทั้งการอ่านคัมภีร์หาความรู้เกี่ยวกับธรรมหรือเรื่องเกี่ยวกับความจริง ความดีงามหรือเป็นมงคล

2) ทิฐิธุกรรม คือ การทำความเห็นให้ตรง ทำอะไรด้วยสัมมาทิฐิ มีความเห็นความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักธรรมนั้นๆ เช่น ให้ทาน เพื่อช่วยเหลือเขาด้วยความเมตตรุณย์ และสละโลกหรือมัจฉริยะในใจของตนเองไม่ไขว่หวังสิ่งตอบแทน

3. มรวาธรรม 4 เป็นหลักการวางชีวิตคู่ในชุมชนครอบครัว (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2545, น. 30 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) ประกอบด้วย

สัจจะ คือ ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน คือ จริงใจ จริงวาจา และ
จริงการกระทำ

ทมะ คือ ต้องรู้จักข่มใจ คัดนิสัย และปรับตัวเข้าหากัน

ขันติ คือ ต้องอดทนอดกลั้น หนักแน่น ไม่ฉุนเฉียว ทนต่อความ
ล่วงล้ำกัน ทนต่อความเหน็ดเหนื่อยต่อกัน

จาคะ คือ ต้องรู้จักเสียสละความสุขของตนเองเพื่อคู่ครองของ
คน การเอื้อเฟื้อแก่ญาติมิตรคู่ครองให้มีความสุข

4. การแผ่เมตตาทั้ง 6 (พระเทพเวที, 2531, น. 776 อ้างถึงในชัยวัฒน์
หน่อรัตน์, 2546) คือคุณธรรมที่ก่อให้เกิดสวัสดิการชุมชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวขึ้นไป
ได้แก่

- 1) ก. บุตรธิดาบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า
ข. มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรธิดา
- 2) ก. ศิษย์ บำรุงครูอาจารย์ ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องขวา
ข. ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์
- 3) ก. สามิบำรุงภรรยา ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องหลัง
ข. ภรรยาอนุเคราะห์สามิ
- 4) ก. บำรุงมิตรสหาย ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องล่าง
ข. มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ
- 5) ก. นายบำรุงคนรับใช้ ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องล่าง
ข. คนรับใช้และคนงานยอมอนุเคราะห์นาย
- 6) ก. คฤหัสถ์บำรุงพระสงฆ์เหมือนทิศเบื้องบน
ข. พระสงฆ์อนุเคราะห์ตอบคฤหัสถ์

5. สังฆะวัตถุ 4 เป็นธรรมแห่งการสงเคราะห์กันและกัน เพื่อยึด
เหนี่ยวจิตใจ และประสานสังคม (พระเทพเวที, 2531, น. 778 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546)
ประกอบด้วย

- 1) ทาน คือ เื้อแผ่แบ่งปัน
- 2) ปิยวาจา คือ พูดอย่างรักกัน
- 3) อตถจริยา คือ ทำประโยชน์แก่เขา
- 4) สมานัตตตา คือ เอาตัวเข้าสมาน

6. อธิปไตย 7 เป็นธรรมของชุมชนหมู่บ้านที่ทำให้ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2545, น. 33, อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย, 2546) ประกอบด้วย

- 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
- 2) พร้อมเพรียงกันในการประชุม เลิกประชุม และทำกิจทั้งหลาย
- 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ คือ มั่นในหลักการเดิม
- 4) ท่านเหล่าใดเป็นชุมชนใหญ่ (สังคม) เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำท่านว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง
- 5) ค้ำครองลูกหลาน ศตริ ให้อยู่อย่างปลอดภัย
- 6) เคารพสักการะเจดีย์ทั้งหลายอย่างที่เคยปฏิบัติสืบมา
- 7) ปกป้องคุ้มครองพระอรหันต์ทั้งหลายอย่างชอบธรรม

7. หลักอธิปไตย 3 เป็นหลักปกครองหรือหลักอำนาจทางสังคม (สัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2545, น.33 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) ประกอบด้วย

- 1) อธิปไตย คือ ถิ่นตนเป็นใหญ่มีทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล ฝ่ายกุศล คือ เว้นชั่วทำดี ด้วยเคารพคน ฝ่ายอกุศล คือ เอาตนเป็นใหญ่อาจก่อความเดือดร้อนแก่ผู้ได้ปกครองได้
- 2) โลกาธิปไตย คือ เอาโลกเป็นใหญ่ คือ เอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ เสียงส่วนมากกว่าเอาอย่างไรก็ไปทางนั้น อาจมีด้านดีด้านชั่ว ด้านดี คือ เว้นชั่ว ทำดี ด้วยความเคารพเสียงหมู่มาก

3) ธรรมาธิปไตย คือ ยึดธรรมเป็นใหญ่ ยึดหลักความจริง หลักความถูกต้อง ดึงตามหลักเหตุผลเป็นใหญ่ หลักนี้คือหลักที่ควรยึดในระบอบประชาธิปไตย

8. สาราณียธรรม 6 เป็นธรรมเป็นเหตุที่ทำให้ระลึกลงกัน (สัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2545, น.34 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ 2546) ประกอบด้วย

- 1) เมตตาทายกรรม คือ ทำดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรี หวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจกรรม ร่วมชุมชน และช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน
- 2) เมตตาวชิกรรม คือ พูดยกย่องด้วยเมตตา ช่วยบอกช่วยสั่งสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์ กล่าววาจาสุภาพทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- 3) เมตตามโนกรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา ปราศจากอคติ คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์
- 4) สาราณโกติ คือ ได้มาแบ่งปันกันใช้ แบ่งลาภผลที่ได้มา ภายหลังชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายบริโภคนำกัน

5) สีสสามัญญา คือ ประพฤติให้ดีเสมอเขา มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่ยังเกียจ

6) ทิฏฐิสามัญญา คือ ปรับความเห็นเข้ากันได้ เคารพรับฟังความเห็นของกันมีความเห็นร่วมกัน ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีหรืออุดมการณ์สูงส่งร่วมกัน

9. มรรคข้อสัมมาทิฏฐิ เป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงจิตวิญญาณและแรงจูงใจระดับสามัญชนแห่งสวัสดิการชุมชน คือ บุญที่เกิดจากการทำทานส่วนของอริยบุคคลระดับอรหันต์ คือ อริยมรรค ดังพบในพระไตรปิฎกเล่มที่ 14 ข้อ 256-258 ที่สมณโคตมฤทธิ (2543, น. 98-99 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) ถอดความว่า

“(256) ...สัมมาทิฏฐิ เป็น 2 อย่าง คือ สัมมาทิฏฐิที่ยังเป็นอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ อย่างหนึ่ง กับสัมมาทิฏฐิของพระอาริยะที่เป็น อนาสวะเป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรคอย่างหนึ่ง (257) คือ สัมมาทิฏฐิที่ยังเป็นสาสวะ...ความเห็นดังนี้ว่า 1. ทานที่ให้แล้วมี 2. ชั่วที่บูชาแล้วมี 3. สังเวทที่บวงสรวงแล้วมี 4. ผลวิบากของกรรมที่ทำความชั่วแล้วมี 5. โลกนี้มี 6. โลกหน้ามี 7. มารดา มี 8. บิดามี 9. สัตว์ที่เป็นโอปปาติกามี 10. สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ประพฤติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้งเพราะรู้ด้วยตนเองในโลกมีอยู่นี้ สัมมาทิฏฐิที่ยังเป็นสาสวะเป็นส่วน แห่งบุญให้ผลแก่ขันธ (258) ก็สัมมาทิฏฐิของพระอาริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระเป็นองค์มรรค เป็นโณ คุณกริกษุทั้งหลาย ปัญญา ปัญญัตถวิสัย ปัญญาพละ ธัมมวิชัยสัมโพชฌงค์ สัมมาทิฏฐิองค์แห่งมรรคของภิกษุผู้มีจิตใจไกลเข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรคเจริณมรรคอยู่ฯ”

10. มรรคข้อสัมมาอาชีวะ หลักธรรมข้อ “สัมมาอาชีวะ” ที่สรุปจากการปฏิบัติจริงในชุมชนชนชาวสออย่างชุมชนโสภที่ท่านสมณโคตมฤทธิ (2543, น. 262-263 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) ได้ว่า

“ การปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้านั้น ปฏิบัติไปด้วยทำอาชีพ (อาชีวะ) ไปด้วย พากเพียรละมิจฉาอาชีวะ 5 หากละได้ทีละอย่างก็จะมีผลเป็นสัมมาอาชีวะได้ทีละขั้นสูงขึ้นไป สภาพที่สูงขึ้นไประดับสูงสุดยังเป็นอาชีพที่ขึ้นยังทำงานรับรายได้ แลกกับแรงงาน แลกกับความรู้ของคน หรือแลกกับลาภยศของตนเองอยู่ พระพุทธเจ้านับว่าเป็นมิจฉาอาชีพออยู่ นั้นย่อมาหมายความว่า สัมมาอาชีวะของคนขั้นสุดท้ายพ้นมิจฉาอาชีวะ คือ การทำงานโดยไม่ต้องรับสิ่งตอบแทนหรือ ทำงานฟรี นั่นเอง เป็นสัมมาอาชีวะของผู้ประเสริฐแท้ในศาสนาพุทธที่เป็นอริยบุคคลที่มีคุณภาพทางจิตใจสูงส่งจริง”

1. หลักความประพฤติ 3 (ปรีชา ขวัญช้างยืน, 2538, น. 64 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) ประกอบด้วยดังนี้

- 1) ความประพฤติทางกาย
 - ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ มีความเอ็นดู กรุณา หวังดีต่อสัตว์อื่น
 - ละเว้นการถือเอาทรัพย์ที่เขามิให้
 - ละความประพฤติผิดในกามทั้งหลายต่อหญิงชายที่มีบิดา มารดา บุตร สามี ภรรยา ผู้ปกครอง เป็นต้น

- 2) ความประพฤติทางวาจา
 - ละการพูดเท็จ พูดแก้ความจริง
 - ละการพูดส่อเสียด ยุยงให้เกิดความแตกแยก ต้องส่งเสริมความเข้าใจ
 - ละวาจาหยาบ พุดจาไพเราะ พุดชมให้เขารักใคร่

- 3) ความประพฤติทางใจ
 - เป็นผู้ที่ไม่โลภมาก ไม่อยากได้สิ่งของของผู้อื่น
 - ไม่มีใจพยาบาทปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลายเป็นสุข
 - มีความเห็นชอบ เชื่อมั่นในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

2. อริยะวัติ 5 เป็นธรรมที่ใช้วัดความเจริญในธรรมบุคคล (สัญญา สัญญา วิวัฒน์, 2545, น. 49) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.วิทยานิพนธ์ หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546 ประกอบด้วย

- 1) ศรัทธา คือ เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย
- 2) ศีล คือ ประพฤติดี มีวินัย เลี้ยงชีพโดยสุจริต
- 3) สุตะ คือ การศึกษาเล่าเรียนหาความรู้
- 4) จาคะ คือ การเผื่อแผ่เสียสละ เอื้อเฟื้อ ใจกว้าง
- 5) ปัญญา คือ ความคิดรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา เข้าใจเหตุผล รู้จักโลก/ชีวิตตามจริง

3. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (พระเทพเวที, 2531, น. 5-48 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) ที่เริ่มต้นพิจารณาจากเรื่องมรรคที่เป็นหลักข้อหนึ่งในอริยสัจ 4 เพราะมรรคเป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธ 8 ข้อที่เกี่ยวข้องชัดเจนในข้อที่ว่าด้วยสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบ เป็นการยอมรับความสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนหรือสวัสดิการชุมชนชนบท แต่ถือว่าเป็นเพียงส่วนประกอบของวิถีชีวิตที่ถูกต้องในสังคมไทยซึ่งเป็นเมืองพุทธศาสนา ดังนั้นลักษณะของสวัสดิการชุมชนตามแนวทางของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธจะมีลักษณะสรุปได้ดังนี้

1) เป็นกิจกรรมที่ไม่แยกโคดเดี่ยวความรู้จากความจริงด้านอื่นๆ ของมนุษย์

2) เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นอิสระจากจริยธรรมและใส่ใจ โดยไม่มีจริยธรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกด้าน จึงควรนำมาสร้างคุณค่าทางจิตใจแก่คนจึงเป็นเรื่องสำคัญทั้งต่อการเพิ่มผลผลิต และต่อผู้อื่น

3) เป็นกิจกรรมที่มาจากศาสตร์ที่อิงคุณค่า (Value) ไม่ใช่เป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริงเศรษฐกิจจึงน่าจะทำหน้าที่ในการตอบสนองสวัสดิการชุมชนที่เป็นความต้องการคุณค่าจริงของสินค้า แทนคุณค่าที่จอมปลอมจากการโฆษณา

4) เป็นกิจกรรมที่มีความชัดเจนเกี่ยวกับความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ที่แสดงความสัมพันธ์สวัสดิการชุมชนชนบทที่มีผลย้อนกลับไปที่เศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะที่สำคัญ คือ ธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความต้องการแบบองค์รวมไม่ใช่แบบด้านเดียว

4. ธรรมิกสังคัม พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เสนอแนวคิด “ธรรมิกสังคัม” ของขรรวาส (ประเวศ วะสี, 2542, น. 9 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นพื้นฐาน กล่าวคือ สมาชิกของสังคัมต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้องตามแนวทางของพุทธธรรมเพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว เช่น พ่อค้าปฏิบัติหน้าที่การค้าอย่างสุจริตไม่เอาเปรียบและไม่หลอกลวงลูกค้า ผู้ปกครองทำหน้าที่ของตนให้มีความยุติธรรมและไม่เอาเปรียบประชาชน เป็นต้น ธรรมิกสังคัมมีหลักการว่าให้ใช้ส่วนเกินให้เป็นประโยชน์แก่สังคัม โดยทุกคนเจียดประโยชน์ในส่วนของตนเพื่อใช้ประโยชน์จากสังคัมไม่กอบโกยไม่หวงส่วนเกิน มีกำลังผลิตได้ส่วนเกินที่เหลือจากความจำเป็นกิน จำเป็นใช้แล้วก็ยกให้เพื่อประโยชน์แก่สังคัม

สรุปแล้วพุทธวิถีการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์หรือขรรวาส คือ การหา ได้มา และใช้ประโยชน์จากปัจจัย 4 ต้องเป็นทางที่ถูกต้องดีงาม สละทำทาน รักษาศีล ถาวรานหรือพัฒนาตนเองทุกด้าน โดยเฉพาะจิตใจให้ชีวิตสูงขึ้น และสุดท้ายสังคัมสงบสุขและเป็นพุทธบัญญัติที่เป็นบทบาทของพระสงฆ์ที่ต้องประยุกต์ใช้หลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวคิดในการทำกิจกรรมในชุมชนในปัจจุบันสามารถทำให้ชุมชนเข้มแข็งพัฒนาทั้งด้านบุคคล ชุมชน และสังคัม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญพุทธธรรมเป็นรากฐานแห่งศาสตร์ทั้งหลาย (จรรณโรจน์ ปาโส, 2545 น. 146 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) ที่ผู้ทำงานสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกับศาสตร์อื่นๆ ได้ดี ดังนั้นสวัสดิการชุมชนชนบทจะบรรลุเกณฑ์มาตรฐานการมีสวัสดิการชุมชนจากกิจกรรมของชุมชนที่พิจารณาจากองค์ประกอบ ดังนี้

1. การมีคุณภาพชีวิตจากคุณค่าเศรษฐกิจสายกลาง เพราะหลักที่ตั้งอยู่บนความถูกต้อง เพราะพฤติกรรมทางเศรษฐกิจชุมชนหรือสวัสดิการชุมชนที่ถูกต้องที่เรียกว่าสัมมาอาชีวะนั้นกำหนดความพอดีอยู่ที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน

2. จริยธรรมที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นทั้งที่มีชีวิตและที่เป็นธรรมชาติ สภาพแวดล้อมตามแนวคิดพุทธศาสนาข้างต้นทำให้เห็นจิตวิญญาณจากอิทธิพลพุทธศาสนาในระบบสวัสดิการชุมชนชนบทไทย ซึ่งในความเป็นจริงสวัสดิการชุมชนชนบทไทยเริ่มต้นและวิวัฒนาการจากพื้นฐานของพุทธศาสนานั้นเอง (จงจิตต์ โสภณภรณ์, 2537, น. 19 อ้างถึงใน ชัยวัชร์ หน่อรัตน์, 2546) ซึ่งกระบวนการทางศาสนาจะทำให้เกิดสภาพของสวัสดิการชุมชนชนบท 4 ลักษณะ คือ

- 1) มีข้อกำหนดให้มนุษย์กระทำแต่สิ่งดีงามจนสั่งเป็นจิตวิญญาณ
- 2) มีความยึดมั่นในความเท่าเทียมกันของมวลมนุษย์
- 3) มีการปฏิรูปสังคมให้เกิดความเท่าเทียมกันและไม่เบียดเบียนกัน
- 4) การไม่สร้างความรู้แก่ใจเกิดขึ้นในสังคม เพราะจะเกิดการใช้ความอดทน

หลักการดำเนินชีวิตของศีลธรรมจากพุทธศาสนาข้างต้นนำมาซึ่งวิธีการดำเนินชีวิตของฆราวาสที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบชุมชนมนุษย์ที่ร่วมกิจกรรมชุมชนกัน ศีลธรรมกำหนดให้เกิดพัฒนาชุมชนชนบทจากกระบวนการและกิจกรรมสวัสดิการชุมชนที่มีผลต่อการผลิตซ้ำในกระบวนการเดียวกันในครั้งต่อไปด้วยคุณค่าของจิตใจที่รู้จักประมาณในการบริโภคของชุมชนครอบครัว ชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน ฯลฯ อันจะนำมาซึ่งการทำกิจกรรมสวัสดิการชุมชนร่วมกับบุคคลอื่นในรูปแบบความเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือกันในชุมชนที่หมายถึงความสัมพันธ์ของเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายมากกว่าชุมชนเชิงพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของสังคมตะวันตก 3 อย่าง คือ ธรรมเนียม พหุนิยม และมนุษยนิยม ดังนี้

1. ธรรมเนียม

ปรัชญาธรรมเนียมที่บางทีเรียกว่าปรัชญาสัจนิยม (Realism) นั้นอยู่ระหว่างจิตนิยมสสารนิยม (ปานทิพย์ สุภนกร, 2538, น. 33-40 อ้างถึงในชัยวัชร์ หน่อรัตน์, 2546) แต่ก็มี ความใกล้เคียงกับสสารนิยมอย่างมาก โดยธรรมเนียมนิยมธรรมชาติว่าคือสิ่งที่มีขึ้นและดับลงตามปฏิบัติการของสาเหตุธรรมชาติ ธรรมชาติอาจแตกต่างกันแต่ทุกสิ่งต่างดำรงอยู่ในระบบ อวกาศ-เวลา ซึ่งทุกสิ่งเป็นไปตามสาเหตุและสาเหตุนั้นในธรรมชาติของตนโดยไม่ใช้คำว่า “สสาร” ที่มีความหมายที่แคบไป ในกระบวนการวิวัฒนาการของจักรวาลนั้นมีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้น มีบางสิ่งในโลกนี้มีอยู่จริง แต่ไม่สามารถเข้าถึงได้โดยวิทยาศาสตร์ สิ่งที่มีอยู่จริงเหล่านั้นมีความจริงของตนเอง ไม่สามารถตัดทอนลงเป็นเพียงปรากฏการณ์อย่างหนึ่งอย่างเดียวได้ ธรรมเนียมจึงเป็นพหุนิยม

ส่วนอภิปรายว่าด้วยวิญญาณหรือธรรมชาติของมนุษย์เกี่ยวกับจิต แนวคิดธรรมเนียมเชื่อว่ามนุษย์มีความรู้สึกลึกซึ้ง มีอารมณ์ เรียนรู้สิ่งต่างๆ รับรู้รส กลิ่น เสียง สัมผัสที่มีอยู่ในโลกโดยมี “จิต” (Mind) เป็นตัวรับรู้สภาวะธรรมที่กายประสบอยู่ และจิตนี้มี

ธรรมชาติที่แตกต่างไปจาก “กาย” ในทำนอง “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” โดยจิตตามแนวคิดของเพลโตมี 3 ภาค คือ

- 1) ภาคค้นหา คือ ความอยากได้ ความต้องการที่มีด้วยกันทุกคน
- 2) ภาคน้ำใจ คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ใจไม่
กับแค้น
- 3) ภาคเหตุผล เป็นส่วนสำคัญมากเพราะทำให้มนุษย์แตกต่างไป
จากสัตว์

2. แนวคิดพหุนิยม (Pluralism)

เป็นแนวคิดที่เลิกล้มความพยายามจะลดรูปแบบอันคัมภีระของสัดส่วนลงเหลือเพียงหนึ่งหรือสองแบบ โลกไม่สามารถประกอบขึ้นด้วยจิตหรือสสารเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งหรือสองอย่างรวมกันแต่ต้องประกอบด้วยหลายสิ่งด้วยกัน แนวคิดพหุนิยมในหมู่นักจิตนิยมใหม่ (กิริต บัญเจือ, 2518, น. 17-183-190 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) มีสาระสรุปได้ ดังนี้

- 1) ประสบการณ์นิยมอย่างที่ยกสสารสุดท้ายก็ลงพหุนิยมเหตุผล
- 2) ประสบการณ์นิยมสมัยใหม่ไม่สนใจอยู่กับความอนิจจังของสรรพสิ่ง แต่สนใจที่โลกของความคิด และคุณค่าที่มีอยู่มากในสรรพสิ่ง เชื่อว่าหลักการสาเหตุหลักตรรกวิทยา ความสัมพันธ์ทั้งภายนอกและภายใน จำนวน อวกาศ เวลา อันดับที่ และอุดมการณ์ เช่น ความยุติธรรม และความงามนั้นมีอยู่จริง
- 3) โลกทัศน์พหุนิยมแบบใหม่พ้นจากนิยามที่ความเชื่อที่ว่าโลกมี 2 สิ่ง คือ สสาร กับจิต หรือเชื่อว่ามีเพียงอย่างเดียว เพราะหาปริมาณและประจุไฟฟ้าซึ่งคงจะมีจริง แต่อยู่ในฐานะรองลงไป เมื่อสสาร เหตุการณ์ และคุณสมบัติของสสารจะมีจริงก็ตาม กระบวนการ เหตุการณ์ และคุณสมบัติของจิตก็มีจริงด้วย
- 4) พหุนิยมใหม่ทำให้พ้นวิวัฒนาการ ทำให้ทฤษฎีวิวัฒนาการไปใช้แค่ในทางชีววิทยาเป็นหลัก เพราะการใช้กับสสารสิ่งไม่มีชีวิตต้องระวางสูง
- 5) ผลลัพธ์จากการจัดระเบียบใหม่จะมีความเป็นจริงใหม่เกิดขึ้น ซึ่งไม่มีอยู่ก่อนในธาตุที่เป็นส่วนประกอบของระดับเก่า ซึ่งชีวิตและจิตเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการจัดระเบียบใหม่จากการสังเคราะห์ธาตุเก่า การจัดระเบียบใหม่นี้จะเกิดเสรีภาพขึ้นมาในทุกระดับของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นไม่ใช่การรวมส่วนย่อยเข้าเป็นส่วนรวม จะมีคุณสมบัติหรือปรากฏการณ์ที่กระทำโดยเสรีที่สอดคล้องกับธรรมชาติของตน และสอดคล้องกับหลักการเป็นสาเหตุที่จะต้องสัมพันธ์กับคุณสมบัติอื่นๆ ในระดับของตนเอง ระดับที่สูงกว่าจะไม่ถูกละเมิดโดยระดับที่ต่ำกว่าเลย เป็นเสรีภาพที่แผ่อยู่จริงในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับไร้ชีวิต มีจิต และศีลธรรม

6) ความยุติธรรม ความงาม ความดี และความจริงเป็นสัจจะที่อยู่ในตัวเอง เป็นคุณค่านิรันดร์ ไม่ขึ้นกับอวกาศและเวลา

7) พระเจ้ากลายเป็นคุณค่าที่เป็นจุดรวมของคุณค่าไม่ใช่สมมติขึ้นมาให้ใช้เป็นแผนที่ที่ใช้ได้ด้อย่างเดิมเท่านั้น

3. มนุษยนิยม

ตามแนวคิดมนุษยนิยม (สิทธฺ์ บุตรอินทร์, 2532, น. 7-11, 75 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) นั้น เห็นว่าการได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นเป็นลาภอันประเสริฐ การทำงานและการดำรงชีวิตประจำวันอยู่ร่วมกันในชุมชนต้องสร้างความสุข เพราะความสุขคือความดี และความดีคือความสุข ความสุขจึงเป็นของมวลมนุษยชาติ การศึกษาของคนในชุมชนจึงเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณทางสังคมของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขขึ้นมา เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา ยุติธรรม สามัคคีธรรม และการะฆรรณ เป็นต้น ความรู้มาจากการสังเกต ทดลอง วิจัย วิจารณ์ ด้วยกระบวนการเหตุผลทั้งอุปนัย (Inductive) และนิรนัย (Deductive) สามารถนำมาใช้ประโยชน์กับมนุษย์และจะเปลี่ยนไปตามยุคตามกาลสมัย เพราะการค้นพบสิ่งใหม่ๆ ข้อมูลใหม่ ความรู้นั้นไม่ตายหากสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ โลกนี้ลี้ลับมหัศจรรย์ที่มนุษย์ประสบกันในทุกๆ และแต่ละที่แตกต่าง แต่ไม่ได้มีอำนาจหรือมหิทธิฤทธิ์ใดๆ ได้จริงไปกว่า “ธรรมชาติ” (The Nature) ดังนั้นการมุ่งหวังให้ได้มาซึ่งชีวิตในภพอื่น ชาติอื่นเป็นเรื่องของ ชีวิตชาตินี้ภพนี้ จึงต้องใช้ชีวิตนี้ให้ดีและมีมีความสุขที่สุด

มนุษย์และชุมชนที่หันมาเอาจริงเอาจังกับการสร้างความดี เพิ่มความสุขแก่สังคม ประกอบการงานอาชีพเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลชนหรือส่วนรวมคือยอดความดีและความสุขที่มนุษย์ทุกคนที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนคาดหวัง เพราะ

1. ชุมชนแห่งสมาชิกผู้ประกอบด้วยจิตสำนึกร่วมกัน ย่อมกระทำการใดๆ สำเร็จในสิ่งที่คนเดียวทำไม่ได้ ความสุขเกิดจากวัตถุธรรม สันติสุขเกิดจากคติธรรม

2. ชุมชนประกอบด้วยสมาชิกผู้ยึดสามัคคีธรรม เป็นหลักเชื่อมโยงมาจากแก่นแท้แห่งความเป็นมนุษย์ เพราะโดยธาตุแท้นั้นมนุษย์เป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์การเมือง ทุกคนมีพันธะทางสังคมและการเมือง ไม่สามารถแยกตัวออกไปจากสังคมหรือชุมชนได้ ความสุขจึงอยู่ที่สังคมที่ใกล้ชิด เช่น ครอบครัว ชุมชนที่ถูกต้อง

3. ชุมชนอยู่ไม่เป็นตัวตนโดยนามธรรม ซึ่งบ่งบอกถึงสถานะการมีความสัมพันธ์ร่วมกันของชาติพันธุ์มนุษย์ ความดีความสุขใดๆ ที่มีแก่ปัจเจกชน คือความดีและความสุขของสังคม หรือชุมชน ดังนั้นในแง่จริยศาสตร์และการสร้างมนุษยนิยมถือว่าเป็นอุดมการณ์สูงสุดหรือความดีสูงสุด คือ การปฏิบัติชอบตามหลักธรรมข้อ “อรรถจริยา” หมายถึง การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ถือว่าเป็นแรงจูงใจในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพศ หรือ กามารมณ์ หรือจงรักภักดี ต่อพระเจ้าใดๆ เพราะอำนาจกิเลสตัณหา “สังคม

กรรม” จึงเป็นหลักหรือแนวทางการปฏิบัติเพื่ออนุเคราะห์เอื้อเฟื้อกันในชุมชน ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และกัลยาณมิตตา

ดังนั้นการแสวงหานุชย์ภาพใหม่ (วิภาดา กิตติโกวิท, 2536, น. 75), อ้างถึง ในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร ศึกษบัณฑิต สาขาบริหารสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546 ต้องคำนึงถึง “ความรู้สึกเป็น ชุมชน” ที่ดำรงอยู่ในชุมชนเกษตรกรรม เช่น ในประเทศญี่ปุ่นดั้งเดิม ชุมชนมีความสำคัญมาก การปลูกข้าวต้องการแรงงานมาลงแรงร่วมกัน ในทางกลับกันชุมชนต้องการเรียกร้องความรู้สึก อุทิศตนให้กับชุมชน ในชุมชนระดับเหมืองฝายที่ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางต้องได้รับการบริหาร ใดการเพื่อส่งน้ำเข้านาทั้งหมดของสมาชิกได้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ วันแรกช่วยงานของครอบครัว ก. วันต่อมาช่วยงานของครอบครัว ข. ทำเช่นนี้จนครบทุกครอบครัวในชุมชน โดยชุมชน ครอบครัวจะต้องเป็นสมาชิกของครอบครัวเป็นชุมชนใหญ่ ในขณะที่ยังคงความเป็นอิสระของ ครอบครัวตนเองไว้ เพื่อเสริมสร้างความผูกพันที่ยึดเหนี่ยวความเป็นชุมชนไว้ด้วยกัน อาจเป็นผล มาจากความผูกพันนั้นก็ให้ชุมชนจึงร่วมกันประกอบกิจทางศาสนาและเทศกาลต่างๆ ที่ศาลเจ้า ชินโตและวัดพุทธแห่งเดียวกัน แต่การที่ครอบครัวเล็กลงตามอิทธิพลของระบบชุมชนเมืองมีผลต่อ เด็กและคนชรา มาก เพราะเด็กๆ จะหมดโอกาสรับการถ่ายทอดทางสติปัญญาจากปู่ ย่า ตา ยาย ในช่วงเริ่มต้นชีวิตใหม่หรือวัยเสริมสร้างบุคลิกภาพ

2.4 วัฒนธรรมชุมชน

เป็นแนวคิดที่เห็นว่าสวัสดิการชุมชนชนบทเกิดขึ้นบนข้อสมมติที่ว่าชุมชนมี ศักยภาพที่จะสร้างสรรค์และแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้เองจากสภาพปัญหาและแนวทางการจัด สวัสดิการชุมชนแก่มวลสมาชิกชุมชนเอง โดยอาศัยประสบการณ์จากประวัติศาสตร์ที่สะสมมาเป็น เวลาชยาวนาน และความเชื่อในศาสนาและช่วยเหลือกันในกลุ่มสมาชิกชุมชนเป็นลำดับแรกเป็น กระบวนการผลิตซ้ำการจัดสวัสดิการชุมชนชนบทบนความเป็นชุมชนของตนที่ไม่ทำลายสถาบัน ดั้งเดิมที่ดำรงมาของตน ตรงกันข้ามกลับจะเพิ่มความเข้มแข็งให้ยั่งยืนขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ, น. 112-113 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546)

ในประเทศไทยขบวนการวัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในปัจจุบัน เพราะไม่ได้ใช้สังคมตะวันตกเป็นตัวตั้ง อย่างที่นิยมในการกระทำในการพัฒนากระแสหลัก แต่ใช้ชุมชนหมู่บ้านชนบทของสังคมตัวเอง เป็นตัวตั้ง โดยสร้างวาทกรรมการพัฒนาหรือวาทกรรมการเมืองชุดใหม่ที่บรรจุชุมชนชนบทหรือ ท้องถิ่นให้กลับมามีความเข้มแข็งขึ้นมาแทนแบบเก่าที่ใช้อยู่ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543, น. 105-107 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546) และในกรณีของไทยจะดีกว่าของประเทศโลกที่สาม อื่นๆ ในแง่ที่ว่าชุมชนหมู่บ้านไทยซึ่งเป็นตัวแสดงของสวัสดิการชุมชนชนบทยังไม่ถูก กระบวนการพัฒนากระแสหลักทำลายล้างอย่างสิ้นซาก แม้จะเสื่อมสลายลงตามลำดับตั้งแต่ยุคการ

เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และการถูกระงับจากอำนาจรัฐบาลแบบศักดินา ระบบทุนนิยมใหม่ และกรอบแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic) ซึ่งเป็นกรอบความคิดที่สูญหายไปประมาณ 2-3 ศตวรรษในสังคมตะวันตก และเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมีเหลืออยู่เพียงในแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนแบบ “พึ่งพารัฐและทุน” รูปแบบเดียว (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540, น. 7 อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2546)

ตามแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชนเชื่อว่าในชุมชนไทยโดยเฉพาะชนบทนั้น จะสร้างสวัสดิการชุมชนชนบทที่เป็นการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองในครอบครัวให้พอเพียงก่อน เพราะเขาไม่สามารถควบคุมตลาดได้ วัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นพลังผลักดันสวัสดิการชุมชนชนบทที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่ชุมชนร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมาให้ตรงกับความคิดและอุดมคติของคนส่วนใหญ่จากคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ผูกพันให้ชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เป็นตัวแสดงของสวัสดิการชุมชนชนบทยังคงอยู่ และสามารถทนทานต่อระบบทุนนิยมได้มาจนถึงปัจจุบัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ (ทำหน้าที่คล้ายธนาคารในหมู่บ้าน) ธนาคารข้าว ธนาคารควาย ธนาคารยา ฯลฯ การรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนหมู่บ้านมีความสำคัญเพราะช่วยเหลือกันเองก่อนจะคิดพึ่งพาจากภายนอก และติดต่อกับสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทด้วยกันแบบเป็นเครือข่าย (Net work) เป็นส่วนใหญ่

6.4 ประเภทของสวัสดิการชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีการจัดประเภทของสวัสดิการชุมชน 2 ระบบ ระบบแรก เรียกได้ว่าเป็นการแบ่งประเภทของสวัสดิการชุมชนโดยให้ความสำคัญต่อบัจจยนำเข้าที่ใช้ในการจัดสวัสดิการ ระบบที่สอง เป็นการแบ่งประเภทของสวัสดิการชุมชนตามวิธีการจัดสวัสดิการและระดับการเกื้อกูลกันในชุมชน (ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชิก, 2552)

1 สวัสดิการชุมชนจำแนกตามปัจจัยนำเข้าที่ใช้ในการจัดสวัสดิการ มีประเด็นที่เกี่ยวข้องคือหากใช้สวัสดิการที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นตัวตั้ง แล้วพิจารณาในเชิงระบบคือจากปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลของการจัดสวัสดิการในชุมชน จะพบว่า สวัสดิการที่เกิดขึ้นในชุมชนมาจากสองแหล่ง คือสวัสดิการที่จัดโดยรัฐ และสวัสดิการที่จัดโดยชุมชน(รวมครัวเรือน) สวัสดิการโดยชุมชนนั้นมีสองกลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มที่หนึ่ง ชนินทร์ (2549) เรียกว่า “สวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน” เป็นกระบวนการจัดสวัสดิการที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ เรียกว่า “สวัสดิการบนฐานวัฒนธรรม” และ “สวัสดิการบนฐานทรัพยากร” หรือชัยวัฒน์ (2546) เรียกว่า “สวัสดิการวงใน” กลุ่มที่สอง คือ “สวัสดิการชุมชนทันสมัย” เป็นการนำการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก เช่น ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์พัฒนาใหม่ มาปรับใช้สร้างสวัสดิการของชุมชนเอง (ชนินทร์ เวสสินท์,

2549) ซึ่งตรงกับแนวคิด “สวัสดิการบนฐานการพัฒนา” ของณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและคณะ หรือที่ชัยวัฒน์ (2546) เรียกว่า “สวัสดิการวงนอก”

2. สวัสดิการชุมชนจำแนกตามวิธีการจัดการสวัสดิการและระดับการถือฤๅกัน ในชุมชน วิธีการจัดสวัสดิการและระดับการถือฤๅกัน ในชุมชนนั้น มีวิธีการและมุมมองที่หลากหลาย ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ (2546) เห็นว่า การจัดสวัสดิการชุมชนมีความสัมพันธ์และสำคัญต่อเศรษฐกิจชุมชน และจำแนกประเภทของสวัสดิการชุมชนในทำนองเดียวกับหลักการแบ่งประเภทของสวัสดิการสังคม กล่าวคือ สวัสดิการชุมชนประกอบด้วย

การบริการชุมชน หมายถึงสวัสดิการเพื่อจัดเตรียมการจัดการกระบวนการเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ การอยู่ การกิน การใช้ สุขภาวะทางร่างกายและจิตใจ โดยสมาชิกที่เข้มแข็งเหมือนกันร่วมกันจัด

การประกันชุมชน หมายถึงสวัสดิการจากกระบวนการแจกจ่ายและบริโภคของเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ การประกันครอบครัว ประกันชุมชน ประกันสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยสมาชิกที่เข้มแข็งจัดให้แก่สมาชิกที่อ่อนแอชั่วคราว

การอนุเคราะห์ชุมชน หมายถึงสวัสดิการจากกระบวนการแจกจ่ายและบริโภคทางเศรษฐกิจชุมชน (ให้เปล่า เหนือการคิดยัดวัด) เช่น งานบุญ การแบ่งปัน โดยสมาชิกเข้มแข็ง/ฆราวาส จัดให้แก่สมาชิกอ่อนแอ/ถาวร/ไม่ใช่ฆราวาส ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการจัดประเภทของชัยวัฒน์ คำนึงถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับในลักษณะที่เป็นการพึ่งพาอาศัยกัน ในชุมชน

6.5 รูปแบบ กิจกรรมสวัสดิการชุมชน

สวัสดิการชุมชนนั้นมาจากฐานคิดเดียวกัน คือ ฐานคิดที่ต้องการที่จะสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงร่วมกันของคนในชุมชน สร้างกระบวนการในการจัดการตนเอง อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพิง พึ่งพา อันเป็นทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่เดิมเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่โยงใยวิถีชีวิตผู้คนเข้ากับธรรมชาติ ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่ไม่ได้มองเรื่องเงินเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการดูแล เอื้อเฟื้อต่อกันผ่านรูปแบบที่หลากหลาย สวัสดิการชุมชนที่ฐานมาจากกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ดังนี้

๑) จากฐานองค์กรการเงินชุมชนและการบูรณาการกองทุน

จากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ได้จัดตั้งขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อจัดสวัสดิการโดยเฉพาะ ได้มีการนำผลกำไรขององค์กรการเงินมาจัดสวัสดิการ สร้างวินัยในการออมของสมาชิกเพื่อให้ได้สวัสดิการจนเกิดการขยับเชื่อมโยงบูรณาการกองทุนภายในชุมชน เพื่อนำดอกผลมาเป็นกองทุนสวัสดิการ กรณีตัวอย่างรูปธรรมที่กลุ่มออกทรัพย์เป็นฐานในการจัดสวัสดิการมีค่อนข้างหลากหลาย

เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ จังหวัดสงขลา (คลองเป๊ะ นาหว่า น้ำขาว คูเต่า ฯลฯ) เครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด เครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์จังหวัดจันทบุรี ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน จังหวัดพะเยา กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ฯลฯ

๒) รูปแบบ “ออมวันละบาท” และกองทุนสัจจะวันละบาท

เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ใช้แนวคิดสัจจะวันละบาท ทำสวัสดิการในชุมชน

เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาท ตำบลศรีสุทโธ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

๓) กองทุนสวัสดิการจากฐานศาสนา

เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ใช้หลักคำสอนทางศาสนาและผู้นำศาสนาทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม เป็นฐานด้านการจัดสวัสดิการทั้งทางกายและจิตวิญญาณ เช่น การใช้หลักชาตกาให้การดูแลคน ๘ ประเภท ตามหลักศาสนาอิสลาม ทำให้คนในชุมชนทุกระดับได้ช่วยเหลือแบ่งปันเกื้อกูลกัน ด้วยระบบการจัดเก็บชาตกาที่นับว่าเป็นการจัดการเงินที่ก่อให้เกิดสมดุลขึ้นในชุมชน

เช่น ธนาคารชุมชนตำบลควนโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล เป็นต้น

๔) กองทุนสวัสดิการจากฐานกองทุนผู้สูงอายุ

เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีครอบครัว ชุมชนเป็นผู้จัดการในการจัดบริการสังคมให้กับผู้สูงอายุ สร้างเครือข่ายของผู้สูงอายุ โดยใช้เงินกองทุนเป็นเครื่องมือ มีเป้าหมายให้ผู้สูงอายุเป็นผู้คิด ผู้จัดการและรับประโยชน์ โดยมีบริการสำคัญๆ เช่น ศูนย์บริการผู้สูงอายุในชุมชน การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มสร้างงานของผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยมีตัวอย่างกองทุนสวัสดิการชุมชน

เช่น กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ จังหวัดกระบี่ กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ จังหวัดอ่างทอง กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุดอกแก้ว จังหวัดสระแก้ว โครงการสวัสดิการผู้สูงอายุ จังหวัดลำปาง เป็นต้น

๕) กองทุนสวัสดิการจากฐานการช่วยเหลือคนจนและผู้ด้อยโอกาส

เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ริเริ่มจากการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ต่อมาได้ขยับสู่การจัดสวัสดิการเพื่อดูแลกัน

เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

๖) กองทุนสวัสดิการจากฐานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ชุมชนเป็นผู้จัดการป่า ชายฝั่ง แหล่งน้ำ พื้นฟูทรัพยากรให้อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีความมั่นคงด้านอาหาร ใช้ป่าเป็นเครื่องมือในการจัดสวัสดิการชุมชน ทำให้เกิดการรวมคน เกิดการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

เช่น พื้นที่ทุ่งยาว จังหวัดลำพูน ป่าชุมชนบ้านโคกพะยอม อำเภอละงู จังหวัดสตูล เป็นต้น

๓) กองทุนสวัสดิการชุมชนฐานชุมชนเมือง

เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่เชื่อมโยงกับการจัดการเรื่องบ้านมั่นคง จากเรื่องบ้าน การมีที่อยู่อาศัย มีอาชีพ ก็เชื่อมโยงดูแลกันด้วยระบบสวัสดิการชุมชน

เช่น สวัสดิการชุมชนบ้านมั่นคง เทศบาลเมืองชุมแพ จังหวัดขอนแก่น สวัสดิการชุมชนบ้านมั่นคงเครือข่ายคลองบางบัว บางเขน จังหวัดกรุงเทพฯ เป็นต้น

๔) ขบวนการกองทุนสวัสดิการชุมชนจังหวัด

เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่ขยายผลครอบคลุมดูแลกันในระดับจังหวัดจากหลายตำบลจนเป็นจังหวัด ก่อให้เกิดการจัดการตนเองของชุมชนที่บูรณาการทุน บูรณาการองค์กรชุมชน

เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนจังหวัดสงขลา เครือข่ายองค์กรสวัสดิการชุมชนจังหวัดลำปาง เป็นต้น

กองทุนสวัสดิการชุมชนส่วนใหญ่จะมีประเภทสวัสดิการพื้นฐานที่ครอบคลุมเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย คล้ายคลึงกัน แต่รายละเอียดจะมีความแตกต่างกันตามขนาดของกองทุน การสมทบของสมาชิก และระยะเวลาในการจัดตั้งกองทุน/ การเป็นสมาชิก นอกจากรายการสวัสดิการที่คล้ายคลึงกันแล้ว กลุ่มที่มีการจัดสวัสดิการมานานกว่า หรือมีฐานทุนที่แตกต่างกันจะมีประเภทสวัสดิการที่เพิ่มขึ้นจากสวัสดิการพื้นฐาน ได้แก่

การเกิด จัดสวัสดิการรับขวัญเด็กเกิดใหม่ตั้งแต่ ๕๐๐-๑,๐๐๐ บาท บางที่ระบุว่าให้เป็นทุนการศึกษา และให้พ่อแม่มอบต่อเนื่องส่วนแม่ที่คลอดบุตรจะได้รับสวัสดิการ gratinon โรงพยาบาลกั้นละ ๑๐๐-๕๐๐ บาท บางกลุ่มให้เป็น “ต่อครั้ง”

การป่วย เป็นสวัสดิการเยี่ยมไข้ gratinon โรงพยาบาล ครั้งละ ๓๐๐-๕๐๐ บาท กำหนดเพดานปีละไม่เกิน ๒ ครั้ง หรือบางกลุ่มกำหนดเป็น “ต่อกิน” กั้นละ ๑๐๐-๓๐๐ บาท เพดานต่อปีไม่เกินปีละ ๑๐-๒๐ กิน

ผู้สูงอายุ กองทุนสวัสดิการส่วนใหญ่ได้วางเรื่องเบี้ยยังชีพ หรือบำนาญผู้สูงอายุไว้แต่สัมพันธ์กับระยะเวลาการเป็นสมาชิก เช่น เป็นสมาชิกครบ ๓๕ ปี อายุ ๖๐ ปี จะได้บำนาญเดือนละ ๓๐๐ บาท แต่ส่วนใหญ่ยังไม่มีจ่าย เพราะระยะเวลาจัดตั้งกลุ่มยังไม่ถึง ๑๕ ปี บางแห่งได้สนับสนุนการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ โดยไม่ได้แยกจ่ายรายคนบางแห่งเริ่มมีจ่ายเบี้ยยังชีพร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล หรือจ่ายให้เฉพาะผู้สูงอายุที่ยากจน หรือนำเงินกองทุนมาออมสวัสดิการให้ผู้สูงอายุที่ยากจน เพื่อจะได้รับสวัสดิการต่างๆ เหมือนสมาชิก

เสียชีวิต ส่วนใหญ่กองทุนจะเป็นเจ้าภาพงานศพ ไปร่วมงาน จัดพวงหรีด จ่ายค่าทำศพตามระยะเวลาที่เป็นสมาชิก เช่น เป็นสมาชิกครบ ๑๘๐ วัน จ่าย ๒,๕๐๐ บาท เมื่อครบ ๑ ปี

จ่าย ๕,๐๐๐ บาท บางกลุ่มนอกจากเงินที่ได้จากกองทุนแล้วมีการเก็บจากสมาชิกมาสมทบเพิ่ม เช่น เก็บสพละ ๒๐-๕๐ บาทต่อราย

นอกจากนั้นเป็นสวัสดิการที่กลุ่มต่างๆ จัดเพิ่มขึ้นตามกำลังเงินทุนและความต้องการของกลุ่ม ได้แก่

การศึกษา มีทั้งที่จัดเป็นทุนการศึกษาต่อปี ตั้งแต่ ๕๐๐-๓,๐๐๐ บาท ซึ่งบางกลุ่มให้ทั่วไป กลุ่มจะให้เฉพาะเด็กเรียนดีแต่ยากจน สนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน ซื้อคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ต่างๆ ให้โรงเรียนการให้ยืมเพื่อการศึกษาในช่วงเปิดเทอมโดยไม่มีดอกเบี้ย

สวัสดิการเงินกู้ กองทุนที่มีฐานการออมทรัพย์จะมีการบริการเงินกู้ตามปกติทั่วไป เมื่อได้กำไรแล้วก็ตัดกำไรส่วนใหญ่เป็นกองทุนสวัสดิการ จะใช้เงินกองทุนสวัสดิการจ่ายสวัสดิการแบบจ่ายขาดเพียงบางส่วนแต่นำเงินกองทุนสวัสดิการมาให้สมาชิกกู้ แล้วนำดอกผลกำไรมาจัดสวัสดิการต่อ บางแห่งนำเงินกองทุนสวัสดิการให้คนยากจนยืม เพื่อประกอบอาชีพโดยไม่มีดอกเบี้ย หรือให้สมาชิกกู้ดอกเบี้ยต่ำ

สวัสดิการคนทำงาน จัดเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับแกนนำที่ประชุมภายนอก หรือทำงานด้านต่างๆ ของกลุ่ม ครั้งละ ๑๐๐-๒๐๐ บาท

สวัสดิการผู้ด้อยโอกาส/ คนยากลำบาก ส่วนใหญ่ใช้วิธีนำเงินกองทุนสวัสดิการที่มีอยู่มาจ่ายออม เพื่อสวัสดิการแทนผู้ด้อยโอกาส (ผู้สูงอายุที่ยากจน คนพิการ ผู้ติดเชื้อ) แล้วให้ผู้ด้อยโอกาสนั้นสามารถได้รับสวัสดิการ เช่นเดียวกับคนอื่นๆ บางแห่งจัดเป็นเบี้ยยังชีพให้ผู้ยากลำบาก ฯลฯ ๒-๓ ราย เดือนละ ๒๐๐-๓๐๐ บาท

สวัสดิการสาธารณประโยชน์ ที่มีการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ เช่น กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน การซ่อมแซมอาคารสาธารณะ ถนน การแข่งกีฬา ฯลฯ

สวัสดิการด้านอื่นๆ ได้แก่ กรณีเกิดภัยพิบัติ ไฟไหม้ น้ำท่วม การให้เป็นสิ่งของ ข้าวสาร น้ำดื่ม การบริจาคให้พื้นที่ประสบภัย

“กองทุนสวัสดิการชุมชนจะจัดกิจกรรมใดจะต้องคำนึงถึงความสามารถชุมชนและการสมทบจากสมาชิกเป็นหลัก และต้องดูความเป็นไปได้ที่ต่อเนื่องและยั่งยืนไม่ใช่หวังพึ่งเงินจากภายนอก”

6.6 ดอกผลจากสวัสดิการชุมชน

จากกิจกรรมต่างๆ ของการจัดสวัสดิการชุมชน ดอกผลที่ได้้นั้นมากกว่าเรื่องเงินทอง เพราะชุมชนไม่ได้ช่วยกันเพียงการหยิบยื่นเงินให้ หากแต่เป็นการมอบความรัก ส่งต่อความปรารถนาดีต่อกันที่ไม่ได้จบลงเพียงชั่วครั้งชั่วคราว ดอกผลที่ได้จากกิจกรรมการจัดสวัสดิการชุมชนจึงมีคุณค่าและความหมายสำหรับคนในชุมชน ดังนี้

สวัสดิการชุมชนทำให้เกิดความรัก การช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนเป็นการแสดงน้ำใจ แม้จำนวนเงินจะน้อยแต่การที่ตัวแทนกลับไปเยี่ยมไข้ หรือเป็นเจ้าภาพงานศพ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ มีคุณค่าทางจิตใจ

เกิดการฟื้นฟูระบบคุณค่า/ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมในชุมชน มาประยุกต์ใช้จัดปรับให้สอดคล้องกับวิถีปัจจุบัน เช่น กองทุนสวัสดิการที่ตั้งอยู่ที่วัด ทำให้คนมาวัดเป็นประจำ การเป็นระบบการเอาแรงช่วยเหลือกัน ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมร่วมกัน เกิดความสัมพันธ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างผู้สูงอายุกับลูกหลาน ฯลฯ

เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นประโยชน์ของงานที่ริเริ่มโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำ ร่วมสนับสนุน ขยายสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ มีการปรับระเบียบ กติกาให้สอดคล้องกับการสนับสนุนชุมชน

เกิดการขยายการเรียนรู้การจัดสวัสดิการ จากพื้นที่ต้นแบบสู่พื้นที่อื่นๆ ทำให้คนตื่นตัวในการที่จะร่วมกันจัดสวัสดิการชุมชนท้องถิ่น เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแนวราบ แขนงนำที่มีประสบการณ์ไปหนุนช่วยพื้นที่ใหม่ เครือข่ายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยขยายสร้างความเข้าใจเรื่องสวัสดิการระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกัน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหันมาสนใจในการจัดสวัสดิการ โดยชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดทำแผนปฏิบัติการสวัสดิการสังคม ซึ่งมีเรื่องสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นเป็นเรื่องสำคัญที่จะสนับสนุนให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด หลายพื้นที่ไปร่วมปฏิบัติการการขยายสวัสดิการชุมชน สถาบันวิชาการไปศึกษาพื้นที่กรณีตัวอย่าง สนับสนุนการจัดการความรู้เรื่องสวัสดิการชุมชน รวมทั้งศึกษาภาพรวมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการชุมชน เช่น ความเป็นไปได้ทางการเงิน ฯลฯ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์กรมหาชน), ๒๕๕๒)

6.7 แนวคิดแบบจำลองสวัสดิการชุมชนชนบทไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยบางส่วนข้างต้น อาจสรุปว่า “ตัวแสดง” อย่างชุมชนชนบทไทยน่าจะมีแบบจำลองสวัสดิการชุมชนชนบทเชิงแนวคิดในลักษณะที่พิเศษหลายประการ เช่น

1. บูรณาการกิจกรรมหลายๆ อย่างเข้าด้วยกันทั้งเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีการศึกษา และจิตใจ
2. วิเคราะห์แก้ไขปัญหาค่าและป้องกันจากการมีโครงสร้างหน้าที่สำหรับการแก้ไขปัญหาค่าใหม่แบบองค์รวมและเชิงรุก
3. ดำเนินการที่รวดเร็วทันทีเมื่อมีปรากฏการณ์ที่ต้องจัดสวัสดิการชุมชน

4. มีความมั่นคงตรงกับการแก้ไขปัญหา และบุคคลเป้าหมาย
5. เปิดโอกาสแก่สมาชิกของตัวแสดงเข้ามามีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจ และแก้ไขปัญหา
6. การบริหารงานที่โปร่งใส เพราะเป็นองค์กรเล็กๆ จากพื้นฐานของการมีคุณธรรมเกิดความศรัทธาใจของชุมชนกันเองเป็นหลักและไม่มีโครงสร้างที่ซับซ้อน
7. สร้างศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และชุมชนของเจริญทางร่างกาย จิตใจ วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางกายภาพพร้อมกันไป
8. เป็นโครงสร้างคุณธรรมทางจิตใจและศีลธรรมที่ย้อนกลับมาหาชุมชน
9. สร้างอุดมการณ์ชุมชนท้องถิ่นนิยมเพื่อการพึ่งกันเอง ที่พร้อมจะยกระดับขึ้นไปทำหน้าที่ผู้นำหรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ
10. สามารถสร้างกระบวนการเชื่อมโยงและสนับสนุนให้ชุมชนไปกับสวัสดิการชุมชน ครอบครัว สวัสดิการชุมชนหมู่บ้าน (ทั้งภายในและภายนอก) และสวัสดิการสังคมภายนอกชุมชนได้
11. อาศัยและพัฒนาวัฒนธรรมชุมชน โดยการสร้างเสริมภาพในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สร้างคุณภาพชีวิตทั้งทางกาย จิตใจ และสภาพแวดล้อมของชุมชน และมีอำนาจที่เป็นธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนเอง
12. สามารถจัดโดยชุมชนและรับบริการแก่ทุกคนโดยรวม โดยไม่เว้นคนที่ไม่มีส่วนร่วมในการผลิต เช่น เด็ก คนชรา คนป่วย คนพิการ พระสงฆ์ หรือผู้ประสบพิบัติภัย เป็นต้น และเป็นการให้บริการโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน แต่พอเพียงในการบริโภค มีเหตุผล เน้นจิตใจ และสิ่งแวดล้อม
13. เป็นปรากฏการณ์และกิจกรรมที่ไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยปัจจัยและ/หรือคุณค่าของเงินเท่านั้น แต่มีพื้นฐานจากความเป็นชุมชนชนบท ทรัพยากรธรรมชาติ ผลิต การจัดการกระบวนการทางการเรียนรู้ด้วยเป็นระบบที่มีความมั่นคงยั่งยืนและอยู่ได้และวิวัฒนาการมาได้ในทุกบริบทของสังคม มีการเรียนรู้ สร้างใช้ และพัฒนาภูมิปัญญาหรือนวัตกรรมของชุมชนเองตลอดเวลาเป็นระบบที่มีอิทธิพลต่อระบบสวัสดิการสังคมพร้อมกันไป มีการรักษาคุณค่าจากการพึ่งกันเองและพัฒนาตนเอง สัมพันธ์กับภายนอก มีระบบการบริหารจัดการแนวราบแบบเดียวที่เป็นไปได้อยู่ตลอดเวลา และผู้นำชุมชนมีความสำคัญในการจัดทุกรูปแบบและวิธีการตามกาลเทศะ ที่แตกต่างกันไป
14. เป็นเป้าหมายและกระบวนการบริหารสวัสดิการชุมชนตามนโยบายสังคมที่รวมถึงการตรวจสอบและประเมินผลคุณภาพและประสิทธิภาพการดำเนินงาน เพราะกระบวนการจัด รับและประเมินผล สวัสดิการชุมชนชนบททั้งหมดเป็นบทบาทของชุมชนเอง โดยอาศัย

เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของตัวแสดง คือ ระบบชุมชนเป็นพื้นฐานต่อเนื่องมาจากอดีต และเป็นจุดแข็งของสังคมไทยโดยรวมเพราะเป็นสถาบันหลักของคนส่วนใหญ่ของสังคมไทย แนวคิดการบริหารสวัสดิการชุมชนจะสามารถนำมาซึ่งการจัดบริการชุมชนที่ทำให้เกิดคุณภาพชีวิตและความอยู่กินแต่พอคืออย่างมีเหตุผลของคนในชุมชนชนบทเองได้ โดยคาดหวังให้รัฐบาลและเอกชนอาจเข้าไปสนับสนุนส่งเสริมในระยะแรกหรือบางส่วนเท่านั้น

15. สวัสดิการชุมชนชนบทไทยตามตัวแสดงจะมี 2 ประเภท คือ

15.1 ชุมชนเดี่ยวพึ่งกันเองภายในทุกด้าน ได้แก่ ชุมชนครอบครัว ชุมชนเครือญาติ ชุมชนกลุ่มย่อย และชุมชนหมู่บ้านโดยรวมที่จะดำเนินกิจกรรมและกระบวนการเพื่อสมาชิกภายในองค์ประกอบชุมชน

15.2 ชุมชนเครือข่าย ที่พัฒนาติดต่อกับภายนอกทั้งในรูปแบบการให้และการรับ ซึ่งมีชุมชนชนบทภายนอกที่จะมาเป็นเครือข่าย ทำให้เกิดเครือข่ายเชื่อมโยงกับภายนอกอย่างน้อย 2 แบบ คือ 1) เชื่อมโยงกับชุมชนชนบทอื่นในท้องถิ่น และ 2) เชื่อมโยงกับระบบอื่นนอกชุมชน คือ รัฐและทุน

16. องค์ประกอบของสวัสดิการชุมชนชนบทตั้งอยู่บนฐานคิดที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Development Approach) เป็นระบบที่มีความเชื่อมโยงใกล้ชิดและเป็นพื้นฐานของระบบสวัสดิการสังคมตามฐานคิดแบบ Global-Based Development Approach จะแผ่ผ่นตามตัวแสดงหรือชุมชนชนบทที่แสดงศักยภาพการพึ่งกันเองที่โครงสร้างวงในและศักยภาพการพัฒนาที่โครงสร้างวงนอกพร้อมกันไปอย่างสมดุลและสมเหตุสมผล โดยโครงสร้างวงในสำคัญเป็นลำดับแรก

สรุปแบบจำลองของสวัสดิการชุมชนชนบทไทยที่เหมาะสมในอนาคตต้องเป็นแบบจำลองขององค์ประกอบหลายอย่างที่บูรณาการกันอยู่ทั้งแก่นกลางหรือวงในแห่งการพึ่งกันเองวงนอกเพื่อการพัฒนาและติดต่อกับภายนอกที่ซ้อนกันอยู่ โดยสวัสดิการชุมชนชนบททุกประเภทจะบูรณาการกิจกรรมระหว่างกัน ซึ่งการศึกษานี้จะจำแนกและตั้งชื่อประเภทใหม่มุมมองของชุมชนชนบท

นอกจากนี้สวัสดิการชุมชนมีกระบวนการปรับตัวที่สำคัญ 3 อย่าง คือ การก่อเกิดพลวัต ความยั่งยืน และศักยภาพตามโครงสร้าง-หน้าที่ของสวัสดิการชุมชนชนบทจำนวน 3 ด้าน ดังนี้

1. การเรียนรู้ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ (Learning by Doing) ในทุกองค์ประกอบที่บูรณาการกันอยู่ และระหว่างวงนอกกับวงใน หรือเรียกว่า PAR (Participatory Action Research)

2. การรักษาความสมดุลระหว่างองค์ประกอบในแต่ละชั้นและระหว่างวงในกับวงนอกและสร้างประสิทธิภาพอย่างได้ดุลพร้อมกันไป หรือ เรียกว่า BAN (Balance Ability Network)

3. ด้านการจัดเกลาสังคมระดับชุมชนครั้งใหม่หรือการที่ชุมชนหันกลับมาเห็นคุณค่าและใช้ประโยชน์จากความเป็นไทย เอกลักษณ์ไทยและความรู้พื้นบ้านในการดำรงชีวิต “แบบไทยๆ” แทนการนิยมตะวันตกเป็นหลัก หรือเลือกใช้เทคนิคตะวันตกมาสนับสนุนวิถีชีวิตแบบไทยๆ

6.8 นโยบายสังคมสวัสดิการ ถ้วนหน้าในปี 2560

เป้าหมายหนึ่งที่รัฐบาลต้องการจะให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในประเทศไทย ก็คือ ต้องการเห็นประชาชนคนไทยทุกคน มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีหลักประกัน ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา ก็ได้มีการสร้างหลักประกันในเรื่องต่าง ๆ มาโดยลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่ เรื่องการรักษาพยาบาลที่ปัจจุบันได้ครอบคลุมประชาชนทั่วประเทศแล้ว เพียงแต่ยังต้องปรับปรุงในเรื่องของคุณภาพและบริการ ส่วนทางด้านการศึกษาก็ได้มีการผลักดันการศึกษาฟรี โดยขยายช่วงระยะเวลาเรียนฟรีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนมาถึงเรียนฟรี 12 ปีในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการมาก นอกจากเรื่องของการรักษาพยาบาลและการศึกษาแล้ว คือ เรื่องของสวัสดิการเมื่อมีความจำเป็นในโอกาสต่างๆ เช่น เกิดแก่ เจ็บ และตาย ทั้งนี้ กลุ่มคนในสังคมที่มีระบบดังกล่าวรองรับดีที่สุดก็คือ ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ และประชาชนที่เข้าสู่ระบบประกันสังคม ซึ่งประชาชนในกลุ่มนี้มีประมาณ 12-13 ล้านคนเท่านั้น ขณะที่ประชาชนประมาณ 40 กว่าล้านคน ยังไม่มีระบบสวัสดิการหรือหลักประกันที่ชัดเจน ดังนั้น จึงเป็นจุดที่รัฐบาลชุดปัจจุบันมีความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างเต็มที่ ว่าระบบสวัสดิการสำหรับประชาชนนั้นจะต้องเกิดขึ้น

รัฐบาลพร้อมสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นวาระแห่งชาติ

จากข้อเสนอที่ตัวแทนเครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้เสนอต่อนายกรัฐมนตรีไว้ก่อนหน้านี้ ได้แก่

1.ขอให้นายกรัฐมนตรีได้มีการประกาศเรื่องสวัสดิการชุมชน เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อเป็นหลักประกันให้ประชาชนในชุมชนมีความมั่นคง

2.ขอให้รัฐบาลได้สนับสนุนให้จัดทำกองทุนสวัสดิการชุมชนทุกตำบลทั่วประเทศ เพราะสวัสดิการดังกล่าวจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสมานฉันท์ รวมทั้งเป็นการให้อย่างมีคุณค่าและรับอย่างมีศักดิ์ศรี

3.ขอให้รัฐบาลสนับสนุนความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยสนับสนุนงบประมาณกับกองทุนที่ตั้งมาแล้ว ในหลักการ 1 ต่อ 1(รัฐบาล 1 บาท ประชาชน 1 บาท และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 บาท) เช่นเดิม และ

4.ขอให้รัฐบาลสนับสนุนกลไกในการจะให้ชุมชนเชื่อมโยงกับท้องถิ่น และรัฐบาลกลาง ตลอดจนเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้สามารถสนับสนุนงบประมาณได้อย่างต่อเนื่อง

จากข้อเสนอดังกล่าว รัฐบาลโดย นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะก็ตอบรับโดยแสดงเจตนารมณ์มุ่งมั่นที่จะดำเนินการ แต่หากต้องการจัดสวัสดิการเป็นวาระแห่งชาติ "หัวใจสำคัญที่สุด" หมายถึง การที่ทุกหน่วยงานจะต้องสนับสนุนและไปในทิศทางเดียวกัน และที่สำคัญคือโครงการจะต้องมีลักษณะที่ยั่งยืน ไม่ผันแปรไปตามสภาพทางการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือผู้นำรัฐบาล ฯลฯ หากเป็นความหมายเช่นนี้ รัฐบาลพร้อมจะผลักดันเรื่องดังกล่าวให้เป็นระเบียบวาระแห่งชาติ โดยจะให้ทุกหน่วยงานได้ขับเคลื่อนเรื่องนี้ และจะเร่งเดินหน้าจัดระบบพื้นฐานทุกอย่าง เพื่อให้สิ่งนี้อยู่คู่กับประเทศไทยไม่ว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงใดๆ ต่อไปในการเมือง

"ตอนนี้ มีการซ่อนมีการหลอกลวงกันอยู่ว่าคนกลุ่มไหน ได้สิทธิอย่างไรบ้าง ภายในปี 2560 เราต้องการที่จะให้ไม่มีคนไทยคนไหนเลยที่ตกหล่นไปจากการดูแล มีสวัสดิการพื้นฐานในเรื่องที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและมีหลักประกัน ผมถือว่าพี่น้องทุกคนที่ได้ร่วมทำสวัสดิการชุมชนขึ้นมา เป็นผู้ร่วมสร้างประวัติศาสตร์ ถ้าเราทำระบบนี้สำเร็จ นั่นหมายถึงอนาคตของลูกหลานของเรา และคนรุ่นต่อ ๆ ไป ตั้งแต่เกิดจนตายจะมีหลักประกันที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นความปรารถนาที่ผมอยากจะเห็นเกิดขึ้นในบ้านเมืองของเรา ผมขอขอบคุณทุกคน ที่ได้มีส่วนร่วมและเป็นพลังสำคัญในการสร้างสวัสดิการชุมชนให้เกิดขึ้นมาจนถึงวันนี้ และจะได้มีส่วนร่วมกับรัฐบาลต่อไปในการขยายผลสู่ทุกชุมชน ทุกท้องถิ่น และเป็นกองทุนที่มีความเข้มแข็ง มีความยั่งยืนต่อไป"

อย่างไรก็ตาม การที่รัฐบาลให้ความสำคัญในเรื่องนี้ เพราะมองเห็นประโยชน์ที่สำคัญที่จะเกิดขึ้น 3 ข้อ ได้แก่

1. การที่จะทำให้คนไทยทุกคนสามารถที่จะมีหลักประกันและความมั่นใจในชีวิตของตนเองมากยิ่งขึ้น นั่นก็คือประโยชน์ในทางสวัสดิการ

2. ระบบสวัสดิการชุมชนเป็นระบบที่ส่งเสริมในเรื่องของการออม ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งในการฝึกนิสัยของประชาชนทุกคนให้รู้จักประหยัดอดออม และรู้จักคิดวางแผนในเรื่องของการใช้จ่ายเงินในวันข้างหน้า รวมทั้งยังเป็นผลดีกับระบบเศรษฐกิจโดยรวม เนื่องจากการส่งเสริมรูปแบบของการออมระยะยาวไปในตัวด้วย

3. การที่มีระบบสวัสดิการชุมชนเกิดขึ้นได้ จะต้องเกิดขึ้นจากคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งให้เกียรติซึ่งกันและกัน อย่างคำขวัญที่ว่า "ให้ก็เป็นการให้อย่างมีคุณค่า รับก็เป็นการรับอย่างมีศักดิ์ศรี" ซึ่งตรงนี้คือการสร้างสิ่งที่เรียกว่าทุน

ทางสังคม ที่จะมีส่วนช่วยทำให้บ้านเมืองของเรา ไม่เป็นเพียงบ้านเมืองที่มีหลักประกันที่ดี แต่ยังเป็นบ้านเมืองที่มีความสงบสุขอีกด้วย

สิ่งที่รัฐบาลจะทำต่อไปคือ ในช่วง 3 เดือนข้างหน้า มีการจัดทำประมาณการทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องงบประมาณ หรือเงินที่จำเป็นจะต้องใช้ในระบบสวัสดิการ หรือสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่รัฐบาลให้เปล่าหรือพุดง่ายๆ คือเป็นบริการฟรี ไปจนถึงระบบประกันในลักษณะที่มีการสมทบเงินเข้าไป จนถึงเรื่องของการส่งเสริม เชิญชวนให้เกิดองค์กรสาธารณะหรือว่าวิสาหกิจชุมชน เข้ามาช่วยดูแลในเรื่องของสวัสดิการของประชาชนคนไทย

ทั้งนี้ ภายใน 3 เดือนนี้ จะได้เห็นภาพอย่างชัดเจนว่า จำเป็นจะต้องปรับปรุงตัวระบบ หรือเพิ่มงบประมาณอย่างไร เพื่อปูทางไปสู่การเป็นสังคมสวัสดิการที่มีสวัสดิการถ้วนหน้าสำหรับคนไทยภายในปี 2560 ซึ่งเป็นอีกนโยบายหรือเป้าหมายสำคัญที่นายกรัฐมนตรีได้ประกาศไว้

“ในช่วงที่ครบรอบ 1 ปี ที่ผ่านมานอกจากการฟื้นฟูเศรษฐกิจในภาพรวมแล้ว เรื่องหลักประกันหรือเรื่องสวัสดิการนั้น เป็นสิ่งที่รัฐบาลต้องการจะให้คนไทยทุกคนทุกกลุ่มได้รับเช่นเดียวกัน”

สำหรับการจัดสวัสดิการชุมชนนั้น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้มีการสนับสนุนตั้งแต่ปี 2547 โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานกำกับของกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ ต่อมาปี 2550 กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ ได้มีการจัดงบประมาณสนับสนุน การจัดสวัสดิการชุมชนรวม 400 ล้านบาท และได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 เป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2550 ที่ได้กำหนดเรื่องสวัสดิการชุมชนไว้อย่างชัดเจน และได้เพิ่มผู้แทนองค์กรสวัสดิการชุมชนในคณะกรรมการจำนวน 8 คน ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งเรียบร้อยแล้ว

ดังนั้น รัฐบาลจึงเชื่อมั่นว่า การสนับสนุนให้ชุมชนเป็นหลักในการจัดสวัสดิการชุมชน จะทำให้เกิดการฟื้นฟูระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลและการดูแลซึ่งกันและกันของคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญยิ่งในสังคมไทย และสวัสดิการชุมชนถือเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะสามารถทำให้คนในชุมชนมีความรัก สามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาไทยที่มีมาแต่โบราณ (ชุติมา สุวาสนะ และ พรภัสสร ปิ่นสกุล, 2553)

7. แนวคิดวิธีการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน

กรอบแนวความคิดวิธีการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework - SLF) ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาในวงวิชาการว่าด้วยการศึกษาการพัฒนา ที่นำมาใช้ในการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นหน้าต่างความคิดในการพินิจยุทธศาสตร์การดำรงชีวิตของชาวนา คนยากจน และคนที่ด้อยโอกาสประเภทต่างๆ ซึ่งแสวงหาวิธีการรับมือกับปัญหาและวิกฤติในชีวิต ซึ่งรวมทั้งการขาดแคลนสวัสดิการสังคมในชุมชนของตนเอง นักคิดที่มีคุณูปการอย่างสำคัญยิ่งคือ Chambers and

Conway (1992) ที่ได้เพียรพยายามศึกษาปัญหาและความซับซ้อนของความยากจน ภายนอกกรอบคิดเรื่องราวได้มาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 งานเขียนชิ้นแรกของพวกเขา ได้เสนอโมทัศน์ว่าด้วยความเปราะบาง (Vulnerability) และความอยู่ดีมีสุข (Well-being) ในการเข้าใจเงื่อนไขความยากจนและการปรับตัวของชาวชนบท โดยชี้ให้เห็นว่าคนยากจนในชนบทนั้น พยายามที่จะดำรงกับภาวะความเปราะบางที่เกิดจากความเสี่ยงและความไม่แน่นอน โดยการใช้ทรัพยากรทั้งเชิงกายภาพและเชิงสังคมที่มีอยู่ ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ทั้งเพื่อสร้างหลักประกันระยะยาวในการอยู่รอดและเพื่อการธำรงรักษาความอยู่ดีมีสุข

ด้วยจุดมุ่งหมายในการสร้างกรอบคิดของการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง Chambers and Conway ได้นิยามความหมายของวิธีการดำรงชีพว่าเป็น “ความสามารถ (Capability) ทรัพยากร (Assets) และกิจกรรม (Activities) ที่จำเป็นต่อวิธีการดำรงชีพ การดำรงชีพจะยั่งยืนได้นั้น ก็ต่อเมื่อความสามารถที่จะรับมือกับและฟื้นฟูสภาพจากความตึงเครียดและภาวะวิกฤต พร้อมทั้งความสามารถที่จะธำรงรักษา และเพิ่มพูนความสามารถและทรัพยากรทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยที่ไม่ทำลายฐานทรัพยากร” (1992:9) นิยามดังกล่าวได้ถูกใช้อย่างแพร่หลาย โดยได้รับการปรับปรุงและขยายความให้กว้างขวางขึ้น เช่น Frank Ellis (2000: 10) ได้เพิ่มเติมมิติทางด้านการเข้าถึง (Access) ให้กับวิธีการดำรงชีพ ดังนั้น วิธีการดำรงชีพจึงประกอบด้วย “ทรัพยากร (ทุนทางธรรมชาติ กายภาพ มนุษย์ การเงิน และสังคม) กิจกรรมและการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ (ซึ่งถูกควบคุมกำกับโดยสถาบันและความสัมพันธ์ทางสังคม) ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นตัวกำหนดการยังชีพของปัจเจกบุคคลหรือครัวเรือน” ในขณะที่นักวิชาการบางคนเลือกที่จะนิยามวิธีการดำรงชีพอย่างกว้างๆ ว่า คือ “วิถีอันหลากหลายที่ผู้คนเลี้ยงชีพ และสร้างโลกของเขา”

แนวคิดวิธีการดำรงชีพนั้น เน้นความสัมพันธ์ระหว่างทุน (ทรัพยากร) และทางเลือกที่มีอยู่ ที่คนจนสามารถเลือกใช้เพื่อความอยู่รอด ในขณะที่แนวคิดเรื่องความสามารถ (Capability) นั้น ได้รับอิทธิพลจาก Amartya Sen (1993;1997) นักเศรษฐศาสตร์ผู้ได้รับรางวัลโนเบลอีกคนหนึ่ง ซึ่งกล่าวถึง การที่คนสามารถตระหนักถึงศักยภาพของตนเองในฐานะมนุษย์ ทั้งในแง่ของความเป็นมนุษย์ (Being) (เช่น การได้รับความเป็นอยู่ที่ดีพอ ปลอดภัย ปลอดจากโรคภัย) และในแง่ของการกระทำการ (Doing) (เช่น การเลือก การพัฒนาทักษะและประสบการณ์ การมีส่วนร่วมในสังคม ฯลฯ) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ชุดของทางเลือกในการดำรงอยู่ และการกระทำที่คนจะสามารถจะบรรลุได้ด้วยคุณลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณสมบัติส่วนตัวของเขา

มโนทัศน์การดำรงชีพอย่างยั่งยืนที่ Chambers and Conway ได้ร่วมกันพัฒนาขึ้น ได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของแนวคิดในการวิเคราะห์การดำรงชีพอย่างยั่งยืน ที่นักวิจัยและนักพัฒนานำไปใช้นับแต่ปี 1997 เป็นต้นมา ที่รู้จักกันในนามกรอบคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework—SLF) พร้อมทั้งผลิตเครื่องมือต่างๆ เพื่อแปรแนวคิดให้เป็น

รูปธรรมและสามารถนำไปใช้ได้ทางปฏิบัติ ตลอดจนเผยแพร่งานศึกษาและข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายก็เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ การนำนวัตกรรมการดำรงชีพไปใช้ จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับการถกเถียง และพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความยากจน ที่มาจากประสบการณ์จริง และจากทฤษฎีความคิดเห็นของคนจน นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้เพื่อศึกษาวิจัย และเก็บข้อมูลจากพื้นที่เฉพาะต่างๆ ที่สามารถปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในพื้นที่ได้

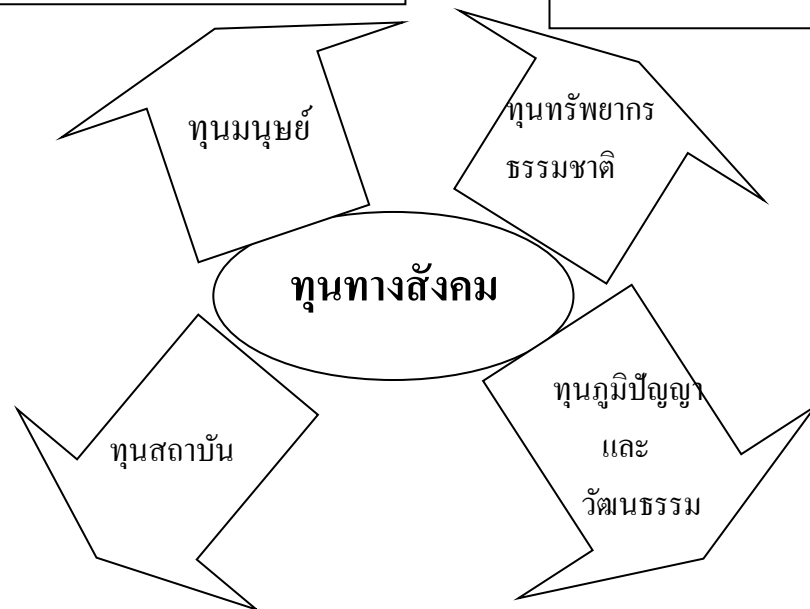
8. แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในทุกชุมชน เป็นคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี วิธีการดำเนินชีวิตที่ดีงาม การมีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความไว้วางใจ เชื่อใจ เป็นความผูกพันเชื่อมโยงสายใยเป็นเครือข่าย กลุ่ม/องค์กรที่มีพลังในการขับเคลื่อนร่วมกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม บางชุมชนอาจมองข้ามทุนทางสังคมที่มีอยู่มากมายในชุมชน แต่เมื่อมีการสร้างความรู้ความเข้าใจและค้นหาทุนทางสังคมของชุมชนก็พบว่าในชุมชนมีทุนทางสังคมที่มีทั้งคุณค่าและมูลค่า สามารถนำมาใช้เพื่อการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งโดยไม่ต้องพึ่งพาหน่วยงานภายนอก

องค์ประกอบของทุนทางสังคม

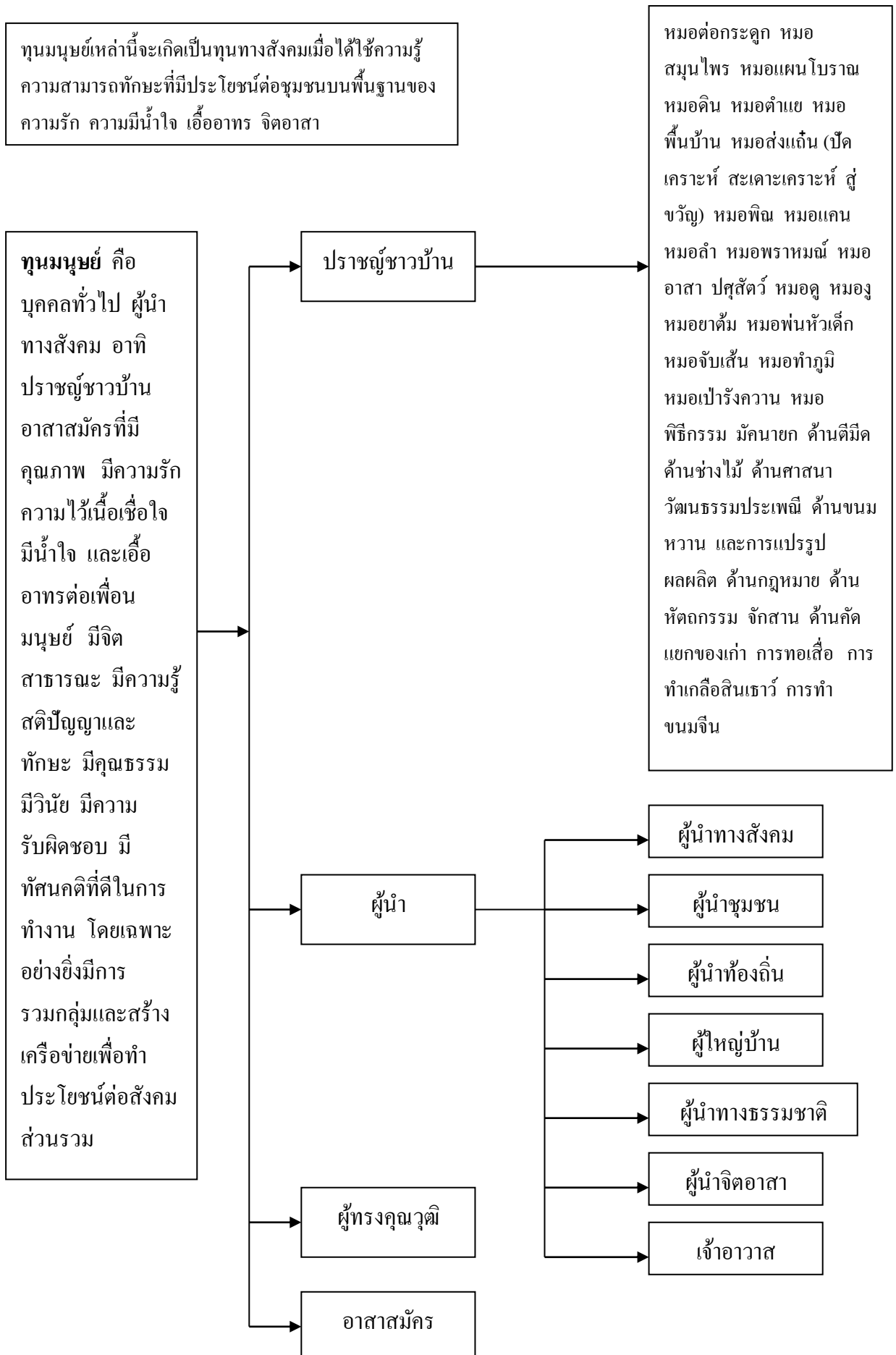
องค์ความรู้ ความสามารถ ทักษะส่วนบุคคลของบุคคล และนำมาใช้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ต่อสังคม ชุมชนบนพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร จิตอาสา และความมีน้ำใจ

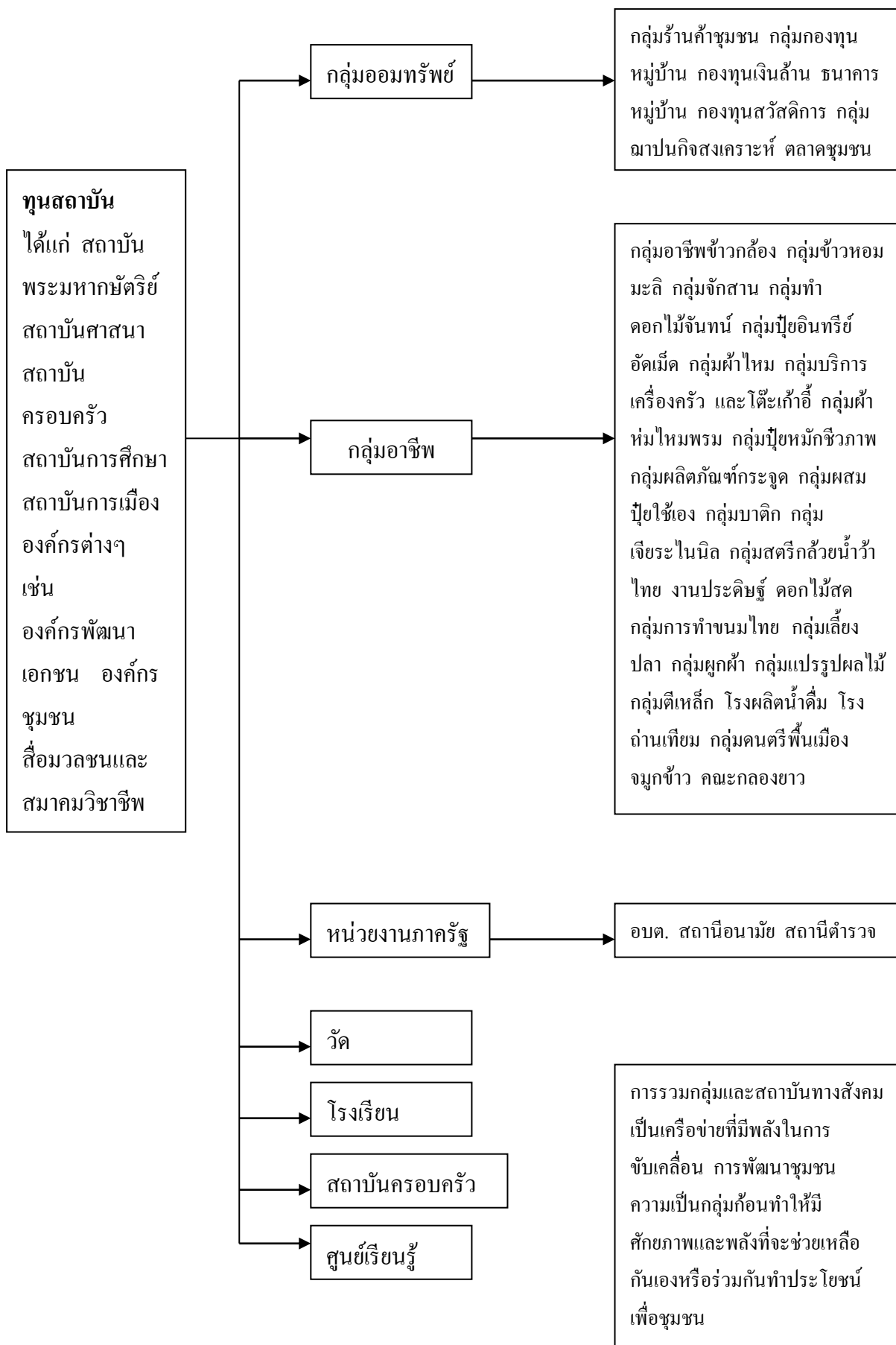
เป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่าเขา ของป่า ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน

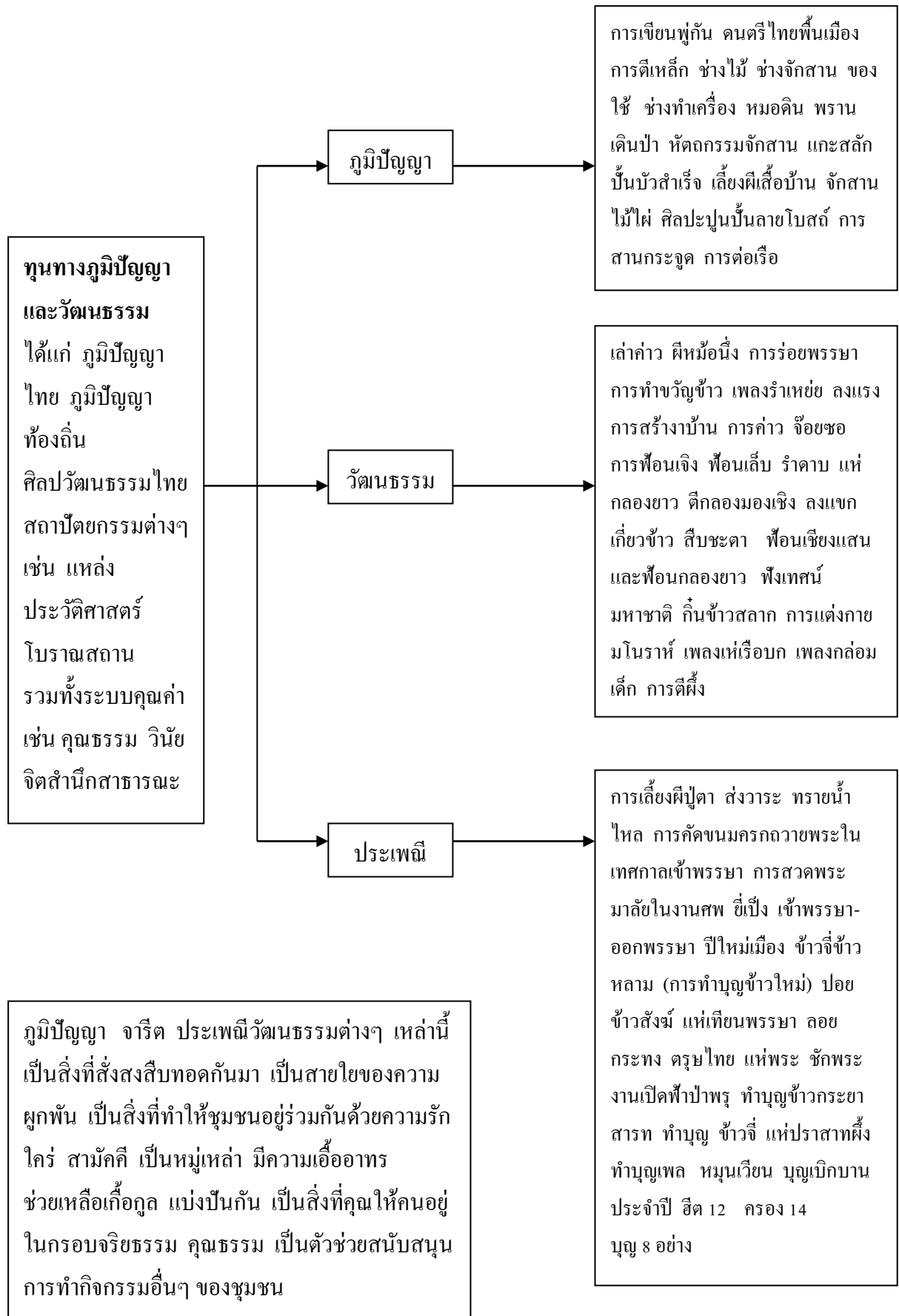

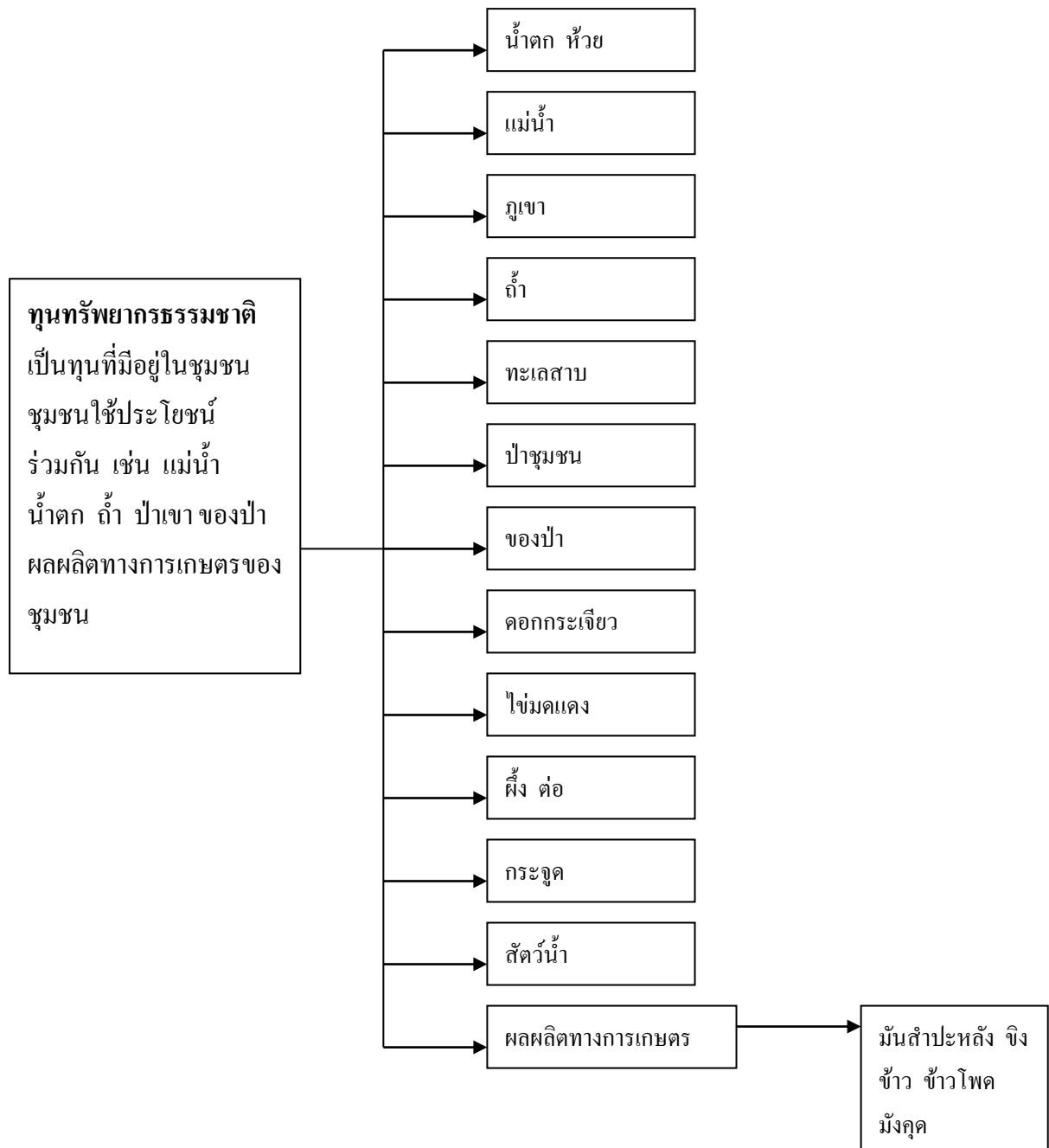
การรวมตัวของกลุ่มคนเป็นองค์กรที่มีศรัทธา ความเชื่อมั่นและมีจิตสำนึกร่วมกัน มุ่งมั่นใจ ในสิ่งเดียวกัน เพื่อพัฒนาสังคม ชุมชนให้เข้มแข็ง

การนำเอาองค์ความรู้จากตัวบุคคล ชุมชน ภูมิปัญญา ปราชญ์ท้องถิ่น จนเกิดกระบวนการนำไปพัฒนาเป็นจารีต ประเพณี วัฒนธรรม นำไปสู่การใช้ประโยชน์และความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเอง

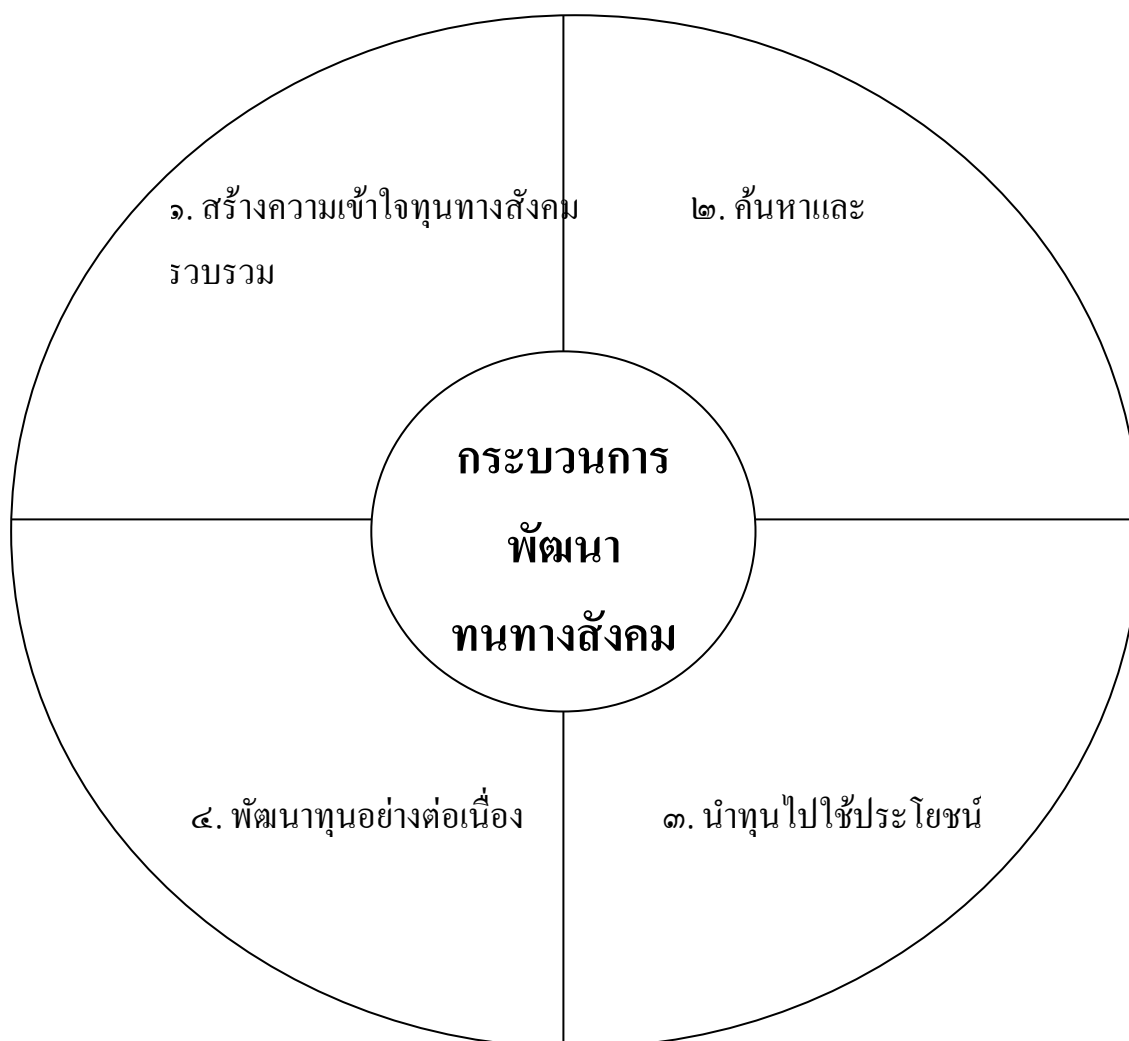

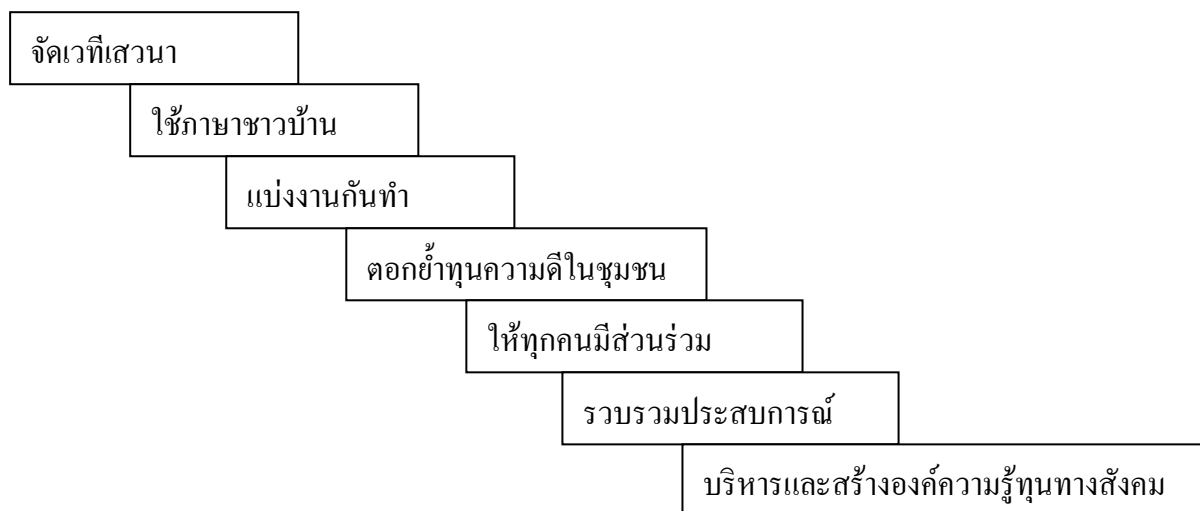
บางชุมชนมีความเห็นว่าทรัพยากรทั้งหลายที่มีในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพัน เป็นตัวเชื่อมให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม/ เครือข่าย ร่วมกันใช้ประโยชน์เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก ภูเขา เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และทำให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น การร่วมกันพัฒนาผลผลิตของชุมชนให้มีคุณภาพหรือร่วมกันอนุรักษ์ให้คงไว้ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้คนรวมกลุ่มมีสัมพันธ์ภาพที่ดีช่วยเหลือกันและช่วยงานของส่วนรวม

แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคม

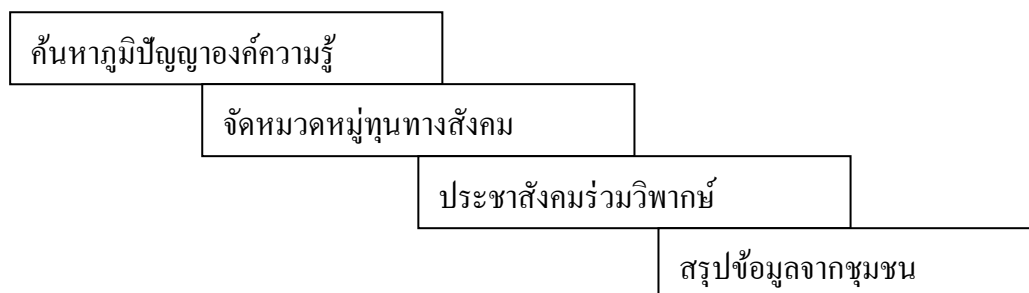

แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคม

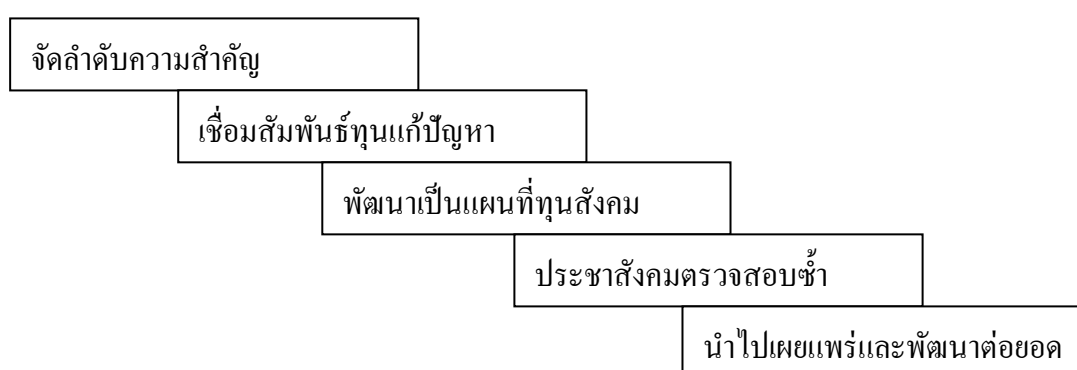
๑. สร้างความเข้าใจทุนทางสังคม

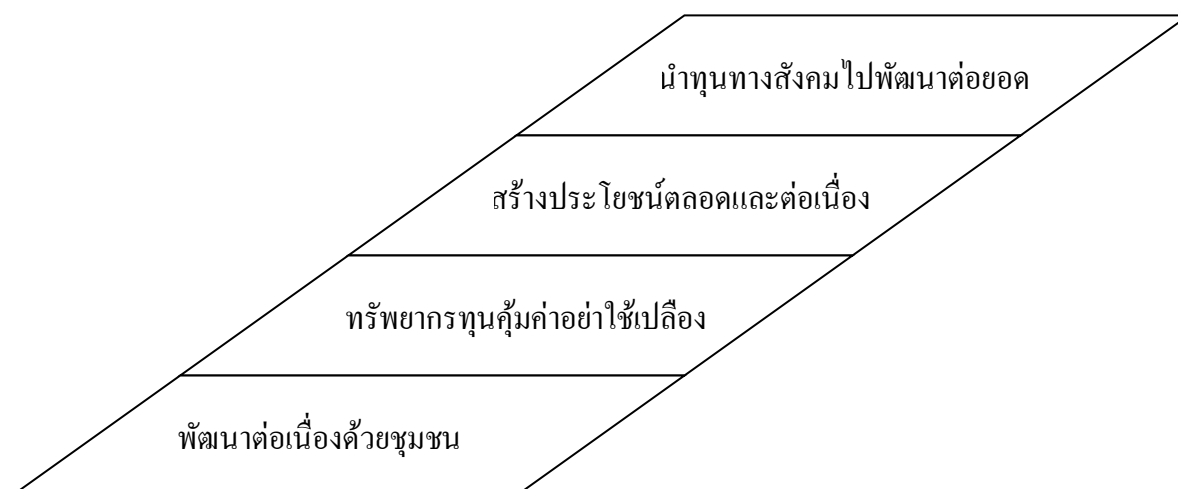
๒. การค้นหาและรวบรวมทุนทางสังคม

๓. การใช้ประโยชน์ทุนทางสังคม

๔. การพัฒนาทุนทางสังคม

ที่มา : สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักปลัดกระทรวง
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552)

9. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วิภูฐา แก้วเกตุ (๒๕๕๐) ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดสวัสดิการแบบบูรณาการในชุมชนโดยห้ส่วนการพัฒนาหลายฝ่าย ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลน้ำเกีฮ่น กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” พบว่า ประชาชนและบุคลากรของหน่วยงานในชุมชนมีส่วนร่วมในสวัสดิการแบบไม่เป็นการมากกว่าสวัสดิการแบบเป็นทางการ ซึ่งมีการจัดสวัสดิการด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา และด้านอาชีพ เป็นเรื่องสำคัญมาก่อน นอกจากนี้ยังมีความสามารถในการจัดสวัสดิการแบบบูรณาการตามความต้องการด้านการหนุนเสริมจิตใจมากกว่าด้านอื่นๆ รองลงมาคือ ด้านการสนับสนุนทางสังคม การดูแลตัวบุคคล การดูแลเรื่องการอยู่อาศัย การหนุนเสริมซึ่งกันและกัน และการตรวจตราเฝ้าระวังภัย รวมทั้งยังมีความสามารถในการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาอยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นแนวโน้มความเป็นไปได้ในอนาคตในการพัฒนาสวัสดิการที่มีอยู่ในชุมชนไปสู่การเป็นสวัสดิการแบบบูรณาการในชุมชน (อ้างถึงใน สสว. ๑๑, ๒๕๕๒)

สอรรถ มาบุญ (๒๕๕๐) ได้ศึกษาเรื่อง “โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการพัฒนาแบบบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอ : กรณีศึกษาอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” พบว่า เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นเครือข่ายทางสังคม การเชื่อมโยงเครือข่ายเริ่มจากการค้นหากลุ่มกองทุน คณะกรรมการกองทุนที่มีจิตสาธารณะ และทำความเข้าใจ สร้างแรงจูงใจเชิงผลประโยชน์ เชิงสวัสดิการในการเชื่อมโยงกองทุนต่างๆ เข้าด้วยกัน การบูรณาการต้องเริ่มจากการบูรณาการความคิด บูรณาการคน และบูรณาการระบบการ

ทำงาน การบริหารเครือข่ายต้องยึดหลักความเสมอภาค ความเท่าเทียมระหว่างกองทุนประเภทต่างๆ สิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำเนินการงานของเครือข่ายและกองทุนสวัสดิการชุมชนคือ การสร้างความมั่นใจแก่ประชาชนและองค์กรภาคีต่างๆ ดังนั้นเครือข่ายจึงต้องมีระบบ กลไก ระเบียบ แนวปฏิบัติต่างๆ ที่ชัดเจน และมีความโปร่งใสในการบริหาร และยังคงต้องได้รับการหนุนเสริม และการให้การรับรองโดยราชการ

บำเพ็ญ เขียวหวาน (๒๕๕๐) ได้ศึกษาเรื่อง “โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการพัฒนาแบบการบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ระดับอำเภอ : กรณีอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการศึกษาพบว่า

๑. ในการจัดทำฐานข้อมูลชุมชนได้ออกแบบและเก็บข้อมูล ๒ ส่วน คือ การจัดสวัสดิการชุมชนและข้อมูลกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน มีการจัดเก็บวิเคราะห์ บันทึกผล และจัดฝึกอบรมการจัดการฐานข้อมูลแก่ชุมชน โดยการจัดสวัสดิการชุมชนพบว่า มีการจัดสวัสดิการแก่ครอบครัวคนตาบอดมากที่สุด รองลงมาคือคนชรา และเด็กขาดแคลนทุนการศึกษา เป็นต้น

๒. ลักษณะการจัดสวัสดิการมี ๔ ลักษณะ คือ ตามประเพณีของแต่ละชุมชน สวัสดิการที่เกี่ยวข้องกับกองทุนหรือองค์กรการเงินที่มีอยู่ในชุมชน การเรียกเก็บจากสมาชิกเป็นครั้งคราว และการบูรณาการระหว่างกองทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

๓. กระบวนการบูรณาการเครือข่ายสวัสดิการ เริ่มจากการสร้างทีมอาสาสมัคร นักวิจัยชาวบ้าน การจุดประกายจากต้นแบบ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดแผนปฏิบัติการ การติดตามประเมินผล และสรุปผลบทเรียนร่วมกันของเครือข่าย

๔. การจัดกิจกรรมช่วยเหลือผู้ยากลำบาก โดยการหาเงินสนับสนุนกองทุนสวัสดิการแก่ผู้ยากลำบาก เช่น การมอบสิ่งของอุปโภค บริโภค การตรวจสุขภาพ การมอบทุนการศึกษา เป็นต้น

๕. ปัจจัยหนุนต่อการจัดสวัสดิการชุมชน ได้แก่ ความสามัคคี ความร่วมมือ การกำหนดกฎเกณฑ์ การวางแผนการบริหารงาน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ การบริหารจัดการกลุ่ม การสร้างความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก

๖. ข้อเสนอแนะต่อการบูรณาการสวัสดิการในระดับชุมชน ได้แก่ การสร้างแรงกระตุ้นจูงใจ การทำความเข้าใจกับหน่วยงาน การจัดทำฐานข้อมูล การสร้างและเสริมศักยภาพแก่แกนนำ การถอดบทเรียน รวมถึงการสร้างคามเข้มแข็งแก่กลุ่มต่างๆ ในชุมชนเพื่อเป็นฐานสวัสดิการชุมชนที่เข้มแข็ง และประสานงานกับหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนเพื่อขยายผลต่อไป

ระพีพรรณ คำหอม (๒๕๕๑) ได้ศึกษาเรื่อง “รายงานการศึกษาศึกษาการสังเคราะห์องค์ความรู้ การพัฒนาแบบการบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอ ๑๒ พื้นที่” พบว่า การบูรณาการเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอจำแนกได้เป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑. การบูรณาการหน่วยงานภาครัฐและชุมชนเพื่อร่วมกันจัดสวัสดิการเพื่อผู้ยากลำบาก เป็นรูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการเครือข่ายสวัสดิการชุมชนที่มีองค์ประกอบของคณะกรรมการจากตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และตัวแทนจากชุมชน เข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่บริหารกองทุนระดับอำเภอ เพื่อช่วยเหลือผู้ยากลำบาก

๒. การบูรณาการคน เป็นการเชื่อมโยงคนจากกลุ่มฐานเดิมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน เข้ามาร่วมทำงานเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

๓. การบูรณาการฐานข้อมูล เป็นการประมวลข้อมูล ความรู้ และการจัดทำฐานข้อมูลกลุ่มทางสังคม กองทุน และข้อมูลผู้ยากลำบากของแต่ละชุมชนในระดับอำเภอ โดยความร่วมมือของชุมชนกับหน่วยงานภาคี แต่ยังขาดการวางแผนการบูรณาการข้อมูลที่จะนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ของทุกพื้นที่

๔. การบูรณาการเงิน ส่วนใหญ่เป็นการตั้งกองทุนใหม่ เพื่อเป็นกองทุนสำหรับจัดสวัสดิการชุมชนช่วยเหลือผู้ยากลำบาก โดยจัดกิจกรรมระดมทุนและมีการประสานงานเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

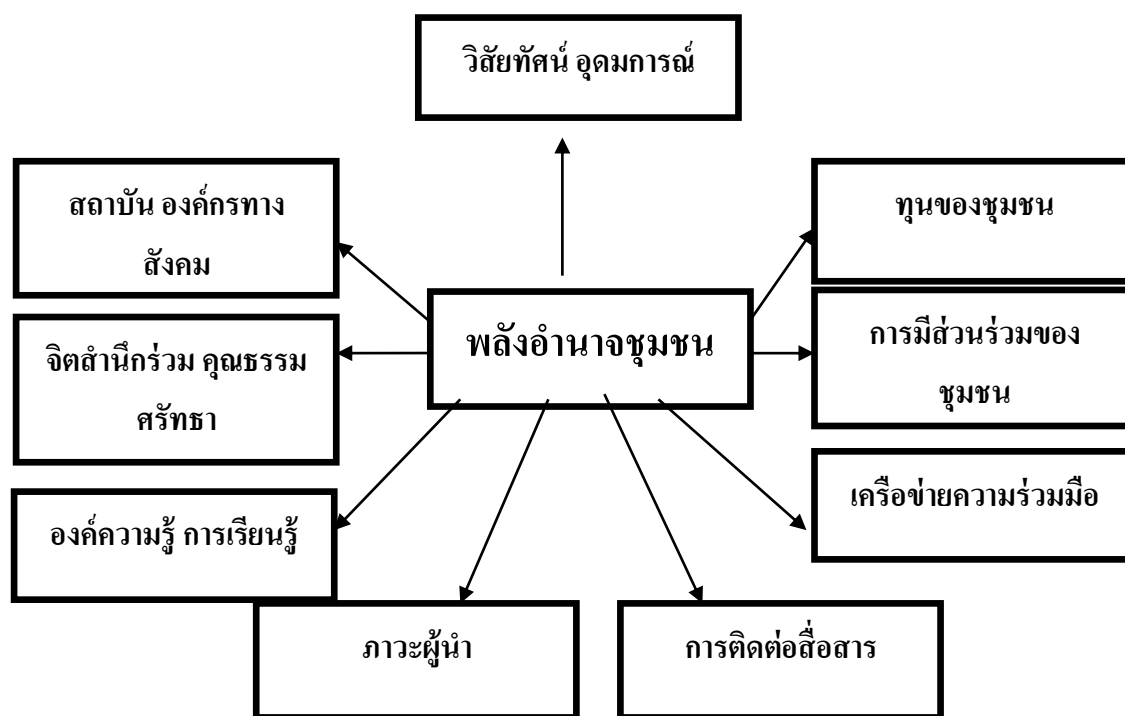
พรณทิพย์ เพชรมาก (๒๕๕๒) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบการจัดสวัสดิการโดยชุมชนเกี่ยวกับฐานองค์กรการเงินชุมชน” ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชน เพราะการที่ชุมชนมีกองทุนหรือเงินออมของตนเองทำให้ชุมชนสามารถริเริ่มคิดรูปแบบการจัดสวัสดิการของตนเองได้อย่างหลากหลายและสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชุมชน เช่น กองทุนหมุนเวียนชาวบ้านสงขลา กลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต ที่เน้นเรื่องสวัสดิการโดยนำผลกำไรครึ่งหนึ่งไปจัดสวัสดิการให้สมาชิกตำบลน้ำขาว โดยแนวคิดรูปแบบนี้ได้ขยายไปทั่วจังหวัดสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งในงานศึกษาเรื่องนี้ยังมีตัวอย่างกลุ่มสวัสดิการต่างๆ ทั่วประเทศให้ศึกษาอีกด้วย (พรณทิพย์ เพชรมาก. (๒๕๕๒). “สวัสดิการชุมชนแก้จนอย่างยั่งยืน”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.hwhcu.net> (๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓). เช่นเดียวกับ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (๒๕๔๔) ได้ทำการศึกษาสวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑) กลุ่มออมทรัพย์ จาก ๑๑ กรณีศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคชุมชนว่า แรงผลักดันที่ทำให้ชุมชนต้องหันมาพัฒนาระบบสวัสดิการให้กันเองก็เพราะว่า ระบบสวัสดิการจากรัฐไม่ทั่วถึง ไม่เพียงพอ ไม่สม่ำเสมอ เช่น หลักประกันในการรักษาพยาบาลที่จำกัดอยู่แค่ระบบราชการและบริษัทใหญ่ๆ แต่พอมีนโยบาย ๓๐ บาทรักษาทุกโรคก็สามารถช่วยกลุ่มคนระดับล่างได้ยิ่งขึ้น เพราะเหตุนี้ประชาชนที่ขาดสวัสดิการทุกด้านหรือที่พอได้รับบ้างแต่ไม่เพียงพอจึงรวมตัวกันแล้วจัดตั้งกลุ่มสวัสดิการโดยภาคชุมชน โดยมีแบบแผนที่การเริ่มต้นจากกลุ่มออมทรัพย์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ การเริ่มต้นจากหน่วยผลิตแล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ และการเริ่มต้นจาก

ความเชื่อและอุดมการณ์นำไปสู่การจัดสวัสดิการ (๒) กลุ่มผลิตภัณฑ์ จากกรณีศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายหัตถกรรมและพัฒนาสตรีอีสาน “กลุ่มแม่หญิง” ซึ่งมีการเริ่มต้นรวมกลุ่มมาจากพื้นฐานภูมิปัญญาเดิมของกลุ่มสตรีในงานหัตถกรรม จากระดับกลุ่มย่อยๆ ที่กระจายกันอยู่ในพื้นที่ต่างๆ จนกระทั่งพัฒนามาเป็นเครือข่าย ที่สนใจเรื่องเกษตรผสมผสาน สิ่งแวดล้อม บทบาทหญิงชายในการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และบทบาทในการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มชน ปัจจุบันเครือข่ายนี้มีการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนคือมีการประสานงานกับสำนักงานประกันสังคมและองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) เพื่อศึกษาและคิดค้นรูปแบบในการจัดสวัสดิการให้แก่แรงงานที่ทำงานอยู่กับบ้านและผู้ที่ย้ายมาทำที่บ้านด้วย ซึ่งแนวคิดนี้เกิดขึ้นเพราะว่ากลุ่มผู้หญิงที่ทำงานอยู่ที่บ้านต้องเจอกับเงื่อนไข ๓ ประการคือการถูกมองไม่เห็น (invisibility) หรือการถูกลืมจากสังคม การมีข้อจำกัดในการเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรในการผลิตและการควบคุมครองทางสังคมเพราะประกันสังคมจะคุ้มครองเฉพาะผู้ที่ทำงานในระบบเป็นหลัก โดยเครือข่ายนี้พยายามหารูปแบบสวัสดิการสังคมที่สอดคล้องเหมาะสมกับกลุ่มหัตถกรรมในชนบทโดยตรง (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, บรรณาธิการ, ๒๕๔๔ก)

วิชุดา มาตันบุญ และ สมนึก ชัชวาล (๒๕๕๐) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับกองทุนชุมชนต่างๆ เช่น กลุ่มไม้เรียง กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ซึ่งเป้าหมายที่สำคัญของกองทุนชุมชนคือการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกนั่นเอง และกองทุนชุมชนในที่นี้ผู้เขียนระบุว่าคือ เงินหรือทรัพย์สินที่สมาชิกในชุมชนหรือหมู่บ้านเอามารวมเป็นก้อนเดียวกัน เพื่อบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดร่วมกัน โดยเน้นไปที่การให้ความช่วยเหลือ ลดปัญหาความยากจน ลดปัญหาหนี้ในระบบ เน้นการช่วยเหลือแบบเอื้ออาทร และที่สำคัญกองทุนชุมชนตั้งเป้าหมายไปที่การจัดสวัสดิการให้กับชุมชนโดยชุมชนช่วยเหลือกันเอง ประเด็นสำคัญคือกองทุนชุมชนมองว่าการที่รัฐนำเงินมาลงให้นั้นเป็นการดีคือทำให้มีทุนทางการเงินแต่ถ้ามองในแง่ร้ายแล้วเป็นการสร้างให้ประชาชนใช้เงินอย่างฟุ่มเฟือย หาวิธีการสร้างรายได้เองไม่เป็น ด้วยเหตุนี้เหมือนนโยบายหรือโครงการของรัฐแก้ปัญหาไม่ถูกจุด จึงทำให้เกิดกองทุนชุมชนขึ้นมาซึ่งเป็นเสมือนเครือข่ายทางสังคมรูปแบบหนึ่งด้วย (วิชุดา มาตันบุญ และสมนึก ชัชวาลย์, ๒๕๔๕)

ชนินทร์ วัฒนินท์ (๒๕๔๕) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายอินแปง: กลไก กระบวนการจัดการตนเองของชาวอีสาน โดยสรุปได้ว่าที่เครือข่ายอินแปงประสบความสำเร็จได้นั้นเป็นผลมาจากพลังอำนาจของชุมชน ที่เกิดจากความไว้วางใจ ความร่วมมือร่วมใจ ศักยภาพของทรัพยากร ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง และอำนาจในเชิงความรู้ความจริง โดยที่คนในชุมชนแสดงออกผ่านสิ่งต่างๆ ในที่นี้คือการแสดงออกผ่านเครือข่ายอินแปง โดยชาวบ้านเชื่อว่าพลังอำนาจของชุมชนที่มีอยู่ทำให้เกิดเครือข่ายภาคอีสานที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง องค์ความรู้ที่เป็นรากเหง้าของตนเอง วัฒนธรรม ความหลากหลายของเครือข่ายที่ทำ

ให้เกิดการบูรณาการ จนสร้างเป็นยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน โดยที่การจัดสวัสดิการแบบบูรณาการนั้นเชื่อมโยงกับสวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน สวัสดิการชุมชนทันสมัย และสวัสดิการสังคมที่รัฐเป็นผู้จัด โดยสามารถแสดงออกได้จากแผนภาพดังนี้

ผลการศึกษาอีกประการหนึ่งคือ ความแตกต่างของพลังอำนาจในแต่ละชุมชนที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการจัดการสวัสดิการที่แตกต่างกันไป แต่ก็ไม่เกิดความขัดแย้ง ซึ่งกลับกลายเป็นข้อดี เพราะได้นำมาศึกษาและหาข้อแก้ไขร่วมกัน โดยศึกษาจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จแล้วนำมาแก้ไขกลุ่มตนเองให้ก้าวหน้า ส่วนความเหมือนในการจัดสวัสดิการชุมชนแบบบูรณาการ จากการศึกษาชุมชนเครือข่ายทั้ง 8 แห่ง พบว่าชุมชนเครือข่ายสามารถจัดการตนเองได้ เกิดขึ้นจากหลักการเดียวกันคือกระบวนการเรียนรู้ภายใต้ศักยภาพของชุมชน เช่น การเรียนรู้ร่วมกันในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การแปรรูปสมุนไพร การแปรรูปผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนการจัดการตนเองของเครือข่ายจะเป็นไปในรูปแบบอิสระ โดยไม่มีการผูกมัด หรือควบคุมจากระดับเครือข่าย แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกในแต่ละชุมชน แต่ละกลุ่ม ของเครือข่าย (ชนินทร์ วะสินนท์, ๒๕๔๘)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการสวัสดิการชุมชนรวมทั้งเรียนรู้ถึงความหลากหลายของรูปแบบในการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านในพื้นที่ ตลอดจนหาแนวทางการพัฒนา รูปแบบการจัดการสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ใน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) บ้านเหล่ามะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี 2) บ้านโรงกุ้ง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม และ 3) บ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีรายละเอียดกระบวนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 แหล่งข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการชุมชน รวมทั้งการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเองตามระเบียบวิธีวิจัยและตามคำถามการวิจัย โดยใช้วิธีคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจงซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

- 1) เป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินงานของการจัดสวัสดิการชุมชนในระดับหมู่บ้านที่เป็นรูปธรรมชัดเจน
- 2) เป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินงานของการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน
- 3) เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพ ความเข้มแข็งของกลไกการบริหารจัดการกลุ่มสวัสดิการระดับหมู่บ้าน
- 4) เป็นพื้นที่ที่ยังไม่ปรากฏในรายงานการวิจัย หรือเป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยอย่างเต็มรูปแบบ

จากเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกพื้นที่ในเขตจังหวัดรับผิดชอบของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4 ทำให้ได้แหล่งข้อมูล ดังนี้

- 1) กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเหล่ามะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี
- 2) ศูนย์สาธิตการตลาดและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
- 3) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตและกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิตบ้านโรงกุ้ง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

3.2 ประชากร และกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาประกอบด้วยการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน จำนวน 3 พื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน 30 คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้เทคนิคโหนดบอลล์ (Snow Ball) ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงกลุ่มเป้าหมาย

ลำดับ	ข้อมูล	กลุ่มเป้าหมาย (คน)
1.	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเหล่านะละกอ	12
2.	ศูนย์สาธิตการตลาดบ้านคลองชัยขันธุ์	10
3.	กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตและกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิตบ้านโรงกึ่ง	8
	รวม	30

จากตารางที่ 1 แสดงกลุ่มเป้าหมาย มีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเหล่านะละกอ มีกลุ่มเป้าหมาย 12 คน ได้แก่

- นายกเทศมนตรีตำบลทุ่งหลวง จำนวน 1 คน
- ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านเหล่านะละกอ จำนวน 1 คน
- กรรมการกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านเหล่านะละกอ จำนวน 5 คน
- ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านเหล่านะละกอ จำนวน 1 คน
- กรรมการกลุ่มออมทรัพย์บ้านเหล่านะละกอ จำนวน 3 คน
- เภรัญญิกกลุ่มออมทรัพย์บ้านเหล่านะละกอ จำนวน 1 คน

3.2.2 ศูนย์สาธิตการตลาดบ้านคลองชัยขันธุ์ มีกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 10 คน ได้แก่

- นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบางระกำ จำนวน 1 คน
- ประธานศูนย์สาธิตการตลาดบ้านคลองชัยขันธุ์ จำนวน 1 คน
- รองประธานศูนย์สาธิตการตลาดบ้านคลองชัยขันธุ์ จำนวน 1 คน
- กรรมการศูนย์สาธิตการตลาดบ้านคลองชัยขันธุ์ จำนวน 6 คน
- เลขานุการศูนย์สาธิตการตลาดบ้านคลองชัยขันธุ์ จำนวน 1 คน

3.2.3 กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมบวจรชีวิตและกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิตบ้านโรงกึ่ง มีกลุ่มเป้าหมาย 8 คน ได้แก่

- ประธานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนา จำนวน 1 คน
คุณธรรมบวจรชีวิตและกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัว
และชุมชนตลอดชีวิตบ้านโรงกึ่ง
- กรรมการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนา จำนวน 3 คน
คุณธรรมบวจรชีวิตบ้านโรงกึ่ง
- เฝ้าฎีกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนา จำนวน 1 คน
คุณธรรมบวจรชีวิตบ้านโรงกึ่ง
- กรรมการกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการ จำนวน 2 คน
เพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิตบ้านโรงกึ่ง
- เลขานุการกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการ จำนวน 1 คน
เพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิตบ้านโรงกึ่ง

3.3 ระเบียบวิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสังเคราะห์เอกสารงานวิจัย รวมทั้งการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเองตามระเบียบวิธีวิจัย และตามประเด็นคำถามวิจัย วิธีการดำเนินงานวิจัยและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) การสังเกต (Observation) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion : FGD) นำข้อมูลที่ได้คืนข้อมูลสู่ชุมชนแล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจำแนกประเภท (Typological Analysis) ตามประเด็นคำถามการวิจัย

3.4 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ได้แก่ ผู้วิจัย (ประกอบด้วย น.ส.บุญยวีร์ ลุมาดกมลพันธ์ นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ นายสุรพิเชษฐ์ สุขโชติ นักพัฒนาสังคมปฏิบัติการ น.ส.พิชญกร ศศิขานารา นักพัฒนาสังคม และนายเอกลักษณ์ ขมิ้นทอง พนักงานบริการ กลุ่มงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4 จังหวัดนครปฐม) แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย การศึกษาวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการชุมชน และองค์กรชาวบ้าน

3.5 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

โครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ครั้งนี้ มีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

3.5.1 ขั้นเตรียมการ

หลังจากที่กำหนดคณะทำงานดำเนินการวิจัยซึ่งประกอบด้วยบุคลากรกลุ่มงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ จำนวน 4 คน ได้แก่ น.ส.บุญวีร์ ลูมาดกมลพันธ์ นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ นายสุรพิเชษฐ์ สุขโชติ นักพัฒนาสังคมปฏิบัติการ น.ส.พิชญากร ศศิขานารา นักพัฒนาสังคม และนายเอกลักษณ์ ขมิ้นทอง พนักงานบริการ) คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับหลักคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เศรษฐกิจชุมชน การรวมกลุ่ม ทูทางสังคม วิถีชีวิตอย่างยั่งยืน สวัสดิการ การจัดสวัสดิการชุมชน จากหอสมุดมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) เอกสารและรายงานการวิจัยในห้องจัดการความรู้ (KM) ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4 รวมทั้งข้อมูลออนไลน์ทางอินเทอร์เน็ต เพื่อทำความเข้าใจและเป็นข้อมูลประกอบการจัดทำโครงร่างวิจัย (Research Proposal) จากนั้นจึงจัดประชุมระหว่างคณะผู้วิจัยในประเด็นการคัดเลือกพื้นที่การดำเนินการวิจัย ซึ่งจะพิจารณาจากพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4 จำนวน 8 จังหวัด (จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดสุพรรณบุรี) รวมทั้งศึกษาจากเอกสารรายงานพื้นที่การจัดสวัสดิการชุมชนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกประกอบด้วยการเป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินงานของการจัดสวัสดิการชุมชนในระดับหมู่บ้านที่เป็นรูปธรรมชัดเจน เป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินงานของการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพ ความเข้มแข็งของกลไกการบริหารจัดการกลุ่มสวัสดิการระดับหมู่บ้าน ตลอดจนเป็นพื้นที่ที่ยังไม่ปรากฏในรายงานการวิจัย หรือเป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยอย่างเต็มรูปแบบ จึงทำให้ได้พื้นที่ศึกษาจำนวน 3 กรณีศึกษา กล่าวคือกลุ่มเกษตรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเหล้ามะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตและกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิตบ้านโรงกุง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม และศูนย์สาธิตการตลาดบ้านคลองชัยขันธ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

คณะผู้วิจัยได้เขียนโครงร่างวิจัย (Research Proposal) ขึ้นโดยนำข้อมูลจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ที่คัดเลือก และแนวทางการศึกษาจากการประชุมเชิงปฏิบัติการโครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ ในระหว่างวันที่ 16-18 มีนาคม 2553 ณ โรงแรมลานนาพาเลซ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเรียบเรียงโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยาก็ค คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางและกำหนดปฏิทินการดำเนินการวิจัยต่อไป

3.5.2 ขั้นปฏิบัติการ

คณะผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์ไปยังเทศบาลตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี และองค์การบริหารส่วนตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เพื่อนัดหมายขอเข้าพบนายกเทศมนตรี/ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในการแนะนำหน่วยงาน สอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ อันได้แก่ ข้อมูลทางประชากรศาสตร์ ข้อมูลทางกายภาพ แผนการดำเนินงานระยะ 1 ปี และ 3 ปี รวมทั้งข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มสวัสดิการชุมชนที่ คณะผู้วิจัยสนใจศึกษา อาทิ ชื่อและการติดต่อกับประธานกลุ่ม ลักษณะการดำเนินงานของกลุ่ม ระยะเวลาการจัดตั้งกลุ่ม การประสบความสำเร็จของกลุ่ม เป็นต้น ตลอดจนแจ้งความต้องการ และขออนุญาตทำการเก็บข้อมูลกลุ่มสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว (สำหรับตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม คณะผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานกับประธานกลุ่มโดยตรง) และเข้าพบนายกเทศมนตรี/ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ตามวันและเวลานัดหมายข้างต้น

จากนั้นคณะผู้วิจัยได้ทำการติดต่อประสานงานไปยังประธานกลุ่มสวัสดิการชุมชนที่ต้องการศึกษา เพื่อแนะนำตนเอง ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินการเก็บข้อมูล โดยสรุป รวมทั้งนัดหมายวัน เวลา และสถานที่เก็บข้อมูล เมื่อถึงวันนัดหมายคณะผู้วิจัยได้เดินทางไปยังพื้นที่เพื่อทำการเก็บข้อมูล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ตามประเด็นคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย และทำการสอบถามถึงคณะกรรมการในกลุ่มคนอื่นๆ ตามคำแนะนำเป็นรายบุคคล ด้วยเทคนิคโรวบอล (Snow Ball) พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้ดังกล่าวมาเรียบเรียงและเขียนเป็นความเรียงเชิงพรรณนาตามประเด็นคำถามการวิจัย หลังจากที่ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประธานกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มไปจำนวนหนึ่งแล้ว (จำนวนประมาณ 6-8 คน) ทำให้ได้ข้อมูลที่มีลักษณะเดียวกัน จนทำให้ผู้วิจัยสามารถค้นพบแบบแผนร่วม จึงยุติการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วจึงเลือกประเด็นที่มีข้อมูลยังไม่ชัดเจนหรือที่คณะผู้วิจัยต้องการให้มีการถกแถลง มาทำการนัดหมายประธานกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มชุดเดิม เพื่อประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion : FGD) ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้บันทึกโดยการจดข้อมูลลงบนกระดาษ จากเครื่องบันทึกเสียง จากกล้องถ่ายภาพนิ่งและวิดีโอบันทึกภาพเคลื่อนไหว รวมทั้งมีผู้สังเกตการณ์ (Observer) จำนวน 1 คน

เมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มสวัสดิการชุมชนตามประเด็นคำถามการวิจัยในระดับหนึ่งแล้ว (ร้อยละ 60) ได้มีการนำข้อมูลดังกล่าวไปนำเสนอในการประชุมรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานวิจัย ระหว่างวันที่ 25-26 มิถุนายน 2553 ณ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งจัดขึ้นโดยสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 ให้กับผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยากัด ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ทำให้ได้รับทราบประเด็นที่ต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติมรวมทั้งข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำประเด็นทางสภาพการณ์ทางสังคม การเมือง สภาพเศรษฐกิจ รวมทั้งวัฒนธรรม

ของผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมด้วย

หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ระยะที่ 2 (Phase 2) เพิ่มเติม เพื่อเก็บประเด็นตามคำแนะนำและข้อเสนอแนะของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยากัก ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

3.5.3 ขั้นตอนเรียบเรียงประเด็น

ในระหว่างการดำเนินการเก็บข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ทำการเรียบเรียงและเขียนเป็นความเรียงเชิงพรรณนาตามประเด็นคำถามการวิจัย

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการชุมชน การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย ตามประเด็นที่ค้นหา (Topic Inquiry) และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) จากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มย่อยตามประเด็นที่ศึกษานำมาวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์เนื้อหา และนำมาเสนอเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

3.7 การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ด้านแหล่งข้อมูล

บทที่ 4

ข้อมูลบริบทพื้นที่และผลการวิจัย

ผลการศึกษาข้อมูลโครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ กรณีศึกษา 1) กลุ่มเกษตรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเหล่านะลอก หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี 2) ศูนย์สาธิตการตลาดและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ 3) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตและกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิตบ้านโรงกึ่ง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม สามารถแสดงรายละเอียดการศึกษา ได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

4.1 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

ข้อมูลทั่วไป

1. พื้นที่ ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร 827 คน 198 ครัวเรือน

แยกเป็น	ชาย	404	คน	หญิง	423	คน	รวม	827	คน
อายุ 60 ปีขึ้นไป	ชาย	42	คน	หญิง	48	คน	รวม	91	คน
อายุ 0 - 3 ปี	ชาย	22	คน	หญิง	26	คน	รวม	48	คน
อายุ 4 - 6 ปี	ชาย	18	คน	หญิง	25	คน	รวม	43	คน
อายุ 7 - 12 ปี	ชาย	40	คน	หญิง	28	คน	รวม	68	คน
อายุ 13 - 18 ปี	ชาย	39	คน	หญิง	42	คน	รวม	81	คน
อายุ 19 - 25 ปี	ชาย	41	คน	หญิง	37	คน	รวม	78	คน
อายุ 26 - 59 ปี	ชาย	201	คน	หญิง	217	คน	รวม	418	คน

2. อายุชุมชนกว่า 10 กว่าปี

3. ประวัติศาสตร์ความเป็นมาชุมชน

สมัยสงครามเก้าทัพในปี พ.ศ. 2328 ซึ่งมีพม่าได้จัดกองทัพใหญ่เข้ามาถึง 9 ทัพ ยกทัพผ่านมาหยุดพักบริเวณเชิงเขาแล้วให้ทหารกางป่าแล้วยกทัพผ่านไปแล้วภายหลังได้มีชาวบ้านมาอาศัยอยู่กลุ่มใหญ่ ผู้คนที่ย้ายถิ่นฐานมาฐานมาจับจองเป็นที่อยู่อาศัยมีการปลูกบ้านเรือน มีอาชีพทำนา ทำไร่ ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างนอกพื้นที่ บ้านเหล่านะลอก แยกออกมาจาก หมู่ที่ 11 บ้านหนองวัวคำ เมื่อ พ.ศ. 2542 ชาวบ้านส่วนใหญ่จะอาศัยกันอย่างญาติ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รักความสงบ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน นับถือเชื่อฟังผู้สูงอายุในหมู่บ้าน นับเป็นสังคมครอบครัวชนบทอย่างแท้จริง บ้านเหล่านะลอก หมู่ที่ 15 แยกมาจากหมู่ที่ 11

บ้านหนองวัวคำ เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2542 อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอปากท่อ ระยะทาง 15 กิโลเมตรมีเนื้อที่ทั้งหมด 3,023 ไร่ มีประชากรทั้งหมด 827 คน 198 ครัวเรือน

ศักยภาพชุมชน

1. การประกอบอาชีพ

เกษตรกรรม	☐ ทำไร่	110	ครัวเรือน
	☐ ทำนา	12	ครัวเรือน
	☐ ทำสวน	-	ครัวเรือน
	☐ เลี้ยงสัตว์	30	ครัวเรือน
ประมง		-	ครัวเรือน
ค้าขาย		10	ครัวเรือน
บริการ		-	ครัวเรือน
รับจ้าง		100	คน
ทำงานรับราชการ		10	คน
ทำงานประจำเอกชนบริษัท/ โรงงาน		-	ครัวเรือน
ว่างงาน		-	ครัวเรือน
ไปประกอบอาชีพอื่น		-	ครัวเรือน
อื่น (ระบุ)		-	ครัวเรือน

2. ผู้มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านต่างๆ ในชุมชน

ด้านแพทย์แผนไทย/สมุนไพร/หมอพื้นบ้าน ได้แก่

1. นายบัณฑิต ทวนทอง ที่อยู่ 127 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด แพทย์แผนไทย

ด้านผู้นุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่

1. นายพูน สุขโข ที่อยู่ 92 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด การตีกลองยาว
2. นางสาวอุษณีย์ ชูผล ที่อยู่ 90 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด นาฏศิลป์ไทย

ด้านงานฝีมือต่างๆ เช่น ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างแกะ หัตถกรรม/จักสาน ทอผ้า ได้แก่

1. นายสุพจน์ ทองมาก ที่อยู่ 135 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด ช่างไม้
2. นางอินทร์ เข็มหาญ ที่อยู่ 50 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด จักสาน

ด้านผู้มีความรู้ด้านการเกษตร เช่น การเพาะปลูก ขยายพันธุ์ การปรับใช้เทคโนโลยี ได้แก่

1. นายอุบล แซ่ม้อย ที่อยู่ 43 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด เกษตรพอเพียง
2. นายศิริ ลีรัตนันท์ ที่อยู่ 21 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด เกษตรพอเพียง
3. นายณที ลอยลม ที่อยู่ 66 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด เกษตรพอเพียง

ด้านผู้มีความรู้ด้านการถนอมอาหาร/การจัดทำอาหาร ได้แก่

1. นางบิรอน สว่างพื้น ที่อยู่ 100 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด การทำน้ำพริก

ด้านผู้มีความรู้พิธีกรรมทางศาสนา/ขนบธรรมเนียมประเพณี

1. นายบุญธรรม ชูผล ที่อยู่ 90 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด พิธีกรรมทางศาสนา

ด้านผู้มีความสามารถด้านการบริหารจัดการกลุ่ม/คน ได้แก่ (ผู้นำกลุ่ม)

1. นายอุบล แซ่ม้อย ที่อยู่ 43 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง รายละเอียด ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน

3. กลุ่มในชุมชน (กรอกรายละเอียดในแบบสำรวจองค์กรชุมชน/องค์กรเครือข่าย)

กลุ่มออกทรัพย์/สวัสดิการ/กองทุน	2	กลุ่ม ได้แก่	กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ฯ กลุ่มกองทุนสวัสดิการ
กลุ่มอาชีพ	2	กลุ่ม ได้แก่	กองทุนข้าวสาร กลุ่มทำน้ำพริก
ธุรกิจชุมชน โรงสี ร้านค้า	1	กลุ่ม ได้แก่	กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านเหล่ามะละกอ
เครือข่าย	-	กลุ่ม ได้แก่	
กลุ่มอาสาสมัคร	1	กลุ่ม ได้แก่	อสม.
กลุ่มเยาวชน	1	กลุ่ม ได้แก่	นายสัมพันธ์ สุขใจ (ประธาน)
กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม	-	กลุ่ม ได้แก่	
กลุ่มอื่นๆ	-	กลุ่ม ได้แก่	

4. องค์กรในชุมชน ได้แก่

โรงเรียน 1 แห่ง ได้แก่

1. โรงเรียนสันติการามวิทยา

วัด/มัสยิด/โบสถ์แม่พระ 1 แห่ง ได้แก่

1. สำนักปฏิบัติธรรม จุ่น แทน นุช ร้ายอง

หน่วยงานบริการของราชการ 2 แห่ง ได้แก่

1. เทศบาลตำบลทุ่งหลวง
2. โรงเรียนสันติการามวิทยา

สถานีวิทย์/หอกระจายข่าว 2 แห่ง ได้แก่

1. หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน เหล่ามะละกอ
2. วิทย์ชุมชน

สนามกีฬา 1 แห่ง ได้แก่

1. สนามเซปักตะกร้อ บริเวณศาลาเอนกประสงค์ หมู่ที่ 15
2. สนามฟุตบอลบริเวณด้านข้างโรงเรียนสันติการามวิทยา

ศาลากลางหมู่บ้าน/ห้องสมุด/ศูนย์เรียนรู้ 1 แห่ง ได้แก่

1. ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านบ้านเหล่ามะละกอ

ร้านค้า/ร้านอาหาร 10 แห่ง ได้แก่

1. ร้านอาหาร 5 แห่ง

2. ร้านค้า 5 แห่ง

โทรศัพท์สาธารณะ 2 แห่ง ได้แก่

1. โทรศัพท์สาธารณะบริเวณสามแยกพุพลับ,สามแยกเนินทอง

5. ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ความสำคัญต่อชีวิตชุมชน

ดิน

ร่วน ปน ทราย

แหล่งน้ำ

ลำห้วยพุพลับ ลำห้วยแห้ง

ป่าชุมชน

-

น้ำมัน

-

สัตว์ป่า

-

พืชพรรณ/สมุนไพร

ป่าสมุนไพร ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน

เศรษฐกิจชุมชน

รายได้

จากการเกษตร ทำไร่	11,880,000	บาท/ปี
จากการเกษตร ทำนา	576,000	บาท/ปี
จากการเกษตร ทำสวน	-	บาท/ปี
จากการเกษตร เลี้ยงสัตว์	750,000	บาท/ปี
ประมง	-	บาท/ปี
ค้าขาย	1,800,000	บาท/ปี
บริการ	-	บาท/ปี
รับจ้าง	7,200,000	บาท/ปี
งานประจำ	1,800,000	บาท/ปี
ลูกหลานส่งให้	-	บาท/ปี
กำไรจากกลุ่มองค์กร	-	บาท/ปี
อื่นๆ	-	บาท/ปี

สังคม องค์การที่ให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชน ได้แก่ เรื่อง ส่งเสริมกลุ่มอาชีพสตรีทุกหมู่บ้าน
จุดแข็งของชุมชน ได้แก่

- มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมีใจเสียสละ
- มีศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
- เป็นพื้นที่เกษตร แหล่งดินอุดมสมบูรณ์
- มีภูมิปัญญาชาวบ้านในการให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรกร
- มีกลุ่มออมทรัพย์บ้านเหล่ามะละกอ และมีสวัสดิการสำหรับผู้เข้าพักรักษาตัวที่โรงพยาบาล

สำหรับสมาชิก

- มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ใกล้เคียงที่ไม่เกินระยะประมาณ 1 กิโลเมตร

จุดอ่อนของชุมชน

- ขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตร
- ประสบปัญหาในช่วงฤดูแล้ง
- ระบบประปาในหมู่บ้านยังไม่ครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้าน
- พืชผลทางการเกษตรราคาต่ำ

ปัญหาชุมชน ได้แก่

ด้านเศรษฐกิจ

ปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข	กลุ่มเป้าหมาย
- ยาสีฟันการเกษตรราคาแพง	- เกษตรกรใช้ปุ๋ย	- รมรงค์ให้ประชาชน	- ประชาชน
พืชผลทางการเกษตรตกต่ำ	วิทยาศาสตร์ เป็น	มาใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อ	
- ประชาชนบางส่วนยัง	จำนวนมาก	การเกษตร	
ประกอบอาชีพเกษตรโดยใช้		- จัดกิจกรรมอบรม	
สารเคมี		เผยแพร่ความรู้ในเรื่อง	
- การตลาด เกษตรปลอดสาร		เกษตรอินทรีย์ปลอด	
พา ยังไม่แพร่หลาย		สารพิษ และแนวคิด	
- รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย		หลักเศรษฐกิจพอเพียง	
- ประชาชนยังขาดเอกสารสิทธิ์			
ที่ดิน ที่ถูกต้องตามกฎหมาย			

ด้านสังคม และวัฒนธรรม

ปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข	กลุ่มเป้าหมาย
- ปัญหาวัยรุ่นทะเลาะเบาะแว้งกัน ขาดความสามัคคี	- การมั่วสุมและไม่ให้ความสนใจใน	- จัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬาสร้างความสามัคคีในกลุ่มเยาวชน	- ประชาชน
- ประชาชนยังขาดความรู้ด้านการศึกษา ด้านการประกอบอาชีพ และคุณภาพชีวิต	การร่วมกิจกรรม วัฒนธรรมประเพณี ต่างๆ		
- กลุ่มสตรีขาดความรู้และการส่งเสริมอาชีพ	- การร่วมกลุ่มอาชีพ สตรีและการตลาดมี	- จัดอบรมพัฒนาอาชีพ กลุ่มสตรีอาสา	
- ผู้พิการ ผู้สูงอายุ ขาดการดูแลด้านสวัสดิการอย่างทั่วถึง	น้อย - งบประมาณของเทศบาลในการดูแล จ่ายเบี้ยยังชีพสำหรับ คนพิการ ผู้สูงอายุ มี น้อย ไม่เพียงพอต่อ ความต้องการ	- จัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร	

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข	กลุ่มเป้าหมาย
- ลำห้วยตื้นเขิน ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้เพียงพอตลอดปี	- ไม่มีแหล่งน้ำ	- ปลุกต้นไม้ ปั้นวิถีชีวิตป่าชุมชน	- ประชาชน - ภาครัฐ
- ขาดแหล่งน้ำขนาดใหญ่และระบบชลประทานที่ดี	- แหล่งกักเก็บน้ำทางธรรมชาติมีน้อย	- ลอกลำห้วยสาธารณะตลอดสายพร้อมทำฝายกันน้ำ - ขุดสระน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ และลอก สระน้ำที่ตื้นเขิน	

ด้านการเมืองการปกครอง การบริหารชุมชนและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

ปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข	กลุ่มเป้าหมาย
- การออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย	- มีพื้นที่ทับซ้อน กับพื้นที่สาธารณะ	- ทำการสำรวจที่ดินและวางแผนการออกโฉนดที่ดินให้ถูกต้องตามกฎหมาย	- ประชาชน - ภาครัฐ

แผนชุมชนบ้านเหล่ามะละกอปี 2553

วิสัยทัศน์ : ชุมชนพัฒนา เกษตรกรปลอดภัย ใช้ชีวิตอุดมความสุข เศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค สาธารณูปการ

ชื่อแผนงาน/ โครงการ ถนนคอนกรีตเข้าสู่ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน

กิจกรรม	เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา	งบประมาณ
เสนอโครงการเข้า	พื้นที่หมู่ที่ 15	ถนนภายใน	ปีงบประมาณ	400,000 บาท
แผนพัฒนาสามปี	ตำบลทุ่งหลวง	หมู่บ้าน	2553	โดยเทศบาล
(พ.ศ.2553-2555)				ตำบลทุ่งหลวง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านเศรษฐกิจพอเพียง และการลงทุน

ชื่อแผนงาน/ โครงการ

- อาคารศูนย์พัฒนาอาชีพ กลุ่มสตรีแม่บ้าน (ให้เทศบาลช่วยหางบประมาณ) ข้างศาลาประชาคม
- อาคารปุ๋ยหมักเพิ่มเติม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ชื่อแผนงาน/ โครงการ

- เทศบาลตั้งงบประมาณตรวจสอบสุขภาพ ผู้มีอายุ 50 ปีขึ้นไป
- การเร่งรัดการดำเนินการของโรคพิษสุนัขบ้า
- ลดขั้นตอนการดำเนินงานในการแจกเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (เรื่องการเก็บเอกสาร)
- ส่งเสริมให้ประชาชนใช้แก๊สชีวภาพในครัวเรือน (เพื่อลดค่าใช้จ่าย)
- โครงการศึกษาดูงาน
- ของบประมาณ 30,000 ในช่วง 13 เมตร

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ชื่อแผนงาน/ โครงการ ป่าสมุนไพร 10 ไร่ (ของบประมาณเพิ่มเติมเพื่อตกแต่ง)

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ด้านการพัฒนาการบริการประชาชน และการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

-ไม่มี-

4.2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 เดิมเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งคลองชัยขันธุ์ จึงได้เรียกชื่อหมู่บ้าน ตามสถานที่ตั้ง ว่า “บ้านคลองชัยขันธุ์” ต่อมา ชุมชนได้ขยายตัวใหญ่ขึ้น จึงได้แบ่งแยกพื้นที่การปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 และบ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 12

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ 1,035 ไร่ หรือประมาณ 1.65 ตารางกิโลเมตร ลักษณะเป็นหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ริมแนวคลองชัยจันทร์ ซึ่งพื้นที่ทั่วไปของหมู่บ้าน จะมีลำคลองหลายสาย ทั้งคลองธรรมชาติและคลองชลประทาน อีกทั้งคลองซอยที่ต่อมาจากแม่น้ำท่าจีน ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูกโดยทั่วไปจะมี 3 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ซึ่งโดยปกติฤดูหนาวจะไม่หนาวมาก และฤดูร้อนค่อนข้างร้อน

มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่ที่ 5 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
ทิศใต้	ติดต่อกับหมู่ที่ 3, 12 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่ที่ 12 ตำบลบางระกำ และตำบลนราภิรมย์ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับหมู่ที่ 3, 5 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ลักษณะครัวเรือน/ประชากร

จำนวนครัวเรือน 72 ครัวเรือน ประชากร ชาย 127 คน หญิง 159 คน รวม 286 คน

จำนวนผู้สูงอายุ 36 คน ผู้พิการ 2 คน ผู้ด้อยโอกาส - คน

ผู้ยากจน - คน ผู้ประสบปัญหาตาม (สย.) 8 คน ผู้ว่างงาน - คน

การศึกษา

ไม่ได้เรียนหนังสือ	-	คน	อนุปริญญา	36	คน
ประถมศึกษา	134	คน	ปริญญาตรี	28	คน
มัธยมศึกษา	81	คน	สูงกว่าปริญญาตรี	-	คน

การประกอบอาชีพ (นับจากผู้ประกอบอาชีพหลายอาชีพ)

<u>ภาคเกษตร</u>	ทำไร่	5	ครัวเรือน
	ทำนา	36	ครัวเรือน
	ทำสวนผัก	3	ครัวเรือน
	ทำไม้ดอก	2	ครัวเรือน
	ทำเลี้ยงสัตว์	-	ครัวเรือน
	ประมง	1	ครัวเรือน
<u>นอกภาคเกษตร</u>	ค้าขาย	13	ครัวเรือน
	บริการ	1	ครัวเรือน
	รับจ้าง	27	ครัวเรือน

รับราชการ	6	ครัวเรือน
ลูกจ้างเอกชน	-	ครัวเรือน
ว่างงาน	-	ครัวเรือน
ประกอบอาชีพอื่น ๆ	4	ครัวเรือน

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา ซึ่งมีจำนวน 36 ครัวเรือน
รองลงมา คือ อาชีพรับจ้าง และค้าขาย

อัตราค่าจ้างแรงงานในหมู่บ้านโดยเฉลี่ยวันละ 180 บาท ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 46,371 บาท/คน/ปี

ผู้มีความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้มีความสามารถด้านการบริหารจัดการกลุ่ม
ชื่อ นายผัน ปิ่นปทุม ที่อยู่บ้านเลขที่ 13/1 มีความสามารถด้านการบริหารเงินทุน

สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน

โรงเรียน	-	แห่ง
วัด/มัสยิด/โบสถ์แม่พระ	-	แห่ง
ตลาด	-	แห่ง
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	-	แห่ง
โรงพยาบาล / สถานีอนามัย	-	แห่ง
ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	1	แห่ง
สถานีวิทยุ / หอกระจายข่าว	-	แห่ง
สนามกีฬา	-	แห่ง
ศาลากลางบ้าน / ห้องสมุด / ศูนย์การเรียนรู้	-	แห่ง
แหล่งท่องเที่ยว / บริการ	-	แห่ง
โรงงานอุตสาหกรรม	-	แห่ง
สมาคม / มูลนิธิ	-	แห่ง
ร้านค้า / ร้านอาหาร	-	แห่ง
สวนสาธารณะ / สนามเด็กเล่น	-	แห่ง
สถานีตำรวจชุมชน	-	แห่ง

ทรัพยากรธรรมชาติ

ดิน คุณภาพของดินไม่มีปัญหาในการทำการเกษตร มีลักษณะการใช้พื้นที่ร้อยละ 90

แหล่งน้ำ ภายในหมู่บ้าน คือ คลองชัยขันธุ์ กับ คลองควาย ซึ่งน้ำมีคุณภาพดี สามารถใช้ในการเกษตร และ เพื่อการอุปโภคได้

ป่าชุมชน ไม่มีพื้นที่ปลูกป่าชุมชนภายในหมู่บ้าน

พืชพรรณ / สมุนไพร ส่วนใหญ่จะเป็นพวก ข่า ตะไคร้

ข้อมูลการคมนาคม / สาธารณูปโภค

การเดินทางเข้าชุมชน

ถนนลาดยาง	1	เส้น	ระยะทาง	20	กิโลเมตร
ถนนลูกรัง	-	เส้น	ระยะทาง	-	กิโลเมตร
ถนนคอนกรีต	-	เส้น	ระยะทาง	-	กิโลเมตร
ห่างจากอำเภอ	20	กิโลเมตร	ห่างจาก อบต.	5	กิโลเมตร

สาธารณูปโภค

มีไฟฟ้าใช้	72	ครัวเรือน
มีประปาภูมิภาค / หมู่บ้าน	1	แห่ง
โทรศัพท์สาธารณะ	-	แห่ง

แหล่งน้ำ

บ่อน้ำตื้น	-	แห่ง	บ่อน้ำสาธารณะ	-	แห่ง
คลอง	2	แห่ง	ลำห้วย	-	แห่ง
บ่อโยก	-	แห่ง	อื่นๆ(ระบุ)บ่อบาดาล	2	แห่ง

ศิลปวัฒนธรรม / ประเพณีที่สำคัญ / ภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัฒนธรรม การอยู่ร่วมกัน ก็ยังคงเป็นสภาพเดิม ๆ คืออยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ โดยมี ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่กับบ้านหรือเลี้ยงลูกหลาน รับประทานอาหารร่วมกัน มีความอบอุ่นแบบครอบครัวไทย ๆ สมัยโบราณผนวกกับสมัยใหม่ ส่วนวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันมาฆบูชา ฯลฯ ชาวบ้านจะร่วมกันไปประกอบพิธีทางศาสนาที่วัด เมื่อถึงวันพ่อ และวันแม่แห่งชาติ ชาวบ้านก็มีการทำบุญทำความสะอาดหมู่บ้านถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระองค์ท่าน กิจกรรมที่สำคัญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น

1. เทศกาลวันลอยกระทง ก็มีการสืบสานประเพณีเหล่านี้ไว้เหมือนสมัยก่อน มีการประกวดนางนพมาศ หนูน้อยนพมาศ
2. เทศกาลปีใหม่ ก็มีการทำบุญตักบาตร มีงานการแสดง การละเล่นต่าง ๆ ในหมู่บ้าน
3. ประเพณีสงกรานต์ ของทุกปีมีพิธีทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุเพื่อขอพรให้เป็นสิริมงคลให้กับตัวเอง และครอบครัว

ข้อมูลกลุ่ม / องค์กรในชุมชน

- 1) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ปัจจุบันมีเงินทุน 1,244,014 บาท สมาชิก 70 คน
ประธาน ชื่อ นายผัน ปิ่นปทุม หมายเลขโทรศัพท์ 084-7072850
- 2) กองทุน กข.คจ. ปัจจุบันมีเงินทุน 332,518 บาท สมาชิก 25 คน
ประธาน ชื่อ นายผัน ปิ่นปทุม หมายเลขโทรศัพท์ 084-7072850
- 3) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ปัจจุบันมีเงินทุน 1,669,900 บาท สมาชิก 137 คน
ประธาน ชื่อ นายผัน ปิ่นปทุม หมายเลขโทรศัพท์ 084-7072850
- 4) กองทุนกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ปัจจุบันมีเงินทุน 233,500 บาท สมาชิก 33 คน
ประธาน ชื่อ นายผัน ปิ่นปทุม หมายเลขโทรศัพท์ 084-7072850
- 5) ศูนย์สาธิตการตลาด ปัจจุบันมีเงินทุน 350,400 บาท สมาชิก 132 คน
ประธาน ชื่อ นายผัน ปิ่นปทุม หมายเลขโทรศัพท์ 084-7072850
- 6) ปิมน้ำมันชุมชน ปัจจุบันมีเงินทุน 214,500 บาท สมาชิก 110 คน
ประธาน ชื่อ นายผัน ปิ่นปทุม หมายเลขโทรศัพท์ 084-7072850

สภาพปัญหาจากการวิเคราะห์ข้อมูล จปฐ. ปี 2551

ตัวชี้วัดที่บรรลุเป้าหมาย มีจำนวน.....35....ตัวชี้วัด คือ...1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14,
15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 42
ตัวชี้วัดที่ไม่บรรลุเป้าหมาย มีจำนวน.....4....ตัวชี้วัด คือ...18, 32, 39, 41.....
ตัวชี้วัดที่ไม่มีข้อมูล มีจำนวน.....3....ตัวชี้วัด คือ...5, 26, 37.....

ตัวชี้วัดที่ยังไม่บรรลุเป้าหมาย

(ข้อมูลจากโปรแกรมบันทึกและประมวลผล จปฐ. 2551)

บ้าน คลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ

ลำดับที่	ตัวชี้วัดที่ยังไม่บรรลุเป้าหมาย	ผลการสำรวจ			เป้าหมาย ปี 2554 ร้อยละ	ต่ำกว่า เป้าหมาย (ร้อยละ)	จำนวนที่ ต้อง แก้ไข
		จำนวนคน	ผ่านเกณฑ์	ร้อยละ			
18	ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ	72 ครัว.	64	88.9	95.0	6.1	8 ครัว.
32	คนในครัวเรือนไม่ติดสุรา	286 คน	285	99.7	100.0	0.3	1 คน
39	ครัวเรือนมีคนมีส่วนร่วมแสดงความ	72 ครัว.	68	94.4	95.0	0.6	4 ครัว.
	คิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชน หรือ						
	ท้องถิ่น						
41	คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมทำกิจกรรม	72 ครัว.	69	95.8	100.0	4.2	3 ครัว.
	สาธารณะของหมู่บ้าน						

ครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ ตามตัวชี้วัด (ข้อมูลจากโปรแกรมบันทึกและประมวลผล จปฐ. เมนูที่ 4.1.1)

ที่	บ้านเลขที่	ชื่อ นามสกุล หัวหน้าครัวเรือน	จำนวนประชากร		
			รวม	ชาย	หญิง
ตัวชี้วัดที่ 18 ครัวเรือนถูกรบกวนจากมลพิษ					
1	13	นายเพื่อน ปิ่นปทุม	3	2	1
2	13/1	นายผัน ปิ่นปทุม	6	3	2
3	17	นายอุทัย ศรียารันต์	1	1	-
4	23	นายมนัส เรียน สร้อย	6	4	2
5	3/1	นายสังวาลย์ ยิ้มดี	7	2	5
6	33/2	นางมะยม เฟื่องเพ่งพิศ	3	-	3
7	33/4	นายบุญยัง เฟื่องเพ่งพิศ	4	3	1
8	46	นางสาววรัญญา เมฆอรุณ	4	1	3
ตัวชี้วัดที่ 32 คนในครัวเรือนติดสุรา					
1	45	นายประจวบ คงคั่น	3	1	2
ตัวชี้วัดที่ 39 ครัวเรือนที่ไม่มีคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น					
1	3/1	นายสังวาลย์ ยิ้มดี	7	2	5
2	35/2	นายสมพร ทองธนะเศรษฐ์	4	2	2
3	45	นายประจวบ คงคั่น	3	1	2
4	54	นางจันทร์ศรี กาญจนวิชานนท์	1	-	1
ตัวชี้วัดที่ 41 คนในครัวเรือนที่ไม่มีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน					
1	35/2	นายสมพร ทองธนะเศรษฐ์	4	2	2
2	45	นายประจวบ คงคั่น	3	1	2
3	54	นางจันทร์ศรี กาญจนวิชานนท์	1	-	1

สภาพปัญหาจากการวิเคราะห์ข้อมูล กชช. 2 ค

ตัวชี้วัดที่มีปัญหามากไปหาน้อย ได้แก่

1. การมีที่ดินทำกิน (1)
2. การมีงานทำ (1)
3. การกีฬา (1)
4. การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของชุมชน (1)

5. การติดต่อสื่อสาร (2)

6. ผลผลิตจากการทำการเกษตรอื่น ๆ (2)

7. การปลูกป่าหรือไม่ขึ้นต้นไม้ (2)

การพัฒนาหมู่บ้าน จัดอยู่ในระดับ (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาระดับ) เป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับ 3
สภาพปัญหาจากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีรายรับ – รายจ่าย ของครัวเรือน/ชุมชน

รายได้

<u>ภาคเกษตร</u>	ทำไร่	558,000	บาท / ปี
	ทำนา	6,063,012	บาท / ปี
	ทำสวน	105,000	บาท / ปี
	ทำไม้ดอก	100,000	บาท / ปี
	เลี้ยงสัตว์	-	บาท / ปี
	ประมง	10,000	บาท / ปี
	อื่นๆ (ระบุ)	-	บาท / ปี
<u>นอกภาคเกษตร</u>	ค้าขาย	2,067,000	บาท / ปี
	บริการ	6,061	บาท / ปี
	รับจ้าง/ลูกจ้าง	2,979,991	บาท / ปี
	รับราชการ	905,000	บาท / ปี
	ลูกหลานส่งให้	-	บาท / ปี
	เงินปันผล	219,858	บาท / ปี
	อื่นๆ (ระบุ)	15,112	บาท / ปี

หนี้สิน

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์	-	บาท / ปี
ธนาคารพาณิชย์	-	บาท / ปี
สหกรณ์	1,087,000	บาท / ปี
กลุ่ม / องค์กร	683,000	บาท / ปี
หนี้สินนอกระบบ	3,300,000	บาท / ปี
ธุรกิจด้านการเงิน (บัตรเครดิต)	-	บาท / ปี
อื่นๆ	-	บาท / ปี

รายจ่าย

ปัจจัยการผลิต	5,465,283	บาท / ปี
อาหาร / ยารักษาโรค	2,357,089	บาท / ปี
ของใช้สิ้นเปลือง	-	บาท / ปี

การศึกษา	1,500,000	บาท / ปี
ด้านสังคม	791,100	บาท / ปี
ความบันเทิง / ค่าไฟฟ้า / โทรศัพท์	1,176,724	บาท / ปี
อื่นๆ (อบายมุข)	610,280	บาท / ปี

ปัญหาหรือผลกระทบต่อชุมชน / ครัวเรือน และ ความต้องการจากการสำรวจของผู้นำชุมชน

ปัญหาของชุมชน ได้แก่

- 1) ถนนภายในหมู่บ้านชำรุดหลังจากน้ำท่วม
- 2) คูคลอง ดินเงินเก็บกักน้ำไม่ได้
- 3) ภาวะหนี้สินของเกษตรกร
- 4) ผู้สูงอายุเริ่มมีจำนวนมากขึ้น รายได้เริ่มลดลง
- 5) รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย
- 6) ต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตมีราคาสูงขึ้น
- 7) เงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ

ความต้องการของชุมชน ได้แก่

- 1) เบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ
- 2) ลานกีฬา เพื่อเป็นสถานที่ออกกำลังกาย สร้างสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง
- 3) สนับสนุนอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้
- 4) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในชุมชน/ที่อยู่อาศัย
- 5) สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มด้านอาชีพ
- 6) การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม คูคลอง เช่น โครงการคลองสวย น้ำใส หรือปลูกต้นไม้บริเวณฝั่งคลอง
- 7) สนับสนุนให้มีการแข่งขันกีฬาภายในหมู่บ้าน หรือระหว่างหมู่บ้าน/ตำบล
- 8) จัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อผ่อนคลายความเครียด
- 9) การติดต่อสื่อสาร / โทรศัพท์สาธารณะ

ศักยภาพของชุมชน

1. ปัจจัยภายในชุมชนที่เป็น “จุดแข็ง” S (Strength) ได้แก่

1. ชุมชนประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม
2. มีทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ คู คลอง ใช้ในด้านการเกษตร
3. รายได้ของชุมชนส่วนใหญ่มาจากภาคเกษตรกรรม
4. ในชุมชนมีแหล่งเงินทุน ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งประกอบด้วย
 - กองทุนหมู่บ้าน และกองทุนต่อยอด

- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และมีคณะกรรมการบริหารที่มีความเข้มแข็ง
 - กองทุนตามโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน
 - กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ
5. กลุ่มออมทรัพย์ฯ เป็นการพัฒนาค้นให้มีทัศนคติที่ดี ในการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง
 6. มีศูนย์สาธิตการตลาดที่เป็นตัวแทนจำหน่ายปัจจัยการผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ ทำให้ไม่ต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง และสิ้นปีมีผลตอบแทนให้สมาชิกอีกด้วย
 7. มีปื้มน้ำมันชุมชน เป็นตัวแทนจำหน่ายน้ำมันเบนซิน และดีเซล ให้สมาชิกและบุคคลทั่วไป
 8. มีการใช้ภูมิปัญญาที่สะสมมาแต่โบราณ มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งสามารถดำรงชีพได้โดยไม่ลำบาก หรือเดือดร้อนแต่อย่างใด
 9. การดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตแบบพอเพียง มีความพอประมาณ มีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองและชุมชน พยายามหาความรู้ และมีความขยันและซื่อสัตย์ มีความเอื้ออาทรต่อกัน นำมาซึ่งชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
- 2. ปัจจัยภายในชุมชนที่เป็น “จุดอ่อน” W (weakness) ได้แก่**
1. ราษฎรส่วนหนึ่งยังต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนภายนอก ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการเงิน, พ่อค้า ซึ่งคิดอัตราดอกเบี้ยแพง
 2. ชุมชนไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าเองได้ โดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตร
 3. ปัจจัยการผลิตมีราคาแพง ผลิตสินค้าไม่คุ้มทุน
 4. ชุมชนไม่ได้รวมกลุ่มในการผลิตสินค้าทางการเกษตร
 5. ราษฎรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงต้องเช่าที่ดินทำกิน
 6. เกษตรกรส่วนใหญ่ยังใช้ปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช/วัชพืช ซึ่งมีราคาค่อนข้างแพง
- ทั้งนี้ เพราะยังยึดติด และคิดว่าปัจจัยการผลิตเหล่านี้ให้ผลตอบแทนในเวลาอันรวดเร็ว และยังไม่ค่อยป้องกันตัวเอง เรื่องอันตรายที่เกิดจากสารเคมี เนื่องจากมีความเคยชิน
7. เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับ และทำการเกษตรอินทรีย์ ทั้งนี้ เพราะคิดว่าผลผลิตให้ผลตอบแทนช้า
 8. ทุ กลอง ดิ้นเงิน และบางช่วงเวลามีวัชพืชในทุ กลอง ทำให้ขวางทางระบายน้ำ
 9. ประเพณี วัฒนธรรม บางอย่างเริ่มหายไปจากชุมชน เนื่องจากเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ ทำให้เกิดความสะดวก และรวดเร็ว เช่น การใช้รถเกี่ยวข้าวแทนการลงแขก
- 3. ปัจจัยภายนอกชุมชนที่เป็น “โอกาส” O (Opportunity) ได้แก่**
1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) สนับสนุนโครงการคลองสวย น้ำใส และสนับสนุนพันธุ์ไม้เพื่อปลูกบริเวณฝั่งคลอง และสนับสนุนงบประมาณด้านอื่น ๆ

2. ในระดับตำบลมีแหล่งเงินทุน คือ “สถาบันการเงินชุมชนตำบลบางระกำ” ราษฎรสมัครเข้าเป็นสมาชิกสถาบันการเงิน และใช้เป็นที่พัก หรือ กู้เงินได้

3. อำเภอบางเลน ได้แต่งตั้งทีมตำบลบางระกำ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการที่ทำงานในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิภายในตำบล ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ให้คำแนะนำ สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องและตอบสนองนโยบายรัฐบาล นโยบายจังหวัด นโยบายอำเภอ และแผนงานส่วนท้องถิ่น

4. สถาบันการเงินภายนอกพร้อมที่จะให้การสนับสนุนเงินทุน เพื่อต่อยอดจากกิจกรรมกองทุนภายในหมู่บ้านที่ดำเนินการประสบผลสำเร็จ โดยคิดอัตราดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำ เพื่อเป็นการช่วยเหลือสมาชิกในด้านเงินทุนประกอบอาชีพ

5. การรวมกลุ่มในการผลิตสินค้าเกษตรกรรม สามารถช่วยในการต่อรองราคาที่ดีทำให้ยกระดับขึ้นได้ เช่น กลุ่มเกษตรทำนา, กลุ่มเกษตรปลูกพืชผัก/พืชสมุนไพร เป็นต้น

4. ปัจจัยภายนอกชุมชนที่เป็น “ข้อจำกัด” T (Threat) ได้แก่

1. งบประมาณของส่วนราชการ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนกิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ มีจำนวนค่อนข้าง จำกัด ไม่สามารถอุดหนุนได้ทั่วถึง

2. ส่วนราชการในพื้นที่ และส่วนท้องถิ่น ยังขาดการบูรณาการในการดำเนินงานในพื้นที่ที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ เพราะยังติดขัดอยู่กับการปฏิบัติงานเพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ตามคำรับรองการปฏิบัติราชการ ในส่วนที่หน่วยงานตนเองรับผิดชอบ

3. บุคลากรที่ให้การสนับสนุน ทั้งภาคราชการ และส่วนท้องถิ่น มีศักยภาพในด้านทักษะ ความรู้ ความสามารถ ในการให้การแนะนำแก่ชุมชนแตกต่างกัน

4. ภารกิจของภาคราชการ ส่วนท้องถิ่นมีค่อนข้างมาก ทั้งงานนโยบาย และงานเร่งด่วน ดังนั้นการให้เวลากับพื้นที่ค่อนข้างน้อย และเวลาว่างไม่ตรงกัน

5. การสนับสนุนเงินทุนจากสถาบันการเงินค่อนข้างมีจำนวนจำกัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของกลุ่มองค์กรที่เสนอขอ ว่า มีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมมาก-น้อยเพียงใด

5. อัตลักษณ์ของชุมชน

1. พื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน เป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งเหมาะแก่การทำเกษตร คือ การทำนา ทำสวน/ไม้ดอก และการทำไร่ผัก โดยใช้ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ รวมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และมีครัวเรือนต้นแบบ ในการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนมีแนวโน้มทำการเกษตรแบบเกษตรอินทรีย์มากขึ้น เพราะต้องการลดต้นทุนการผลิต และการปรับโครงสร้างของดิน

2. มีกองทุนของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

- กองทุน กข.คจ.
- กองทุนหมู่บ้าน
- กองทุนศูนย์สาธิตการตลาด
- กองทุนปั้มน้ำมันชุมชน

ซึ่งสมาชิกใช้เป็นแหล่งทุนในการประกอบอาชีพ และสามารถเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชนได้

3. เป็นหมู่บ้านพึ่งตนเอง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. เป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด
5. คนในชุมชนมีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม เหมือนชุมชนภาคกลางทั่วไป

วิสัยทัศน์ของชุมชน

“สร้างเศรษฐกิจชุมชน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

ความคาดหวังของคนในชุมชน

ชุมชนบ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 มีความต้องการ

- เป็นชุมชนแห่งความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
- มีเศรษฐกิจดี ทุกคนมีรายได้ มีงานทำ
- มีสภาพแวดล้อมชุมชนที่น่าอยู่ มีคลองสวย น้ำใส ไร้มลพิษ
- มีถนนลาดยางทั่วถึง ปราศจากฝุ่นละออง

นำผลการวิเคราะห์ที่ได้จากส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 ได้แก่ ข้อมูล จปฐ. กชช.2ก ผลการวิเคราะห์รายรับ – จ่าย ปัญหาเร่งด่วนของประชาชน และ ผลการวิเคราะห์ SWOT กำหนดเป็นสภาพปัญหา

1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ลำดับ			
ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1	หนี้สินราษฎร	- ผลผลิตทางการเกษตรราคาถูก - ต้นทุน/ปัจจัยการผลิตสูง - ส่งลูกเรียนหนังสือ - รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายในชีวิตประจำวัน	- ลดต้นทุนการผลิต - หาอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ - ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น - ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง

ลำดับ ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
2	รายได้ไม่พอรายจ่าย	- ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย - ต้นทุน/ปัจจัยการผลิตสูง - ส่งลูกเรียนหนังสือ - รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายในชีวิตประจำวัน	- ลดต้นทุนการผลิตโดยทำการเกษตรแบบเกษตรอินทรีย์ - หาอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ - ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น - ปลุกพืช เลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง - จัดตั้งกลุ่มอาชีพ ระดมเงินทุนจากสมาชิก - ราชการส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต

2. ปัญหาด้านการเกษตร

ลำดับ ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1	ต้นทุนการผลิตสูง	- ใช้น้ำเคมี สารเคมีในการทำเกษตรกรรม - การจ้างแรงงาน - จ้างเครื่องจักรกล - ใช้เครื่องจักรกล	- ฝึกอบรมและผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และน้ำสารชีวภาพเพื่อใช้เอง - ลดการจ้างงาน - ลดการพึ่งพาจากภายนอก - ฟื้นฟูประเพณีการลงแขก
2	การใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร	- ความเคยชิน, - หาซื้อได้ง่าย, มีจำหน่ายทั่วไป - มีความสะดวก, รวดเร็ว	- จัดตั้งกลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ, น้ำสารสกัดชีวภาพ - อบรมให้ความรู้การผลิตฯ โดยวิทยากร “หมอดิน”
3	ดินเสื่อมสภาพ	- ใช้น้ำเคมี - ใช้เครื่องจักรกล	- ใช้น้ำอินทรีย์ทดแทนปุ๋ยเคมี

3. ปัญหาด้านสังคม

ลำดับ	ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1		ผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการ ผู้ด้อยโอกาสมิรายได้ น้อย หรือไม่มีรายได้	- ชราภาพ ทำงานไม่ไหว - ไม่มีงานทำ - ลูกหลานไม่สง่เสีย ไม่เลี้ยงดู	- สนับสนุนอาชีพเสริม เช่น การจักสาน - ปลุกพืชผักไว้กินเอง - รัฐสนับสนุนเบี้ยยังชีพ - รัฐจัดหาปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์พืชผักสวนครัว
2		ครัวเรือนถูกรบกวน มลพิษ	- มีที่อยู่อาศัยติดกับถนนที่ชำรุด	- ซ่อมแซมผิวจราจรที่ชำรุด ลดปัญหาฝุ่นละออง
3		การคิดสุรา	- เข้าสังคม - ดื่มขาดก่อนอาหาร	- แนะนำให้ ลด ละ เลิก
4		ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน	- ไม่ค่อยระมัดระวังในการใช้รถ และการใช้ถนน	- ทำเครื่องหมายจราจรใน บริเวณย่านชุมชน - เคารพกฎจราจร - ลดความเร็ว

4. ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ลำดับ	ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1		คู คลองดินเงิน ระบาย น้ำไม่สะดวก	- มีหญ้าขึ้นริมฝั่งคลอง - พื้นดินบริเวณชายฝั่งคลอง ทรุดตัว - มีวัชพืชในคลอง	- คายหญ้าริมฝั่งคลอง - กำจัดวัชพืช/ผักตบชวาใน คลอง โดยการเก็บขึ้น - ขุดลอกคูคลองในช่วงที่ดินเงิน

4. ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ลำดับ ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
2	ขยะในชุมชน	- ทั้งขยะไม่ถูกที่ - ไม่มีถังขยะรองรับ - กำจัดขยะไม่ถูกวิธี	- กำจัดให้ถูกวิธี/ทำเตาเผาขยะ - จัดหาถังใส่ขยะ - สร้างเตาเผาขยะ
3	ปัญหาฝุ่นละออง	- ถนนลูกรัง/มีรถวิ่งตลอด	- ใช้น้ำสาด(กาน้ำตาล) ราวผิวจราจร - ปรับปรุงถนนผิวจราจร
4	ปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำ ลำคลอง	- ความเคยชิน/สะดวก - ไม่มีที่ระบายน้ำ	- ไม่ปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำ/ ลำคลอง - บำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่ แม่น้ำ/ลำคลอง

5. ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

ลำดับ ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1	การแสดงความคิดที่เป็นประโยชน์ยังมีน้อย ต่อชุมชน มีน้อย	- กลุ่มเป้าหมายที่ร่วมเวทีมักจะ เป็นผู้สูงอายุ ส่วนผู้ที่อยู่ในวัย ทำงานมีไม่มากนักเพราะต้อง ทำงาน	- ทำกิจกรรมในวันหยุด เพื่อให้ ราษฎรได้เข้ามามีส่วนร่วมมาก ที่สุด
2	การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมสาธารณะ ของหมู่บ้าน	- ต้องทำมาหากิน/รายได้น้อย - ทำงานนอกพื้นที่	- ทำกิจกรรมในวันหยุด เพื่อให้ ราษฎรได้เข้ามามีส่วนร่วมมาก ที่สุด

6. ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย

ลำดับ	ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1		ไม่ได้ออกกำลังกาย	- ไม่มีพื้นที่ทำสนามกีฬา	- จัดหาพื้นที่สร้างสนามกีฬา หรือที่ออกกำลังกาย

7. ปัญหาด้านการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพชุมชน

ลำดับ	ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1		ขาดการเรียนรู้ภายใน ชุมชน	- ไม่ได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกันภายในชุมชน - ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	- จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - ศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบ สำเร็จ
2		ขาดการรวมตัวในการ พัฒนาชุมชนของตน เอง	- ใช้เวลาในไปกับประกอบอาชีพ - คิดถึงเรื่องปากท้อง มากกว่า เรื่องชุมชน	- จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อ เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร จัดการท้องถิ่นตนเอง - จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ คณะ กรรมการกองทุน และกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน

8. ปัญหาด้านทุนในชุมชน

ลำดับ	ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1		ขาดเงินทุนหมุน	- ขาดการรวมกลุ่ม - ขาดการระดมทุน - ขาดความรู้ในด้านการบริหาร จัดการทุน	- การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ - การระดมเงินทุนจากสมาชิก - ฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องการ บริหารจัดการทุน - ศึกษาดูงานด้านการบริหาร จัดการทุน

ลำดับ ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
2	การเข้าถึงแหล่งเงินทุนชุมชน	- ไม่ได้สมัครเข้าเป็นสมาชิก - ทำงานไม่เป็นหลักแหล่ง	- เชิญชวนสมัครเข้าเป็นสมาชิก กลุ่มในชุมชน
3	แหล่งเงินทุนในชุมชนไม่เพียงพอ	- ปัจจัยการผลิตมีราคาสูง - จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นแต่ ทุนมีเท่าเดิม	- เพิ่มจำนวนเงินทุนในชุมชน โดยการระดมทุนเพิ่ม - ขอรับการสนับสนุนจากรัฐ

9. ปัญหาด้านระบบสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน

ลำดับ ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1	ถนนภายในหมู่บ้านชำรุด ทำให้การคมนาคมไม่สะดวกเกิดปัญหาฝุ่นละอองควาย	- รถบรรทุกดินวิ่งผ่าน - รถบรรทุกเกี่ยวข้าว/รถนวด วิ่งผ่าน - เป็นถนนลูกรัง และแคบ (เลียบคลองควาย ระยะทาง 800 เมตร)	- ให้หลักเลียงเส้นทาง - ห้ามรถเกี่ยวหมุนตัวบนถนน ราดยาง - ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ออกกฎ ระเบียบใช้บังคับ - ปรับปรุงและขยายถนนให้ กว้างกว่าเดิม - ทำถนนราดยาง
2	ด้านการกีฬา	- ไม่มีสนามกีฬาในชุมชน - ไม่จัดการแข่งขันกีฬาภายใน ชุมชน ระหว่างชุมชน	- จัดสถานที่สร้างลานกีฬา - จัดการแข่งขันกีฬาภายใน ชุมชน ระหว่างชุมชน
3	ปรับปรุงระบบประปา	- ท่อเก่าใช้มานานแล้ว /ชำรุด	- เปลี่ยนเป็นท่อ พีวีซี, เลียบ 2 ฝั่งถนน/ฝั่งคลอง ระยะทาง 2,000 เมตร
4	ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง/ไม่เพียงพอ	- ที่ดินมีน้อย เมื่อเทียบกับ จำนวนประชากร - อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ - พื้นที่มีน้อยไม่เพียงพอ	- จัดหาที่ทำกิน - ผู้เกี่ยวข้องควรจัดสรรที่ดิน ทำกินให้

ลำดับ ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
5	น้ำดื่มที่สะอาดมีราคาแพง	- ผู้ผลิตต้องลงทุนสูง	- ผลิตน้ำดื่มที่สะอาดโดยชุมชน ผลิตเอง
6	บ้านเรือนไม่มั่นคง	- อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ - ไม่มีที่ดินของตัวเอง	- ผู้เกี่ยวข้องควรจัดสรรที่ดิน สร้างที่อยู่อาศัยให้ - บ้านเอื้ออาทร
7	ไฟฟ้าไม่เพียงพอ	- ประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้น	- ขยายเขตไฟฟ้าให้ครอบคลุม
8	ความปลอดภัยในเวลา กลางคืน	- ไม่มีไฟส่องทางสาธารณะ เวลากลางคืน	- ติดตั้งไฟส่องทางสาธารณะ ให้สว่างครอบคลุมทั้งหมู่บ้าน

10. ปัญหาอื่นๆ ตามที่ชุมชนเห็นพ้องร่วมกัน

ลำดับ ความสำคัญ ที่	สภาพปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1	ผู้สูงอายุมีจำนวนมาก ขึ้น แต่ฐานะยากจน	- มีรายได้น้อย/ไม่มีรายได้	- จัดตั้งกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ - รัฐจัดเงินสวัสดิการผู้สูงอายุ
2	ขาดแคลนเงินทุนเพื่อ การศึกษา	- ครอบครัวมีรายได้น้อย - มีฐานะยากจน - ผลผลิตทางการเกษตรราคา ตกต่ำ - ไม่มีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ - ปักจายการผลิตมีราคาแพง	- รัฐสนับสนุนเงินทุนเพื่อการ ศึกษาแก่เด็กเรียนดีแต่ยากจน - สนับสนุนอาชีพเสริมเพื่อเพิ่ม รายได้แก่ครอบครัว - ลดต้นทุนการผลิต - ส่งเสริม/สนับสนุนการค้า ชีวิตตามแนวปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง

แผนชุมชน บ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

แผนงาน / โครงการ/ กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	หน่วยงาน สนับสนุน	หน่วยดำเนินการ		ผู้นำชุมชน ที่ รับผิดชอบ
			ชุมชน	ชุมชน/ ราชการ	
1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน					
1.1 สนับสนุนการเรียนรู้ตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	15,000	อบต.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
1.2 ฝึกอบรมการทำเกษตรอินทรีย์	15,000	อบต.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
1.3 ส่งเสริมให้ราษฎรปลูกผักสวน ครัว ไว้กินเอง	-	เกษตร	/		ผู้ใหญ่บ้าน
1.4 สนับสนุนกลุ่มสตรีผลิตสินค้าไว้ ใช้ในครัวเรือน เช่น น้ำยาล้างจาน	-	พช./ เกษตร	/		ผู้ใหญ่บ้าน
2. แผนพัฒนาการเกษตร					
2.1 ฝึกอบรมและผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ชีวภาพและน้ำสารชีวภาพ	15,000	อบต.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
2.2 ฝึกอบรมอาชีพด้านการเกษตร	10,000	เกษตร		/	ผู้ใหญ่บ้าน
3. แผนพัฒนาสังคม					
3.1 ติดตั้งไฟฟ้าสาธารณะให้แสง สว่างได้ทั่วถึงในชุมชน	25,000	การไฟฟ้า ฯ		/	ผู้ใหญ่บ้าน
3.2 สนับสนุนเบี้ยยังชีพให้ผู้สูงอายุ	72,000	อบต.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
3.3 เลิกเหล้าเข้าพรรษา	-	ชุมชน	/		ผู้ใหญ่บ้าน
3.4 จัดแข่งขันกีฬาภายในชุมชน หรือ ระหว่างชุมชน/ตำบล	5,000	อบต.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
3.5 สนับสนุนกองทุนเพื่อการศึกษา	150,000	อบต.		/	ส.อบต.
4. แผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติฯ					
4.1 ปลูกต้นไม้สองฝั่งคลอง	8,000	อบต.		/	ส.อบต.
4.2 กำจัดวัชพืช/ผักตบชวา	-	ชุมชน	/		ผู้ใหญ่บ้าน
4.3 ขุดลอกคูคลอง	500,000	อบจ.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
4.4 จัดหาถังใส่ขยะ	15,000	อบต.		/	ส.อบต.

แผนงาน / โครงการ/ กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	หน่วยงาน สนับสนุน	หน่วยดำเนินการ		ผู้นำชุมชน ที่ รับผิดชอบ
			ชุมชน	ชุมชน/ ราชการ	
5. แผนการมีส่วนร่วมของประชาชน					
5.1 การสร้าง “กระบวนการชุมชน” เพื่อชุมชนเข้มแข็ง	2,500	อบต.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
5.2 ร่วมจัดกิจกรรมตามประเพณี และในวันสำคัญทางศาสนา เช่น					
- วันพัฒนา 5 ธันวาคม	-	ชุมชน	/		ผู้ใหญ่บ้าน
- วันขึ้นปีใหม่	-	ชุมชน	/		ผู้ใหญ่บ้าน
- วันสงกรานต์	-	ชุมชน	/		ผู้ใหญ่บ้าน
- วันเข้าพรรษา	-	ชุมชน	/		ผู้ใหญ่บ้าน
- วันลอยกระทง ฯลฯ	-	ชุมชน	/		ผู้ใหญ่บ้าน
6. แผนพัฒนาสุขภาพชุมชน					
6.1 สนับสนุนให้ประชาชนได้ออก กำลังกาย	-	จนท. อนามัย	/		ผู้ใหญ่บ้าน
6.2 รณรงค์การเลิกเหล้า	-	อนามัย	/		ผู้ใหญ่บ้าน
7. แผนพัฒนาการเรียนรู้และพัฒนา ศักยภาพชุมชน					
7.1 ประชุมเชิงปฏิบัติการในการ พัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่น	8,000	อบต.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
7.2 ประชุมเชิงปฏิบัติการ คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน	-	พช.	/		ผู้ใหญ่บ้าน
7.3 ประชุมเชิงปฏิบัติการคณะ กรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	-	พช.	/		ผู้ใหญ่บ้าน
7.4 ประชุมเชิงปฏิบัติการ คณะกรรมการกองทุน กข.คจ.	-	พช.	/		ผู้ใหญ่บ้าน

แผนงาน / โครงการ/ กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	หน่วยงาน สนับสนุน	หน่วยดำเนินการ		ผู้นำชุมชน ที่ รับผิดชอบ
			ชุมชน	ชุมชน/ ราชการ	
8. แผนพัฒนาทุนในชุมชน					
8.1 รับสมัครสมาชิก/ระดมเงินทุน เพิ่ม	-	ชุมชน	/		ผู้ใหญ่บ้าน
8.2 โครงการต่อยอดศูนย์สาธิต การตลาด (ร้านค้าชุมชน/ปั้มน้ำมัน SML เดิม)	200,000	พพพ. ปี 2551	/		ผู้ใหญ่บ้าน
9. แผนพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และโครงสร้างพื้นฐาน					
9.1 ซ่อมแซมถนนที่ชำรุดทรุดโทรม หลังจากน้ำท่วม	500,000	ทางหลวง		/	ผู้ใหญ่บ้าน
9.2 สร้างลานกีฬา	120,000	ชนบท อบต./		/	ผู้ใหญ่บ้าน
9.3 ปรับปรุง/ขยายถนนเลียบบคลอง ควาย ระยะทาง 800 เมตร/ลาดยาง	2,500,000	อบจ.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
9.4 ปรับปรุง/ซ่อมแซมระบบ ประปาหมู่บ้าน	200,000	อบจ. อบต.		/	ผู้ใหญ่บ้าน
10. แผนงานอื่นๆ ตามที่ชุมชนเห็น พ้องร่วมกัน					
10.1 จัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อ ช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยและผู้ด้อย โอกาส เช่น สตรี เด็ก คนชรา คนพิการ	50,000	ชุมชน	/		ผู้ใหญ่บ้าน
10.2 ส่งเสริมอาชีพกลุ่มเกษตรกร	94,000	ยส.51	/		ผู้ใหญ่บ้าน

4.3 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม

เนื้อที่

ตำบลบางแก้ว มีเนื้อที่ทั้งหมด 28.448 ตารางกิโลเมตร หรือ 17,780 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลบางแก้ว ตั้งอยู่บริเวณชายทะเลอ่าวแม่กลอง เป็นที่ราบลุ่ม มีสภาพเป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ เนื่องจากมีการทำการประมง เพราะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทำนาเกลือ บริเวณพื้นที่ชายฝั่งเป็นจำนวนมาก

ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากเป็นพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล จึงได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้มีความชุ่มชื้นอยู่เสมอ ส่งผลให้ฤดูหนาวอากาศไม่หนาวจัด ฤดูร้อนไม่ร้อนจัด ซึ่งสามารถแบ่งช่วงฤดูต่าง ๆ ได้ดังนี้

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - เดือนตุลาคม จะมีฝนตกหนักในเดือนกันยายน

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน - เดือนมกราคม เนื่องจากอยู่ใกล้ทะเล จึงทำให้อากาศไม่หนาวจัด และจะมีช่วงระยะเวลาของฤดูหนาวเพียงช่วงระยะเวลานั้น ๆ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - เดือนเมษายน จะมีอุณหภูมิไม่สูงมากนัก และอากาศไม่ร้อนจัด จะมีอากาศชุ่มชื้นอยู่ตลอดเวลา

ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

- ป่าชายเลน
- สัตว์น้ำตามธรรมชาติ

มวลชนจัดตั้ง

- คณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบล (กพสต.) 1 คณะ
- คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพสต.) 10 คณะ
- อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) 10 คณะ
- กลุ่มแม่บ้านเกษตร 3 คณะ
- ชมรมผู้สูงอายุ 1 ชมรม
- กลุ่มอาชีพ 3 กลุ่ม
- กลุ่มเยาวชน 2 กลุ่ม
- กลุ่มอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ 1 กลุ่ม

การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง (รวมโรงเรียนขยายโอกาส 1 แห่ง)
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน/ศาลาเอนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน/ตำบล 8 แห่ง
- หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย 9 แห่ง

สถาบันและองค์กรทางศาสนา

- วัด 2 แห่ง
- ศาลเจ้า 4 แห่ง

การสาธารณสุข

- สถานีอนามัย ประจำตำบล/หมู่บ้าน 2 แห่ง
- อัตราการมีและการใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ 100

ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่

ประชากรมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ชุมชนมีแนวโน้มจะขยายตัวเป็นชุมชนเมือง มีการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม เนื่องจากเป็นเขตที่ได้ประกาศให้เป็นเขตอุตสาหกรรมและอยู่ในเขตผังเมืองรวม เป็นเขตควบคุมการก่อสร้าง พื้นที่ของตำบลเป็นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเล ซึ่งมีการตกตะกอนทับถม เมื่อน้ำทะเลลงเต็มที่จะมีพื้นดินยื่นไปในทะเลกินเนื้อที่กว้าง ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและเกิดของสัตว์ทะเลจำพวกหอยชนิดต่าง ๆ เป็นแหล่งอาหารของประชาชนในพื้นที่ มีศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้

อาชีพของราษฎรในพื้นที่ประกอบอาชีพดังนี้

- ทำนาเกลือ
- ประมงชายฝั่ง
- เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง ปูทะเล หอยแครง หอยแมลงภู่ เป็นต้น
- รับจ้าง
- ค้าขาย

หน่วยธุรกิจในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

- ห้องพัก/โรงแรม 2 แห่ง
- ปั๊มน้ำมันและก๊าซ 3 แห่ง
- โรงงานอุตสาหกรรม 25 แห่ง
- บริษัทขายรถยนต์, รถจักรยาน 7 แห่ง
- ร้านค้าวัสดุก่อสร้าง 3 แห่ง
- ห้างสรรพสินค้า ขนาดกลาง 1 แห่ง
- หน่วยธุรกิจ ร้านค้าทั่วไป 30 แห่ง

ด้านการคมนาคม

- ถนนคอนกรีต 12 สาย รวมระยะทาง 9.452 กิโลเมตร
- ถนนลาดยาง 4 สาย รวมระยะทาง 16.500 กิโลเมตร
- ถนนลูกรัง/หินคลุก 7 สาย รวมระยะทาง 8.070 กิโลเมตร

การโทรคมนาคม

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข - แห่ง

จำนวนหมู่บ้าน

จำนวนหมู่บ้านในเขตองค์กรปกครองส่วนตำบล มีทั้งหมด 10 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านบางแก้ว	หมู่ที่ 2 บ้านลัดดาทัพ
หมู่ที่ 3 บ้านคลองกลาง	หมู่ที่ 4 บ้านลัดกะปิ
หมู่ที่ 5 บ้านบางบ่อ	หมู่ที่ 6 บ้านโรงกุ้ง
หมู่ที่ 7 บ้านโรงพิน	หมู่ที่ 8 บ้านปากมัย
หมู่ที่ 9 บ้านชายทะเลเขตเมือง	หมู่ที่ 10 บ้านบางบ่อล่าง

จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือน

ประชากร ทั้งสิ้น 7,815 คน แยกเป็น ชาย 3,834 คน หญิง 3,981 คน จำนวนบ้าน 1,625 หลังคาเรือน ความหนาแน่นเฉลี่ยของประชากร 275 คน ต่อตารางกิโลเมตร

การไฟฟ้า

- ไฟฟ้า มีใช้ยังไม่ครบทุกครัวเรือน
- จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้า ประมาณ 7,500 คน

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- ประปาหมู่บ้าน 10 แห่ง
- ถังน้ำคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล.) 1 แห่ง

แหล่งน้ำธรรมชาติ

- ลำคลอง/แพรกสาธารณะ 11 แห่ง

ยุทธศาสตร์การพัฒนา

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการสาธารณูปโภค

- 1) การก่อสร้างปรับปรุง บำรุงรักษาถนน สะพาน ทางเดินเท้า ให้มีสภาพดี และได้มาตรฐาน เพื่อการสัญจรที่สะดวก
 - 2) การขุดลอกแพรกสาธารณะที่ตื้นเขินเพื่อการสัญจร การระบายน้ำ การนำน้ำมาใช้ในการทำนาเกลือ และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- การพัฒนาระบบไฟฟ้าแสงสว่างสาธารณะ
 - การพัฒนาระบบประปาหมู่บ้าน ประปาภูมิภาค
 - การขุดติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะ

2. ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริม พัฒนา และฟื้นฟูอาชีพของราษฎร ส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพมีการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพิ่มคุณภาพและรายได้

- (1) การส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มอาชีพที่มีความเหนียวแน่นมั่นคง
- (2) การส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่า เพิ่มรายได้แก่ราษฎร
- (3) การสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ การฝึกอบรมแก่กลุ่มอาชีพต่าง ๆ
- (4) การจัดหาอาชีพเสริมแก่เยาวชนระหว่างปิดภาคเรียนและราษฎรที่ว่างงานตามฤดูกาล

3. ยุทธศาสตร์การยกระดับคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ส่งเสริมการศึกษาและสังคมสงเคราะห์ แนวทางการพัฒนาภายใต้กรอบยุทธศาสตร์

- (1) การสนับสนุน/จัดกิจกรรมทางสังคม การต่อต้านยาเสพติด ซึ่งเป็นต้นตอของปัญหาอาชญากรรมและอื่น ๆ
- (2) การให้ความรู้ด้านการระวังรักษาสุขภาพอนามัย
- (3) การส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ได้มีพัฒนาการได้สมวัย สามารถศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นได้อย่างเหมาะสม
- (4) การจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน/จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แก่ราษฎร เพื่อพัฒนาไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต
- (5) การให้การสงเคราะห์แก่คนชรา คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ยั่งยืน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

- (1) การรณรงค์สร้างจิตสำนึก การจัดค่ายเยาวชน การจัดอบรมผู้นำชุมชน ประชาชน เพื่อให้มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (2) การจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ตามพื้นที่ชายฝั่งทะเล และตามแนวลำคลอง
- (3) การอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติ การป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง
- (4) การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์การจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยวและอื่น ๆ

5. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการส่งเสริมการนันทนาการ พักผ่อนหย่อนใจและการกีฬา

- (1) การส่งเสริมและจัดกิจกรรม ฟื้นฟูอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น
- (2) การจัดสร้างสวนหย่อมสวนสาธารณะ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
- (3) การจัดสร้างสนามกีฬา ประจำหมู่บ้าน/ตำบล สนับสนุนอุปกรณ์กีฬาให้แก่หมู่บ้านชุมชน และจัดแข่งขันกีฬาประจำตำบล

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน

4.4 กรณีศึกษา : กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ 15 ตำบลทุ่งหลวง

อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

4.4.1 กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

ประวัติความเป็นมา และพัฒนาการของการรวมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ของหมู่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เริ่มจากแต่ดั้งเดิมชาวบ้านในชุมชน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี มีการประกอบอาชีพปลูกอ้อยกันทั้งตำบล ในช่วงแรกๆ ของการปลูก (3 ปีแรก) ดินยังเป็นดินใหม่ยังมีแร่ธาตุและสารอาหารสมบูรณ์ ต้นอ้อยมีการเจริญเติบโตอย่างองงาม สามารถให้ผลผลิตที่ดี แต่หลังจากนั้น (3 ปีแรก) ชาวบ้านพบว่าต้นอ้อยให้ผลผลิตลดลงตามลำดับ หลายครัวเรือนจึงหันมาใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มการเจริญเติบโต และผลผลิตให้กับต้นอ้อย เป็นจำนวนมาก พอเริ่มมีการใช้สารเคมีดังกล่าวในระยะแรกทำให้ต้นอ้อยเจริญเติบโตได้ดี ให้ผลผลิตตามต้องการ แต่ในภายหลังพบว่าไม่ประสบความสำเร็จ คือพบว่า ดินเสื่อมสภาพ และปุ๋ยเคมีก็มีราคาแพง ทำให้ประสบภาวะขาดทุน ประการสำคัญคือ ชาวบ้านมีปัญหาสุขภาพ (เช่น โลหิตเป็นพิษจากสารเคมี) “แค่เกี่ยวหญ้าให้วัวกินก็รู้สึกหมดแรง”

ปี พ.ศ. 2542 คุณศิริ ธิตินันท์ ชาวบ้านหมู่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี จึงได้มีแนวความคิดในเรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์ ในรูปแบบของปุ๋ยหมักชีวภาพ โดยมีการชักชวนคนในหมู่บ้านมาเป็นสมาชิกในระยะเริ่มแรก ประมาณ 6-7 คน แต่อย่างไรก็ตามพบว่าชาวบ้านในระแวกใกล้เคียงบางส่วนยังคงไม่เห็นด้วย เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์ไม่สามารถเห็นผลได้รวดเร็วทันตามที่ต้องการ ซึ่งในช่วงแรกของการทำเกษตรอินทรีย์ดังกล่าวนี้มีหน่วยงานคือศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เป็นผู้ให้การสนับสนุนในเรื่องของการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากจุลินทรีย์ท้องถิ่นและเปรียบเหมือนการจุดประกายความคิดในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ขึ้น หลังจากนั้นประมาณ 4-5 ปี คนในชุมชนเริ่มเห็นประโยชน์จากการทำเกษตรอินทรีย์ดังกล่าว เช่น คุณสำรวย สรรเสริญ ประกอบอาชีพทำนา สามารถเพิ่มผลผลิตข้าวได้ถึง 103 ถังต่อไร่ จึงหันมาให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันมีสมาชิกร่วมหุ้นประมาณ 63 คน มีเงินในกองทุน 42,000 บาท และยังมีผู้ที่เข้าร่วมในการทำปุ๋ยหมักชีวภาพมากกว่า 500 คน นอกจากนี้ยังจัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย 11 ฐานการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชื่อ นายศิริ ธิตินันท์ กลุ่มมีสมาชิกที่เป็นทางการ จำนวน 63 คน จำนวนสมาชิกรวมตั้งแต่ปี 2546 เพราะไม่รับสมาชิกเพิ่มเติมอีก ได้ร่วมลงหุ้นกันหุ้นละ 10 บาท จำนวน 420 หุ้น คนที่ถือหุ้นมากที่สุดไม่เกิน 2,000 บาท มีเงินทุนสะสม จำนวน 42,000 บาท ไว้ใช้จัดซื้อวัตถุดิบกรณีที่สมาชิกที่มาร่วมหุ้นทำปุ๋ยชีวภาพนำวัตถุดิบมาไม่เพียงพอ สาเหตุที่กลุ่มไม่รับสมาชิกเพิ่มเพราะไม่เน้นเรื่องเงิน

“เอาเงินเป็นที่ตั้งแล้วยุ่ง” ไม่นั่นเรื่องการขาย แต่เน้นเรื่องการลดรายจ่ายของครัวเรือน และเกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์ได้จริง โดยมีหลักการในการรวมกลุ่มคือลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชน ในการทำเกษตรอินทรีย์มีสามารถทำเพียงคนเดียวตามลำพังได้ เนื่องจากต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์ที่หลากหลาย และจำนวนค่อนข้างมาก รวมถึงในการกลับกองปุ๋ยต้องอาศัยแรงงานคนเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังเป็นการ “ร่วมหุ้นทางการเกษตร” มิใช่ “ร่วมหุ้นทางธุรกิจ” กล่าวคือไม่ใช่เงินเป็นตัวตั้ง รวมทั้งมีการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning) กล่าวคือสมาชิกในกลุ่มร่วมกันคิด วางแผน เสนอแนวทางเพื่อการแก้ไขปัญหา

กฎ ระเบียบ และกติกา ในการเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

นายศิริ ประธานกลุ่มได้บริจาคที่ดินจำนวน 1 ไร่ เพื่อเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ในการจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรกร บ้านเหล่านะละกอ หมู่ 15 ตำบลทุ่งหลวง ขึ้นโดยในศูนย์นี้เองกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ได้ใช้เป็นสถานที่ผลิตปุ๋ยชีวภาพร่วมกันระหว่างสมาชิก และเกษตรกรที่ต้องการทำปุ๋ยไว้ใช้ในการเกษตร กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์จะเปิดกว้างให้ทุกคนที่ต้องการได้ปุ๋ยนำวัสดุเข้ามาร่วมหุ้น เมื่อได้ปุ๋ยแล้วก็จะแบ่งให้ทุกคนที่ร่วมหุ้นในปริมาณเท่า ๆ กัน และแบ่งไว้ที่ศูนย์ 1 ส่วนด้วย (หุ้นกลาง) ใครนำวัสดุมากมีมูลค่ามากกว่าคนอื่น ๆ ก็จะได้รับเงินชดเชยตามจำนวนที่นำมาเกิน อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่ต้องการปุ๋ยจะต้องช่วยกันหาวัสดุที่ใช้ในการทำปุ๋ยมาให้ได้มากที่สุด ไม่ใช่หุ้นแต่ตัวเงินเท่านั้น และต้องมาช่วยกันทำ ช่วยกันกลับและกองปุ๋ยทุก 2 วัน ปุ๋ยที่ผลิตเรียกว่า “ปุ๋ยสูตร 9 เซียน” ประกอบด้วย มูลหมู มูลไก่ มูลวัว แกลบดำ แกลบขาว ถั่วลิสงคั่ว ปลาหมึก สอร์โม่ไข่ กากอ้อย และเชื้อจุลินทรีย์ที่ได้รับการสนับสนุนฟรีจากกรมพัฒนาที่ดิน หมักประมาณ 1 เดือน จะได้ปุ๋ยคนละประมาณ 3.5 - 8 ตัน ปัจจุบันมีเกษตรกรที่สนใจทั้งจากภายในและภายนอกหมู่บ้านมาร่วมทำปุ๋ยกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์จำนวนมากกว่า 500 คน

การบริหารจัดการ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอบางบาล จังหวัดราชบุรี มีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพจาก จุลินทรีย์หลากหลายประเภทในท้องถิ่น (Integration Micro Organic : IMO) เพื่อสามารถย่อยสลายวัสดุหลากหลายประเภทได้ โดยการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงที่ต้องการปุ๋ยหมักชีวภาพไปใช้ในการทำการเกษตรเพื่อลดการใช้สารเคมี ซึ่งแต่ละครั้งจะมีจำนวนสมาชิกไม่แน่นอนแล้วแต่ความสมัครใจและความต้องการปุ๋ยหมักชีวภาพ จากนั้นจะมีการคำนวณต้นทุนเบื้องต้น แล้วหารด้วยจำนวนสมาชิกในครั้งนั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งจำนวนเงินที่สมาชิกแต่ละคนต้องร่วมหุ้น (เป็นหุ้นกลาง) ซึ่งการร่วมหุ้นหมายถึงการนำวัสดุในการทำปุ๋ยหมักมาร่วมแล้วคิดเป็นมูลค่าเงิน ถ้าหากมีมูลค่ามากกว่าค่าเฉลี่ยที่คำนวณไว้ข้างต้น (ที่สมาชิกแต่ละคนต้องร่วมหุ้น) จะมีการให้เป็นเงินสดกลับคืนไปเท่ากับส่วนต่าง แต่หากมีมูลค่าน้อยกว่าค่าเฉลี่ยที่คำนวณไว้ข้างต้น (ที่สมาชิกแต่ละคนต้องร่วมหุ้น) สมาชิกผู้นั้นจะต้องนำเงินสดส่วนต่างมาร่วมหุ้นเพิ่มด้วยอีก

สำหรับขั้นตอนในการทำปุ๋ยหมักชีวภาพจะเริ่มจากการนำเชื้อจุลินทรีย์ท้องถิ่นจาก ป่าไม้บริเวณหลังหมู่บ้าน โดยทำการนำผิวดินที่มีการทับถมของใบไม้มาประมาณ 1 กิโลกรัม เนื่องจากในบริเวณผิวดินดังกล่าวจะมีจุลินทรีย์ประเภท พด. 1 (ตั้งชื่อตามกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรฯ) คือจุลินทรีย์ที่สามารถย่อยสลายเส้นใยพืชได้ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทจุลินทรีย์ที่ใช้ ออกซิเจนในการหายใจ นำมาผสมคลุกเคล้ากับรำละเอียด ใบไม้ และน้ำ(หากเป็นน้ำประปาต้องพักไว้ 1 คืน เพื่อให้คลอรีนระเหยออกไปก่อน แล้วค่อยนำมาผสม) ในอัตราส่วนเชื้อจุลินทรีย์ท้องถิ่น 1 กิโลกรัม : รำละเอียด 1 กิโลกรัม : ใบไม้ 1 กิโลกรัม : น้ำขุมพอประมาณ เหตุผลที่ต้องนำรำ ละเอียด ใบไม้ และน้ำ ก็เพื่อให้เป็นอาหารของจุลินทรีย์ จึงได้สิ่งที่เรียกว่า “หัวเชื้อจุลินทรีย์” ซึ่ง โดยปกติแล้วจุลินทรีย์ท้องถิ่น 1 กิโลกรัมจะทำให้ได้หัวเชื้อจุลินทรีย์ประมาณ 10-15 ลิตร จากนั้นนำ หัวเชื้อจุลินทรีย์ไปผสมกับวัสดุ 9 ประเภท ซึ่งสมาชิกในกลุ่มเรียกว่า “สูตร 9 เชียน” ประกอบด้วย 1) ขี้หมู 2) ขี้ไก่ 3) ขี้วัว 4) แกลบดำ 5) แกลบขาว 6) รำละเอียด 7) ปลาหมัก 8) สอร์โม่ไข่ (เกิด จากการผสมระหว่างไข่ไก่ทั้งเปลือก นมเปรี้ยว เครื่องดื่มบำรุงกำลัง วิตามินอี น้ำมะพร้าว และ กากน้ำตาล) และ 9) กากอ้อย แล้วหมักไว้ระยะเวลาประมาณ 30 วัน (1 เดือน) โดยในระหว่าง การหมักส่วนผสมจะต้องมีการกลับกองปุ๋ย วันเว้นวัน ซึ่งจะนัดรวมกลุ่มสมาชิกในการทำครั้งนั้นๆ มา ร่วมกัน หากสมาชิกในการทำครั้งนั้นๆ ไม่สะดวกที่จะมากลับกองปุ๋ยด้วยตนเองสามารถที่จะจ้าง ผู้อื่นมากลับกองปุ๋ยแทนได้ จากการทำปุ๋ยหมักชีวภาพครั้งหนึ่งๆ จะสามารถได้ปุ๋ยประมาณ 60 ตัน จากนั้นจะมีการแบ่งปันปุ๋ยชีวภาพให้กับสมาชิกที่รวมกลุ่มกันทำในครั้งนั้นๆ โดย ปริมาณที่ได้จะขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก ซึ่งแต่ละคนจะได้ปุ๋ยจำนวนเท่ากัน (อย่างน้อยขั้นต่ำได้ 3 ตัน ครั้ง ถึง 8 ตัน/ 1 ไร่) และในส่วนของปุ๋ยที่สมาชิกแต่ละคนได้รับจะสามารถนำไปใช้ทำการเกษตรเอง หรือส่วนที่เหลือจากการใช้สามารถนำไปขายให้กับบุคคลอื่นได้ (ในราคา กิโลกรัมละ 5 บาท, ตันละ 5,000 บาท)

มีการจัดประชุมกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน ในวันที่ 11 ของเดือน เหตุผลที่จัด ประชุมในวันดังกล่าวเนื่องจากเป็นวันหลังจากที่มีการประชุมระดับจังหวัด และระดับอำเภอแล้วในต้น เดือน เพื่อที่จะได้นำข้อมูลที่ได้จากการประชุมจังหวัด และอำเภอ มานำเสนอและชี้แจงให้สมาชิกใน กลุ่มทราบด้วย ปัจจุบันมีการจัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (จำนวน 11 ฐาน) เพื่อให้หมู่บ้านอื่น รวมทั้งผู้ที่สนใจจากภายนอกเข้ามาศึกษาดูงาน

ประโยชน์ที่ได้รับจากกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

จากการรวมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ของชาวบ้านหมู่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ทำให้สมาชิกในกลุ่มได้รับผลประโยชน์ ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจครัวเรือน สมาชิกจะได้ ปุ๋ยเพื่อไปใช้ในการทำการเกษตร ทำให้สามารถลดรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกรที่ใช้ยาฆ่าแมลงและ สารเคมีซึ่งมีราคาแพง นอกจากนี้ยังสามารถทำให้ดินร่วนซุย ชะลอการเสื่อมสภาพของดิน ช่วยเพิ่ม การเจริญเติบโตของข้าว พืชผัก อ้อย และเพิ่มปริมาณผลผลิตทางการเกษตรทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

ด้านสุขภาพ สมาชิกในกลุ่มรวมทั้งคนในหมู่บ้านมีสุขภาพแข็งแรงขึ้น เพราะไม่ต้องรับสารพิษจากสารเคมีทางการเกษตร **ด้านการถ่ายทอดและต่อยอดภูมิปัญญา** เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกตำบล รวมทั้งผู้ที่สนใจได้มาทำการศึกษาดูงานเป็นประจำ โดยมีราษฎรชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ คอยให้ความรู้กว่า 10 ด้าน **ด้านสัมพันธภาพในชุมชน** ทำให้เกษตรกรได้พูดคุยกัน และได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน ทำให้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น เพราะต้องทำปุ๋ยร่วมกัน “ทำปุ๋ยคนเดียวเหงา” รวมทั้งด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการทำปุ๋ยต้องมีการไปเก็บจุลินทรีย์ที่มีอยู่มากบนหน้าดินในบริเวณป่ามาเพาะขยายพันธุ์ ทำให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้ไม่ให้ถูกทำลายนอกจากนี้การลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรยังช่วยฟื้นฟูสภาพแวดล้อมภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

4.4.2 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ประวัติความเป็นมา และพัฒนาการของการรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ที่ 15 ได้รับแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มจากการไปศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่ที่ 3 ต.ทุ่งหลวง อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี รวมทั้งการได้รับคำแนะนำแนวคิดการรวมกลุ่มออมทรัพย์จากนักพัฒนาชุมชน (นายสมปอง จงรักษ์) จึงได้เริ่มก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ซึ่งในระยะเริ่มแรกได้มีการไปศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์จากหลายพื้นที่ ได้แก่ พระอาจารย์สุบิน (จังหวัดตราด) กองทุนสวัสดิการชุมชนเขาเขียว (จังหวัดนครราชสีมา) ผู้ใหญ่โชคชัย (จังหวัดกาญจนบุรี) เพื่อเป็นการเรียนรู้วิธีการดำเนินการบริหารกองทุน กฎระเบียบ เงื่อนไขต่างๆ ในการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก แล้วนำแนวคิดและวิธีการดำเนินการดังกล่าวมาปรึกษาหารือกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มซึ่งมี 32 คน เพื่อปรับเปลี่ยนและจัดตั้งกฎระเบียบของกลุ่มในมีความเหมาะสมกับกลุ่มของตน รวมทั้งแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ เช่น เற்றுญิก กรรมการฝ่ายต่างๆ

ในระยะแรกของการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์จะเป็นการฝากเพื่อออมเงิน โดยถอนเงินจากธนาคารออมสินเพื่อนำมาฝาก ไม่มีการปล่อยเงินกู้ เนื่องจากยังมีสมาชิกไม่มาก (32 คน) รวมทั้งจะมีสมาชิกที่มาจากต่างหมู่บ้านอยู่จำนวนหนึ่ง ประมาณ 2-3 คน ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยเข้าใจว่าการออมทรัพย์เป็นอย่างไร และไม่ไว้วางใจกลัวว่านำเงินมาฝากแล้วจะถูกโกง อย่างไรก็ตามต่อมาชาวบ้านเริ่มเข้าใจดีขึ้น และเห็นวิธีการบริหารจัดการกองทุนในรูปแบบของคณะกรรมการที่ชื่อสัตย์ โปร่งใส จึงเริ่มเข้ามาเป็นสมาชิกกันมากขึ้นในทุกช่วงวัย จนปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 7 รุ่น รวมทั้งสิ้น 740 คน (คนในหมู่บ้านมี 804 คน) มีเงินหมุนเวียนในกลุ่มประมาณ 7 ล้านบาท

สถานการณ์ทางสังคมและบริบทแวดล้อม

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ที่ 15 ยังไม่จดทะเบียนเป็นองค์กรสวัสดิการชุมชน เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มให้เหตุผลว่า “ไม่อยากจะ เพราะสามารถควบคุมเองได้” ในประเด็นด้านการเมืองนั้นคนในชุมชนไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก มีความเป็นกลางทางการเมือง “ไม่มีสี” รวมทั้งไม่มีการนำเอาการเมืองส่วนท้องถิ่นเข้ามาจัดการในกลุ่ม เนื่องจากให้เหตุผลว่า “เพราะมันยุ่ง มีระเบียบไม่เหมือนกัน อีกอย่างกลุ่มเราก็มีพัฒนาชุมชนมาเป็นคนตรวจสอบอยู่แล้ว” แต่จะใช้สิทธิ์ทางการเมืองคือการเลือกตั้ง “ไม่เคยขาดเลือกตั้ง”

สวัสดิการชุมชนอื่นๆ ในหมู่ที่ 15 ประกอบด้วย กองทุนข้าวสาร กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มแม่บ้าน และกองทุนเงินล้าน

สภาพปัญหาที่พบในหมู่บ้าน ได้แก่ การแบ่งปันน้ำทางการเกษตร ซึ่งโดยปกติจะมีการใช้น้ำจากสระ ขาดระบบชลประทานที่ดี ปัญหายาเสพติด ปัญหาพฤติกรรมไม่เหมาะสมของวัยรุ่น การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร

นิยามของสวัสดิการชุมชนตามทัศนะของกรรมการกลุ่ม

นายสำรวยฯ “สวัสดิการชุมชน คือ ชุมชนทำเอง ไม่พึ่งหน่วยงานภาครัฐ ตั้งกฎเกณฑ์เอง สร้างระเบียบขึ้นมาเอง ให้กับชุมชน”

นางกุลนิษาฯ “คือ การที่ชุมชนช่วยเหลือตัวเองก่อน ไม่ยุ่งภาครัฐ เริ่มต้นที่เราเอง ถ้าเงินกำลังจืดจางรัฐ จะต้องทำข้อมูลที่เป็นจริง ตรงจุด แก้ไขปัญหาได้ตรงจุด ได้ข้อเท็จจริง”

นายส่วนฯ “คือ ได้สวัสดิการ ช่วยเหลือกันเอง ชุมชนทำเอง สร้างเอง ไม่ต้องพึ่งคนอื่น เป็นการช่วยเหลือเบื้องต้น เช่น การช่วยคนเจ็บป่วยที่ต้องนอนโรงพยาบาลจริงๆ แล้วเปรียบเหมือนการช่วยคนเฝ้าไข้ไปด้วย เป็นค่ารถ

นายศิริฯ “คือ วันไหนถ้าเราขาดรายได้จากงานประจำ มีเงินชดเชย ช่วยเหลือกันได้ ไม่เสียเวลารอจากรัฐบาล เร็วกว่า ไม่ต้องฝากธนาคารที่ละมากๆ เงินหมุนเวียนในหมู่บ้าน”

เป้าหมายของการรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

เป้าหมายของการรวมกลุ่มออมทรัพย์สูงสุดคือเพื่อการอยู่ดีกินดีของคนในหมู่บ้าน เกิดการพึ่งพาจากภายนอกน้อย มีการพึ่งพาตนเองก่อนพึ่งพาผู้อื่น เกิดการเจริญเติบโตด้วยตนเอง ตามคำกล่าวของนายสำรวยฯ ที่ว่า “ค่อยๆ โต ค่อยๆ ก้าว จะขึ้นตรงไหนก็รู้”

หลักการในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน โดยไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง และสมาชิกทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ตามวาทกรรมที่ว่า “เงินก็เป็นเงินของเรา ไม่ต้องให้ธนาคารไปใช้” “เปรียบเหมือนตัวเอง(คณะกรรมการในปัจจุบัน) เป็นนกแก้วผลัดสีคุณหนึ่งร้อยเมตร กล่าวคือตัวเองเป็นไม้ผลัดที่หนึ่ง คณะกรรมการรุ่นต่อไปรวมทั้งเด็กและเยาวชน ก็จะเป็นไม้ผลัด 2 3 และ 4” “ได้ใจ ได้คน มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา จะทำให้รวมคนง่าย เกิดความร่วมมือและมีทุกช่วงวัย” “เปรียบคณะกรรมการและรุ่นที่ 1 ว่าเป็นคนหัว...ไวใจสูง” และ “ดีเหลือต้องติดตอน

ร้อน” “ฟังความเห็นทุกคน ให้เสนอมา ไม่มีผิดไม่มีถูก” “ทุกคนต้องรู้ตัวเอง ในทางการเงิน พฤติกรรมการประหยัด” “การเงินเป็น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับมีเงินเยอะ” “ช่วยเหลือชุมชนเราก่อน แล้วค่อยช่วยเหลือผู้อื่น”

การบริหารจัดการและกฎระเบียบของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ มี นายสมยศ งามอาจ ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เป็นประธานกลุ่ม และมีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ จำนวน 22 คน ประกอบด้วย กรรมการฝ่ายพิจารณาเงินกู้ จำนวน 3 คน กรรมการฝ่ายสวัสดิการ จำนวน 3 คน กรรมการฝ่ายเงินออม จำนวน 8 คน (แบ่งเป็นรุ่นรวม 7 รุ่น รวมทั้งกรรมการ กลางอีก 1 คน) กรรมการฝ่ายรับเงินกู้ส่งคืน จำนวน 6 คน และกรรมการกลาง จำนวน 3 คน ทั้งนี้มีกรรมการ 1 คน (นายนที ลอยลม) ที่ทำหน้าที่ 2 ฝ่าย คือฝ่ายเงินออมและเป็นกรรมการ กลาง ในการบริหารจัดการระบบบัญชีหลักการที่ว่า “คนทำบัญชีไม่ถือเงิน คนถือเงินไม่ให้ เห็นบัญชี” เพื่อป้องกันการยักยอกเงินหรือทุจริต สำหรับกฎ ระเบียบที่ทางกลุ่มจัดตั้งขึ้นนั้นเป็น มติของสมาชิกทุกคนที่ได้แสดงความคิดเห็นในการประชุมประจำเดือน ในทุกวันที่ 6 ของทุก เดือน ไม่เว้นวันหยุดราชการหรือวันนัดขัตฤกษ์ ณ ศาลาเอนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน ในช่วง เวลา 18.00 - 23.00 น. สาเหตุที่มีการประชุมช่วงเย็นถึงกลางคืน เนื่องจากเป็นช่วงเวลา ที่ คณะกรรมการและสมาชิกว่างเว้นจากการประกอบอาชีพและทำงานบ้าน วิธีที่ใช้ในการถ่ายทอด กฎ ระเบียบมักจะเป็นการเล่าสู่กันฟังเป็นหลัก มีการจดเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในปัจจุบันมี ระเบียบที่สมาชิกทุกคนถือปฏิบัติ (rule in use) เป็นประจำ ได้แก่ ข้อแรก สมาชิกทุกคนจะต้องมี ความซื่อสัตย์ จริงใจ ซึ่งหมายถึงการที่จะต้องส่งเงินต้น และค่าบำรุง (ดอกเบี้ย) ทุกเดือนให้ครบ ตามที่สัญญาต่อกันไว้ มิเช่นนั้นทางกลุ่มจะไม่อนุญาตปล่อยกู้ให้กับสมาชิกที่เหลือ ประการ ต่อมาคือในการออมเงินสมาชิกจะต้องนำเงินมาฝากขั้นต่ำ 50 บาทต่อเดือน แต่ไม่เกิน 200 บาท ต่อเดือน เพื่อป้องกันการแสวงหากำไรจากผู้มีรายได้สูง ประการที่สามคือการให้สวัสดิการแก่ สมาชิก ซึ่งในกรณีของการเกิดจะให้เงินกับบุตรของสมาชิกจำนวน 500 บาทและบุตรที่ได้รับ สวัสดิการดังกล่าวจะต้องเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มด้วยต่อไป กรณีเจ็บป่วยต้องนอนพักรักษาตัว ที่โรงพยาบาลจะต้องมีใบรับรองแพทย์มาขึ้นแสดงหลักฐาน โดยการได้รับสวัสดิการจะแบ่ง ออกเป็นรุ่น รุ่นที่ 1-2 ได้รับ 200 บาทต่อคืน รุ่นที่ 3-4 ได้รับ 150 บาทต่อคืน รุ่นที่ 5-6 ได้รับ 100 บาทต่อคืน ทั้งนี้จะต้องไม่เกิน 15 คืนต่อปี กรณีเสียชีวิต ได้รับ 5,000 บาท

ประการที่สี่ ในเรื่องการปล่อยเงินกู้สมาชิกที่มีความประสงค์จะกู้เงินให้มาทำเรื่อง กู้เงินกับคณะกรรมการฝ่ายปล่อยเงินกู้ในวันที่ 1-5 ของทุกเดือน เนื่องจากหากไปยื่นเรื่องพร้อมกับในวันประชุมประจำเดือน (วันที่ 6) จะไม่สามารถปล่อยกู้ได้ทัน ในการปล่อยเงินกู้ให้กับ สมาชิกจะกำหนดวงเงินกู้ไว้ตามรุ่นที่มาเป็นสมาชิกทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกัน ระหว่างรุ่นที่เข้ามาเป็นสมาชิก โดยจะลดวงเงินตามรุ่นๆ ละ 2,000 บาท กล่าวคือรุ่นที่ 1 จะกู้เงิน

ได้สูงสุดไม่เกิน 28,000 บาท รุ่นที่ 2 คุ้มเงินได้สูงสุดไม่เกิน 26,000 บาท รุ่นที่ 3 คุ้มเงินได้สูงสุดไม่เกิน 24,000 บาท รุ่นที่ 4 คุ้มเงินได้สูงสุดไม่เกิน 22,000 บาท รุ่นที่ 5 คุ้มเงินได้สูงสุดไม่เกิน 20,000 บาท รุ่นที่ 6 คุ้มเงินได้สูงสุดไม่เกิน 18,000 บาท โดยในการคุ้มเงินแต่ละครั้งจะต้องมีสมาชิกอีก 2 คนซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี และอยู่คนละครอบครัวกับผู้กู้มาค้ำประกัน คนค้ำประกันจะสามารถค้ำประกันให้กับผู้คุ้มเงินได้เพียง 1 คนเท่านั้นจนกว่าผู้คุ้มเงินจะส่งเงินกู้ให้กับกลุ่มจนครบ จึงจะสามารถไปค้ำประกันให้กับสมาชิกคนอื่นๆ ได้ ทั้งนี้มีการคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1.5 ต่อเดือน และภายในหนึ่งครัวเรือนจะอนุญาตให้กู้ได้ไม่เกิน 3 บัญชี เนื่องจากกลัวกำลังส่งเงินไม่เพียงพอ สำหรับรุ่นที่ 7 ยังไม่ได้ปล่อยเงินกู้เนื่องจากยังมีอายุสมาชิกไม่ถึง 1 ปี นอกจากนี้ในการปล่อยกู้จะปล่อยเงินทั้งหมดในแต่ละเดือน หากมีเงินเหลือจะให้เป็นการปล่อยกู้ฉุกเฉิน (คืนเงินภายใน 1 เดือน) โดยที่ต้องมีคนมาค้ำประกัน 4 คน สำหรับสมาชิกที่เป็นเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี จะอนุญาตให้กู้เงินเพื่อการศึกษาได้ในช่วงเปิดภาคเรียน (เดือนเมษายน และเดือนพฤษภาคม) จำนวนไม่เกิน 3,000 บาท โดยให้พ่อแม่มาเป็นผู้ค้ำประกันให้ ประการที่ห้า ในส่วนของการใช้เงินกู้ กำหนดให้ส่งเป็นรายเดือนโดยจะมีการตกลงกันระหว่างผู้กู้กับสมาชิกในกลุ่มว่าจะส่งเงินต้นเดือนละเท่าไร ทั้งนี้จะต้องไม่ต่ำกว่า 500 บาท และจะต้องส่งเท่ากันทุกเดือน โดยดอกเบี้ยจะลดตามเงินต้นที่ส่งกลับคืนมาให้กลุ่ม อย่างไรก็ตามจะมีการประนอมหนี้ในส่วน of สมาชิกที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันหากกู้มากกว่า 1 บัญชี แต่ไม่สามารถส่งเงินได้ทุกบัญชี ทางกลุ่มอนุญาตให้รวมเป็น 1 บัญชี แล้วส่งเงินต้นเพียง 1 บัญชีได้ แต่บัญชีที่เหลืออีกไม่อนุญาตให้ไปขอเงินกับทางกลุ่มได้ นอกจากนี้หากผู้กู้เงินขาดส่งเงินติดต่อกันเกิน 3 เดือน จะพ้นจากการเป็นสมาชิก

ประการที่หก สำหรับเงินที่เหลือจากการจัดสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ สมาชิกในกลุ่มมีมติให้นำเงินส่วนนี้ไปซื้อที่ดินประเภท ภบท. 5 (ภาษีบำรุงท้องที่ประเภท 5) กล่าวคือเป็นที่ดินที่ไม่มีโฉนด การยึดครองเป็นการทำหนังสือตกลงกรรมสิทธิ์ต่อพยานบุคคลซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนันตำบล หรือเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สามารถเป็นมรดกตกทอดได้ แต่ไม่สามารถนำไปจำนองได้ จำนวน 17 ไร่ แต่เป็นพื้นที่ที่เป็นสระน้ำและได้ขุดขยายเพิ่มในภายหลัง จำนวน 1 ไร่ เหลือ 16 ไร่ เพื่อให้กับสมาชิกของกลุ่มซื้อและให้มาพ่อนกับทางกลุ่ม ซึ่งราคาขายเป็นเงินไร่ละ 40,000 บาท สมาชิกที่มีความประสงค์จะซื้อจะต้องมาจอง โดยเสียค่าจอง 1,000 บาท ทั้งนี้คณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่มจะร่วมกันพิจารณาถึงความจำเป็นในการมีที่ดินของสมาชิกผู้ยื่นความจำนงโดยเน้นไปที่ที่ดินสำหรับการอยู่อาศัยเป็นของตนเองเป็นหลัก ประการที่เจ็ด ในส่วนของคณะกรรมการจะได้รับเงินตอบแทน 300 บาทต่อเดือน โดยจะได้รับค่าตอบแทนตอนสิ้นปี แต่ถ้าหากขาดประชุมประจำเดือนก็จะไม่ได้รับเงินในเดือนนั้นๆ (หักครึ่งละ 300 บาท) ประการสุดท้าย หากสมาชิกมีความประสงค์จะถอนเงินจะต้องมีเงินออมครบ 20,000 บาท จึงจะสามารถถอน

ได้จำนวนครั้งเดียวเท่านั้น และต้องพ้นจากการเป็นสมาชิก แต่จะอนุญาตให้อีก 3 ปีสามารถกลับมาเป็นสมาชิกได้

ประโยชน์ที่ได้รับจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

สำหรับกำไรของกองทุนที่ได้ในแต่ละปี จะหักออกไปเป็นค่าตอบแทนให้กับคณะกรรมการ (เดือนละ 300 บาทต่อคน) เงินที่เหลือจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนเท่าๆ กัน (ส่วนละ 50 % ในส่วนแรก จะนำไปปันผลให้กับสมาชิกตามจำนวนหุ้น (หุ้นละ 10 บาท) ส่วนที่สอง จะนำไปเข้าสวัสดิการ ซึ่งหากมีเงินเหลือจากการให้สวัสดิการกับสมาชิกจะเอาไว้ปล่อยเป็นเงินกู้ ซึ่งดอกเบี้ยที่ได้จากการปล่อยกู้ในเงินส่วนนี้จะไม่นำมาปันผลให้กับสมาชิกแต่นำดอกเบี้ยที่ได้เข้ากองทุนเพื่อขยายฐานให้กับกองทุนต่อ

นอกจากผลประโยชน์ในด้านสวัสดิการและเงินปันผลที่สมาชิกทุกคนได้รับ ดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้นยังมีประโยชน์ที่สมาชิกทุกคนได้รับในรูปแบบอื่นๆ อีก ได้แก่ การเกิดความสามัคคีของคนในชุมชน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน การมีเงินออมเป็นของตนเอง เกิดความซื่อสัตย์ ความจริงใจต่อกันของคนในชุมชน มีบรรยากาศดีขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหากัน “อยู่คนเดียวก็ความคิดเดียว หลายคนที่หลายความคิด” รวมทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้เงินของคนในหมู่บ้านให้เกิดความประหยัดและออมกันมากยิ่งขึ้น

มีการนำเงินส่วนที่เหลือจากสวัสดิการของสมาชิกมาใช้เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ทั้งที่เป็นสมาชิกของกลุ่มและไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม เพื่อเป็นการประสานสัมพันธ์ภายในชุมชน และสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เช่น การจัดงานวันสงกรานต์ การช่วยชำระค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า การแจกเงินให้กับผู้สูงอายุ เด็กในโรงเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ การทำท่อน้ำประปาของหมู่บ้าน เป็นต้น

การมองอนาคต

จะมีการปรับการให้สวัสดิการเพิ่มมากยิ่งขึ้น เช่น สวัสดิการเจ็บป่วยที่ต้องนอนรักษาตัวที่โรงพยาบาลจะเพิ่มเป็น 500 บาทต่อคืน การผ่อนชำระหนี้สำหรับสมาชิกที่เป็นหนี้สินกับธนาคารเพื่อการเกษตรในวงเงินไม่เกิน 20,000 บาท

รวมทั้งการจัดตั้งกองทุนธนาคารต้นไม้ เพื่อเป็นบำนาญของเกษตรกร โดยการรวมกลุ่มอย่างน้อย 50 คน คนหนึ่งต้องปลูกต้นไม้อย่างน้อย 9 ต้น โดยเน้นเป็นไม้ยืนต้น ทั้งนี้เพื่อนำต้นไม้มาค้าประกันหนี้ตามมูลค่า แต่มีเงื่อนไขว่าสมาชิกจะต้องไม่ตัดต้นไม้

นอกจากนี้ทางกลุ่มมีแนวคิดในเรื่องของการจัดตั้งธนาคารความดี โดยใช้ความดีมาเป็นสิ่งที่ค้าประกัน

4.5 กรณีศึกษา : ศูนย์สาธิตการตลาดและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ที่ 11 บ้านคลองชัยจันทร์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

4.5.1 ศูนย์สาธิตการตลาด

ประวัติความเป็นมาของกลุ่ม

เริ่มจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด บ้านคลองชัยขันธุ์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ร้านค้าชุมชน” เป็นการรวมกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาต่างหาก ไม่นำเงินจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตรายรวม เมื่อปี พ.ศ. 2543 จากผู้ใหญ่ผัน ปิ่นปทุม ที่มีแนวความคิดว่า เมื่อมีแหล่งทุนแล้ว (กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต) ต้องการมีสินค้าซึ่งเป็นวัสดุในการประกอบอาชีพทางการเกษตร เพื่อเป็นการต่อรองราคาสินค้าจากพ่อค้าคนกลาง โดยมีกรมพัฒนาชุมชนเป็นที่ปรึกษา และมาตรวจสอบบัญชี ในระยะแรกมีเงินที่เกิดจากการร่วมหุ้นประมาณ 200,000 บาท และในปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 200 คน มีเงินร่วมหุ้นประมาณ 469,900 บาท สำหรับเหตุผลที่ไม่ได้จัดตั้งในรูปแบบของสหกรณ์เนื่องจาก มีแนวความคิดว่า “ถือว่าเป็นเงินของเรา ไม่ใช่เงินของรัฐ” กล่าวคือไม่ต้องการมีพิธีรีตอง หรือความเป็นทางการ หลีกเลี่ยงการเข้ามายุ่งเกี่ยวกับหน่วยงานหลากหลายฝ่าย

สถานการณ์ทางสังคมและบริบทแวดล้อม

ประธานกลุ่ม (นายผันฯ) ไม่ต้องการก้าวไปสู่การเมืองระดับใหญ่ เนื่องจากต้องแข่งขันกันด้วยเงิน มีความประสงค์จะเป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้านเล็กๆ ก็เพียงพอ เนื่องจากจะทำให้มีกำลังใจในการทำงาน และสามารถทำให้คนในหมู่บ้านเกิดการมีส่วนร่วม

นิยามของสวัสดิการชุมชนตามทัศนะของประธานกลุ่ม

ผู้ใหญ่ผันฯ “เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้ออาทรต่อกันและกัน ให้สมาชิกเข้าถึงแหล่งเงินโดยเงินทุกของเรา จูงใจให้เขามีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการให้สวัสดิการทั้งในเรื่องการแบ่งผลกำไร และสวัสดิการสำหรับผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ได้แก่ คนยากจน ผู้พิการ และผู้สูงอายุ”

เป้าหมายของการจัดตั้งกลุ่ม

เพื่อมีแหล่งเงินทุนโดยไม่ต้องพึ่งพาจากภาครัฐ ปลุกจิตสำนึกให้สมาชิกเกิดการออมเงิน มีเงินเก็บ ครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถเป็นแบบอย่างให้กับคนรุ่นหลัง

การจัดการเชิงสถาบัน

ศูนย์สาธิตการตลาด มีหลักการ การจัดการ บริหาร รวมทั้งกฎ ระเบียบ กติกา ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตามรายละเอียด ดังนี้ เป็นการเพิ่มพลังในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง โดยใช้การจ่ายเงินสดเป็นเงื่อนไข ซึ่งสินค้าในร้านค้าชุมชนจะต้องเป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนได้ กล่าวคือจะซื้อจากพ่อค้าคนกลางโดยวิธีตกลงกันก่อน เพราะถ้าหากซื้อจากผู้แทนจำหน่ายจะไม่สามารถแลกเปลี่ยนสินค้าคืนได้ โดยจะต้องมีการสำรวจความต้องการสินค้าจากสมาชิก ไม่ใช่ความต้องการของคณะกรรมการกลุ่ม โดยมีการสำรวจจากการกรอกข้อมูลลงในใบสมาชิกสมาชิกว่ามีความต้องการสินค้าประเภทใดบ้าง ตามวาทกรรมที่ว่า “ราคาสด ราคาเชื่อ ราคาเดียวกัน” กล่าวคือมีการไว้วางใจซึ่งกันและกัน เห็นใจกับผู้ที่มิเหตุผลจำเป็น

ในการไม่สามารถมาชำระเงินได้ตามกำหนดเวลา มองว่าความสำเร็จของกลุ่มเกิดจากทุกคนในกลุ่มให้ความร่วมมือ ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ สำหรับผู้นำกลุ่มจะต้องมีแนวความคิดที่ว่า “หมู่บ้านเป็นหนึ่ง” และ “สมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของหมู่บ้าน” “เราต้องเป็นผู้ให้เขาก่อน” กล่าวคือ ทุกคนจะต้องมีความเสียสละ “ต้องเลือกกรรมการที่มีใจบริสุทธิ์เกิน 100%” คือมีใจรัก เกิดการพัฒนาตนเองใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มจะต้องมีการสร้างแรงจูงใจด้วยการแบ่งปันผลกำไรออกเป็นสองประเภท ประกอบด้วย ประเภทแรก คือผู้ที่ร่วมหุ้นกับศูนย์สาธิตการตลาดแต่ไม่ได้ซื้อสินค้า จะได้เงินปันผลประมาณ ร้อยละ 12-15 บาท/ปี และผู้ที่ร่วมหุ้นและเป็นผู้ซื้อสินค้า จะได้ทั้งเงินปันผลประเภทแรก บวกกับเงิน ปันผล ร้อยละ 0.5 จากจำนวนมูลค่าสินค้าที่ซื้อทั้งหมดในรอบปี สร้างจิตสำนึกของคนในหมู่บ้านให้รับผิดชอบร่วมกัน เพื่อเตรียมเงินส่วนหนึ่งไว้ให้กับคนรุ่นหลัง โดยการใช้ระบบการรับรองสมาชิกใหม่จากสมาชิกเดิม โดยเชื่อมั่นในความเชื่อถือ (credit) ของสมาชิกเดิม

ในระยะเริ่มแรกมีการใช้ที่ดินของผู้ใหญ่ผัน (เนื้อที่ประมาณ 100 ตารางวาเศษ) เป็นที่ทำการศูนย์สาธิตการตลาด มีสมาชิก 125 คน มีการถือหุ้นๆ ละ 100 บาท (กำหนดเพดานไม่เกิน 250 หุ้น หรือ 25,000 บาท) ซึ่งสมาชิกไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีการบริหารศูนย์ในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งจะเป็นกรรมการชุดเดียวกันกับคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต แต่จะมีการสลับตำแหน่งกันบ้าง โดยประธานคือผู้ใหญ่ผัน ปิ่นปทุม นอกจากจะเป็นประธานศูนย์สาธิตการตลาดแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางการเงินให้กับสมาชิกอีกด้วย โดยการช่วยเหลือบัญชีรายรับ-รายจ่าย เช่น นางเฉลา เอมฉนิ อติฉนิได้ประกอบอาชีพ แต่ปัจจุบันได้รับคำแนะนำจากผู้ใหญ่ผันๆ จึงหันมาประกอบอาชีพขายข้าวแกง จนสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว รวมทั้งมีเงินฝากในธนาคารประมาณ 20,000 บาท/เดือน

ในปีแรก ศูนย์สาธิตการตลาด จะมีผู้ขายจำนวน 1 คน โดยจะไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่หลังจากนั้น(ปีที่ 2) ได้ค่าตอบแทนเฉลี่ยเดือนละ 500 บาท ปีละ 6,000 บาท ซึ่งจะได้รับเงินเป็นรายปี (ปีละครั้ง) จากนั้นเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ จนกระทั่งในปัจจุบันมีผู้ขายประจำร้านจำนวน 3 คน ได้รับค่าตอบแทนต่อเดือน จำนวน คนละ 3,000 บาท ซึ่งสินค้าในศูนย์สาธิตการตลาดประกอบด้วย 2 ประเภทหลักๆ คือ 1) สินค้าครัวเรือน เช่น ข้าวสาร เครื่องปรุงรส น้ำมันพืช น้ำอัดลม เครื่องดื่มบำรุงกำลัง ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดเครื่องครัว ผงซักฟอก และ 2) สินค้าทางการเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช น้ำยาปรับสภาพดิน น้ำมันดีเซล

ในการซื้อสินค้าสามารถจ่ายเป็นลักษณะของเงินสด หรือลงบัญชีไว้ โดยที่ราคาสินค้าจะมีราคาถูกกว่าหรือใกล้เคียงกับราคาที่ซื้อมาจากพ่อค้าคนกลาง แต่มีเงื่อนไขว่าผู้ซื้อจะต้องไม่ไปบอกกับพ่อค้าคนกลางว่าราคาสินค้าที่ศูนย์ฯ มีราคาถูกกว่า หรือดีกว่า เพื่อให้การซื้อสินค้าจากพ่อค้าคนกลางของศูนย์ฯ มีความสะดวกราบรื่นมากยิ่งขึ้น (ไม่โกรธ หรือเคือง) ในกรณี

ที่ลงบัญชีไว้จะต้องมาส่งเงินตามที่ระเบียบกำหนด (ภายใน 130 วัน) แต่อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่มีเหตุผลจำเป็นได้รับความเดือดร้อน คณะกรรมการศูนย์และสมาชิก จะร่วมกันเป็นผู้พิจารณาตามเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว เพื่อยืดระยะเวลาในการส่งเงิน หรือบางกรณีอาจมีการยกหนี้ให้ ซึ่งยึดตามมติที่ประชุม เช่น การที่เจ้าของที่นาไม่อนุญาตให้ดำเนินการต่อ หมดสัญญาเช่านา สำหรับเงินทุนจะไม่มีการสะสมเก็บไว้ในศูนย์สาธิตการตลาด แต่จะมีเงินเหลือไว้สำหรับการจ่ายค่าไฟฟ้า น้ำประปา

การแบ่งปันผลกำไรออกเป็นสองประเภท ประกอบด้วย ประเภทแรก คือผู้ที่ร่วมหุ้นกับศูนย์สาธิตการตลาดแต่ไม่ได้ซื้อสินค้า จะได้เงินปันผลประมาณ ร้อยละ 12-15 บาท/ปี และผู้ที่ร่วมหุ้นและเป็นผู้ซื้อสินค้า จะได้ทั้งเงินปันผลประเภทแรก บวกกับเงิน ปันผล ร้อยละ 0.5 จากจำนวนมูลค่าสินค้าที่ซื้อทั้งหมดในรอบปี มีการแสดงถึงความโปร่งใสในการบริหารศูนย์ฯ โดยการติดใบแจ้งยอดหุ้นบริเวณด้านหน้าของศูนย์ฯ ไว้

การกำหนดกฎ กติกา นำมาจากคู่มือและระเบียบจากกรมพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งมีการจัดประชุมคณะกรรมการและสมาชิกเพื่อระดมความคิดเห็นแล้วจึงปรับมาเป็นกฎ กติกาของศูนย์ฯ เริ่มจากการรับสมัครเป็นสมาชิก จะต้องสมาชิกเก่าเป็นผู้รับรอง จึงจะเข้ามาเป็นสมาชิกได้ เมื่อสมาชิกเก่ารับรองแล้วจะต้องช่วยกันติดตามหนี้ที่สมาชิกใหม่เอาไปที่ตนรับรองกับสมาชิกรายนั้นไว้ การยืมสินค้าของกลุ่มไปต้องชำระเงินไม่เกิน 130 วัน ถ้าสมาชิกยืมสินค้าไปแล้วไม่ยอมชำระตามสัญญาภายใน 130-150 วัน ทางกลุ่มจะไม่ให้สินค้าใหม่กับสมาชิกรายนั้นจนกว่าจะคืนหนี้สินให้กับกลุ่มจนหมดเสียก่อน เมื่อสมาชิกไม่ยอมชำระหนี้ให้กับกลุ่มหลังจากเก็บเกี่ยวแล้วถึง 1-2 ครั้ง ทางกลุ่มจะมีคณะกรรมการออกไปเก็บสินค้าของกลุ่มคืนจนครบถ้วน สำหรับการถือหุ้นสาธิตการตลาดหุ้นละ 100 บาท แต่ไม่เกิน 250 หุ้นต่อคน รวมทั้งการปันผลกำไรคืนให้กับสมาชิก เฉพาะสมาชิกที่ไม่ซื้อสินค้าเลย ให้ร้อยละ 40 แต่สมาชิกที่ซื้อสินค้าจะได้รับเงินปันผลอีกร้อยละ 30 ของจำนวนซื้อ ส่วนอีก 30 % จ่ายค่ากระแสไฟฟ้า ค่าคนขายของ ค่าน้ำมันรถ รวมทั้งหมด 100%

จากการประชุมกลุ่มย่อยพบว่า การดำเนินงานของศูนย์สาธิตการตลาดสามารถช่วยลดต้นทุนการผลิต ในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เช่น ทำนาข้าว ปลูกต้นรัก ต้นบานไม่รู้โรย ได้สินค้าราคาถูก และสามารถนำสินค้าออกไปได้ก่อน แล้วค่อยจ่ายเงิน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

พบว่าความเชื่อมั่นในผู้นำที่สามารถไว้วางใจได้ ซึ่งมีลักษณะการดูแล เอาใจใส่สมาชิกในกลุ่ม มีการบริการ และบริหารกลุ่มได้ดี ไม่โกงเงิน มีความโปร่งใส โดยการประกาศแจ้งยอดเงินผ่านทางหอกระจายข่าว และแจ้งให้ทราบในที่ประชุมประจำทุกเดือน มีการขอมติจาก

คณะกรรมการและสมาชิก จนทำให้เกิดการรวมพลัง ช่วยเหลือกัน การมีส่วนร่วม มีการรับผลประโยชน์ร่วมกัน เกิดความไว้วางใจ ร่วมกันตรวจสอบ และมีความเสมอภาค เกิดการพึ่งพาตนเองได้

การให้ดอกเบี้ยสูง (ร้อยละ 7-8 ในปี 2552) จูงใจให้สมาชิกมาออมเงินเพิ่มมากขึ้น เกิดความร่วมมือจากสมาชิกในกลุ่ม และที่สำคัญความมีสัจจะของสมาชิกทุกคน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ จนเกิดความเชื่อมั่นของมนุษย์

4.5.2 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ความเป็นมาของกลุ่ม

เนื่องจากชาวบ้านในตำบลบางระกำส่วนมากมีรายได้น้อย ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ประกอบกับมีการจัดตั้งกลุ่มแก้ไขปัญหาคความยากจนขึ้นสำหรับ 25 ครุวเรือนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ จปฐ. ของกรมพัฒนาชุมชน ในปี พ.ศ. 2539 จึงมีเจ้าหน้าที่จากกรมพัฒนาที่ดินมาเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดในการรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้น ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 162 คน มีเงินในกองทุนประมาณ 3,000,000 บาท

การจัดการเชิงสถาบัน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมอาชีพ ระดมเงินทุนเพื่อมีแหล่งเงินทุน ให้สมาชิกกู้เงิน ชาวบ้านสามารถได้รับผลประโยชน์ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) และมีบริการดีกว่าธนาคารพาณิชย์ เนื่องจากสามารถติดต่อได้ทุกวัน ทุกเวลา ซึ่งในระยะเริ่มแรกมีสมาชิกจำนวน 23 คน ประกอบด้วย ชาวบ้านจากหมู่ที่ 5,11,12 ตำบลบางระกำ และหมู่ที่ 1,2,3 ตำบลดารารัถย์ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งสมาชิกส่วนหนึ่งมาจากกลุ่มแก้ไขปัญหาคความยากจน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการระดมเงินจากคนที่มียรายได้สูง (รวย) มาฝาก แล้วกระจายให้กับคนไม่มีเงิน ทำให้สมาชิกสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การช่วยเหลือกันของสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกทุกคนต้องได้รับผลประโยชน์ กล่าวคือจะมีการศึกษาข้อมูลของสมาชิกตามช่วงอายุ เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดหลักเกณฑ์อายุของผู้ที่จะได้รับสวัสดิการในแต่ละปี และจะมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป รวมทั้งผู้นำต้องเสียสละ มีการจัดการบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการ โดยสมาชิกจะเป็นผู้เลือก มีวาระ 1 ปี ซึ่งคณะกรรมการจะไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ ประกอบด้วย ประธานกลุ่มฯ (นายพัน ปิ่นปฐม) รองประธานกลุ่มฯ เจริญชัย เลขานุการกลุ่ม คณะกรรมการตรวจสอบ คณะกรรมการพิจารณาเงินกู้ คณะกรรมการอนุมัติเงินกู้ ฝ่ายประชาสัมพันธ์

มีประธานเป็นหลักในการเก็บเงินกองทุน สามารถเป็นสื่อ ประชาสัมพันธ์ แจกยอเงิน และเป็นแกนนำให้การบริหารจัดการให้กับสมาชิก ซึ่งประธานมีการเฝ้าหาความรู้เกี่ยวกับ

การจัดสวัสดิการชุมชนอยู่เสมอ เช่น ในปี พ.ศ. 2551 ได้มีการไปศึกษาดูงานการจัดกลุ่มออมทรัพย์ ที่บ้านดอนจีเหล็ก จังหวัดสระบุรี

ในการร่วมหุ้นกำหนดไว้ที่หุ้นละ 100 บาท/เดือน มีค่าธรรมเนียมแรกเข้า 10 บาท/คน ต้องเป็นสมาชิกตั้งแต่ระยะเวลา 6 เดือนขึ้นไป จึงจะสามารถกู้เงินได้ การกู้เงินจะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท ซึ่งในการจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ การส่งเงินจะต้องส่งทุกวันที่ 29 ของเดือน โดยลูกหนี้จะนำไปจ่ายให้กับประธานกลุ่มเองที่บ้าน เนื่องจากลายเซ็นของผู้รับเงินจะต้องเป็นลายเซ็นเดียวกันเพื่อสะดวกต่อการตรวจสอบบัญชี และเท่าที่ผ่านมาไม่เคยมีประวัติในการเบี้ยวหรือหนีหนี้ นอกจากนี้ในช่วง 3 เดือนสุดท้ายของปี จะไม่อนุญาตให้มีการฝากพิเศษ (กล่าวคือการฝากเงินมากกว่า 100 บาท/เดือน) เนื่องจากเพื่อไม่ให้เป็นภาระหวังผลกำไรจากดอกเบี้ยมากและเอาเปรียบสมาชิกคนอื่นๆ

สำหรับสวัสดิการที่จัดขึ้นจากกลุ่มออมทรัพย์ไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มและขึ้นอยู่กับพิจารณาจากคณะกรรมการกลุ่มในแต่ละปี ดังนั้นหลักเกณฑ์การจัดสวัสดิการจึงมีการเปลี่ยนแปลงทุกปี ซึ่งประกอบด้วย สวัสดิการผู้สูงอายุ 1,000 บาท/ปี ทุนการศึกษาเด็ก 1,000 บาท/ปี ผู้ยากจน 1,000 บาท/ปี และผู้พิการ 1,000 บาท/ปี มีการปันผลร้อยละ 7-8/ปี

เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เกิดความเป็นระเบียบและสมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติร่วมกัน สมาชิกจึงร่วมกันกำหนดกฎ ระเบียบ เริ่มจากการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต้องเป็นคนในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงเท่านั้น การฝากเงินจะให้อัตราต่ำสุด 30 บาทขึ้นไปการส่งเงินจะให้อัตราภายในวันที่ 29-30 ของเดือน การขาดส่งเงินจะถ้าขาดส่งเกิน 3 เดือนให้ถือว่าหมดสิทธิ์การเป็นสมาชิก คณะกรรมการต้องนำเงินสะสมของสมาชิกฝากธนาคารภายใน 7 วัน การฝากเงินสะสมของสมาชิกให้ฝากธนาคารออมสิน สมาชิกสามารถลาออกได้เมื่อครบวาระ 1 ปี คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ จะต้องเป็นสมาชิกกลุ่ม และมีวาระในการดำรงตำแหน่ง 1 ปี สมาชิกสามารถปลดคณะกรรมการออกได้ จะมีการประชุมสมาชิก 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มการปล่อยเงินกู้จะดำเนินการได้ก็ต่อเมื่อครบ 6 เดือนถึงจะกู้เงินได้ ปล่อยเงินให้สมาชิกกู้ได้ไม่เกิน 5 เท่า ของเงินสะสม การส่งเงินกู้ให้ส่งคืนภายใน 12 เดือนและส่งดอกเบี้ยทุกเดือน

4.6 กรณีศึกษา : สวัสดิการชุมชน หมู่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

ประวัติ ความเป็นมาของสวัสดิการชุมชนหมู่ 6 ตำบลบางแก้ว

ในปี 2547 สำนักงาน สสส. ได้เข้ามาในตำบล โดยส่งเสริมให้ชุมชนเก็บรวบรวมข้อมูลครัวเรือน ทำให้ทราบว่าประชาชนในหมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล มีหนี้สินจำนวนกว่า 30 ล้านบาท จากทั้งหมด 200 ครัวเรือน เนื่องจากประสบ

ปัญหาขาดทุนจากการทำนาถั่ว รวมทั้งประชาชนยังขายที่ดินให้กับนายทุน (บริษัทกระทิงแดง) ทำให้ต้องหันมาประกอบอาชีพรับจ้างหาบเกลือ และรับจ้างอื่นๆ บางรายต้องทำงานรับจ้างบนที่ดินที่เคยเป็นของตนเองมาก่อน และที่ให้นางบุญล้อมรู้สึกสะเทือนใจมากที่สุดคือ การที่คนที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินกลับต้องมาทำสัญญาเช่าที่ดินของตนเองกับนายทุนทุกปี ซึ่งไม่รู้ว่าจะถูกบอกเลิกไม่ให้เช่าวันใด “รุ่นเรายังแย่นาคนี้ แล้วรุ่นต่อไปจะอยู่ยังไง บ้าล้อมมองเห็นหมู่บ้านบ้าล้อมจะ โคนกิน”

ต่อมาสำนักงาน สสส. ได้พาผู้นำในตำบลไปดูงานที่จังหวัดตราด (พระอาจารย์สุบิน) นางบุญล้อม สกเหลียม เป็นราษฎรที่ได้รับการคัดเลือกให้ไปดูงานแทนผู้นำที่ติดภารกิจ เมื่อได้รับทราบวิธีการจัดสวัสดิการของพระอาจารย์สุบินก็เกิดความเชื่อมั่นว่า การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ตามแบบ พระอาจารย์สุบินจะเป็นทางรอดของคนยากจนอย่างเช่นตนเอง จึงได้เริ่มต้นหาสมาชิกโดยการจี้รถจักรยานออกไปหาสมาชิกด้วยตนเอง ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องทำงานแบบเชิงรุก ซึ่งในระยะเริ่มแรกมีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จำนวน 190 คน จนถึงขณะนี้สมาชิกจำนวน 450 คน

สถานการณ์ทางสังคมและบริบทแวดล้อม

ในส่วนของการประเด็นการเมือง ในชุมชนบางแก้วมีความขัดแย้งสูงมากระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นด้วยกันเอง อย่างไรก็ตามสมาชิกในกลุ่มออมทรัพย์ไม่มีการแบ่งพรรคทางการเมือง แต่ยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นหลัก นางบุญล้อมฯ มีความเชื่อว่าระบบตัวแทนมีการทุจริตคอร์รัปชัน เกี่ยวข้องกับการมีอำนาจ คนไม่มีโอกาสออกสิทธิออกเสียง คิดว่ากิจกรรมที่ชุมชนทำขึ้นจะแข็งแกร่งกว่า สามารถอยู่รอดได้จากฐานราก

นิยามของสวัสดิการชุมชนตามทัศนะของประธานกลุ่ม

นางบุญล้อมฯ “คือการแบ่งปันกัน เอาเงินมารวมกัน ประโยชน์แบ่งแบบทุกคนมีส่วนร่วม จัดการสวัสดิการเท่าเทียมกัน รับอย่างมีศักดิ์ศรี เพราะสังคมเรามีช่องว่างที่จะเข้าไปถึงได้ ทำให้รู้จักว่าอะไรคือประโยชน์ร่วม มันคือการร่วมแบ่งปัน สวัสดิการมีมากกว่าการเกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่มีด้านสังคม ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยหลัก เป็นการลดความประมาทเพราะไม่รู้ว่าอาจจะตายก่อนลูกก็ได้ ลดการพึ่งจากภาครัฐ เชื่อว่าระบบตัวแทนยังมีการคอร์รัปชัน ดังนั้นหน้าที่กับสิทธิต้องไปด้วยกันถึงจะมีศักดิ์ศรี”

เป้าหมายของการจัดตั้งกลุ่ม

การจัดตั้งกลุ่มมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่คนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ มีสวัสดิการ มีเงินใช้ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ เกิดการเห็นแก่ประโยชน์ร่วม โดยการทำให้เกิดแล้วมาแบ่งปันกัน รวมทั้งสามารถเป็นต้นแบบให้กับหมู่บ้านอื่นในเรื่องสวัสดิการชุมชน

หลักการและแนวทางการจัดตั้งกลุ่ม

คำนึงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของลูกหลานในอนาคต ซึ่งจะต้องสร้างเครือข่ายเพื่อเป็นพลังในการทำงาน หากไม่มีประธานกลุ่มคนปัจจุบัน (นางบุญล้อมฯ) กลุ่มสามารถที่จะอยู่ต่อไปได้อย่างเข้มแข็ง เนื่องจากมีระบบการแบ่งปันช่วยเหลือกัน มีการอยู่ร่วมกันเป็นกฎระเบียบ ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ “เป็นเงินของทุกคนในหมู่บ้าน ไม่ใช่เงินของป้าล้อม” ต้องมีระบบการบริหารเงินที่ดี นางบุญล้อมฯ กล่าวว่า “การบริหารเงินไม่ใช่แค่มีเงินเยอะ แต่ต้องใช้เงินทุกวินาทีให้ได้คุณค่า” เพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันของกลุ่ม ต้องทำให้สมาชิกคิดดี ทำดีก่อน จึงจะขยายไปสู่ผู้อื่น เมื่อเด็กและเยาวชนเห็นผู้ใหญ่ทำก็ทำตามต่อ จนกลายเป็นวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

สำหรับประธานกลุ่ม (นางบุญล้อมฯ) มีวิธีการทำงานคือมีใจที่จะทำงาน ยึดกฎระเบียบ โดยสมาชิกทุกคนต้องรับผิดชอบ ต้องทำหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ กล้าชน เข้มแข็ง และ “เน้นงานถูกต้อง ไม่เน้นงานถูกใจ” ถูกต้องในที่นี้คือถูกตามกฎหมาย ระเบียบ นอกจากนี้ นางบุญล้อมฯ ยังกล่าวต่ออีกว่า “เวลาป้าล้อมตายไปแล้วจะได้ 2 ดี (ดี ดี)” กล่าวคือทำให้คนในหมู่บ้านได้ระลึกถึงความดีที่ประธานกลุ่มได้ทำไว้ให้กับคนในชุมชน

ในการดำเนินงานของกลุ่มจะต้องเป็นการช่วยกันจริงๆ ไม่ใช่ “เสียกระดาษ” ที่ไม่สามารถจับต้องได้ ซึ่งจะทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ นอกจากนี้ยังมองอีกว่า “ขาดทุนคือกำไรของชาวบ้าน” กล่าวคือการทำกลุ่มเหมือนไม่มีกำไร แต่แท้จริงแล้วเป็นกำไรที่ชาวบ้านมองไม่เห็น ซึ่งมันก็คือการที่ไม่ต้องไปเสียเงินให้กับนายทุนข้างนอก

สวัสดิการอื่นๆ ในชุมชนบางแก้ว ประกอบด้วย กลุ่มออมทรัพย์ กองบุญวันละบาท กองทุนประกันความเสี่ยง กองทุนข้าวสาร โครงการบ้านมั่นคง

1. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต

เริ่มมีการก่อตั้งในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2548 เพื่อแก้ไขปัญหาความต้องการเฉพาะสมาชิกที่ออมเงิน มีวัตถุประสงค์เพื่อระดมเงินออม และปล่อยกู้ให้แก่สมาชิกในอัตราดอกเบี้ยต่ำ โดยสมาชิกสามารถออมเงินได้ไม่เกิน 500 บาทต่อเดือน สาเหตุที่กำหนดจำนวนเงินฝากเท่ากันเนื่องจากไม่ต้องการให้คนรวย เอาเปรียบคนจน “ถ้าเราให้เพดานสูง เหมือนป้าล้อมทำงานให้คนรวยแทนที่จะได้ช่วยเหลือคนจน”

วันแรกที่เปิดรับเงินออม ได้เงินทั้งสิ้น 10,580 บาท ก็มีการปล่อยกู้ทันทีทุกประการ นางบุญล้อมฯ ให้เหตุผลว่า “พระอาจารย์สุบินสอนว่าเราเป็นชาวบ้านไม่ค่อยรู้เรื่องระบบการเงินเท่าไร จึงต้องให้เรียนรู้ไปตั้งแต่เงินจำนวนน้อย ๆ” ปล่อยกู้ไป 11 ราย คิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน โดยผู้กู้ต้องมีสมาชิกค้ำประกัน 3 คน รวมผู้กู้เป็น 4 คน และ 1 ใน 3 นั้นจะต้องเป็นสมาชิกในครอบครัวด้วย เพราะว่าถ้ามีคนที่ยังไม่ส่งคนในครอบครัวและคนค้ำจะต้องรับผิดชอบ หาเงินมาคืนให้กับกลุ่ม

ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกตั้งแต่ต้น เรียกว่ารุ่น 1 จะได้สิทธิในการกู้ยืมมากกว่ารุ่นหลัง ๆ กู้ได้ 8,000 บาท รุ่นที่ 2 กู้ได้ 6,000 บาท รุ่นต่อไปก็จะลดลงเรื่อย ๆ ทีละ 2,000 บาท และหากมีเงินออมก็จะสามารถกู้เพิ่มเติมได้อีก ในการกู้เงินจะมีกฎ กติกาเงินกู้ 29 ข้อ การเป็นสมาชิก 17 หมวด กติกาที่สำคัญคือ หากสมาชิกคนใดไม่ส่งเงินกู้ ในเดือนนั้นก็จะไม่มีการปล่อยกู้รายใดเลย ทำให้ขณะนี้กลุ่มไม่มีหนี้เสีย และหากมีสมาชิกไม่ส่งใช้หนี้ สมาชิกคนอื่น ๆ ก็จะช่วยหาญเท่า ๆ กัน จากนั้นก็จะไปตามเก็บกับคนที่ค้างชำระในภายหลัง นอกจากนี้ยังกำหนดให้คนที่จะกู้ยืมเงินจะต้องมาทำสัญญาด้วยตนเอง ไม่มีการยืมยืม โดยนางบุญล้อมให้เหตุผลว่า ถ้าไม่เข้มงวดตั้งแต่เริ่มต้น ต่อไปอาจจะล้มเหลวได้ง่าย “หากปล่อยไม่อยู่แล้ว แต่กลุ่มต้องยังคงอยู่ กลุ่มก็ต้องเดินต่อไปได้ ด้วยกฎเกณฑ์ของมัน”

การทำธุรกรรมทางการเงินจะทำทุก ๆ ปลายเดือน ทั้งปล่อยกู้ ออมเงิน สรุปลยอดเงินให้สมาชิกทราบ ผลกำไรในแต่ละปี 50% ปันผลให้สมาชิก อีก 50% นำไปใช้ในการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก ได้แก่ ค่าทำศพ 200 บาท สมาชิกเจ็บป่วย นอนโรงพยาบาลได้คืนละ 20 บาท จำนวน 15 คืน คลอดบุตร ช่วยเหลือ 200 บาท ในปัจจุบันเมื่อมีเงินในกองทุนมากขึ้น (ปี พ.ศ. 2553) ได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดสวัสดิการมาเป็น ค่าทำศพ 3,000 บาท สมาชิกเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาลได้คืนละ 200 บาท จำนวนไม่เกิน 15 คืน ค่าคลอดบุตร 300 บาท ทุนการศึกษา 20 ทุน ๆ ละ 300 บาท โดยจะพิจารณาจากการที่เด็กต้องร่วมกองทุนวันละบาทมาแล้วอย่างน้อย 4 ปี

ในการดำเนินงานกองทุน จะมีรูปแบบการบริหารของคณะกรรมการซึ่งอาสาเข้ามาทำด้วยตนเองโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน ประธานกลุ่มและกรรมการจะมีการครบวาระ 1 ปี พอหมดวาระสมาชิกก็จะมีการคัดเลือกขึ้นมาใหม่ แต่จะเป็นคนเดิมก็ได้แล้วแต่สมาชิกจะคัดเลือกขึ้นมา มีคนทำบัญชี ค่าตอบแทนคนทำบัญชีจะเรียกว่าค่าบำรุง เริ่มแรกการจัดตั้งกลุ่มจะต้องให้ผู้ใหญ่บ้าน และทางอบต. เข้ามาเป็นกรรมการด้วย เพราะต้องการสร้างความเชื่อถือให้ชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วย 1. โต๊ะออม มีกรรมการ 3 คน 2. โต๊ะกู้ 3 โต๊ะ มีกรรมการโต๊ะละ 3 คน รวมเป็น 9 คน 3. กองบุญ มีกรรมการ 2-3 คน 4. ฝ่ายทำสัญญา มีกรรมการ 3 คน และ 5. ฝ่ายสวัสดิการ มีกรรมการ 2 คน

ในการเป็นสมาชิกจะต้องเสียค่าธรรมเนียมแรกเข้าโดยเก็บเป็นค่าสมุดจำนวน 10 บาท เงินออมสามารถให้ได้ตั้งแต่ 10 บาท ถึง 500 บาท เหตุผลที่ต้องกำหนดเพดานไว้เนื่องจากเพื่อไม่ให้คนรวยมาเอาเปรียบในการได้รับดอกเบี้ย สำหรับเงินที่เหลือหลังจากผลกำไรให้สมาชิกแล้วจะมี “เงินสวัสดิการฐานเจดีย์ประจำหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นส่วนของหมู่บ้านที่ไม่สามารถเบิก ถอน กู้ได้ (ปัจจุบันมีจำนวน 600,000 บาท) ซึ่งในปี พ.ศ. 2553 นี้มีสมาชิกจำนวน 446 คน มีเงินหมุนเวียนในกองทุนประมาณ 4-5 ล้านบาท ตามมติของที่ประชุมจะปิดรับสมาชิกทุกๆ 4 ปี “เพื่อเป็นการสร้างกฎ กติกา ให้ซึมลึกเข้าไปอยู่ในสมาชิกทุกคนอย่างเหนียวแน่น และชัดเจนเสียก่อน”

ในอนาคตนางบุญล้อมฯ มีแนวคิดต่อยอดกองทุนเพื่อเพิ่มสวัสดิการในส่วนของการปลดหนี้เรื่องที่ดิน ที่อยู่อาศัย รวมทั้งการช่วยเหลือในส่วนของการซื้อของ เช่น โทรศัพท์ มอเตอร์ไซค์ แบบเงินผ่อน (ปรับมาเป็นการผ่อนชำระกับกองทุนแทนที่จะไปผ่อนชำระกับร้านค้า เนื่องด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นการป้องกันการถูกหลอกลวง)

2. กองทุนข้าวสาร

เริ่มจัดตั้งเมื่อต้นปี พศ. 2549 เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนของคนในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อระดมทุนจัดซื้อข้าวสารราคาถูกแก่สมาชิก และบุคคลทั่วไป ภายใต้แนวความคิดที่ว่าทุกคนต้องกินข้าว มีการจัดการในรูปแบบการร่วมหุ้นๆ ละ 100 บาท สูงสุดไม่เกิน 1,000 บาท (เก็บครั้งแรกครั้งเดียว) ปลายปีมีการปันผลกำไรกึ่งหนึ่งแก่สมาชิกและครอบครัว เพราะมองถึงในเรื่องการแบ่งปัน ซึ่งนางบุญล้อมฯ เป็นเหรียญ ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้น 30 ครอบครัว

3. กองทุนประกันความเสี่ยง

เริ่มจัดตั้งเมื่อกลางปี พศ. 2549 หลังจากการก่อตั้งกองทุนข้าวสาร เพื่อแก้ปัญหาความต้องการของสมาชิก มีวัตถุประสงค์เพื่อประกันความเสี่ยงด้านเงินกู้แก่สมาชิก โดยหากสมาชิกกู้ยืมเงิน จะมีการหักเงินจากยอดเงินกู้เข้ากองทุน 10 บาท/1,000บาท เพื่อเป็นหลักประกันว่าหากสมาชิกเสียชีวิต กองทุนประกันความเสี่ยงจะเป็นผู้รับผิดชอบเงินกู้ที่ค้างทั้งหมดแทน ซึ่งในอนาคตหากมียอดเงินเกิน 20,000 บาท อาจจะพิจารณาหักเงินเป็น 20 บาท/1,000 บาท

4. กลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิต

เริ่มก่อตั้งเมื่อปลายปี พศ. 2549 เพื่อแก้ปัญหาความต้องการของสมาชิกที่ออมเงิน มีวัตถุประสงค์เพื่อระดมการออมเพื่อจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก ไม่อนุญาตให้ถอนเงิน ไม่อนุญาตให้กู้ในช่วงแรก หากสมาชิกคลอดบุตร ได้เงินช่วยเหลือรายละ 500 บาท เสียชีวิตได้เงินช่วยเหลือ 5,000 บาท เจ็บป่วยนอน รพ.ได้เงินช่วยเหลือคืนละ 100 บาท จำนวน 10 คืน

แต่ในปัจจุบัน (ปี พศ. 2553) มีสมาชิกประมาณ 200 คน ได้มีการปรับเปลี่ยนสวัสดิการในส่วนของการเสียชีวิตซึ่งจะให้สวัสดิการตามจำนวนวันที่เป็นสมาชิก กล่าวคือ ผู้ที่เป็นสมาชิก 365 วัน จะได้รับเงิน 5,000 บาท ผู้ที่เป็นสมาชิก 730 วัน จะได้รับเงิน 10,000 บาท และผู้ที่เป็นสมาชิก 1,400 วัน จะได้รับเงิน 15,000 บาท

ในส่วนของการบริหารกองทุนสัจจะวันละบาทนั้น จะมีการนำเงินกองทุนไปรวมกับเงินส่วนที่เป็น “ฐานเจดีย์” ของกองทุนสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต แต่จะจัดทำบัญชีแยกเพื่อไว้เพื่อให้เห็นจำนวนเงิน ภายใต้แนวความคิดที่ว่า “ถ้าหากกองทุนเก็บเงินเฉยๆ แล้วให้สวัสดิการ โดยขาดการต่อยอดแล้ว กองทุนจะไม่สามารถอยู่ต่อไปได้”

5. ปี 2550 ได้ทำโครงการบ้านมั่นคงร่วมกับ พอช.

เพื่อแก้ปัญหาความต้องการของสมาชิก ให้มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง จำนวน 46 ครัวเรือน ในระยะแรกทางกลุ่มก็จะซื้อที่แต่ชาวบ้านไม่มีเงินที่จะซื้อก็เลยไม่ได้ซื้อ และกำลังติดต่อกับเช่าที่ราชพัสดุที่เป็นที่ดินของวัด รดไฟ ที่ดินพระมหากษัตริย์ สิ้นเดือนนี้ก็จะรู้ผลว่าได้หรือเปล่า ถ้าได้ทีไรแล้วก็จะดำเนินการปลูกบ้านเพราะไว้ขังมาแล้วจากบ้านมั่นคง ทาง พอช. ให้งบประมาณเรื่องเงินอุดหนุนการก่อสร้างปีแรก 20,000 บาท/หลังคาเรือน ปัจจุบัน 25,000 บาท/หลังคาเรือน งบพัฒนาสาธาณูปโภคปีแรก 35,000 บาท/หลังคาเรือน ปัจจุบัน 50,000 บาท/หลังคาเรือน ใน 2 เรื่องนี้ให้ฟรีไม่ต้องส่งใช้คืน ปัจจุบันมีการสร้างเครือข่ายระดับภาค 7 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร กาญจนบุรี นครปฐม และราชบุรี) โดยมีตัวแทนจากจังหวัดละ 3 คน เพื่อเป็นการผลักดันในเชิงนโยบาย และมีขบวนการเสริมหนุน

หลักการจัดการ บริหารกองทุนสวัสดิการชุมชน

มีการบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการ นำผู้ใหญ่บ้านเข้ามาเป็นกรรมการ วาระการเป็นกรรมการมีระยะเวลา 1 ปี เท่าที่ผ่านมา (4 ปี) ส่วนใหญ่จะเป็นกรรมการชุดเดิม เพราะได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก ซึ่งก่อนที่จะเริ่มประชุมกลุ่มคณะกรรมการและสมาชิกจะต้องยื่นสวคมนตรีกันก่อน เพื่อสร้างความสงบ และระลึกถึงประโยชน์ส่วนรวม ถึงจะมีการเปิดทำการได้สำหรับกฎ ระเบียบที่กลุ่มตั้งขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเห็นของสมาชิกในแต่ละปีตามความจำเป็นและเหมาะสม ยกเว้นกฎ 2 ข้อที่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง คือการที่สมาชิกที่มีความประสงค์จะกู้เงินจะต้องมากู้ที่ทำการของกลุ่ม และหากมีสมาชิกที่กู้เงินไปแล้วไม่ส่งเงินกู้ จะมีผลให้ไม่ปล่อยกู้ให้กับสมาชิกที่เหลือทั้งกลุ่ม เนื่องจากจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับกลุ่ม ในการดำเนินงานของกลุ่มจะมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และพัฒนาการภาคตะวันตก มาเป็นพี่เลี้ยงเพื่อตรวจสอบความโปร่งใส ในการปล่อยเงินกู้จะไม่มีการทอนเงิน เพื่อให้มีเศษไปใส่ไว้ในกล่องบริจาคที่ตั้งไว้ในที่ทำการของกลุ่ม ซึ่งที่ผ่านมาเงินส่วนนี้มีประมาณ 1,000 บาท

ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ พบว่าการบริหารกลุ่มจะต้องเริ่มจากสิ่งทีเล็กไปหาใหญ่ เช่น เริ่มจากระดับหมู่บ้านไปถึงระดับตำบล อำเภอ “ส่วนหนึ่งนำมาใช้ อีกส่วนหนึ่งเป็นประโยชน์ร่วม” ตามวาทกรรมที่ว่า “ต้องสร้างฐานกองทุนให้มั่นคง เปรียบเหมือนกันสร้างฐานของเจดีย์ให้กับกองทุน” กล่าวคือในการบริหารกองทุนจะมีการเก็บเงินไว้จำนวนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนที่เหลือจากการปันผล แบ่งกำไร เงินจำนวนนี้จะไม่มีการนำมาใช้ ปล่อยกู้ แต่มีไว้เพื่อเป็นการขยายฐานของกองทุน (ปัจจุบันมีจำนวน 99,999 บาท) “เหมือนเลี้ยงไก่ ต้องกินไข่ ไม่ได้กินตัว” “ปัญหาทำให้คนเข้มแข็ง ไม่ใช่ทำให้คนอ่อนแอ” กล่าวคือเมื่อเกิดปัญหาขึ้นทำให้สมาชิกได้เกิดการเรียนรู้ ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา ต้องให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ถ้าหากเกิดความผิดพลาดจะต้องไม่ซ้ำเติมกัน แต่ต้องมีการเรียนรู้กระบวนการจากที่อื่นๆ มาปรับ

ใช้กับหมู่บ้านของตน ทั้งนี้ “ต้องกระจายเอกภาพให้กับชาวบ้าน” ก็จะต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริหารกองทุน การเป็นสมาชิก ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกหวงแหน รวมทั้งต้องให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้เรื่องการไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งการรวมทุนเป็นการรวมเพื่อคุณธรรม ไม่ใช่รวมเพื่อเงิน ที่สำคัญคือการให้โอกาสกับคนรุ่นหลังได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

กระบวนการดำเนินงาน จัดการ บริหารกลุ่ม/ กองทุน

เริ่มต้นจากนางบุญล้อม เห็นว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาของคนยากจนได้ จึงได้ชักชวนชาวบ้านหารือเกี่ยวกับข้อบังคับของกองทุน และมีการมอบหมายงานกันทำตามความถนัดของคณะกรรมการแต่ละคน แต่ไม่มีการออกคำสั่งตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ มีการประชุมเพื่อทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี เมื่อได้ข้อตกลงแล้วก็จะถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น ผู้กู้ต้องมากู้เงินด้วยตนเอง ห้ามฝากคนอื่นมากู้แทน หรือ ผู้ฝากเงินต้องเตรียมเงินให้พอดีกับเงินที่จะฝาก กรรมการกองทุนจะไม่ทอนเงินให้ เพื่อป้องกันความผิดพลาดในการทอนเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ในกลุ่มสัจจะวันละบาทฯ จะไม่อนุญาตให้สมาชิกถอนเงิน เพื่อเป็นหลักประกันว่าสมาชิกจะได้รับสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ต่อไป

คณะกรรมการบริหารกองทุน ไม่มีเงินเดือน แต่คณะกรรมการที่มาช่วยบริหารจัดการกองทุนจะได้รับสวัสดิการเป็น 2 เท่าของสมาชิกธรรมดา

การประเมินผล ในแต่ละปีจะมีการประชุมใหญ่เพื่อทบทวนถึงการดำเนินงานที่ผ่านมาและกฎระเบียบต่าง ๆ

เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มมีความเป็นระเบียบและสมาชิกทุกคนปฏิบัติร่วมกัน คณะกรรมการกลุ่มจึงได้ร่วมกันกำหนด กฎ ระเบียบ คือถ้าหากสมาชิกคนใดคนหนึ่งไม่ส่งเงิน จะไม่อนุญาตให้สมาชิกที่เหลือทั้งหมดสามารถกู้เงินได้ แต่หากสมาชิกที่เหลือต้องการกู้จะต้องร่วมกันออกเงินชดเชยส่วนที่มีผู้ไม่ได้ส่งให้แทนไปก่อน จึงเกิดการลงโทษทางสังคมกับสมาชิกที่ไม่ได้ส่งเงิน เช่น การดักเตือนให้จ่ายเงิน การทำให้เกิดความอับอาย ขาดความน่าเชื่อถือของคนในหมู่บ้าน เป็นต้น สำหรับการออกของสมาชิก มี 2 กรณีคือ เสียชีวิต และการนำเงินไปใช้ และในกรณีที่มีการออกของสมาชิกหลังจากปีที่ 4 ไปแล้ว บุคคลอื่นๆ สามารถเข้ามาเป็นสมาชิกแทนสมาชิกที่ออกไปได้ตามจำนวนที่เหลืออยู่

ผลที่ได้รับจากการจัดสวัสดิการชุมชน

ผลที่ได้รับจากการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ โปร่งใส เนื่องจากเกิดจากการทำจริง เห็นจริง พิสูจน์ได้ ประกอบด้วย มีการปรับเปลี่ยนวิธีคิด เกิดการเรียนรู้เรื่องความอยู่รอด และมีวิธีการมองต่างมิติ

หลักการทำงานของนางบุญล้อม ฮกเหลี่ยม

นางบุญล้อมฯ มีหลักในการทำงาน รวมทั้งการดำเนินชีวิตในชุมชน คือ ยึดหลัก 4 นักสัตรี อันประกอบด้วย คว้า แสดงให้เห็นถึง ความอึด อดทน หมา แสดงให้เห็นถึง ความซื่อสัตย์ แพะ แสดงให้เห็นถึง ความอ่อนน้อม เสือ แสดงให้เห็นถึง การต่อสู้กับกฎระเบียบ รวมทั้งต้องใช้การพูดจาเป็นเทคนิคอันถือได้ว่าเป็นหัวใจของการทำงาน ก็จะมีทักษะการพูดจูงใจ โน้มน้าวใจผู้อื่น ในการทำงานต้องทำแบบมีภูมิคุ้มกัน ถึงจะยั่งยืน นอกจากนี้ ครอบครัวมีส่วนสำคัญในการให้กำลังใจ สนับสนุน

การต่อยอดการจัดสวัสดิการชุมชน

มีแนวความคิดในการบูรณาการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต กองทุนข้าวสาร กองทุนประกันความเสี่ยง กลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิต เข้าด้วยกัน แต่แยกบัญชีเพื่อให้ทราบหน้าที่เหลือ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการศึกษาการพัฒนาแบบแผนการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการสวัสดิการชุมชน รวมทั้งเรียนรู้ถึงความหลากหลายของรูปแบบในการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านในพื้นที่ ตลอดจนหาแนวทางการพัฒนาแบบแผนการจัดการสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ใน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) บ้านเหล่ามะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี 2) บ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และ 3) บ้านโรงกุ้ง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีการสรุปผลการศึกษา การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะตามรายละเอียด ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

ตอนที่ 1 กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเหล่ามะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

บ้านเหล่ามะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี มีเนื้อที่ทั้งหมด 3,023 ไร่ ประชากรทั้งหมด 827 คน 198 ครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ จะอาศัยกันอย่างญาติ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รักความสงบ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน นับถือเชื่อฟังผู้สูงอายุในหมู่บ้าน นับเป็นสังคมครอบครัวชนบทอย่างแท้จริง นอกจากนี้จากการที่ผู้นำและคนในชุมชนได้วิเคราะห์จุดแข็งของตนเองพบว่า มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมีใจเสียสละ มีศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นพื้นที่เกษตร แหล่งดินอุดมสมบูรณ์ มีภูมิปัญญาชาวบ้านในการให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรกร มีกลุ่มออมทรัพย์บ้านเหล่ามะละกอ มีสวัสดิการสำหรับผู้เข้าพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลสำหรับสมาชิก มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ใกล้เคียงที่ไม่เกินระยะประมาณ 1 กิโลเมตร อย่างไรก็ตามยังพบจุดอ่อนคือขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตร ประสบปัญหาในช่วงฤดูแล้ง ระบบประปาในหมู่บ้านยังไม่ครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้าน รวมทั้งพืชผลทางการเกษตรราคาต่ำ

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ เริ่มจากแต่ดั้งเดิมชาวบ้านในชุมชน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี มีการประกอบอาชีพปลูกอ้อยกันทั้งตำบล ในช่วงแรกๆ ของการปลูก ดินยังเป็นดินใหม่ยังมีแร่ธาตุและสารอาหารสมบูรณ์ ดันอ้อยมีการเจริญเติบโตอย่างงอกงาม สามารถให้ผลผลิตที่ดี แต่หลังจากนั้น ชาวบ้านพบว่าดันอ้อยให้ผลผลิตลดลงตามลำดับ หลายครัวเรือนจึงหันมาใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มการเจริญเติบโต และผลผลิตให้กับดันอ้อยเป็นจำนวนมาก พอเริ่มมีการใช้สารเคมี

ดังกล่าวในระยะแรกทำให้ต้นอ้อยเจริญเติบโตได้ดี ให้ผลผลิตตามต้องการ แต่ในภายหลังพบว่าดินเสื่อมสภาพ และปุ๋ยเคมีก็มีราคาแพง ทำให้ประสบภาวะขาดทุน ประการสำคัญคือ ชาวบ้านมีปัญหาสุขภาพ (เช่น โลหิตเป็นพิษจากสารเคมี) จึงได้มีแนวความคิดในเรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์ ในรูปแบบของปุ๋ยหมักชีวภาพ โดยมีการชักชวนคนในหมู่บ้านมาเป็นสมาชิกในระยะเริ่มแรก ประมาณ 6-7 คน แต่อย่างไรก็ตามพบว่าชาวบ้านในระแวกใกล้เคียงบางส่วนยังคงไม่เห็นด้วย เนื่องจากในการทำเกษตรอินทรีย์ไม่สามารถเห็นผลได้รวดเร็วทันตามที่ต้องการ หลังจากนั้นประมาณ 4-5 ปี คนในชุมชนเริ่มเห็นประโยชน์จากการทำเกษตรอินทรีย์ดังกล่าว

สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ได้รับแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มจากการไปศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่ที่ 3 ต.ทุ่งหลวง อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี รวมทั้งการได้รับคำแนะนำแนวคิดการรวมกลุ่มออมทรัพย์จากนักพัฒนาชุมชน ซึ่งในระยะเริ่มแรกได้มีการไปศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์จากหลายพื้นที่ ได้แก่ พระอาจารย์สุบิน (จังหวัดตราด) กองทุนสวัสดิการชุมชนเขาเจ็ว (จังหวัดนครราชสีมา) ผู้ใหญ่โชคชัย (จังหวัดกาญจนบุรี) เพื่อเป็นการเรียนรู้วิธีการดำเนินการบริหารกองทุน กฎ ระเบียบ เงื่อนไขต่างๆ ในการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก แล้วนำแนวคิดและวิธีการดำเนินการดังกล่าวมาปรับใช้หรือกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ในระยะแรกของการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์จะเป็นการฝากเพื่อออมเงิน โดยถอนเงินจากธนาคารออมสินเพื่อนำมาฝาก ไม่มีการปล่อยเงินกู้ เนื่องจากยังมีสมาชิกไม่มาก (32 คน) รวมทั้งจะมีสมาชิกที่มาจากต่างหมู่บ้านอยู่จำนวนหนึ่ง ประมาณ 2-3 คน ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยเข้าใจว่าการออมทรัพย์เป็นอย่างไร และไม่ไว้วางใจถ้านำเงินมาฝากแล้วจะถูกโกง อย่างไรก็ตามต่อมาชาวบ้านเริ่มเข้าใจดีขึ้น และเห็นวิธีการบริหารจัดการกองทุนในรูปแบบของคณะกรรมการที่ซื่อสัตย์ โปร่งใส จึงเริ่มเข้ามาเป็นสมาชิกกันมากขึ้นในทุกช่วงวัย

กลุ่มเกษตรอินทรีย์จะเปิดกว้างให้ทุกคนที่ต้องการได้ปุ๋ยนำวัสดุเข้าร่วมหุ้น เมื่อได้ปุ๋ยแล้วก็จะแบ่งให้ทุกคนที่ร่วมหุ้นในปริมาณเท่า ๆ กัน และแบ่งไว้ที่ศูนย์ 1 ส่วนด้วย (หุ้นกลาง) ใครนำวัสดุมา มีมูลค่ามากกว่าคนอื่น ๆ ก็จะได้รับเงินชดเชยตามจำนวนที่นำมาเกิน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่ต้องการปุ๋ยจะต้องช่วยกันหาวัสดุที่ใช้ในการทำปุ๋ยมาให้ได้มากที่สุด ไม่ใช่หุ้นแต่ตัวเงินเท่านั้น และต้องมาช่วยกันทำ ช่วยกันกลับและกองปุ๋ยทุก 2 วัน ปุ๋ยที่ผลิตเรียกว่า “ปุ๋ยสูตร 9 เชียน” หมักประมาณ 1 เดือน จะได้ปุ๋ยคนละประมาณ 3.5 - 8 ตัน กำหนดให้สมาชิกได้รวมลงหุ้นกันหุ้นละ 10 บาท คนที่ถือหุ้นมากที่สุดไม่เกิน 2,000 บาท กลุ่มจะไม่รับสมาชิกเพิ่ม เพราะไม่เน้นเรื่องเงิน “เอาเงินเป็นที่ตั้งแล้วยุ่ง” เป็นการ “ร่วมหุ้นทางการเกษตร” มิใช่ “ร่วมหุ้นทางธุรกิจ” ไม่เน้นเรื่องการขาย แต่เน้นเรื่องการลดรายจ่ายของครัวเรือน และเกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์ได้จริง ซึ่งการรวมกลุ่มทำให้ลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชน ในการทำเกษตรอินทรีย์มีสามารถทำเพียงคนเดียวตามลำพังได้ เนื่องจากต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์ที่หลากหลาย และจำนวนค่อนข้างมาก รวมถึงในการกลับกองปุ๋ยต้องอาศัยแรงงานคนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งมี

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem based learning) กล่าวคือสมาชิกในกลุ่มร่วมกันคิดวางแผน เสนอแนวทางเพื่อการแก้ไขปัญหา และมีการจัดประชุมกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน ในวันที่ 11 ของเดือน เหตุผลที่จัดประชุมในวันดังกล่าวเนื่องจากเป็นวันหลังจากที่มีการประชุมระดับจังหวัด และระดับอำเภอแล้วในต้นเดือน เพื่อที่จะได้นำข้อมูลที่ได้จากการประชุมจังหวัดและอำเภอ มานำเสนอและชี้แจงให้สมาชิกในกลุ่มทราบด้วย ปัจจุบันมีการจัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้หมู่บ้านอื่น รวมทั้งผู้ที่สนใจจากภายนอกเข้ามาศึกษาดูงาน สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีแนวความคิดว่าให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน โดยไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง และสมาชิกทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ตามวาทกรรมที่ว่า “เงินก็เป็นเงินของเรา ไม่ต้องให้ธนาคารไปใช้” “เปรียบเหมือนตัวเอง(คณะกรรมการในปัจจุบัน) เป็นนักวิ่งผลัดสี่คนหนึ่งร้อยเมตร กล่าวคือตัวเองเป็นไม้ผลัดที่หนึ่ง คณะกรรมการรุ่นต่อไปรวมทั้งเด็กและเยาวชน ก็จะเป็นไม้ผลัด 2 3 และ 4” “ได้ใจ ได้คน มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา จะทำให้รวมคนง่าย เกิดความร่วมมือและมีทุกช่วงวัย” “เปรียบคณะกรรมการและรุ่นที่ 1 ว่าเป็นคนหัว...ไวใจสูง” และ “ดีเหลือต้องดีตอนร้อน” “ฟังความเห็นทุกคน ให้เสนอมา ไม่มีผิดไม่มีถูก” “ทุกคนต้องรู้ตัวเองในทางการเงิน พฤติกรรมการประหยัด” “การใช้เงินเป็น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับมีเงินเยอะ” “ช่วยเหลือชุมชนเราก่อน แล้วค่อยช่วยเหลือผู้อื่น” มีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ ในการบริหารจัดการระบบบัญชียึดหลักการที่ว่า “คนทำบัญชีไม่ถือเงิน คนถือเงินไม่ให้เห็นบัญชี” เพื่อป้องกันการชักยอกเงินหรือทุจริต สำหรับกฎ ระเบียบที่ทางกลุ่มจัดตั้งขึ้นนั้นเป็นมติของสมาชิกทุกคนที่ได้แสดงความคิดเห็นในการประชุมประจำเดือน ในทุกวันที่ 6 ของทุกเดือน ไม่เว้นวันหยุดราชการหรือวันนัดชดถุกย์ ณ ศาลาเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน ในช่วงเวลา 18.00 - 23.00 น. สาเหตุที่มีการประชุมช่วงเย็นถึงกลางคืน เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่คณะกรรมการและสมาชิกว่างเว้นจากการประกอบอาชีพและทำงานบ้าน วิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดกฎ ระเบียบมักจะเป็นการเล่าสู่กันฟังเป็นหลัก มีการจดเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในปัจจุบันมีระเบียบที่สมาชิกทุกคนถือปฏิบัติ (rule in use) เป็นประจำ ได้แก่ ข้อแรก สมาชิกทุกคนจะต้องมีความซื่อสัตย์ จริงใจ มิเช่นนั้นทางกลุ่มจะไม่อนุญาตปล่อยกู้ให้กับสมาชิกที่เหลือ ประการต่อมาคือในการออมเงินสมาชิกจะต้องนำเงินมาฝากขั้นต่ำ 50 บาทต่อเดือน แต่ไม่เกิน 200 บาทต่อเดือน เพื่อป้องกันการแสวงหากำไรจากผู้มีรายได้สูง ประการที่สามคือการให้สวัสดิการแก่สมาชิก ซึ่งในกรณีของการเกิดจะให้เงินกับบุตรของสมาชิกจำนวน 500 บาทและบุตรที่ได้รับสวัสดิการดังกล่าวจะต้องเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มด้วยต่อไป กรณีเจ็บป่วยต้องนอนพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลจะต้องมีใบรับรองแพทย์มายืนยันแสดงหลักฐาน โดยการได้รับสวัสดิการจะแบ่งออกเป็นรุ่น รุ่นที่ 1-2 ได้รับ 200 บาทต่อคืน รุ่นที่ 3-4 ได้รับ 150 บาทต่อคืน รุ่นที่ 5-6 ได้รับ 100 บาทต่อคืน ทั้งนี้จะต้องไม่เกิน 15 คืนต่อปี กรณีเสียชีวิต ได้รับ 5,000 บาท ประการที่สี่ในเรื่องการปล่อยเงินกู้สมาชิกที่มีความประสงค์จะกู้เงินให้มาทำเรื่องกู้เงินกับคณะกรรมการฝ่าย

ปล่อยเงินกู้ในวันที่ 1-5 ของทุก โดยในการกู้ยืมเงินแต่ละครั้งจะต้องมีสมาชิกอีก 2 คนซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี และอยู่คนละครอบครัวกับผู้กู้มาค้ำประกัน คนค้ำประกันจะสามารถค้ำประกันให้กับผู้กู้ยืมเงินได้เพียง 1 คนเท่านั้นจนกว่าผู้กู้เงินจะส่งเงินกู้ให้กับกลุ่มจนครบ จึงจะสามารถไปค้ำประกันให้กับสมาชิกคนอื่นๆ ได้ ทั้งนี้มีการคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1.5 ต่อเดือน และภายในหนึ่งครัวเรือนจะอนุญาตให้กู้ได้ไม่เกิน 3 บัญชี เนื่องจากกลัวกำลังส่งเงินไม่เพียงพอ ประการที่ห้า ในส่วนของการใช้เงินกู้ กำหนดให้ส่งเป็นรายเดือนโดยจะมีการตกลงกันระหว่างผู้กู้กับสมาชิกในกลุ่มว่าจะส่งเงินต้นเดือนละเท่าไร ทั้งนี้จะต้องไม่ต่ำกว่า 500 บาท และจะต้องส่งเท่ากันทุกเดือน โดยดอกเบี้ยจะลดตามเงินต้นที่ส่งกลับคืนมาให้กลุ่ม อย่างไรก็ตามจะมีการประนอมหนี้ในส่วน of สมาชิกที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันหากกู้มากกว่า 1 บัญชี แต่ไม่สามารถส่งเงินได้ทุกบัญชี ทางกลุ่มอนุญาตให้รวมเป็น 1 บัญชี แล้วส่งเงินต้นเพียง 1 บัญชีได้ แต่บัญชีที่เหลืออีกไม่อนุญาตให้ไปขอกู้เงินกับทางกลุ่มได้ นอกจากนี้หากผู้กู้เงินขาดส่งเงินติดต่อกันเกิน 3 เดือน จะพ้นจากการเป็นสมาชิก ประการที่หก สำหรับเงินที่เหลือจากการจัดสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์สมาชิกในกลุ่มมีมติให้นำเงินส่วนนี้ไปซื้อที่ดินประเภท ภบท. 5 (ภาษีบำรุงท้องที่ประเภท 5) เพื่อให้กับสมาชิกของกลุ่มซื้อและให้มาผ่อนกับทางกลุ่ม ประการสุดท้าย หากสมาชิกมีความประสงค์จะถอนเงินจะต้องมีเงินออมครบ 20,000 บาท จึงจะสามารถถอนได้จำนวนครั้งเดียวเท่านั้น และต้องพ้นจากการเป็นสมาชิก แต่จะอนุญาตให้อีก 3 ปีสามารถกลับมาเป็นสมาชิกได้

ตอนที่ 2 กรณีศึกษาศูนย์สาธิตการตลาดบ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

จากผลการศึกษาลักษณะพื้นฐานของชุมชนบ้านคลองชัยขันธุ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่ามีพื้นที่ 1,035 ไร่ ลักษณะเป็นหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ริมแนวคลองชัยขันธุ์ ซึ่งพื้นที่ทั่วไปของหมู่บ้าน จะมีลำคลองหลายสาย ทั้งคลองธรรมชาติและคลองชลประทาน อีกทั้งคลองซอยที่ต่อมาจากแม่น้ำท่าจีน ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูก จำนวนครัวเรือน 72 ครัวเรือน ประชากรชาย 127 คน หญิง 159 คน รวม 286 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม ทำนา รองลงมาคือ รับจ้างและค้าขาย ชาวบ้านมีรายได้เฉลี่ย 46,371 บาท/คน/ปี วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน ก็ยังคงเป็นสภาพเดิมๆ คืออยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ โดยมี ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่กับบ้านหรือเลี้ยงลูกหลาน รับประทานอาหารร่วมกัน มีความอบอุ่นแบบครอบครัวไทยๆ สมัยโบราณผนวกกับสมัยใหม่ ส่วนวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันมาฆบูชา ฯลฯ ชาวบ้านจะร่วมกันไปประกอบพิธีทางศาสนาที่วัด กิจกรรมที่สำคัญในเทศกาลต่างๆ เช่น เทศกาลวันลอยกระทง ก็มีการสืบสานประเพณีเหล่านี้ไว้เหมือนสมัยก่อน มีการประกวดนางนพมาศ หนูน้อยนพมาศ เทศกาลปีใหม่ ก็มีการทำบุญตักบาตร มีงานการแสดง การละเล่นต่างๆ ในหมู่บ้าน

และประเพณีสงกรานต์ของทุกปีมีพิธีทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุเพื่อขอพรให้เป็นสิริมงคลให้กับตัวเอง และครอบครัว

ศูนย์สาธิตการตลาด หรือที่ชาวบ้านคลองชัยวัชรเรียกว่า “ร้านค้าชุมชน” เป็นการรวมกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาต่างหาก ไม่นำเงินจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตรวม ผู้ใหญ่บ้านมีแนวความคิดว่า เมื่อมีแหล่งทุนแล้ว (กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต) ต้องการมีสินค้าซึ่งเป็นวัสดุในการประกอบอาชีพทางการเกษตร เพื่อเป็นการเพิ่มพลังในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง โดยให้การจ่ายเงินสดเป็นเงื่อนไข ซึ่งสินค้าในร้านค้าชุมชนจะต้องเป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนได้ โดยจะต้องมีการสำรวจความต้องการสินค้าจากสมาชิก ไม่ใช่ความต้องการของคณะกรรมการกลุ่ม ภายใต้กรมพัฒนาชุมชนเป็นที่ปรึกษา และมาตรวจสอบบัญชี สำหรับเหตุผลที่ไม่ได้จัดตั้งในรูปแบบของสหกรณ์เนื่องจาก มีแนวความคิดตามวาทกรรมที่ว่า “ถือว่าเป็นเงินของเรา ไม่ใช่เงินของรัฐ” กล่าวคือไม่ต้องการมีพิธีรีตอง หรือความเป็นทางการ หลีกเลียงการเข้ามายุ่งเกี่ยวกับหน่วยงานหลากหลายฝ่าย สินค้าประเภทใดบ้าง ตามวาทกรรมที่ว่า “ราคาสด ราคาเชื่อ ราคาเดียวกัน” กล่าวคือมีการไว้วางใจซึ่งกันและกัน เห็นใจกับผู้ที่มิได้จัดตั้งในชำระเงินได้ตามกำหนดเวลา โดยการสร้างจิตสำนึกของคนในหมู่บ้านให้รับผิดชอบร่วมกัน เพื่อเตรียมเงินส่วนหนึ่งไว้ให้กับคนรุ่นหลัง สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตนั้นเนื่องจากชาวบ้านในตำบลบางระกำส่วนมากมีรายได้น้อย ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ประกอบกับมีการจัดตั้งกลุ่มแก้ไขปัญหาความยากจนขึ้นสำหรับ 25 คราวเรือนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ จปฐ. ของกรมพัฒนาชุมชน จึงมีเจ้าหน้าที่จากกรมพัฒนาที่ดินมาเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดในการรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้น

ร้านค้าชุมชนบ้านคลองชัยวัชรมีการบริหารศูนย์ในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งจะเป็นการรวมศูนย์เดียวกันกับคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต แต่จะมีการสลับตำแหน่งกันบ้าง สินค้าในศูนย์สาธิตการตลาดประกอบด้วย 2 ประเภทหลักๆ คือ 1) สินค้าครัวเรือน และ 2) สินค้าทางการเกษตร ในการซื้อสินค้าสามารถจ่ายเป็นลักษณะของเงินสด หรือลงบัญชีไว้ โดยที่ราคาสินค้าจะมีราคาถูกกว่าหรือใกล้เคียงกับราคาที่ซื้อมาจากพ่อค้าคนกลาง ในกรณีที่ลงบัญชีไว้จะต้องมาส่งเงินตามที่ระเบียบกำหนด (ภายใน 130 วัน) แต่อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่มีเหตุผลจำเป็นได้รับความเดือดร้อน คณะกรรมการศูนย์ฯและสมาชิก จะร่วมกันเป็นผู้พิจารณาตามเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว เพื่อยืดระยะเวลาในการส่งเงิน หรือบางกรณีอาจมีการยกหนี้ให้ ซึ่งยึดตามมติที่ประชุม การแบ่งปันผลกำไรออกเป็นสองประเภท ประกอบด้วย ประเภทแรก คือ ผู้ที่ร่วมหุ้นกับศูนย์สาธิตการตลาดแต่ไม่ได้ซื้อสินค้า และผู้ที่ร่วมหุ้นและเป็นผู้ซื้อสินค้า จะได้ทั้งเงินปันผลประเภทแรก บวกกับเงิน ปันผล ร้อยละ 0.5 จากจำนวนมูลค่าสินค้าที่ซื้อทั้งหมดในรอบปี มีการแสดงถึงความโปร่งใสในการบริหารศูนย์ฯ โดยการติดใบแจ้งยอดหุ้นบริเวณด้านหน้าของศูนย์ฯ ไว้ การกำหนดกฎ กติกา นำมาจากคู่มือและระเบียบจากกรมพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งมีการจัดประชุมคณะกรรมการและสมาชิกเพื่อระดมความคิดเห็นแล้วจึงปรับมาเป็นกฎ

กติกาของศูนย์ฯ เริ่มจากการรับสมัครเป็นสมาชิก จะต้องสมาชิกเก่าเป็นผู้รับรอง จึงจะเข้ามาเป็นสมาชิกได้ เมื่อสมาชิกเก่ารับรองแล้วจะต้องช่วยกันติดตามหนี้ที่สมาชิกใหม่เอาไปที่ตนรับรองกับสมาชิกรายนั้นไว้ การยืมสินค้าของกลุ่มไปต้องชำระเงินไม่เกิน 130 วัน ถ้าสมาชิกยืมสินค้าไปแล้วไม่ยอมชำระตามสัญญาภายใน 130-150 วัน ทางกลุ่มจะไม่ให้สินค้าใหม่กับสมาชิกรายนั้น จนกว่าจะคืนหนี้สินให้กับกลุ่มจนหมดเสียก่อน เมื่อสมาชิกไม่ยอมชำระหนี้ให้กับกลุ่มหลังจากเก็บเกี่ยวแล้วถึง 1-2 ครั้ง ทางกลุ่มจะมีคณะกรรมการออกไปเก็บสินค้าของกลุ่มคืนจนครบถ้วน สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สมาชิกได้ร่วมกันกำหนดกฎ ระเบียบ เริ่มจากการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต้องเป็นคนในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงเท่านั้น การฝากเงินสัจจะในอัตราต่ำสุด 30 บาทขึ้นไปการส่งเงินสัจจะให้ส่งเงินภายในวันที่ 29-30 ของเดือน การขาดส่งเงินสัจจะถ้าขาดส่งเกิน 3 เดือนให้ถือว่าหมดสิทธิ์การเป็นสมาชิก คณะกรรมการต้องนำเงินสัจจะของสมาชิกฝากธนาคารภายใน 7 วัน สมาชิกสามารถลาออกได้เมื่อครบวาระ 1 ปี สมาชิกสามารถปลดคณะกรรมการออกได้ จะมีการประชุมสมาชิก 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มการปล่อยเงินกู้จะดำเนินการได้ก็ต่อเมื่อครบ 6 เดือนถึงจะกู้เงินได้ ปล่อยเงินให้สมาชิกกู้ได้ไม่เกิน 5 เท่า ของเงินสัจจะ การส่งเงินกู้ให้ส่งคืนภายใน 12 เดือนและส่งดอกเบี้ยทุกเดือน

ตอนที่ 3 กรณีศึกษาสวัสดิการชุมชนบ้านโรงกุ้ง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัด

สมุทรสงคราม

จากผลการศึกษาลักษณะพื้นฐานของชุมชนตำบลบางแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่ามีเนื้อที่ทั้งหมด 17,780 ไร่ มีประชากร ทั้งสิ้น 7,815 คน แยกเป็น ชาย 3,834 คน หญิง 3,981 คน จำนวนบ้าน 1,625 หลังคาเรือน ชาวบ้านมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ชุมชนมีแนวโน้มน่าจะขยายตัวเป็นชุมชนเมือง มีการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม เนื่องจากเป็นเขตที่ได้ประกาศให้เป็นเขตอุตสาหกรรมและอยู่ในเขตผังเมืองรวม เป็นเขตควบคุมการก่อสร้าง พื้นที่ของตำบลเป็นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเล ซึ่งมีการตกตะกอนทับถม เมื่อน้ำทะเลลงเต็มที่จะมีพื้นดินยื่นไปในทะเลกินเนื้อที่กว้าง ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและเกิดของสัตว์ทะเลจำพวกหอยชนิดต่าง ๆ เป็นแหล่งอาหารของประชาชนในพื้นที่ มีศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้ กลุ่มสวัสดิการชุมชนเริ่มจากการที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เข้ามาในตำบล โดยส่งเสริมให้ชุมชนเก็บรวบรวมข้อมูลครัวเรือน ทำให้ทราบว่าประชาชนในหมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม มีหนี้สินจำนวนกว่า 30 ล้านบาท จากทั้งหมด 200 ครัวเรือน เนื่องจากประสบปัญหาขาดทุนจากการทำนาเกลือ ในส่วนของประเด็นการเมือง ในชุมชนบางแก้วมีความขัดแย้งสูงมากระหว่างนัการเมืองท้องถิ่นด้วยกันเอง รวมทั้งประชาชนยังขายที่ดินให้กับนายทุน ทำให้ต้องหันมาประกอบอาชีพรับจ้างหาบเกลือ และรับจ้าง

อื่นๆ บางรายต้องทำงานรับจ้างบนที่ดินที่เคยเป็นของตนเองมาก่อน และที่ทำให้นางบุญล้อมรู้สึก สะเทือนใจมากที่สุดคือ การที่คนที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินกลับต้องมาทำสัญญาเช่าที่ดินของตนเองกับ นายทุนทุกปี ซึ่งไม่รู้ว่าจะถูกบอกเลิกไม่ให้เช่าวันใด “รุ่นเรายังแ่ยขนาดนี้ แล้วรุ่นต่อไปจะอยู่ ยังไง ป้าล้อมมองเห็นหมู่บ้านป้าล้อมจะ โคนกิน”

ต่อมาสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้พาผู้นำในตำบลไปดู งานที่จังหวัดตราด (พระอาจารย์สุบิน) นางบุญล้อม สกเหลียม เป็นราษฎรที่ได้รับการคัดเลือกให้ ไปดูงานแทนผู้นำที่ติดภารกิจ เมื่อได้รับทราบวิธีการจัดสวัสดิการของพระอาจารย์สุบินก็เกิดความ เชื่อมั่นว่า การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ตามแบบพระอาจารย์สุบินจะเป็นทางรอดของคนยากจน อย่างเช่นตนเอง จึงได้เริ่มต้นหาสมาชิกโดยการชี้รถจักรยานออกไปหาสมาชิกด้วยตนเอง ด้วย เหตุผลที่ว่าต้องทำงานแบบเชิงรุก ซึ่งในระยะเริ่มแรกมีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสม ทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต

ในการรวมกลุ่มสวัสดิการชุมชนคณะกรรมการและสมาชิกได้คำนึงถึงชีวิตความเป็นอยู่ ของลูกหลานในอนาคต ซึ่งจะต้องสร้างเครือข่ายเพื่อเป็นพลังในการทำงาน ในระยะเริ่มแรกการ จัดตั้งกลุ่มจะต้องให้ผู้ใหญ่บ้าน และทางอบต. เข้ามาเป็นกรรมการด้วย เพราะต้องการสร้างความ เชื่อถือให้ชาวบ้าน มีกรอบการอยู่ร่วมกันเป็นกฎ ระเบียบ ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกร่วมเป็น เจ้าของ “เป็นเงินของทุกคนในหมู่บ้าน ไม่ใช่เงินของป้าล้อม” ต้องมีระบบการบริหารเงินที่ดี ตามวาทกรรมที่ว่า “การบริหารเงินไม่ใช่แค่มีเงินแะ แต่ต้องใช้เงินทุกวินาทีให้ได้คุณค่า” เพื่อเพิ่ม ภูมิคุ้มกันของกลุ่ม ต้องทำให้สมาชิกคิดดี ทำดีก่อน จึงจะขยายไปสู่ผู้อื่น เมื่อเด็กและเยาวชนเห็น ผู้ใหญ่ทำก็ทำตามต่อ จนกลายเป็นวัฒนธรรมของหมู่บ้าน จึงได้มีการกำหนดกฎ กติการ่วมกัน โดยมีการหารือเกี่ยวกับข้อบังคับของกองทุน และมีการมอบหมายงานกันทำตามความถนัดของ คณะกรรมการแต่ละคน แต่ไม่มีการออกคำสั่งตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ มีการประชุมเพื่อ ทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี เมื่อได้ข้อตกลงแล้วก็จะ ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น ผู้กู้ต้องมากู้เงินด้วยตนเอง ห้ามฝากคนอื่นมากู้แทน หรือ ผู้ฝากเงิน ต้องเตรียมเงินให้พอค้ำกับเงินที่จะฝาก กรรมการกองทุนจะไม่ทอนเงินให้ เพื่อป้องกันความ ผิดพลาดในการทอนเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ในกลุ่มสัจจะวันละบาทฯ จะไม่อนุญาตให้สมาชิก ถอนเงิน เพื่อเป็นหลักประกันว่าสมาชิกจะได้รับสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ในขณะที่คณะ กรรมการบริหารกองทุน ไม่มีเงินเดือน แต่คณะกรรมการที่มาช่วยบริหารจัดการกองทุนจะได้รับ สวัสดิการเป็น 2 เท่าของสมาชิกธรรมดา สำหรับกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบ วงจรชีวิตจะปล่อยกู้ให้แก่สมาชิกในอัตราดอกเบี้ยต่ำ โดยสมาชิกสามารถถอนเงินได้ไม่เกิน 500 บาทต่อเดือน สาเหตุที่กำหนดจำนวนเงินฝากเท่ากันเนื่องจากไม่ต้องการให้คนรวย เอาเปรียบคน ยาก “ถ้าเราให้เพดานสูง เหมือนป้าล้อมทำงานให้คนรวยแทนที่จะได้ช่วยเหลือคนจน” ถัดออกเบี ยร้อยละ 2 ต่อเดือน โดยผู้กู้ต้องมีสมาชิกค้ำประกัน 3 คน รวมผู้กู้เป็น 4 คน และ 1 ใน 3 นั้น

จะต้องเป็นสมาชิกในครอบครัวด้วย เพราะว่าถ้ามีคนที่ไม่ส่งคนในครอบครัวและคนค่าจะต้องรับผิดชอบ หาเงินมาคืนให้กับกลุ่ม ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกตั้งแต่ต้น เรียกว่ารุ่น 1 จะได้สิทธิในการกู้ยืมมากกว่ารุ่นหลัง ๆ กฎกติกาที่สำคัญคือ หากสมาชิกคนใดไม่ส่งเงินกู้ ในเดือนนั้นก็จะไม่มีการปล่อยกู้รายใดเลย นอกจากนี้ยังกำหนดให้คนที่กู้ยืมเงินจะต้องมาทำสัญญาด้วยตนเอง ไม่มีการยัดยืม ตามวาทกรรมของประธานกลุ่มที่ว่า “หากป่าล้อมไม่อยู่แล้ว แต่กลุ่มต้องยังคงอยู่ กลุ่มยังต้องเดินต่อไปได้ ด้วยกฎเกณฑ์ของมัน” ตามมติของที่ประชุมจะปีได้รับสมาชิกทุกๆ 4 ปี เพื่อเป็นการสร้างกฎ กติกา ให้ซึมลึกเข้าไปอยู่ในสมาชิกทุกคนอย่างเหนียวแน่น และชัดเจนเสียก่อน ในขณะที่กลุ่มจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิต ไม่อนุญาตให้ถอนเงิน ไม่อนุญาตให้กู้ในช่วงแรก หากสมาชิกคลอดบุตร ได้เงินช่วยเหลือรายละ 500 บาท เสียชีวิตได้เงินช่วยเหลือ 5,000 บาท เจ็บป่วยนอน รพ. ได้เงินช่วยเหลือคืนละ 100 บาท จำนวน 10 คืน แต่ในปัจจุบัน (ปี พศ. 2553) มีสมาชิกประมาณ 200 คน ได้มีการปรับเปลี่ยนสวัสดิการในส่วนของการเสียชีวิตซึ่งจะให้สวัสดิการตามจำนวนวันที่เป็นสมาชิก กล่าวคือ ผู้ที่เป็นสมาชิก 365 วัน จะได้รับเงิน 5,000 บาท ผู้ที่เป็นสมาชิก 730 วัน จะได้รับเงิน 10,000 บาท และผู้ที่เป็นสมาชิก 1,400 วัน จะได้รับเงิน 15,000 บาท

ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ พบว่าการบริหารกลุ่มจะต้องเริ่มจากสิ่งเล็กๆ ไปหาใหญ่ เช่น เริ่มจากระดับหมู่บ้านไปถึงระดับตำบล อำเภอ “ส่วนหนึ่งนำมาใช้ อีกส่วนหนึ่งเป็นประโยชน์รวม” ตามวาทกรรมที่ว่า “ต้องสร้างฐานกองทุนให้มั่นคง เปรียบเหมือนกันสร้างฐานของเจดีย์ให้กับกองทุน” กล่าวคือในการบริหารกองทุนจะมีการเก็บเงินไว้จำนวนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนที่เหลือจากการปันผล แบ่งกำไร เงินจำนวนนี้จะไม่มีการนำมาใช้ ปล่อยกู้ แต่มีไว้เพื่อเป็นการขยายฐานของกองทุน “เหมือนเลี้ยงไก่ ต้องกินไข่ ไม่ได้กินตัว” “ปัญหาทำให้คนเข้มแข็ง ไม่ใช่ทำให้คนอ่อนแอ” กล่าวคือเมื่อเกิดปัญหาขึ้นทำให้สมาชิกได้เกิดการเรียนรู้ ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา ต้องให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ถ้าหากเกิดความผิดพลาดจะต้องไม่ซ้ำเติมกัน แต่ต้องมีการเรียนรู้กระบวนการจากที่อื่นๆ มาปรับใช้กับหมู่บ้านของตน ทั้งนี้ “ต้องกระจายเอกภาพให้กับชาวบ้าน” ก็จะต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริหารกองทุน การเป็นสมาชิกซึ่งจะทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกหวงแหน รวมทั้งต้องให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้เรื่องการไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งการรวมทุนเป็นการรวมเพื่อคุณธรรม ไม่ใช่รวมเพื่อเงิน ที่สำคัญคือการให้โอกาสกับคนรุ่นหลังได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

5.2 อภิปรายผล

ตอนที่ 1 กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเหล่านะละกอ หมู่ที่ 15

ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

จากผลการศึกษาในส่วนของลักษณะพื้นฐานของชุมชนพบว่า บ้านเหล่านะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี มีเนื้อที่ทั้งหมด 3,023 ไร่ ประชากรทั้งหมด 827 คน 198 ครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ จะอาศัยกันอย่างญาติ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รักความสงบ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน นับถือเชื่อฟังผู้สูงอายุในหมู่บ้าน นับเป็นสังคมครอบครัวชนบทอย่างแท้จริง นอกจากนี้จากการที่ผู้นำและคนในชุมชนได้วิเคราะห์จุดแข็งของตนเองพบว่า มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมีใจเสียสละ มีศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นพื้นที่เกษตร แหล่งดินอุดมสมบูรณ์ มีภูมิปัญญาชาวบ้านในการให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรกร มีกลุ่มออมทรัพย์บ้านเหล่านะละกอ มีสวัสดิการสำหรับผู้ที่เข้าพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลสำหรับสมาชิก มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ใกล้เคียงที่ไม่เกินระยะประมาณ 1 กิโลเมตร อย่างไรก็ตามยังพบจุดอ่อนคือขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตร ประสบปัญหาในช่วงฤดูแล้ง ระบบประปาในหมู่บ้านยังไม่ครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้าน รวมทั้งพืชผลทางการเกษตรราคาต่ำ

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ เริ่มจากแต่ดั้งเดิมชาวบ้านในชุมชน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี มีการประกอบอาชีพปลูกอ้อยกันทั้งตำบล ในช่วงแรกๆ ของการปลูก ดินยังเป็นดินใหม่ยังมีแร่ธาตุและสารอาหารสมบูรณ์ ดันอ้อยมีการเจริญเติบโตอย่างองกงาม สามารถให้ผลผลิตที่ดี แต่หลังจากนั้น ชาวบ้านพบว่าดันอ้อยให้ผลผลิตลดลงตามลำดับ หลายครัวเรือนจึงหันมาใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มการเจริญเติบโต และผลผลิตให้กับดันอ้อยเป็นจำนวนมาก พอเริ่มมีการใช้สารเคมีดังกล่าวในระยะแรกทำให้ดันอ้อยเจริญเติบโตได้ดี ให้ผลผลิตตามต้องการ แต่ในภายหลังพบว่าดินเสื่อมสภาพ และปุ๋ยเคมีก็มีราคาแพง ทำให้ประสบภาวะขาดทุน ประการสำคัญคือ ชาวบ้านมีปัญหาสุขภาพ (เช่น โลหิตเป็นพิษจากสารเคมี) จึงได้มีแนวความคิดในเรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์ ในรูปแบบของปุ๋ยหมักชีวภาพ โดยมีการชักชวนคนในหมู่บ้านมาเป็นสมาชิกในระยะเริ่มแรก ประมาณ 6-7 คน แต่อย่างไรก็ตามพบว่าชาวบ้านในระยะใกล้เคียงบางส่วนยังคงไม่เห็นด้วย เนื่องจากในการทำเกษตรอินทรีย์ไม่สามารถเห็นผลได้รวดเร็วทันตามที่ต้องการ หลังจากนั้นประมาณ 4-5 ปี คนในชุมชนเริ่มเห็นประโยชน์จากการทำเกษตรอินทรีย์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านเหล่านะละกอถือว่าเป็นสังคมที่มีลักษณะชุมชนชนบทภายใต้ระบบทุนนิยมในสังคมไทยปัจจุบันที่ต้องมีการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจ เป็นระบบทุนนิยมโดยยึดกลไกตลาดเป็นสำคัญ กล่าวคือคนในชุมชนจะต้องคำนึงถึงราคาของผลผลิตทางการเกษตรคืออ้อย รวมทั้งต้นทุนการผลิตคือปุ๋ยเคมี เพื่อการดำรงชีพของตนเองและครอบครัว แต่สืบเนื่องจากความเหลื่อมล้ำกันทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาและวิกฤตการณ์เกี่ยวกับเศรษฐกิจของครัวเรือนและหมู่บ้าน

ขึ้น เนื่องจากแต่ละครัวเรือนทำหน้าที่เป็นหน่วยการผลิตด้วยตนเอง ซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมสังคมสมัยใหม่หรือสังคมแบบทุนนิยมในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับกนกวรรณ จงเจริญยิ่ง (2549) ที่กล่าวว่าในสังคมสมัยใหม่นี้ มนุษย์ได้หันมา “พึ่งพิง พึ่งพาอาศัย” ผู้อื่นมากขึ้น มนุษย์ไม่สามารถจะช่วยเหลือตัวเองได้ เนื่องจากสังคมสมัยใหม่ มนุษย์มีความสะดวกสบายทางวัตถุมากขึ้นสืบเนื่องมาจากการพัฒนาทางเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์ในสังคมปัจจุบันไม่ต้องสร้างบ้านเอง ไม่รู้จักเย็บผ้าเอง ไม่ปลูกข้าวไว้กินเองอีกต่อไป ดังนั้นการที่มนุษย์ในสังคมปัจจุบันสามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้ก็เพราะว่ามีคนอื่นเข้ามาทำงานแทน หรืออาจกล่าวได้ว่า มนุษย์เริ่มรู้จัก “การแบ่งงานกันทำ-Division of Labor” หลังจากที่แบ่งกันผลิตแล้ว มนุษย์ก็เริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยน โดยเริ่มจากการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับสิ่งของ (Barter System) ก่อนแล้วจึงพัฒนาเข้าสู่ระบบตลาด โดยมีเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ด้วยเหตุผลดังกล่าวอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเหล่านี้อาจประสบภาวะขาดทุน ชาวบ้านมีปัญหาสุขภาพจากการประกอบอาชีพ อย่างไรก็ตามเมื่อประสบปัญหาดังกล่าวชาวบ้านได้มีแนวความคิดในเรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์ ในรูปแบบของปฎิบัติวิถีภาพ โดยมีการชักชวนคนในหมู่บ้านมาเป็นสมาชิกในระยะเริ่มแรก ประมาณ 6-7 คน เป็นการแสดงให้เห็นถึงการมองว่าผลผลิตทางการเกษตร ต้นทุนการผลิต รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมิได้เป็นของสมาชิกในชุมชนคนใดคนหนึ่ง แต่สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านเป็นเจ้าของร่วมกัน (Common Property Resources) จึงเกิดการกระทำความร่วมมือกันโดยการรวมกลุ่มกัน มีการให้ความร่วมมือกัน(Cooperation) การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Reciprocity) โดยอาศัยบรรทัดฐานทางสังคมในลักษณะของการอุปถัมภ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอบอุ่น มีความเป็นมนุษยธรรม สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเหล่านี้อาจได้มีการนำทุนทางสังคม (Social Capital) มาใช้ในการดำเนินการกลุ่มเกษตรอินทรีย์ อย่างไรก็ตามการที่ชาวบ้านบางส่วนยังคงไม่เห็นด้วยในการรวมกลุ่มระยะเริ่มแรก เนื่องจากยังมีการคิดถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเฉพาะหน้า แต่ต่อมาชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนได้มีการคำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลานและคนในชุมชน เน้นเรื่องของความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ขึ้น ซึ่งการรวมกลุ่มดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economy) ของ James Scott (1976) ที่ได้อธิบายวิถีคิดและการตัดสินใจของคนในชุมชนชาวนาว่า คำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลานคนในชุมชน ไม่ได้ตัดสินใจโดยอาศัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเฉพาะหน้าในระยะสั้นแบบมนุษย์เศรษฐกิจ มีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง หรือมียุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิตที่เน้นเรื่องของความมั่นคงปลอดภัย สังคมมีบรรทัดฐานของการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ยอมรับสิทธิในการดำรงชีพ และมีระบบอุปถัมภ์ ซึ่งต่างจากเศรษฐกิจกระแสหลักที่มักจะมุ่งเน้นไปที่การเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่เศรษฐกิจชุมชนมีแนวโน้มที่จะให้คุณค่าแก่ความเท่าเทียมกัน ถือได้ว่าเป็นการจัดสวัสดิการแบบสวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน(ชนินทร์ วสินนท์, 2549) ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544) เรียกว่า

“สวัสดิการบนฐานวัฒนธรรม” และ “สวัสดิการบนฐานทรัพยากร” หรือที่ ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ (2546) เรียกว่า “สวัสดิการวงใน” ซึ่งเป็นกระบวนการจัดสวัสดิการที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ดังกล่าวมีความแตกต่างจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ที่ได้รับแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มจากการไปศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่ที่ 3 ต.ทุ่งหลวง อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี รวมทั้งการได้รับคำแนะนำแนวคิดการรวมกลุ่มออมทรัพย์จากนักพัฒนาชุมชน จึงได้เริ่มก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ซึ่งในระยะเริ่มแรกได้มีการไปศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์จากหลายพื้นที่ แสดงให้เห็นว่าเป็นการจัดสวัสดิการแบบสวัสดิการชุมชนทันสมัย (ชนินทร์ วสินนท์, 2549) ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544) เรียกว่า “สวัสดิการบนฐานการพัฒนา” หรือที่ ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ เรียกว่า “สวัสดิการวงนอก” อันหมายถึงการนำการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้รับอิทธิพล ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์พัฒนาใหม่ มาปรับใช้สร้างสวัสดิการของชุมชนเอง

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์กำหนดให้สมาชิกได้ร่วมลงหุ้นกันหุ้นละ 10 บาท คนที่ถือหุ้นมากที่สุดไม่เกิน 2,000 บาท กลุ่มจะไม่รับสมาชิกเพิ่มเพราะไม่เน้นเรื่องเงิน “เอาเงินเป็นที่ตั้งแล้วยุ่ง” เป็นการ “ร่วมหุ้นทางการเกษตร” มิใช่ “ร่วมหุ้นทางธุรกิจ” ไม่เน้นเรื่องการขาย แต่เน้นเรื่องการลดรายจ่ายของครัวเรือน และเกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์ได้จริง ซึ่งการรวมกลุ่มทำให้ลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชน ในการทำเกษตรอินทรีย์มีสามารถทำเพียงคนเดียวตามลำพังได้ เนื่องจากต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์ที่หลากหลาย และจำนวนค่อนข้างมาก รวมถึงในการกลับกองปุ๋ยต้องอาศัยแรงงานคนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งมีการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem based learning) กล่าวคือสมาชิกในกลุ่มร่วมกันคิด วางแผน เสนอแนวทางเพื่อการแก้ไขปัญหา และมีการจัดประชุมกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน ในวันที่ 11 ของเดือน เหตุผลที่จัดประชุมในวันดังกล่าวเนื่องจากเป็นวันหลังจากที่มีการประชุมระดับจังหวัด และระดับอำเภอแล้วในต้นเดือน เพื่อที่จะได้นำข้อมูลที่ได้จากการประชุมจังหวัด และอำเภอ มานำเสนอและชี้แจงให้สมาชิกในกลุ่มทราบด้วย ปัจจุบันมีการจัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้หมู่บ้านอื่น รวมทั้งผู้ที่สนใจจากภายนอกเข้ามาศึกษาดูงาน สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีแนวความคิดว่าเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน โดยไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง และสมาชิกทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ตามวาทกรรมที่ว่า “เงินก็เป็นเงินของเรา ไม่ต้องให้ธนาคารไปใช้” “เปรียบเหมือนตัวเอง(คณะกรรมการในปัจจุบัน) เป็นนักวิ่งผลัดสี่คูณหนึ่งร้อยเมตร กล่าวคือตัวเองเป็นไม้ผลัดที่หนึ่ง คณะกรรมการรุ่นต่อไปรวมทั้งเด็กและเยาวชน ก็จะเป็นไม้ผลัด 2 3 และ 4” “ได้ใจ ได้คน มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา จะทำให้รวมคนง่าย เกิดความร่วมมือและมีทุกช่วงวัย” “เปรียบคณะกรรมการและรุ่นที่ 1 ว่าเป็นคนหัว...ไวใจสู้” และ “ดีเหลือต้องติดนอนร้อน” “ฟังความเห็นทุกคน ให้เสนอมา ไม่มีผิดไม่มีถูก” “ทุกคนต้องรู้ตัวเอง ในทางการเงิน พฤติกรรมการประหยัด” “การใช้เงินเป็น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับมีเงินเยอะ” “ช่วยเหลือชุมชนเราก่อน แล้วค่อยช่วยเหลือผู้อื่น” จากหลักการของการดำเนินงานของทั้งสองกลุ่มข้างต้นที่มีการกำหนดจำนวนหุ้นสูงสุดที่ถือครองไว้เนื่องจากมีต้องการให้เกิดความเสียเปรียบกันของการได้รับดอกเบี้ย รวมทั้งเป็นการร่วมหุ้นทาง

การเกษตร เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการผลิตทางการเกษตรของสมาชิกได้อย่างแท้จริง ซึ่งในการดำเนินงานของกลุ่มจะมีการเรียนรู้ปัญหาร่วมกันระหว่างสมาชิก ซึ่งเป็นการแสดงนัยแห่งการพึ่งพิงกัน (Interdependent) ซึ่งพุทธทรัพย์ สวนเมือง (2548) ได้กล่าวไว้ว่าการพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็งโดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ด้วยตนเองของสมาชิกกลุ่ม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การเรียนรู้ด้วยตนเองร่วมกัน และการเรียนรู้จากผู้อื่น ซึ่งสมาชิกได้เรียนรู้ไปพร้อมกับกรรมการและได้เรียนรู้จากการกระทำกิจกรรมของตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้แนวความคิดการร่วมแรงร่วมใจกันในชุมชน การมีสัจจะ มีวินัย มีความไว้วางใจกัน ช่วยเหลือกันภายในชุมชนด้วยนัยแห่งการพึ่งพิงอิงกัน

กลุ่มเกษตรอินทรีย์จะเปิดกว้างให้ทุกคนที่ต้องการได้ป้อนนำวัสดุเข้ามาร่วมหุ้น เมื่อได้ปุ๋ยแล้วก็จะแบ่งให้ทุกคนที่ร่วมหุ้นในปริมาณเท่า ๆ กัน และแบ่งไว้ที่ศูนย์ 1 ส่วนด้วย (หุ้นกลาง) ใครนำวัสดุมา มีมูลค่ามากกว่าคนอื่น ๆ ก็จะได้รับเงินชดเชยตามจำนวนที่นำมาเกิน อย่างไรก็ตามก็ดี เกษตรกรที่ต้องการปุ๋ยจะต้องช่วยกันหาวัสดุที่ใช้ในการทำปุ๋ยมาให้ได้มากที่สุด ไม่ใช่หุ้นแต่ตัวเงินเท่านั้น และต้องมาช่วยกันทำ ช่วยกันกลบและกองปุ๋ยทุก 2 วัน ปุ๋ยที่ผลิตเรียกว่า “ปุ๋ยสูตร 9 เชียน” หมักประมาณ 1 เดือน จะได้ปุ๋ยคนละประมาณ 3.5 - 8 ตัน สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ ในการบริหารจัดการระบบบัญชียึดหลักการที่ว่า “คนทำบัญชีไม่ถือเงิน คนถือเงินไม่ให้เห็นบัญชี” เพื่อป้องกันการชักยอกเงินหรือทุจริต สำหรับกฎ ระเบียบที่ทางกลุ่มจัดตั้งขึ้นนั้นเป็นมติของสมาชิกทุกคนที่ได้แสดงความคิดเห็นในการประชุมประจำเดือน ในทุกวันที่ 6 ของทุกเดือน ไม่เว้นวันหยุดราชการหรือวันนัดชัตฤกษ์ ณ ศาลาอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน ในช่วงเวลา 18.00 - 23.00 น. สาเหตุที่มีการประชุมช่วงเย็นถึงกลางคืน เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่คณะกรรมการและสมาชิกว่างเว้นจากการประกอบอาชีพและทำงานบ้าน วิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดกฎ ระเบียบมักจะเป็นการเล่าสู่กันฟังเป็นหลัก มีการจดเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในปัจจุบันมีระเบียบที่สมาชิกทุกคนถือปฏิบัติ (rule in use) เป็นประจำ ได้แก่ ข้อแรก สมาชิกทุกคนจะต้องมีความซื่อสัตย์ จริงใจ มีเช่นนั้นทางกลุ่มจะไม่อนุญาตปล่อยกู้ให้กับสมาชิกที่เหลือ ประการต่อมาคือในการออมเงินสมาชิกจะต้องนำเงินมาฝากขั้นต่ำ 50 บาทต่อเดือน แต่ไม่เกิน 200 บาทต่อเดือน เพื่อป้องกันการแสวงหากำไรจากผู้มีรายได้น้อย ประการที่สามคือการให้สวัสดิการแก่สมาชิก ซึ่งในกรณีของการเกิดจะให้เงินกับบุตรของสมาชิกจำนวน 500 บาทและบุตรที่ได้รับสวัสดิการดังกล่าวจะต้องเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มด้วยต่อไป กรณีเจ็บป่วยต้องนอนพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลจะต้องมีใบรับรองแพทย์มายื่นแสดงหลักฐาน โดยการได้รับสวัสดิการจะแบ่งออกเป็นรุ่น รุ่นที่ 1 - 2 ได้รับ 200 บาทต่อคืน รุ่นที่ 3 - 4 ได้รับ 150 บาทต่อคืน รุ่นที่ 5 - 6 ได้รับ 100 บาทต่อคืน ทั้งนี้จะต้องไม่เกิน 15 คืนต่อปี กรณีเสียชีวิต ได้รับ 5,000 บาท ประการที่สี่ ในเรื่องการปล่อยเงินกู้สมาชิกที่มีความประสงค์จะกู้เงินให้มาทำเรื่องกู้เงินกับคณะกรรมการฝ่ายปล่อยเงินกู้ในวันที่ 1-5 ของทุก โดยในการกู้ยืมเงิน

แต่แต่ละครั้งจะต้องมีสมาชิกอีก 2 คนซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี และอยู่คนละครอบครัวกับผู้กู้มาค้าประกัน คนค้าประกันจะสามารถค้าประกันให้กับผู้กู้ยืมเงินได้เพียง 1 คนเท่านั้นจนกว่าผู้กู้เงินจะส่งเงินกู้ให้กับกลุ่มจนครบ จึงจะสามารถไปค้าประกันให้กับสมาชิกคนอื่นๆ ได้ ทั้งนี้มีการคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1.5 ต่อเดือน และภายในหนึ่งครัวเรือนจะอนุญาตให้กู้ได้ไม่เกิน 3 บัญชี

เนื่องจากกลัวกำลังส่งเงินไม่เพียงพอ ประการที่ห้า ในส่วนของการใช้เงินกู้ กำหนดให้ส่งเป็นรายเดือนโดยจะมีการตกลงกันระหว่างผู้กู้กับสมาชิกในกลุ่มว่าจะส่งเงินต้นเดือนละเท่าไร ทั้งนี้จะต้องไม่ต่ำกว่า 500 บาท และจะต้องส่งเท่ากันทุกเดือน โดยดอกเบี้ยจะลดตามเงินต้นที่ส่งกลับคืนมาให้กลุ่ม อย่างไรก็ตามจะมีการประนอมหนี้ในส่วนของสมาชิกที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันหากกู้มากกว่า 1 บัญชี แต่ไม่สามารถส่งเงินได้ทุกบัญชี ทางกลุ่มอนุญาตให้รวมเป็น 1 บัญชี แล้วส่งเงินต้นเพียง 1 บัญชีได้ แต่บัญชีที่เหลืออีกไม่อนุญาตให้ไปขอกู้เงินกับทางกลุ่มได้ นอกจากนี้หากผู้กู้เงินขาดส่งเงินติดต่อกันเกิน 3 เดือน จะพ้นจากการเป็นสมาชิก ประการที่หก สำหรับเงินที่เหลือจากการจัดสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ สมาชิกในกลุ่มมีมติให้นำเงินส่วนนี้ไปซื้อที่ดินประเภท ภบท. 5 (ภาษีบำรุงท้องที่ประเภท 5) เพื่อให้กับสมาชิกของกลุ่มซื้อและให้มาผ่อนกับทางกลุ่ม ประการสุดท้าย หากสมาชิกมีความประสงค์จะถอนเงินจะต้องมีเงินออมครบ 20,000 บาท จึงจะสามารถถอนได้จำนวนครั้งเดียวเท่านั้น และต้องพ้นจากการเป็นสมาชิก แต่จะอนุญาตให้อีก 3 ปีสามารถกลับมาเป็นสมาชิกได้ จากกฎ ระเบียบ หรือกติกาของทั้งสองกลุ่มข้างต้น ถือได้ว่าคณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่มได้มีการตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดความสัมพันธ์ในกลุ่มและนอกกลุ่ม รวมทั้งทรัพยากร ผลประโยชน์ สิทธิ ในการสร้างมาตรฐานทางพฤติกรรมของสมาชิกและกลุ่ม ทั้งนี้ทำให้ตอบสนองต่อความมุ่งหมายร่วมกันของคนในกลุ่ม สอดคล้องกับแนวคิดการเป็นสถาบันของ Uphoff (1986) ที่อธิบายถึงสถาบันว่าเป็นที่รวบรวมเอา “การกระทำร่วมกัน” หรือ “ความร่วมมือ” ในด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร ผลประโยชน์ ความชอบธรรม ความคาดหวังร่วมกัน กฎและกติกา ซึ่งการที่กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์มีการกำหนดกฎ ระเบียบ กติการวมทั้งข้อตกลงข้างต้นขึ้นมานั้น และสามารถดำรงกลุ่มมาได้จนถึงปัจจุบัน รวม 11 ปี แสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานของกลุ่มทำให้สมาชิกในกลุ่มมีความอยู่ดีกินดี มีความสุข ความมั่นคง และเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตของคนในกลุ่ม จนกลายเป็นสถาบันในที่สุด นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ เสมอภาค ผู้จัดหาและผู้รับบริการเป็นกลุ่มคนเดียวกัน เน้นการลดการพึ่งพิงภายนอก ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำให้สมาชิกในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้วยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี และมีความไว้วางใจกัน อันเป็นบ่อเกิดของทุนทางสังคมอีกด้วย

ตอนที่ 2 กรณีศึกษาศูนย์สาธิตการตลาดบ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

จากผลการศึกษาลักษณะพื้นฐานของชุมชนบ้านคลองชัยขันธุ์ ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่ามีพื้นที่ 1,035 ไร่ ลักษณะเป็นหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ริมแนวคลองชัยขันธุ์ ซึ่งพื้นที่ทั่วไปของหมู่บ้าน จะมีลำคลองหลายสาย ทั้งคลองธรรมชาติและคลองชลประทาน อีกทั้งคลองซอยที่ต่อมาจากแม่น้ำท่าจีน ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูก จำนวนครัวเรือน 72 ครัวเรือน ประชากรชาย 127 คน หญิง 159 คน รวม 286 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม ทำนา รองลงมาคือ รับจ้างและค้าขาย ชาวบ้านมีรายได้เฉลี่ย 46,371 บาท/คน/ปี วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน ก็ยังคงเป็นสภาพเดิม ๆ คืออยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ โดยมี ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่กับบ้านหรือเลี้ยงลูกหลาน รับประทานอาหารร่วมกัน มีความอบอุ่นแบบครอบครัวไทย ๆ สมัยโบราณผนวกกับสมัยใหม่ ส่วนวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันมาฆบูชา ฯลฯ ชาวบ้านจะร่วมกันไปประกอบพิธีทางศาสนาที่วัด กิจกรรมที่สำคัญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาลวันลอยกระทง ก็มีการสืบสานประเพณีเหล่านี้ไว้เหมือนสมัยก่อน มีการประกวดนางนพมาศ หนูน้อยนพมาศ เทศกาลปีใหม่ ก็มีการทำบุญตักบาตร มิงงานการแสดง การละเล่นต่าง ๆ ในหมู่บ้าน และประเพณีสงกรานต์ของทุกปีมีพิธีทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ รดน้ำคำหัวผู้สูงอายุเพื่อขอพรให้เป็นสิริมงคลให้กับตัวเอง และครอบครัว

ศูนย์สาธิตการตลาด หรือที่ชาวบ้านคลองชัยขันธุ์เรียกว่า “ร้านค้าชุมชน” เป็นการรวมกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาต่างหาก ไม่นำเงินจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตรวม ผู้ใหญ่บ้านมีแนวความคิดว่า เมื่อมีแหล่งทุนแล้ว (กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต) ต้องการมีสินค้าซึ่งเป็นวัสดุในการประกอบอาชีพทางการเกษตร เพื่อเป็นการเพิ่มพลังในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง โดยใช้การจ่ายเงินสดเป็นเงื่อนไข ซึ่งสินค้าในร้านค้าชุมชนจะต้องเป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนได้ โดยจะต้องมีการสำรวจความต้องการสินค้าจากสมาชิก ไม่ใช่ความต้องการของคณะกรรมการกลุ่ม ภายใต้กรมพัฒนาชุมชนเป็นที่ปรึกษา และมาตรวจสอบบัญชี สำหรับเหตุผลที่ไม่ได้จัดตั้งในรูปแบบของสหกรณ์เนื่องจาก มีแนวความคิดตามวาทกรรมที่ว่า “ถือว่าเป็นเงินของเรา ไม่ใช่เงินของรัฐ” กล่าวคือไม่ต้องการมีพิธีรีตอง หรือความเป็นทางการ หลีกเลียงการเข้ามายุ่งเกี่ยวกับหน่วยงานหลากหลายฝ่าย สินค้าประเภทใดบ้าง ตามวาทกรรมที่ว่า “ราคาสด ราคาเชื่อ ราคาเดียวกัน” กล่าวคือมีการไว้วางใจซึ่งกันและกัน เห็นใจกับผู้ที่มิมีเหตุผลจำเป็นในการไม่สามารถมาชำระเงินได้ตามกำหนดเวลา โดยการสร้างจิตสำนึกของคนในหมู่บ้านให้รับผิดชอบร่วมกัน เพื่อเตรียมเงินส่วนหนึ่งไว้ให้กับคนรุ่นหลัง สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตนั้นเนื่องจากชาวบ้านในตำบลบางระกำส่วนมากมีรายได้น้อย ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ประกอบกับมีการจัดตั้งกลุ่มแก้ไขปัญหาความยากจนขึ้นสำหรับ 25 ครัวเรือนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ จปฐ. ของกรมพัฒนาชุมชน จึง

มีเจ้าหน้าที่จากกรมพัฒนาที่ดินมาเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดในการรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้น จากพัฒนาการของทั้งสองกลุ่มข้างต้นจะเห็นได้ว่าการริเริ่มจากการที่อาศัยความรู้จักมักคุ้นกันทั้งโดยสายเลือด เครือญาติ และคนบ้านเดียวกัน ซึ่งเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ใช้ในการดำเนินการของกลุ่ม รวมทั้งเป็นการนำทางความคิดจากผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) รัฐ (กรมพัฒนาชุมชน) เข้าด้วยกัน สอดคล้องกับ ดร.กิติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์ (2544) ได้กล่าวไว้ในการศึกษาห้วงข้อเรื่องการศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน ว่าถ้าสามารถประสานความคิดของ รัฐ ชุมชน และ NGOs เข้าด้วยกัน การเกิดขึ้นและการคงอยู่ขององค์กรชุมชนก็น่าจะทำได้ง่ายขึ้น สำหรับการรวมกลุ่มเพื่อเป็นการเพิ่มพลังในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางนั้นมีนัยของการที่ชุมชนรู้สึกว่าการไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ทำกิน ผลผลิตทางการเกษตร สมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน (Common Property Resources) จึงเกิดการกระทำร่วมกันโดยการรวมกลุ่มกัน มีการให้ความร่วมมือกัน (Cooperation) การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Reciprocity) ทำให้เกิดความหวงแหนในทรัพยากรดังกล่าว จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีการคำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลานและคนในชุมชน เน้นเรื่องของการลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งการรวมกลุ่มดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economy) ของ James Scott (1976) ที่ได้อธิบายวิถีคิดและการตัดสินใจของคนในชุมชนชาวนาว่า คำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลานคนในชุมชน ไม่ได้ตัดสินใจโดยอาศัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเฉพาะหน้าในระยะสั้นแบบมนุษย์เศรษฐกิจ มีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง หรือมียุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิตที่เน้นเรื่องของความมั่นคงปลอดภัย สังคมมีบรรทัดฐานของการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ขอมรับสิทธิในการดำรงชีพ และมีระบบอุปถัมภ์ ซึ่งต่างจากเศรษฐกิจกระแสหลักที่มักจะมุ่งเน้นไปที่การเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่เศรษฐกิจชุมชนมีแนวโน้มที่จะให้คุณค่าแก่ความเท่าเทียมกัน

ร้านค้าชุมชนบ้านคลองชัยขันธุ์มีการบริหารศูนย์ฯ ในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งจะเป็นกรรมการชุดเดียวกันกับคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต แต่จะมีการสลับตำแหน่งกันบ้าง สินค้าในศูนย์ฯ สาธิตการตลาดประกอบด้วย 2 ประเภทหลักๆ คือ 1) สินค้าครัวเรือน และ 2) สินค้าทางการเกษตร ในการซื้อสินค้าสามารถจ่ายเป็นลักษณะของเงินสด หรือลงบัญชีไว้ โดยที่ราคาสินค้าจะมีราคาถูกกว่าหรือใกล้เคียงกันกับราคาที่ซื้อมาจากพ่อค้าคนกลาง ในกรณีที่ลงบัญชีไว้จะต้องมาส่งเงินตามที่ระเบียบกำหนด (ภายใน 130 วัน) แต่อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่มีเหตุผลจำเป็นได้รับความเดือดร้อน คณะกรรมการศูนย์ฯ และสมาชิก จะร่วมกันเป็นผู้พิจารณาตามเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว เพื่อยืดระยะเวลาในการส่งเงิน หรือบางกรณีอาจมีการยกหนี้ให้ ซึ่งยึดตามมติที่ประชุม การแบ่งปันผลกำไรออกเป็นสองประเภท ประกอบด้วย ประเภทแรก คือผู้ที่ร่วมหุ้นกับศูนย์ฯ สาธิตการตลาดแต่ไม่ได้ซื้อสินค้า และผู้ที่ร่วมหุ้นและเป็นผู้ซื้อสินค้า จะได้ทั้งเงินปันผลประเภทแรก บวกกับเงิน ปันผล ร้อยละ 0.5 จากจำนวนมูลค่าสินค้าที่ซื้อทั้งหมดในรอบปี

มีการแสดงถึงความโปร่งใสในการบริหารศูนย์ฯ โดยการติดใบแจ้งยอดหุ้นบริเวณด้านหน้าของศูนย์ฯ ไว้ การกำหนดกฎ กติกา นำมาจากคู่มือและระเบียบจากกรมพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งมีการจัดประชุมคณะกรรมการและสมาชิกเพื่อระดมความคิดเห็นแล้วจึงปรับมาเป็นกฎ กติกาของศูนย์ฯ เริ่มจากการรับสมัครเป็นสมาชิก จะต้องสมาชิกเก่าเป็นผู้รับรอง จึงจะเข้ามาเป็นสมาชิกได้ เมื่อสมาชิกเก่ารับรองแล้วจะต้องช่วยกันติดตามหนี้ที่สมาชิกใหม่เอาไปที่ตนรับรองกับสมาชิกรายนั้นไว้ การยืมสินค้าของกลุ่มไปต้องชำระเงินไม่เกิน 130 วัน ถ้าสมาชิกยืมสินค้าไปแล้วไม่ยอมชำระตามสัญญาภายใน 130-150 วัน ทางกลุ่มจะไม่ให้สินค้าใหม่กับสมาชิกรายนั้นจนกว่าจะคืนหนี้สินให้กับกลุ่มจนหมดเสียก่อน เมื่อสมาชิกไม่ยอมชำระหนี้ให้กับกลุ่มหลังจากเก็บเกี่ยวแล้วถึง 1-2 ครั้ง ทางกลุ่มจะมีคณะกรรมการออกไปเก็บสินค้าของกลุ่มคืนจนครบถ้วน สำหรับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สมาชิกได้ร่วมกันกำหนดกฎ ระเบียบ เริ่มจากการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต้องเป็นคนในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงเท่านั้น การฝากเงินสัจจะในอัตราต่ำสุด 30 บาทขึ้นไปการส่งเงินสัจจะให้ส่งเงินภายในวันที่ 29-30 ของเดือน การขาดส่งเงินสัจจะถ้าขาดส่งเกิน 3 เดือนให้ถือว่าหมดสิทธิ์การเป็นสมาชิก คณะกรรมการต้องนำเงินสัจจะของสมาชิกฝากธนาคารภายใน 7 วัน สมาชิกสามารถลาออกได้เมื่อครบวาระ 1 ปี สมาชิกสามารถปลดคณะกรรมการออกได้ จะมีการประชุมสมาชิก 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มการปล่อยเงินกู้จะดำเนินการได้ก็ต่อเมื่อครบ 6 เดือนถึงจะกู้เงินได้ ปล่อยเงินให้สมาชิกกู้ได้ไม่เกิน 5 เท่า ของเงินสัจจะ การส่งเงินกู้ให้ส่งคืนภายใน 12 เดือนและส่งดอกเบี้ยทุกเดือน จากการบริหารและกฎ กติกา ของกลุ่มข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีลักษณะของความเสมอภาค มีความไว้เนื้อเชื่อใจกัน มีความโปร่งใส มีผู้จัดและผู้รับเป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นความสัมพันธ์แนวราบ สอดคล้องกับ ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชูกิ (2552) ที่ได้กล่าวว่าสวัสดิการชุมชนเป็นสถานะและกิจกรรมของการจัดและส่งเสริมอบบริการชุมชน ทั้งทางวัตถุ คุณค่าทางจิตใจ และคำนึงถึงสภาพแวดล้อมด้านอื่นด้วย โดยมีลักษณะเด่นคือ มีความสัมพันธ์แนวราบ และตั้งอยู่บนพื้นฐานการพึ่งพากันเองภายในชุมชนเป็นหลัก ก่อนที่จะรับความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งหมายถึงรัฐและทุน ในที่นี้คือกรมพัฒนาชุมชน ดังนั้นหากพิจารณาถึงประเภทของการจัดสวัสดิการจำแนกตามปัจจัยนำเข้าที่ใช้ในการจัดสวัสดิการแล้ว พบว่าเป็นสวัสดิการชุมชนทันสมัย (ชนินทร์ วสินนท์, 2549) ซึ่งณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544) เรียกว่า “สวัสดิการบนฐานการพัฒนา” หรือที่ ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ (2546) เรียกว่า “สวัสดิการวงนอก” คือเป็นการนำการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก เช่น ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์พัฒนาใหม่ มาปรับใช้สร้างสวัสดิการของชุมชนเอง ด้วยเหตุที่กลุ่มร้านค้าชุมชนมีการบริหารจัดการและกฎ กติกาต่างๆ จนทำให้สมาชิกในกลุ่มสามารถลดต้นทุนในการผลิตทางการเกษตรลง ได้รับเงินปันผลประจำปี เกิดสัมพันธภาพที่ดีในชุมชนในการพบปะพูดคุยกันทั้งขณะซื้อสินค้า และประชุมประจำเดือน จึงทำให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้มาตลอดระยะเวลา 10 ปี หรือที่ Uphoff (1986) เรียกว่า “สถาบัน” ซึ่งหมายถึงการรวบรวมเอา “การ

กระทำร่วมกัน” หรือ “ความร่วมมือ” ในด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร ผลประโยชน์ อุดมการณ์ หรือความนิยมชมชอบของผู้คน และมันถูกดักย้าให้มียู่ด้วยการ กระจายประโยชน์ ความชอบธรรม ความคาดหวังร่วมกัน และกฎ กติกา และโดยทั่วไปก็มักจะมีความสามารถในการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดข้อผูกพันต่อสถาบัน

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลของการริเริ่ม การดำเนินงานของสวัสดิการชุมชนทั้งสองกลุ่มข้างต้น พบว่าปัจจัยที่สำคัญในการทำให้กลุ่มสวัสดิการบ้านคลองชัยขันธุ์เกิดความสำเร็จ มีความเข้มแข็ง คือความเชื่อมั่นในผู้นำที่สามารถไว้วางใจได้ ซึ่งมีลักษณะการดูแล เอาใจใส่สมาชิกในกลุ่ม มีการบริการ และบริหารกลุ่มได้ดี ไม่โกงเงิน มีความโปร่งใส โดยการประกาศแจ้งยอดเงินผ่านทางหอกระจายข่าว และแจ้งให้ทราบในที่ประชุมประจำทุกเดือน มีการขอมติจากคณะกรรมการและสมาชิก จนทำให้เกิดการรวมพลัง ช่วยเหลือกัน การมีส่วนร่วม มีการรับผลประโยชน์ร่วมกัน เกิดความไว้วางใจ ร่วมกันตรวจสอบ และมีความเสมอภาค เกิดการพึ่งพาตนเองได้ สอดคล้องกับ ชนินทร์ วสินนท์ (2549) ที่พบว่า ภาวะผู้นำ เป็นกลไกที่เป็นองค์ประกอบของพลังอำนาจชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้การจัดสวัสดิการชุมชนประสบความสำเร็จ

ตอนที่ 3 กรณีศึกษาสวัสดิการชุมชนบ้านโรงกุ้ง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอมือง จังหวัด

สมุทรสงคราม

จากผลการศึกษาลักษณะพื้นฐานของชุมชนตำบลบางแก้ว อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่ามีเนื้อที่ทั้งหมด 17,780 ไร่ มีประชากร ทั้งสิ้น 7,815 คน แยกเป็น ชาย 3,834 คน หญิง 3,981 คน จำนวนบ้าน 1,625 หลังคาเรือน ชาวบ้านมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ชุมชนมีแนวโน้มจะขยายตัวเป็นชุมชนเมือง มีการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม เนื่องจากเป็นเขตที่ได้ประกาศให้เป็นเขตอุตสาหกรรมและอยู่ในเขตผังเมืองรวม เป็นเขตควบคุมการก่อสร้าง พื้นที่ของตำบลเป็นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเล ซึ่งมีการตกตะกอนทับถม เมื่อน้ำทะเลลงเต็มที่จะมีพื้นดินยื่นไปในทะเลกินเนื้อที่กว้าง ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและเกิดของสัตว์ทะเลจำพวกหอยชนิดต่าง ๆ เป็นแหล่งอาหารของประชาชนในพื้นที่ มีศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้

กลุ่มสวัสดิการชุมชนเริ่มจากการที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เข้ามาในตำบล โดยส่งเสริมให้ชุมชนเก็บรวบรวมข้อมูลครัวเรือน ทำให้ทราบว่าประชาชนในหมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีหนี้สินจำนวนกว่า 30 ล้านบาท จากทั้งหมด 200 ครัวเรือน เนื่องจากประสบปัญหาขาดทุนจากการทำนาเกลือ ในส่วนของประเด็นการเมือง ในชุมชนบางแก้วมีความขัดแย้งสูงมากระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นด้วยกันเอง รวมทั้งประชาชนยังขายที่ดินให้กับนายทุน ทำให้ต้องหันมาประกอบอาชีพรับจ้างหาบเกลือ และ

รับจ้างอื่นๆ บางรายต้องทำงานรับจ้างบนที่ดินที่เคยเป็นของตนเองมาก่อน และที่ทำให้นางบุญล้อมรู้สึกสะเทือนใจมากที่สุดคือ การที่คนที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินกลับต้องมาทำสัญญาเช่าที่ดินของตนเองกับนายทุนทุกปี ซึ่งไม่รู้ว่าจะถูกบอกเลิกไม่ให้เช่าวันใด “รุ่นเรายังแย่นาคนี้ แล้วรุ่นต่อไปจะอยู่ยังไง ป้าล้อมมองเห็นหมู่บ้านป้าล้อมจะโดนกิน” แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ทำกิน เป็นทรัพยากรที่เป็นเจ้าของร่วมกัน(Common Property Resources) จึงเกิดการกระทำร่วมกันโดยการรวมกลุ่มกัน มีการให้ความร่วมมือกัน(Cooperation) การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Reciprocity) ทำให้เกิดความหวงแหนในทรัพยากรดังกล่าว มีการคำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลานและคนในชุมชน เน้นเรื่องของความมั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิต ซึ่งการรวมกลุ่มดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economy) ของ James Scott (1976) ที่ได้อธิบายวิถีคิดและการตัดสินใจของคนในชุมชนชาวนาว่า คำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลานคนในชุมชน ไม่ได้ตัดสินใจโดยอาศัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเฉพาะหน้าในระยะสั้นแบบมนุษย์เศรษฐกิจ มีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงหรือมียุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิตที่เน้นเรื่องของความมั่นคงปลอดภัย สังคมมีบรรทัดฐานของการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ขอมรับสิทธิในการดำรงชีพ และมีระบบอุปถัมภ์ รวมถึงมีแรงผลักดันจากการพัฒนาของระบบทุนนิยมของนายทุนเห็นได้อย่างชัดเจน ประกอบกับระบบสวัสดิการจากรัฐไม่ทั่วถึง ไม่เพียงพอ และไม่สม่ำเสมอ สอดคล้องกับ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544) ที่กล่าวว่าแรงผลักดันที่ทำให้ชุมชนต้องหันมาพัฒนาระบบสวัสดิการให้กันเองก็เพราะว่า ระบบสวัสดิการจากรัฐไม่ทั่วถึง ไม่เพียงพอ และไม่สม่ำเสมอ ประชาชนที่ขาดสวัสดิการทุกๆ ด้านหรือที่พอได้รับบ้างแต่ไม่เพียงพอ จึงรวมตัวกันแล้วจัดตั้งกลุ่มสวัสดิการโดยภาคชุมชน นอกจากนี้การรวมตัวลุกขึ้นมาปกป้องสวัสดิภาพของคนในชุมชนดังกล่าว ดร.กิติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์ (2544) ได้กล่าวไว้ในการสัมภาษณ์หัวข้อเรื่องการศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน ว่าเป็นการเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม เป็นโครงสร้างสังคมแบบใหม่ที่อยู่ในกำมือของชาวบ้าน เป็นโครงสร้างทางสังคมที่ชาวบ้านกำหนดได้เอง โดยมีตัวแปรจากนอกชุมชน เช่น ภายใต้อาณัติทางการเมืองที่เปลี่ยนไปกลุ่มออมทรัพย์จะต่อรองได้มากขึ้นแค่ไหน เหล่านี้คือโครงสร้างทางสังคมที่ต้องมีการต่อรองอย่างยืดหยุ่นขึ้นระหว่างโครงสร้างแบบเดิม (โครงสร้างของสังคมทุนนิยมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชนบทกับเมืองไม่เท่าเทียมกัน ภาคชนบทเสียเปรียบทุกอย่าง การตลาดถูกผูกขาด ทรัพยากรต่างๆ ออกจากชุมชนตลอด) กับแบบใหม่

ต่อมาสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้พาผู้นำในตำบลไปดูงานที่จังหวัดตราด (พระอาจารย์สุบิน) นางบุญล้อม สกเหลียม เป็นราษฎรที่ได้รับการคัดเลือกให้ไปดูงานแทนผู้นำที่ติดภารกิจ เมื่อได้รับทราบวิธีการจัดสวัสดิการของพระอาจารย์สุบินก็เกิดความเชื่อมั่นว่าการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ตามแบบพระอาจารย์สุบินจะเป็นทางรอดของคนยากจนอย่างเช่นตนเอง จึงได้เริ่มต้นหาสมาชิกโดยการขี่รถจักรยานออกไปหาสมาชิกด้วยตนเอง ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องทำงานแบบ

เชิงรุก ซึ่งในระยะเริ่มแรกมีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จากข้อมูลข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าสวัสดิการชุมชนดังกล่าวจัดเป็นสวัสดิการชุมชนแบบสวัสดิการชุมชนทันสมัย (ชนินทร์ วสินนท์, 2549) ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544) เรียกว่า “สวัสดิการบนฐานการพัฒนา” หรือที่ ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ (2546) เรียกว่า “สวัสดิการวงนอก” คือเป็นการนำการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก เช่น ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์พัฒนาใหม่ มาปรับใช้สร้างสวัสดิการของชุมชนเอง โดยมีผู้นำทางความคิดจากภาครัฐ วัด และชุมชน รวมไปถึงผู้นำการรวมกลุ่มที่มีจิตวิญญาณของผู้นำ สอดคล้องกับ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544) ที่กล่าวว่า การนำและความคิด ต้องประสานความคิดที่มาจาก 3 ส่วน คือ รัฐ ชุมชน และ NGOs และดูเหมือนว่าถ้าปราศจากส่วนหนึ่งส่วนใดแล้วชุมชนต่างๆ คงจะเติบโตมาถึงทุกวันนี้ไม่ได้ รวมไปถึงจิตวิญญาณ เป็นเรื่องที่สำคัญมาก องค์กรชุมชนทุกกรณีเกิดขึ้นและอยู่ได้ก็เพราะกินแรงผู้นำ ถ้าผู้นำไม่ทำงานฟรี ใช้แรงงานฟรีก็ไม่แน่ว่าองค์กรเหล่านี้จะเกิดขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้น วิญญาณของผู้นำ วิญญาณของกรรมการ จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จะต้องเกิดขึ้น จากนั้นผู้นำและกรรมการจึงไปจูงวิญญาณของสมาชิกให้เข้ามาเสียสละมากขึ้น สำหรับในส่วนของการศึกษาดูงานนั้นจะทำให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้มีประสบการณ์ซึ่งจะทำให้สมาชิกได้เรียนรู้แนวคิดการร่วมแรงร่วมใจกันในชุมชน การมีสัจจะ มีวินัย มีความไว้วางใจกัน ช่วยเหลือกันภายในชุมชนด้วย ซึ่งพลทรัพย์ สวนเมืองตุลาพันธุ์ (2548) ถือว่าเป็นการเรียนรู้ของชุมชนอันแสดงนัยแห่งการพึ่งพิงอิงกัน (Interdependent)

ในการรวมกลุ่มสวัสดิการชุมชนคณะกรรมการและสมาชิกได้คำนึงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของลูกหลานในอนาคต ซึ่งจะต้องสร้างเครือข่ายเพื่อเป็นพลังในการทำงาน ในระยะเริ่มแรกการจัดตั้งกลุ่มจะต้องให้ผู้ใหญ่บ้าน และทางอบต. เข้ามาเป็นกรรมการด้วย เพราะต้องการสร้างความเชื่อถือให้ชาวบ้าน มีกรอบการอยู่ร่วมกันเป็นกฎ ระเบียบ ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ “เป็นเงินของทุกคนในหมู่บ้าน ไม่ใช่เงินของป่าล้อม” ต้องมีระบบการบริหารเงินที่ดี ตามวาทกรรมที่ว่า “การบริหารเงินไม่ใช่แค่มีเงินเยอะ แต่ต้องใช้จ่ายเงินทุกวินาทีให้ได้คุณค่า” เพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันของกลุ่ม ต้องทำให้สมาชิกคิดดี ทำดีก่อน จึงจะขยายไปสู่ผู้อื่น เมื่อเด็กและเยาวชนเห็นผู้ใหญ่ทำก็ทำตามต่อ จนกลายเป็นวัฒนธรรมของหมู่บ้าน จึงได้มีการกำหนดกฎ กติการ่วมกัน โดยมีการหารือเกี่ยวกับข้อบังคับของกองทุน และมีการมอบหมายงานกันทำตามความถนัดของคณะกรรมการแต่ละคน แต่ไม่มีการออกคำสั่งตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ มีการประชุมเพื่อทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี เมื่อได้ข้อตกลงแล้วก็จะถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น ผู้กู้ต้องมากู้เงินด้วยตนเอง ห้ามฝากคนอื่นมากู้แทน หรือ ผู้ฝากเงินต้องเตรียมเงินให้พอดีกับเงินที่จะฝาก กรรมการกองทุนจะไม่ทอนเงินให้ เพื่อป้องกันความผิดพลาดในการทอนเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ในกลุ่มสัจจะวันละบาท ๆ จะไม่อนุญาตให้สมาชิกถอนเงิน เพื่อเป็นหลักประกันว่าสมาชิกจะได้รับสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ในขณะที่คณะกรรมการบริหารกองทุน ไม่มีเงินเดือน แต่คณะกรรมการที่มาช่วยบริหารจัดการกองทุนจะได้รับ

สวัสดิการเป็น 2 เท่าของสมาชิกธรรมดา สำหรับกลุ่มลัทธิจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตจะปล่อยกู้ให้แก่สมาชิกในอัตราดอกเบี้ยต่ำ โดยสมาชิกสามารถออมเงินได้ไม่เกิน 500 บาทต่อเดือน สาเหตุที่กำหนดจำนวนเงินฝากเท่ากันเนื่องจากไม่ต้องการให้คนรวย เอาเปรียบคนจน “ถ้าเราให้เพดานสูง เหมือนป่าล้อมทำงานให้คนรวยแทนที่จะได้ช่วยเหลือคนจน” กิดดอกเบี้ยยร้อยละ 2 ต่อเดือน โดยผู้กู้ต้องมีสมาชิกค้ำประกัน 3 คน รวมผู้กู้เป็น 4 คน และ 1 ใน 3 นั้นจะต้องเป็นสมาชิกในครอบครัวด้วย เพราะว่าถ้ามีคนที่ไม่ส่งเงินกู้ในครอบครัวและคนค้ำจะต้องรับผิดชอบ หาเงินมาคืนให้กับกลุ่ม ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกตั้งแต่ต้น เรียกว่ารุ่น 1 จะได้สิทธิในการกู้ยืมมากกว่ารุ่นหลัง ๆ กติกาที่สำคัญคือ หากสมาชิกคนใดไม่ส่งเงินกู้ ในเดือนนั้นก็จะไม่มีการปล่อยกู้อย่างไรเลย นอกจากนี้ยังกำหนดให้คนที่กู้ยืมเงินจะต้องมาทำสัญญาด้วยตนเอง ไม่มีการยัดยูน ตามวาทกรรมของประธานกลุ่มที่ว่า “หากป่าล้อมไม่อยู่แล้ว แต่กลุ่มต้องยังคงอยู่ กลุ่มยังต้องเดินต่อไปได้ ด้วยกฎเกณฑ์ของมัน” ตามมติของที่ประชุมจะปีได้รับสมาชิกทุกๆ 4 ปี เพื่อเป็นการสร้างกฎ กติกา ให้ซึมลึกเข้าไปอยู่ในสมาชิกทุกคนอย่างเหนียวแน่น และชัดเจนเสียก่อน ในขณะที่กลุ่มลัทธิจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิต ไม่อนุญาตให้ถอนเงิน ไม่อนุญาตให้กู้ในช่วงแรก หากสมาชิกคลอดบุตร ได้เงินช่วยเหลือรายละ 500 บาท เสียชีวิตได้เงินช่วยเหลือ 5,000 บาท เจ็บป่วยนอน รพ.ได้เงินช่วยเหลือคืนละ 100 บาท จำนวน 10 คืน แต่ในปัจจุบัน (ปี พศ. 2553) มีสมาชิกประมาณ 200 คน ได้มีการปรับเปลี่ยนสวัสดิการในส่วนของการเสียชีวิตซึ่งจะให้สวัสดิการตามจำนวนวันที่เป็นสมาชิก กล่าวคือ ผู้ที่เป็นสมาชิก 365 วัน จะได้รับเงิน 5,000 บาท ผู้ที่เป็นสมาชิก 730 วัน จะได้รับเงิน 10,000 บาท และผู้ที่เป็นสมาชิก 1,400 วัน จะได้รับเงิน 15,000 บาท จากกฎ ระเบียบ หรือกติกาของทั้งสองกลุ่มข้างต้น ถือได้ว่าคณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่มได้มีการตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดความสัมพันธ์ในกลุ่มและนอกกลุ่ม รวมทั้งทรัพยากร ผลประโยชน์ สิทธิ ในการสร้างมาตรฐานทางพฤติกรรมของสมาชิก และกลุ่ม ทั้งนี้ทำให้ตอบสนองต่อความมุ่งหมายร่วมกันของคนในกลุ่ม สอดคล้องกับแนวคิดการเป็นสถาบันของ Uphoff (1986) ที่อธิบายถึงสถาบันว่าเป็นที่รวบรวมเอา “การกระทำร่วมกัน” หรือ “ความร่วมมือ” ในด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร ผลประโยชน์ ความชอบธรรม ความคาดหวังร่วมกัน กฎและกติกา ทั้งนี้ระเบียบที่กลุ่มตั้งขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเห็นของสมาชิกในแต่ละปีตามความจำเป็นและเหมาะสม ยกเว้นกฎ 2 ข้อที่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง คือการที่สมาชิกที่มีความประสงค์จะกู้เงินจะต้องมากู้ที่ทำการของกลุ่ม และหากมีสมาชิกที่กู้เงินไปแล้วไม่ส่งเงินกู้ จะมีผลให้ไม่ปล่อยกู้ให้กับสมาชิกที่เหลือทั้งกลุ่ม เนื่องจากจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับกลุ่ม อันแสดงให้เห็นถึงเป็นกฎที่สมาชิกปฏิบัติ (Rule in Use) และเป็นการเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing)

หากพิจารณาลักษณะในการจัดการเชิงสถาบันของกลุ่มสำหรับกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ดังกล่าวข้างต้นมีความสอดคล้องกับทฤษฎีพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในบริบทของชีวิตสามัญชนชนบท ในประเด็นพุทธวิถีการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์หรือฆราวาส คือ การหา ได้มา และใช้ประโยชน์ จากปัจจัย 4 ต้องเป็นทางที่ถูกต้องดีงาม สละทำทาน รักษาศีล ภาวนาหรือพัฒนาตนเองทุกด้าน โดยเฉพาะจิตใจให้ชีวิตสูงขึ้น และสุดท้ายสังคมสงบสุขและเป็นพุทธบัญญัติที่เป็นบทบาทของ พระสงฆ์ที่ต้องประยุกต์ใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาไปใช้เป็นแนวคิดในการทำกิจกรรมในชุมชน ในปัจจุบันสามารถทำให้ชุมชนเข้มแข็งพัฒนาทั้งด้านบุคคล ชุมชน และสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญพุทธธรรมเป็นรากฐานแห่งศาสตร์ทั้งหลาย (จรรยโรจน์ ปาโส, 2545 น. 146) ซึ่งกระบวนการทางศาสนาจะทำให้เกิดสภาพของสวัสดิการ ชุมชนชนบท คือ มีข้อกำหนดให้มนุษย์กระทำแต่สิ่งดีงามจนพึงเป็นจิตวิญญาณ มีความยึดมั่นในความเท่าเทียมกันของมวลมนุษย์ มีการปฏิรูปสังคมให้เกิดความเท่าเทียมกันและไม่เบียดเบียนกัน และการไม่สร้างความรุนแรงให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะจะเกิดการใช้ความอดทน หลักการดำเนินชีวิตของศีลธรรมจากพุทธศาสนาข้างต้นนำมาซึ่งวิธีการดำเนินชีวิตของฆราวาสที่เป็นส่วนหนึ่งของ องค์ประกอบชุมชนมนุษย์ที่ร่วมกิจกรรมชุมชนกัน ศีลธรรมกำหนดให้เกิดพัฒนาชุมชนชนบทจาก กระบวนการและกิจกรรมสวัสดิการชุมชนที่มีผลต่อการผลิตซ้ำในกระบวนการเดียวกันในครั้งต่อไป ด้วยคุณค่าของจิตใจที่รู้จักประมาณในการบริโภคของชุมชนครอบครัว ชุมชนเครือญาติ ชุมชน หมู่บ้าน ฯลฯ อันจะนำมาซึ่งการทำกิจกรรมสวัสดิการชุมชนร่วมกับบุคคลอื่นในรูปบนความเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือกันในชุมชนที่หมายถึงความสัมพันธ์ของเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายมากกว่าชุมชนเชิงพื้นที่

ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ พบว่าการบริหารกลุ่มจะต้องเริ่มจากสิ่งเล็กๆ ไปหาใหญ่ เช่น เริ่มจากระดับหมู่บ้านไปถึงระดับตำบล อำเภอ “ส่วนหนึ่งนำมาใช้ อีกส่วนหนึ่งเป็น ประโยชน์ร่วม” ตามวาทกรรมที่ว่า “ต้องสร้างฐานกองทุนให้มั่นคง เปรียบเหมือนกันสร้างฐานของ เจริญให้กับกองทุน” กล่าวคือในการบริหารกองทุนจะมีการเก็บเงินไว้จำนวนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนที่เหลือ จากการปันผล แบ่งกำไร เงินจำนวนนี้จะไม่มีการนำมาใช้ ปลอ่ยๆ แต่มีไว้เพื่อเป็นการขยายฐานของ กองทุน “เหมือนเลี้ยงไก่ ต้องกินไข่ ไม่ได้กินตัว” “ปัญหาทำให้คนเข้มแข็ง ไม่ใช่ทำให้คนอ่อนแอ” กล่าวคือเมื่อเกิดปัญหาขึ้นทำให้สมาชิกได้เกิดการเรียนรู้ ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา ต้องให้ชาวบ้านได้ เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ถ้าหากเกิดความผิดพลาดจะต้องไม่ซ้ำเติมกัน แต่ต้องมีการเรียนรู้ กระบวนการจากที่อื่นๆ มาปรับใช้กับหมู่บ้านของตน ทั้งนี้ “ต้องกระจายเอกภาพให้กับชาวบ้าน” คือ จะต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริหารกองทุน การเป็นสมาชิก ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึก ห่วงเห่น รวมทั้งต้องให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้เรื่องการไว้ใจซึ่งกันและกัน ซึ่งการรวมทุนเป็นการรวมเพื่อคุณธรรม ไม่ใช่รวมเพื่อเงิน ที่สำคัญคือการให้โอกาสกับคนรุ่นหลังได้เข้ามา

ส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากลุ่มสวัสดิการชุมชนดังกล่าวมีกระบวนการเรียนรู้ภายใต้ศักยภาพของชุมชน ซึ่งชนินทร์ วะสินนท์ (2549) เรียกว่า พลังอำนาจชุมชน ที่เกิดจากความไว้วางใจ ความร่วมมือร่วมใจ ศักยภาพของทรัพยากร ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง และอำนาจในเชิงความรู้ความจริง

ตอนที่ 4 ภาพรวมของกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี

การจัดการสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชาวบ้านทั้ง 3 กรณีศึกษาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นบ้านเหล้ามะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี บ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และบ้านโรงกุ่ม หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จัดได้ว่าเป็นการกระทำร่วมกันหรือการร่วมมือกันในการจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานของชีวิต ในลักษณะของการจัดการสิ่งของสาธารณะ (Public goods) หรือถ้าพิจารณาจากการจัดการทรัพยากร ทรัพยากรเหล่านี้ก็คือ ทรัพยากรที่เป็นเจ้าของร่วมกัน (Common Property Resources) นั่นเอง ดังนั้น จึงมีความเกี่ยวเนื่องกับแนวคิดว่าการกระทำร่วม (Collective action) หรือความร่วมมือกัน (Cooperation) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Reciprocity) ของสมาชิกในชุมชน ซึ่งมักอาศัยความรู้จักมักคุ้นกันทั้งโดยสายเลือด เครือญาติ คนบ้านเดียวกัน และความไว้วางใจกัน อันเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ใช้ในการดำเนินการสวัสดิการชุมชน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในกลุ่มและชุมชนในแง่ของการมุ่งเน้นการลดรายจ่าย ภาระที่ปัจเจกบุคคลไม่สามารถแบกรับได้เพียงผู้เดียว เกิดความมั่นคงในชีวิต รวมทั้งคำนึงถึงลูกหลานในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economy) ของ James Scott (1976) ในการอธิบายวิถีคิดและการตัดสินใจของคนในชุมชนชาวนาว่า คำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลานและคนในชุมชน ไม่ได้ตัดสินใจโดยอาศัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเฉพาะหน้าในระยะสั้นแบบมนุษย์เศรษฐกิจ มีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง (Risk aversion) หรือมียุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิตที่เน้นเรื่องของความมั่นคงปลอดภัย (Safety-First strategy) สังคมมีบรรทัดฐานของการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Norms of Reciprocity) ยอมรับสิทธิในการดำรงชีพ (Rights to subsistence) และมีระบบอุปถัมภ์ (Patron-client) ซึ่งมีความแตกต่างจากเศรษฐกิจกระแสหลักที่มุ่งเน้นเรื่องการแข่งขันแสวงหาผลกำไรสูงสุด เป็นการแสดงให้เห็นว่าการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านนั้นเป็นวิธีการที่ชุมชนพยายามที่จะสร้างภูมิคุ้มกันโดยมุ่งเน้นยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบปิด (Inward Orientation) ตามแนวคิดที่ว่าด้วยชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา (กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549) เพื่อการพึ่งตนเองและเป็นบ่อเกิดของทุนทางสังคม ซึ่งไม่ปรากฏในการให้ความหมายและความสำคัญของการจัดสวัสดิการของรัฐ

หากพิจารณาในการจัดการเชิงสถาบัน จะพบว่าทั้ง 3 กรณีศึกษา มีการบริหาร จัดตั้งกฎระเบียบ กติกา ที่มีความแตกต่างกันไปในรายละเอียด แต่มีลักษณะร่วมกันคือเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ มีความเสมอภาค ผู้จัดหาและผู้รับบริการเป็นคนกลุ่มเดียวกัน

เน้นการลดการพึ่งพิงภายนอก ใช้ครอบครัวและเพื่อนบ้านเป็นฐานในการเกื้อกูล ก่อนที่จะรับความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งทั้งการบริหารจัดการ กฎ ระเบียบ กติกา รวมถึงการปฏิบัติตามกฎ กติกา และการลงโทษทางสังคม (Sanction) ของสมาชิกในกลุ่มสวัสดิการ ถือได้ว่ากลุ่มสวัสดิการชุมชนได้มีการดำเนินการจัดสวัสดิการขึ้นมา (Organizing) เพื่อการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนในประเด็น การอยู่ดีกินดี มีความสุข เกิดความมั่นคง และเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งการจัดการดังกล่าวนี้ Uphoff (1986) เรียกว่า “สถาบัน” ซึ่งหมายถึงการรวบรวมเอา “การกระทำร่วมกัน” หรือ “ความร่วมมือ” ในด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร ผลประโยชน์ อุดมการณ์ หรือความนิยมชมชอบของผู้คน และมันถูกต่อยอดให้มียู่ด้วยการกระจายประโยชน์ ความชอบธรรม ความคาดหวังร่วมกัน และกฎ กติกา และโดยทั่วไปก็มักจะมีมาตรการในการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดข้อผูกพันต่อสถาบัน ซึ่งในการจัดการเชิงสถาบันดังกล่าวนี้มักจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองร่วมกันจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประชุมประจำทุกเดือน การลองผิดลองถูกในการปรับเปลี่ยนกฎ กติกาของกลุ่ม หรือจะเป็นรูปแบบของการศึกษาเรียนรู้จากผู้อื่น จากการศึกษาดูงาน อันจะทำให้สมาชิกได้เรียนรู้แนวคิดการร่วมแรงร่วมใจกันในชุมชน การมีสังขะ มีวินัย มีความไว้วางใจกัน ช่วยเหลือกันภายในชุมชนด้วยนัยแห่งการพึ่งพิงอิงกัน (Interdependent)

จากพัฒนาการของการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชาวบ้านและกระบวนการบริหารจัดการเชิงสถาบัน จะเห็นได้ว่าชาวบ้านได้มีการใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) ในการเป็นปัจจัยนำเข้าและรากฐานหลักของการเกิดการกระทำร่วมกันในลักษณะของเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม เพื่อให้เกิดชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) ความสุข (Happiness) และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีในชุมชน ซึ่งเสรี พงศ์พิศ (2548) ใช้คำว่า “เครือข่ายทางสังคม” อันหมายถึงกระบวนการทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมายวัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกันโดยที่สมาชิกในเครือข่ายมีความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน ดังนั้นความเป็นชุมชนจึงหมายถึงเครือข่ายที่ไม่ได้มองในแง่ภูมิศาสตร์ หากพิจารณาจากกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีพบว่ากลุ่มสวัสดิการชุมชนที่ชาวบ้านตั้งขึ้นนั้นเป็นเครือข่ายทางสังคมประเภทหนึ่งซึ่งมีการประสานงานกันแบบแนวนอนคือกลุ่มชาวบ้านกับชาวบ้าน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เจตนาถ แซ่เจี่ย (2548) ที่พบว่าประเด็นเรื่องทุนทางสังคมเป็นส่วนผลักดันอย่างสูงที่ทำให้เครือข่ายออมทรัพย์ประสบความสำเร็จ โดยที่หลักการนี้เน้นความไว้วางใจกันและกันของเครือข่ายที่กลายเป็นหนึ่งรูปแบบการดำรงชีวิต แล้วเครือข่ายนี้จะนำไปสู่ความร่วมมือต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมนั้นก็จะกลายเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการลองผิดลองถูกในที่สุด

อย่างไรก็ตามการจัดการสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชาวบ้านทั้ง 3 กรณีศึกษา ไม่ว่าจะเป็นบ้านเหล่ามะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี บ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และบ้านโรงกึ่ง หมู่ที่ 6 ตำบลบาง

แก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ยังมีความเหมือนและความแตกต่างในรายละเอียดของพัฒนาการ รูปแบบการจัดสวัสดิการ และการจัดการเชิงสถาบัน ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอในรูปแบบของตาราง ดังนี้

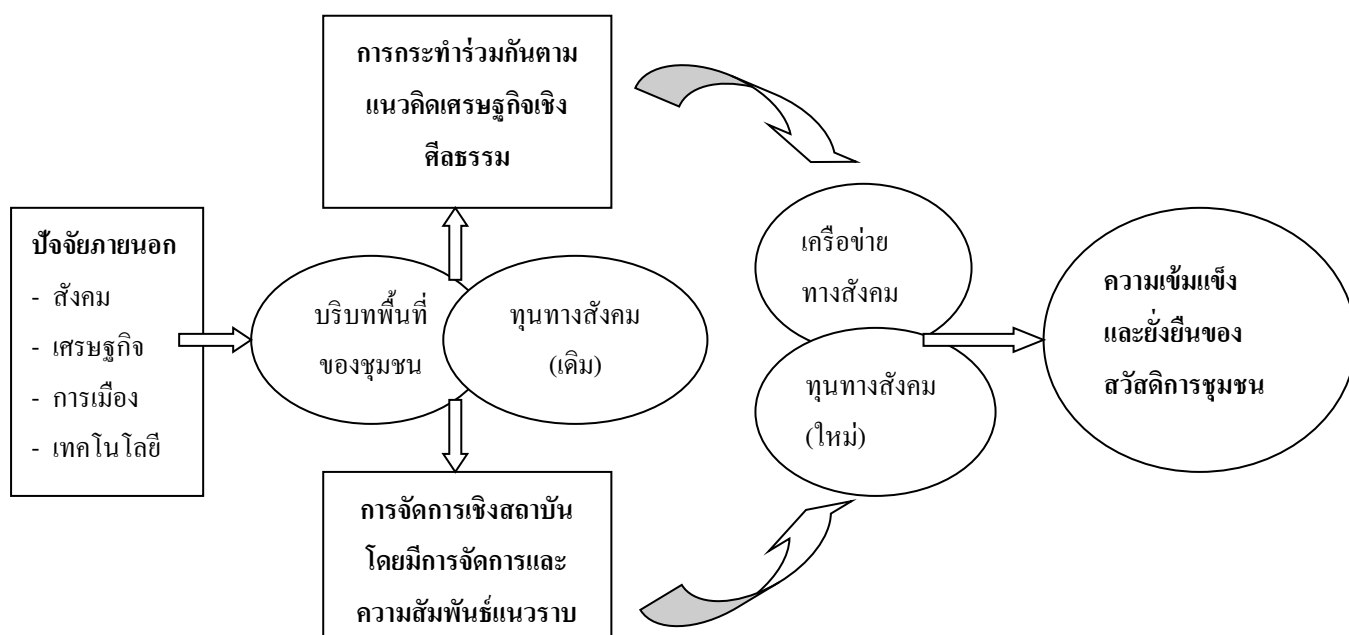
ตารางที่ 1 เปรียบเทียบรายละเอียดของกลุ่มสวัสดิการชุมชนของบ้านเหล่ามะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี บ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ที่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และบ้านโรงกุ้ง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ประเด็นการเปรียบเทียบ	บ้านเหล่ามะละกอ	บ้านคลองชัยขันธุ์	บ้านโรงกุ้ง
1. ลักษณะพื้นฐานชุมชน	ชุมชนชนบทประกอบอาชีพทางการเกษตรปลูกอ้อยเป็นหลัก	ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทประกอบอาชีพทางการเกษตรทำนา เป็นหลัก รองลงมาเป็นรับจ้างค้าขาย	ชุมชนเมืองซึ่งมีการเข้ามาของระบบทุนนิยม
2. กลุ่มสวัสดิการชุมชน	กลุ่มเกษตรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	กลุ่มร้านค้าชุมชนและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตและกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิต
3. ผู้นำกลุ่มสวัสดิการ	เพศชาย มีตำแหน่งเป็นผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน)	เพศชาย มีตำแหน่งเป็นผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน)	เพศหญิง ไม่มีตำแหน่งในชุมชนและทางการเมืองใดๆ
4. อายุการจัดตั้งกลุ่ม	11 ปี	13 ปี	5 ปี
5. ประเภทของกลุ่ม	- กลุ่มเกษตรอินทรีย์ เป็นสวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน หรือสวัสดิการวงใน - กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นสวัสดิการชุมชนทันสมัย หรือสวัสดิการวงนอก	กลุ่มร้านค้าชุมชนและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นสวัสดิการชุมชนทันสมัย หรือสวัสดิการวงนอก	กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตและกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิต เป็นสวัสดิการชุมชนทันสมัย หรือสวัสดิการวงนอก
6. แนวคิดการกระทำร่วมกัน	เศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economic)	เศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economic)	เศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economic)
7. การใช้ทุนทางสังคม	ใช้ทุนทางสังคม	ใช้ทุนทางสังคม	ใช้ทุนทางสังคม

ประเด็นการเปรียบเทียบ	บ้านเหล่านะลอก	บ้านคลองชัยขันธุ์	บ้านโรงกุ้ง
8. การจัดการเชิงสถาบัน	เป็นสถาบัน	เป็นสถาบัน	องค์กรที่จะกลายเป็นสถาบัน
9. การเป็นเครือข่ายทางสังคม	เป็นเครือข่ายทางสังคม	เป็นเครือข่ายทางสังคม	เป็นเครือข่ายทางสังคม
10. ลักษณะของความสัมพันธ์	แนวราบ	แนวราบ	แนวราบ
11. นิยามของสวัสดิการชุมชนตามการรับรู้ของประธานหรือสมาชิก	- ชุมชนทำเอง ไม่พึ่งหน่วยงานภาครัฐ ตั้งกฎเกณฑ์เอง สร้างระเบียบขึ้นมาเอง ให้กับชุมชน - การที่ชุมชนช่วยเหลือตัวเองก่อน ไม่ยุ่งภาครัฐ เริ่มต้นที่เราเอง ถ้าเกินกำลังจึงพึ่งรัฐ จะต้องทำข้อมูลที่เป็นจริง ตรงจุด แก้ไขปัญหาได้ตรงจุด ได้ข้อเท็จจริง - ได้สวัสดิการ ช่วยเหลือกันเอง ชุมชนทำเอง สร้างเอง ไม่ต้องพึ่งคนอื่น เป็นการช่วยเหลือเบื้องต้น เช่น การช่วยคนเจ็บป่วยที่ต้องนอนโรงพยาบาลจริงๆ แล้วเปรียบเหมือนการช่วยคนเสียไปด้วย เป็นคำรด - วันไหนถ้าเราขาดรายได้จากงานประจำ มีเงินชดเชย ช่วยเหลือกันได้ ไม่เสียเวลารอจากรัฐบาล เร็วกว่า ไม่ต้องฝากธนาคารที่ละมากๆ เงินหมุนเวียนในหมู่บ้าน	- เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้ออาทรต่อกันและกัน ให้สมาชิกเข้าถึงแหล่งเงินโดยเงินทุกของเรา จูงใจให้เขามีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สวัสดิการทั้งในเรื่องการแบ่งผลกำไร และสวัสดิการสำหรับผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ได้แก่ คนยากจน ผู้พิการและผู้สูงอายุ	- คือการแบ่งปันกัน เอาเงินมารวมกัน ประโยชน์แบ่งแบบทุกคนมีส่วนร่วม จัดการสวัสดิการเท่าเทียมกัน รับอย่างมีศักดิ์ศรี เพราะสังคมเรามีช่องว่างที่จะเข้าไปถึงได้ ทำให้รู้จักว่าอะไรคือประโยชน์รวม มันคือการร่วมแบ่งปัน สวัสดิการมีมากกว่าการเกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่มีด้านสังคม ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยหลัก เป็นการลดความประมาทเพราะไม่รู้ว่าจะตายก่อนลูกก็ได้ ลดการพึ่งจากภาครัฐ เชื่อว่าระบบตัวแทนยังมีการคอร์รัปชัน ดังนั้นหน้าที่กับสิทธิต้องไปด้วยกันถึงจะมีศักดิ์ศรี

จากผลการศึกษาและการอภิปรายผลของกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี ข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสังเคราะห์รูปแบบแนวทางการพัฒนารูปแบบจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน ได้ คือมีพัฒนาการเริ่มจากการใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในกลุ่มและชุมชนในแง่ของการมุ่งเน้นการลดรายจ่าย ภาระที่ปัจเจกบุคคลไม่สามารถแบกรับได้เพียงผู้เดียว เกิดความมั่นคงในชีวิต รวมทั้งคำนึงถึงลูกหลานในอนาคต ตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (Moral Economy) ชุมชนพยายามที่จะสร้างภูมิคุ้มกันโดยมุ่งเน้นยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบปิด (Inward Orientation) ตามแนวคิดด้วยชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา ซึ่งในส่วนของการจัดการเป็นการกระทำร่วมกัน หรือความร่วมมือในด้านต่างๆ เข้าด้วยกันการแสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม จนกลายเป็นสถาบันในที่สุด นอกจากนี้ยังจะทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคม ที่เน้นความไว้วางใจกันและกันของเครือข่ายที่กลายเป็นหนึ่งรูปแบบการดำรงชีวิต แล้วเครือข่ายนี้จะนำไปสู่ความร่วมมือต่างๆ ที่เป็นรูปธรรม เพื่อการพึ่งตนเองและเป็นบ่อเกิดของทุนทางสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองแนวทางการพัฒนารูปแบบจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ มีข้อเสนอแนะใน 2 ประเด็น คือข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ทำให้มีข้อเสนอแนะเพื่อให้เกิดการพัฒนาการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ดังนี้

- ในการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านควรอาศัย “ทุนทางสังคม” อันหมายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เกิดความไว้วางใจกัน เป็นปัจจัยหลักที่เป็นทุนนำเข้า
- สวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านควรมีฐานในเรื่องของการคำนึงถึงความมั่นคงในวันข้างหน้าของลูกหลาน คนในชุมชน หลีกเลี่ยงความเสี่ยง และมีวิธีการดำรงที่เน้นเรื่องของความมั่นคงปลอดภัย
- ลักษณะของการจัดสวัสดิการชุมชนที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม กระแสหลักแบบทุนนิยมของบริบทพื้นที่ภาคกลางกลุ่มตะวันตก คือสวัสดิการชุมชนทันสมัย หรือสวัสดิการบนฐานการพัฒนาซึ่งอาศัยทุนทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยนำเข้า และมองบทบาทของรัฐในเชิงบวก ทำให้ไม่ปฏิเสธการสนับสนุนจากภาครัฐในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่สมาชิกผ่านกระบวนการสะสมทุนโดยการออมหรือสร้างรายได้
- รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน ควรมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แนวนราบ ที่มีความเสมอภาค ผู้จัดหาและผู้รับเป็นกลุ่มเดียวกันคือสมาชิกกลุ่ม เป็นหลัก และมีการประสานแบบแนวดิ่งกับภาครัฐ เพื่อทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง
- ควรนำสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านมาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคม ซึ่งจะให้เกิดความร่วมมือกัน ความไว้วางใจกันและกันของคนในชุมชน
- ควรมีการนำเครือข่ายทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านมาเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการทำให้ชุมชนพึ่งตนเองและลดการพึ่งพิงจากภายนอก

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ควรมีการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมของทุนทางสังคมในประเด็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจกัน เพื่อจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน

- ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดขึ้น ความสำเร็จและความล้มเหลวของการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน
- ควรมีการศึกษารูปแบบและปัจจัยที่ทำให้ไม่สวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้าน ไม่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ในกรณีศึกษาสวัสดิการชุมชนที่ล้มเหลว
- ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบขนาดของกลุ่ม(จำนวนสมาชิก) ที่มีต่อความเข้มแข็งของสวัสดิการชุมชน
- ควรมีศึกษาและพัฒนาแบบจำลองแนวทางการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านตามบริบทของพื้นที่อื่นๆ

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง. มนุษย์ ชุมชน กับเศรษฐกิจ. สุเทพการพิมพ์; เชียงใหม่ : 2549.
- กาญจนา แก้วเทพ. องค์กรชุมชน กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, บริษัทแปลน พรินติ้ง จำกัด ; 2540 หน้า 53-59.
- กิริติ บุญเจือ, 2518, น. 17-183-190) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา ชินชัย ชี้อรรถ และพงษ์เทพ สันติกุล. “แผนยุทธศาสตร์ 5 ปี สร้างสวัสดิการสังคมไทย : ความหวังใหม่เพื่อสังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน”. วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ 15, 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2550) 7-29).
- จงจิตต์ โสภณคณาภรณ์, 2537, น. 19) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.
- จรรยาโรจน์ ปาโส, 2545 น. 146) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.
- เจตนาถ แซ่เจี่ย (2548) อ้างถึงใน สสว. 10. โครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการโครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ ระหว่างวันที่ 15-18 มีนาคม 2553 ณ โรงแรมลานนา พาเลซ จังหวัดเชียงใหม่.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2543, น. 55) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546 .
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2541 , น. 39, 80-85 และ Chayanov, 1925 : 49) ,อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.
- ชนินทร์ วะสินนท์. การจัดการสวัสดิการชุมชนเครือข่ายอินแปง : กลไก กระบวนการจัดการตนเอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต การบริหารสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

ชุดิมา สุขวาสนะ และ พรภัสสร ปิ่นสกุล สำนักข่าวแห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์ :

<http://thainews.prd.go.th> [online] วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2553.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543, น. 105-107) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชน
ชนบทไทย.วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหาร
สังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546 .

ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์. เศรษฐกิจและสวัสดิการชุมชน : การบริหารที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ :
สร้างสรรค์, 2546 หน้า 232.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและคณะ (2550) (อ้างถึงใน ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชิกิ. วรรณกรรมปริทัศน์
และการสังเคราะห์ความรู้ เรื่องสวัสดิการชุมชนในประเทศไทย. สถาบันการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข: กรุงเทพฯ; 2552.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. บรรณาธิการ. สวัสดิการโดยภาคชุมชน: เล่ม 1 กลุ่มออมทรัพย์. กรุงเทพฯ:
ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง.2544ก.

ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศิลปกรรม. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2541 หน้า 42.

ประเวศ วะสี (2541, น. 19) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546 .

ประเวศ วะสี, 2542, น. 9) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.วิทยานิพนธ์
หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546 .

ปรีชา ขวัญช้างยืน, 2538, น. 64) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.

ปานทิพย์ สุคนทร, 2538, น. 33-40) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.

ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชิกิ. วรรณกรรมปริทัศน์และการสังเคราะห์ความรู้ เรื่องสวัสดิการชุมชนใน
ประเทศไทย. สถาบันการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข: กรุงเทพฯ; 2552.

พัฒน์ บุญรัตนพันธุ์. การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา
พานิช, 2517 หน้า 150-166 อ้างถึงใน ปรีชาดิ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการ
และเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : อุกาการพิมพ์, 2548.

พระธรรมปิฎก, 2540, น. 17-22) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.

วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546

พระเทพเวที, 2531, น. 776) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.

วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546

พระไตรปิฎกเล่มที่ 14 ข้อ 256-258 ที่สมณโรธิรักษ์ (2543, น. 98-99) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อ

รัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาบริหารสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546

พรรณทิพย์ เพชรมาก. (2552). “สวัสดิการชุมชนแก้จนอย่างยั่งยืน”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.hwhcu.net> 16 กุมภาพันธ์ 2553.

ภักพัฒน์ ทิพย์ประกาย (2540, น. 152-156) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบท

ไทย.วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.

พลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธุ์. องค์กรการเงินชุมชน : วินัยและการจัดการ. พิษณุโลก ออฟเซต :

กรุงเทพฯ, 2548.

วงศ์กร เอียดเอื้อ. ปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งกลุ่มออมทรัพย์ปฎิบัติและสารชีวภาพบ้านเขา

แหลม. สารนิพนธ์หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร) สำนัก
บัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

วีรบูรณ์ วิสารทสกุล ยุทธคนัย สีดาหล้า และคณะ สกวัดวรคุณ (อ้างถึงใน ปัทมาวดี โพชนุ

กุล ชูชิก. วรรณกรรมปริทัศน์และการสังเคราะห์ความรู้ เรื่องสวัสดิการชุมชนใน
ประเทศไทย. สถาบันการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข: กรุงเทพฯ; 2552)

สสว. 10. โครงการศึกษาการพัฒนาแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้

สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการโครงการ
ศึกษาการพัฒนาแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับ
บริบทในพื้นที่ ระหว่างวันที่ 15-18 มีนาคม 2553 ณ โรงแรมลานนา พาเลซ
จังหวัดเชียงใหม่

สสว. 11 . รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การศึกษารูปแบบการพัฒนากองทุนสวัสดิการระดับตำบล

อย่างบูรณาการ กรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดชุมพร พังงา กระบี่ นครศรีธรรมราช และ
สุราษฎร์ธานี. โรงพิมพ์เมืองคนดี; สุราษฎร์ธานี, 2552

- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน). คู่มือการดำเนินงาน โครงการสนับสนุนการจัด
สวัสดิการชุมชน. โรงพิมพ์แอ๊ปฟ้า พรินติ้ง กรุป จำกัด, กรุงเทพฯ ; 2552.สมณะโพธิ
รักษ์ (2543, น. 262-263) อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2544, น. 17-32) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.
- สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักปลัดกระทรวง กระทรวงการ
พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชน
เพื่อความมั่นคงของมนุษย์ เอกสารวิชาการ สมพ.1 ลำดับที่ 67 เล่มที่ 9/2552. โรง
พิมพ์ ยูเนียนอุตสาหกรรมโอเอเร็ด; 2552.
- สิทธิ บุตรอินทร์, 2532, น. 7-11,75) , อ้างถึงในชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ : สวัสดิการชุมชนชนบทไทย.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2546.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร 2547 : 2.5 อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, 2549.
- เสรี พงศ์พิศ(2548) อ้างถึงใน สสว. 10. โครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน
ขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่. เอกสารประกอบการประชุมเชิง
ปฏิบัติการโครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กร
ชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ ระหว่างวันที่ 15-18 มีนาคม 2553 ณ
โรงแรมลานนา พาเลซ จังหวัดเชียงใหม่
- อภิญา เวชชัย และศิริพร ยอดกมลศาสตร์. สวัสดิการสังคมฉบับชาวบ้าน แนวคิด นโยบาย
แนวทางปฏิบัติ. เอดิชั่นเพรส โปรดักส์ จำกัด ; กรุงเทพฯ : 2547.
- A.C. Pigou. อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง. มนุษย์ ชุมชน กับเศรษฐกิจ. สุเทพการพิมพ์;
เชียงใหม่ : 2549.
- Alfred Marshall. อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง. มนุษย์ ชุมชน กับเศรษฐกิจ. สุเทพการพิมพ์;
เชียงใหม่ : 2549.
- Edvin Cannan. อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง. มนุษย์ ชุมชน กับเศรษฐกิจ. สุเทพการพิมพ์;
เชียงใหม่ : 2549.

James Scott (1976). อ้างถึงใน สสว. 10. โครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน
ขององค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่. เอกสารประกอบการประชุมเชิง
ปฏิบัติการโครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กร
ชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ ระหว่างวันที่ 15-18 มีนาคม 2553 ณ
โรงแรมลานนา พาเลซ จังหวัดเชียงใหม่

Jim life . อ้างถึงใน กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง. มนุษย์ชุมชน กับเศรษฐกิจ. สุเทพการพิมพ์; เชียงใหม่
; 2549.

Uphoff (1986) อ้างถึงใน สสว. 10. โครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนของ
องค์กรชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่. เอกสารประกอบการประชุมเชิง
ปฏิบัติการโครงการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กร
ชาวบ้านให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ ระหว่างวันที่ 15-18 มีนาคม 2553 ณ
โรงแรมลานนา พาเลซ จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
บ้านเหล่านะละกอ หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต
และกลุ่มสัจจะวันละบาทสวัสดิการเพื่อครอบครัวและชุมชนตลอดชีวิต
บ้านโรงกั้ง หมู่ที่ 6 ตำบลบางแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม

กลุ่มสาธิตการตลาดและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
บ้านคลองชัยขันธุ์ หมู่ 11 ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

